

MEDLING VID BROTT

En begrepslig analys av en
konfliktlösningsmetod i en senmodern tid

HEIDI JOKINEN

Heidi Jokinen

f. 1979

TM 2004 från Åbo Akademi

Pärm: Jenna Uusimäki

Åbo Akademis förlag

Biskopsgatan 13, FI-20500 Åbo, Finland

Tfn +358-20 786 1468

Fax +358-20 786 1459

Distribution: **Oy Tibo-Trading Ab**

PB 33, FI-21601 PARGAS, Finland

Tfn +358-2 454 9200

Fax +358-2 454 9220,

e-post: tibo@tibo.net

MEDLING VID BROTT

Medling vid brott

En begreppslig analys av en konfliktlösningsmetod
i en senmodern tid

Heidi Jokinen

ÅBO 2011

ÅBO AKADEMIS FÖRLAG - ÅBO AKADEMI UNIVERSITY PRESS

CIP Cataloguing in Publication

Jokinen, Heidi.

Medling vid brott : en begreppslog analys av en konfliktlösningsmetod i en senmodern tid / Heidi Jokinen. – Åbo : Åbo Akademis förlag, 2011.

Diss.: Åbo Akademi. – Summary.

ISBN 978-951-765-602-3

ISBN 978-951-765-602-3
ISBN 978-951-765-603-0 (digital)
UNIPRINT
Åbo 2011

Förord

Det behövs mycket arbete för en doktorsavhandling. Det visste jag redan innan jag började. Men att det även behövs en så stor mängd människor hade jag inte tänkt på. Att nu se tillbaka på forskartiden inser jag hur många jag har att tacka för att ha kunnat slutföra detta arbete.

Först och främst vill jag tacka min handledare professor Tage Kurtén. Hans outtröttliga arbete för sina studerande och forskare, bland alla de administrativa uppgifterna som ett professorsarbete och senare också uppgiften som prefekt för hela den teologiska enheten ställer honom inför, har jag många gånger beundrat. Tålamodigt har Kurtén också bistått mitt tacklande med det svenska språket så jag väljer här att förevisa min tacksamhet på ett språk som säkert går rätt: *Sydämelliset kiitokset!*

Professor Paul Leer-Salvesen har varit något av en medvandrare ända sedan mina grundstudier. Det är med stor uppskattning som jag nu har haft honom som förhandsgranskare. Den andra förhandsgranskaren, professor Lisbet Christoffersen har inte bara gett värdefulla kommentarer utan även på andra sätt uppmuntrat den unga forskaren. Hon gav mig att tänka och tro på att vi inte lär oss bara för skolan utan också för livet.

Deltagandet i två forskningsprojekt har möjliggjort fascinerande diskussioner. Det tips som jag inom ramen för *Legitimitet och moral. Människan och rättssamhället* (LEMO) fick av professor Lars Hertzberg har blivit en röd tråd. Under projektmöten för *Kristen religion i nya sammanhang* (KRIS) har professor Jan-Olav Henriksen gett mig insiktsfulla kommentarer alltid med gott sinne. Jag vill även tacka professor Elina Pirjatanniemi samt professor Elena Namli för att ha kommenterat delar av detta arbete.

Jag gläder mig av mina forskarkollegor från forskarseminariet i teologisk etik med religionsfilosofi. De har delat det tunga arbetet, ångesten och glädjen: min granne Eetu, Miika och Minna samt Malena vars hjälpsamhet har

varit utan jämförelse. Ett särskilt tack går till lektor Mikael Lindfelt för sitt inspirerande sätt att hålla sig till teologi. Tack även till hela kaffegänget i Reuterska.

Jag är tacksam över att jag har kunnat koncentrera mig på heltidsforskning. Detta skulle inte ha varit möjligt utan *Finlands Akademi*, *Stiftelsens för Åbo Akademi forskningsinstitut*, *Kyrkans forskningscentral* och *Turun Zonta-kerho I*.

Ett stort tack förtjänar FM, TM Antti Pajunen för översättningen av den engelska sammanfattningen samt BA, Moving Image and Graphic Design, Jenna Uusimäki som formade pärmen.

Slutligen ett tack till min familj. Mina föräldrar har alltid uppmuntrat mig till att studera vidare samt visat sitt kärleksfulla stöd på många sätt. Min make Anssi vill jag tacka för möjligheten att få dela en resa för livet. Det gläder mig minsann att vi alldeles på slutrakan av detta arbete även fick sällskap av sonen Armas.

Åbo, inför höstregnen 2011
Heidi Jokinen

Innehåll

1 Inledning 1

- 1.1 *Medling vid brott och i vissa tvister* 2
 - 1.1.1 Medling som en fråga om konfliktlösning 3
 - 1.1.2 Medling som en moralisk fråga 5
 - 1.1.3 Medling ur många olika synvinklar 8
- 1.2 *Uppgift och avgränsning* 10
- 1.3 *Metod och disposition* 14
- 1.4 *Litteratur och forskningsläge* 23
- 1.5 *Arbetsdefinition av några centrala begrepp* 29

2 Tillvägagångssätt: Medling vid brott 35

- 2.1 *Konfliktlösning genom medling vid brott* 36
 - 2.1.1 Medlingsmötet 37
 - 2.1.2 Olika slags möten 38
 - 2.1.3 Att gottgöra skadan 42
 - 2.1.4 Medling vid brott respektive i tvister 46
- 2.2 *Medlarens perspektiv* 50
 - 2.2.1 Den frivilliga länken till samfundet 51
 - 2.2.2 Medlaren i en medling 56
- 2.3 *De två parternas perspektiv* 61
 - 2.3.1 Offrets perspektiv 63
 - 2.3.2 Förövarens perspektiv 69
 - 2.3.3 Andra delaktiga i medlingen 73
- 2.4 *Interna och externa förhållningssätt* 77

3 Ramverk: Människan i det senmoderna samhället 83

- 3.1 *Det som kännetecknar det samtida* 84
 - 3.1.1 Rätten som spegel för det senmoderna 84
 - 3.1.2 En genomsyrande mångfald 92
- 3.2 *Ett sätt att begreppsligt förstå samtiden* 96

- 3.2.1 Mellan stora och små berättelser 96
- 3.2.2 Den senmoderna moralen 103

4 Utgångsläge: Att handskas med brott och tvister 109

- 4.1 *Samhället griper in i det privata* 110
 - 4.1.1 Ett samhälle i stället för ordning 110
 - 4.1.2 Rätten formulerar beteendemodeller 117
 - 4.1.3 Om beslutens legitimitet 125
- 4.2 *Påföljd för ett brott* 127
 - 4.2.1 Staten straffar i stället för offret 130
 - 4.2.2 Olika motiv för straffet 134
 - 4.2.3 Straffets etiska betydelse 142
- 4.3 *Straffprocessen i Finland – en inblick* 147

5 Alternativ: Ett annat sätt att se på konfliktlösning 159

- 5.1 *Den restorativa rättens framväxt* 160
 - 5.1.1 Kritik mot det offentliga systemet 160
 - 5.1.2 Alternativa svar på kritiken 166
 - 5.1.3 Medlingens utveckling i Finland 174
- 5.2 *Medling i olika slags konflikter* 183
 - 5.2.1 Fall som lämpar sig för medling 183
 - 5.2.2 Medlingens rättsverkan 192
- 5.3 *Medling som ett alternativ* 198
 - 5.3.1 Gränssättning mellan medling och rättsskipning 198
 - 5.3.2 Medling – ett annat sätt att se på konfliktlösning 202

6 Kärnan: Mötet med en medmänniska 207

- 6.1 *Mötet med det främmande* 208
 - 6.1.1 Främlingar i ett förhållande 208
 - 6.1.2 Människan och gärningen 216
 - 6.1.3 Berättelser banar väg för en moralisk hållning 222
- 6.2 *Offret och förövaren* 227
 - 6.2.1 Två jämlika parter 228
 - 6.2.2 Den grundläggande tilliten som en utgångspunkt 232

- 6.3 *Mötet som kommunikation* 235
 - 6.3.1 Språket är mera än ord 236
 - 6.3.2 Inte bara tala utan också lyssna 242
 - 6.3.3 Dialog leder till konfliktlösning 246

7 Resultat: Lösning på en konflikt 251

- 7.1 *Olika och möjliga resultat av medling* 251
- 7.2 *Den ideala lösningen* 254
 - 7.2.1 Medling som förlåtelse 255
 - 7.2.2 Medling som försoning 262
- 7.3 *Den tillräckliga lösningen* 267
 - 7.3.1 Överenskommelsen som ett resultat 267
 - 7.3.2 Ersättning som ett villkor 270
- 7.4 *Den moraliska gemenskapen som ett resultat* 275
 - 7.4.1 Den moraliska oenigheten 276
 - 7.4.2 Förståelse för den andras synvinkel 279
 - 7.4.3 Skam och skuld 284
 - 7.4.4 En gemensam referensram 289

8 Sammanfattning 293

English Summary 307

Litteratur och källor 321

Personregister 348

1 Inledning

En svart man i en gredelin kaftan med en prästkrage. Biskop Desmond Tutu är för många ett förkroppsligande av fredlig konfliktlösning. Han satt som ordförande för Sannings- och försoningskommissionen i Sydafrika, som i början av 1990-talet utredde människorättskränkningar som begicks under apartheidtiden. Efter vändningen till demokrati stod Sydafrika inför svåra frågor. Det blev alldeles avgörande att skapa förutsättningar för en gemensam framtid för Sydafrikas folk. Man strävade efter försoning och förlåtelse i stället för hat och bitterhet.

Sanningskommissionen hade som avsikt att göra bilden av apartheidbrotten så komplett som möjligt. I offentliga förhör samlade den både offers och förövares berättelser om de brott som hade inträffat. Därmed fick offren sin historia bekräftad och förövarna en möjlighet att erkänna sitt ansvar. Det speciella med kommissionen i Sydafrika var att den även beviljade förövarne amnesti i utbyte mot sanningen. Förövaren fick gå fri om han avlade en full bekännelse med alla relevanta fakta rörande det brott som han hade gjort sig skyldig till.¹

Den sydafrikanska kommissionen var inte den första sanningskommissionen i världshistorien, och inte heller den sista, men i ett globalt perspektiv är den säkert en av de mest kända.² Tutus outtröttliga framhävande av fred och försoning samt Sanningskommissionens ansevärda arbete visar att det är möjligt för människor att leva tillsammans i fred, även om de har begått förskräckliga brott mot varandra. Det sydafrikanska initiativet har inspirerat människor världen över.³

¹ För en översikt av Sanningskommissionen i Sydafrika se t.ex. Hayner 2001, 40 – 45; Tutu 2000, 55 – 57 eller också Bangstad 2009, 213 – 215.

² Priscilla B. Hayner räknar upp åtminstone 21 sanningskommissioner från hela världen, men menar att de viktigaste har funnits i Argentina, Chile, El Salvador, Sydafrika och Guatemala. Hayner 2001, 32.

³ Uöver Hayners *Unspeakable Truths. Confronting State Terror and Atrocity* (2001), se t. ex. Maria Ericsons teologiska avhandling *Reconciliation and the*

1.1 Medling vid brott och i vissa tvister

Närhistorien i Finland är inte lika grym som i Sydafrika. Vi behöver tack och lov inte diskutera brott av den art som stod på Sanningskommissionens agenda.⁴ Självklart förekommer det brott i Finland men vi kan lita på ett utvecklat och fungerande rättssystem. Så var det inte i Sydafrika. En av orsakerna, utöver befrämjandet av fred och försoning, till den sydafrikanska Sanningskommissionens nödvändighet var nämligen att det sydafrikanska domstolssystemet knappast skulle ha klarat av att behandla den enorma mängden apartheidbrott.⁵

I Norden behöver vi inte på samma sätt tänka på förlåtelse och försoning då vi kan lita på att våra myndigheter vid behov skipar rättvisa. Vid ett brott kan vi förvänta oss att polisen utreder fallet. Om det finns skäl att tro att ett brott har begåtts kan vi därefter förvänta oss att åklagaren för saken vidare i domstol och att domarna dömer rätt. Staten hos oss har också ett effektivt system för att verkställa brottspåföljder.

En fredlig lösning av konflikter berör oss vanligtvis inte alls, annat än när vi läser och studerar berättelser från länder som övergår från en förtryckande regim till demokrati. Så kunde man tänka sig. Men konfliktlösning på ett alternativt sätt sker idag också i Finland. Orättvisor och brott behandlas ansikte mot ansikte även här.

Search for a Shared Moral Landscape. An Exploration Based upon a Study of Northern Ireland and South Africa (2001).

⁴ Med jämna mellanrum reses det röster som menar att händelserna under inbördeskriget 1918 borde, utredas också i Finland. Till exempel i den evangelisk-lutherska kyrkan diskuterades frågan speciellt under 2008. I ärkebiskop Jukka Paarmas öppningstal 12.2.2008 för biskopsmötet berörde den dåvarande ärkebiskopen inbördeskriget och konstaterade att: "Det är viktigt att vi upptäcker och erkänner de fel som kyrkan gjorde i samband med inbördeskriget 1918. Men ännu viktigare är det att kyrkan skulle lära sig av sina misstag." Han lade alltså mycket vikt inte bara vid det förgångna utan också vid framtiden.

⁵ Tutu 2000, 28 - 29. Se också Hayner 2001, 88 - 90.

1.1.1 Medling som en fråga om konfliktlösning

Människan är en social varelse som lever mittibland andra människor. Detta utmanar ens handlingsutrymme ständigt. För att underlätta människornas umgänge har samhället satt upp regler och gränser för hur man ska bete sig. Dessa organiseras genom ett rättssystem som inte bestämmer bara de enskilda individernas handlingsutrymme. I en rättsstat följer också maktutövningen detaljerade rättsregler.⁶ Men detta är inte oproblemiskt.

De konflikter som behandlas inför domstolen har blivit iklädda en juridisk form även om de till en början var högst mellanmänniskliga, i meningen att en människa felade mot en annan. Det kan råda en spänning mellan å ena sidan straffprocessens formkrav och å andra sidan offrets och förövarens erfarenheter av brottet.⁷ Inför domstolen söker man svar uttryckligen på en juridisk fråga. De frågor som de två parterna eventuellt skulle vilja behandla kan visa sig vara rättsligt irrelevanta och tas därför inte upp vid domstolsbehandlingen.⁸

Det är många som har pekat på det straffrättsliga systemets moraliska misslyckande vid behandling av brott. Till exempel Simone Weil konstaterar i *Att slå rot* (1994) att "behovet av

⁶ Se t.ex. Peczenik 1995, 46, 89 – 90.

⁷ Se t.ex. Ervasti 2005, 2 – 6. För att förklara den här klyftan mellan de juridiska frågorna och de två parternas uppfattningar hänvisar Vibeke Vindeløv till Hans Kelsen som menade att rätten bildar en pyramid med olika nivåer som alla får sin giltighet utifrån en högre norm. En norm är därmed rättsligt gällande om den skapats i enlighet med regler av högre dignitet. Som överst står grundlagen. Vindeløv påpekar att pyramiden fortfarande har en fundamental betydelse för juristernas uppfattning om vilka normer som konfliktlösningen kan bygga på. Utanför pyramiden finns också många sociala, religiösa eller etiska regler, men precis eftersom de finns utanför pyramiden behöver man inte ta dem i beaktande i ett rättsligt beslutsfattande. Vindeløv 1997, 30 – 31. Se också Peczenik 1995, 116 – 122.

⁸ Se t.ex. Lindgren 2004, 299 – 302 för resultat av en svensk undersökning angående brottsoffrens möte med åklagaren och domstolen. För en finländsk undersökning, se t.ex. Haavisto 2002, 25 – 29, 132 – 133 för utmaningar i de två parternas roll i domstolsprocessen.

Medling vid brott

straff förblir otillfredsställt när straffrätten, såsom oftast är fallet, endast brukas som medel att skrämja människor till underkastelse."⁹ Om detta vittnar också Paul Leer-Salvesens intervjuer med norska mördare: "Den frihet som venter etter fengselet, er noe annet enn en frihet fra skyld. Det er en frihet fra samfunnets straff."¹⁰

För att svara på de många utmaningarna som anmäler sig i den traditionella rättsprocessen har det utvecklats alternativa metoder för konfliktlösning. Medling vid brott och i vissa tvister är en. I Finland fick den ökad tyngd från och med 2006 då *Lagen om medling vid brott och i vissa tvister* trädde i kraft.¹¹ Medling vid brott skiljer sig på många sätt från den konfliktlösning som vi är vana vid.

Medling sker utanför domstolssystemet och mötet ordnas under närvaro av en frivillig medlare. Det är dock de två parterna i en konflikt, offret och förövaren, som får den centrala rollen. I motsats till de strikt reglerade domstolsprocesserna är medlingsmötet fritt till formen. De två parterna får en möjlighet att sinsemellan diskutera brottet och dess konsekvenser. Överenskommelsen om gottgörelse av skadorna uttrycks oftast i ett avtal som kan få viktiga juridiska konsekvenser. Genom medling undviker de två parterna eventuellt alla vidare rättsliga påföljder för brottet.

Såsom Sanningskommissionens arbete i Sydafrika innebär också medling vid brott en förändring i vår uppfattning om konfliktlösning. De två verksamheterna kan enligt min mening tolkas som två sidor av samma sak: en uppgörelse

⁹ Weil 1994, 26.

¹⁰ Leer-Salvesen 1999, 76. Joakim Molander understryker den här skillnaden genom att konstatera att straffbegreppet "för brottslingar och andra människor är förknippat med ett moraliskt språk, medan fängelsestraffet är en produkt av ett strafftänkande som historiskt bottnar i utilitaristisk/rationalistisk teori och som än idag omges av utilitaristisk ideologi." Molander 2002, 140.

¹¹ Lag om medling vid brott och i vissa tvister 1015/2005, 1 §. Given i Helsingfors 9.12.2005. I kraft 1.1.2006.

Inledning

med den retributiva, straffande förståelsen av konfliktlösningen. Det retributiva tankesättet är dock starkt rotat i våra rättviseuppfattningar.

I ett försök att motivera och förklara grunderna för Sanningskommissionens avståndstagande från den retributiva förutsättningen påpekar Desmond Tutu att

Man skulle kanske till och med kunna säga att rättvisa inte kommer att skipas just i det fall då vi hyser uppfattningen att rättvisan måste vara en hämnande rättvisa, vars huvudsyfte är att bestraffa, och att den förfördelade parten faktiskt är staten, något opersonligt, som har liten betydelse för de verkliga offren och nästan ingen för gärningsmannen [...]

Vi hävdar att det finns ett annat slags rättvisa, en återställande och stärkande rättvisa. [Det viktigaste syftet är] att läka det som har brustit, att återställa balansen och de brutna relationerna, att försöka rehabilitera både offret och gärningsmannen.¹²

Det övergripande teoretiska ramverket som framhåller ett alternativ till den retributiva rättvisan är känt som restorativ rättvisa. Den innebär vissa enhetliga principer som vägleder en mängd olika alternativa metoder för konfliktlösning. Restorativa metoder användes i Sydafrika, de används i skolor, i affärstvister och de får en procedurmässig utsträckning också genom medling vid brott.¹³

1.1.2 Medling som en moralisk fråga

Den alternativa konfliktlösningen kan sägas ha en tudelad karaktär. Detta poängteras av Gregory Baum i en efterskrift till *The Reconciliation of Peoples. Challenge to the Churches* (1997). Han menar att medan konfliktlösning i sig närmast är en administrativ handling gömmer sig där stora möjligheter till

¹² Tutu 2000, 61.

¹³ Gavrielides 2007, 80; Zehr 2002, 4.

Medling vid brott

någonting mycket mer. Vare sig människor som deltar i processen är religiösa eller inte, vill Baum lägga något andligt i att offret och förövaren omprövar det förflutna och hittar vägen till framtiden.¹⁴ Med detta vill även jag understryka att det finns synvinklar på medling som inte låter sig förklaras bara kvantitativt. Jag menar att inom ramen för medling anmäler sig intressanta moraliska synpunkter.

Inledningsvis vill jag påpeka att jag med moralen förstår det som anknyter sig till en förståelse av rätt och fel. Vidare förstås med moralen ofta ett regelsystem som ska möjliggöra att livet i ett samhälle förlöper på ett ordnat och önskvärt sätt. Problem uppstår då vardagsmoralens regler om rätt och fel ger motstridiga signaler, när människor uppfattar reglerna helt olika och hamnar i konflikt med varandra.¹⁵

Intressanta moraliska frågeställningar inom ramen för medling hänför sig till förhållandet mellan offret och förövaren. Konfliktlösningens kärna lokaliseras då till de två parternas personliga deltagande i processen. De två parterna får bestämma gränserna för den acceptabla lösningen oberoende av hur man annars i samhället ser på saken. Intressanta moraliska frågeställningar hänför sig därför likväl till den förändrade synen på konfliktlösning mera allmänt. Medling aktualiserar förhållandet mellan rätten och moral på ett konkret sätt. Vid medling får lagen vika inför kontextuella ställningstaganden.

I mötet mellan offret och förövaren skymtar den precisering fram som jag önskar göra för en förståelse av vad moral handlar om. Enligt Joel Backström och Göran Torrkulla är det viktiga

att vi reagerar på varandra, berörs av varandra; att vi är inflätade i varandras liv på ett otal olika sätt som kommer till uttryck i våra moraliska begrepp. Moralens finns där

¹⁴ Baum 1997, 189.

¹⁵ Se vidare Backström & Torrkulla 2001, 8 om en sådan standardbild på moralen.

Inledning

redan i våra reaktioner på varandra, i att vi lever tillsammans med varandra.¹⁶

Moralen handlar då inte bara om ett regelsystem. Den aktualiseras även i ett mänskligt umgänge. Medling kan tänkas erbjuda ett ypperligt tillfälle för en moralisk diskurs. De två parterna behöver inte färdigt formulerade teorier i moralfilosofi eller kunskaper i straffrätt. Under mötet får de formulera en konfliktlösning som ger uttryck för just deras åsikter.

Jag menar att i det här skiftet hos en uppfattning om konfliktlösning, från den mera reglerade till den mera fritt formulerade, hittar vi kopplingar till andra utvecklingar i samhället.¹⁷ Dessa vill jag vidare beskriva i termer av en senmodern brytning mot det moderna. Det senmoderna innebär att man har ställt sig kritisk till modernitetens övergripande kategorier. Ett sådant senmodernt antagande sätter sin prägel på huruvida moraliska ställningstaganden är tillgängliga för människor.

Jag ger ordet åt Tage Kurtén som menar att det senmoderna tycks innebära att moraliska frågor inte kan avhandlas i ett objektivet ljus. De är inte allmänmänskliga på samma sätt som vetenskapliga frågor kan anses vara öppna för en allmänmänsklig argumentation. Varje inlägg i en moralisk debatt måste därför innefatta ett personligt ställningstagande. En position som läggs fram saknar tyngd, ifall den inte kan anses som ett uttryck för vad den som uttalar den tror på och vill kämpa för. Och det är trovärdigheten i detta engagemang, snarare än det rationellt övertygande i argumentationen som ytterst kan kommunicera tyngden i en moralisk ståndpunkt.¹⁸ I denna avhandling kommer jag att framhäva en sådan kontextuell syn på moralen.

¹⁶ Backström & Torrkulla 2001, 9.

¹⁷ Se t.ex. Hård af Segerstad 2002, 175 - 177 eller Wadenström 1998, 247 för exempel på vissa utvecklingar.

¹⁸ Kurtén 2008, 355.

Det finns idag en beställning på alternativ som bättre tar i beaktande den enskilda kontexten också inom ramen för konfliktlösningen. Medling kan ses som ett exempel på detta. Den svarar på frågan efter en ökad tyngd för de moraliska aspekterna. Men här ligger samtidigt en stor utmaning.

Det finns flera färska finländska undersökningar som tyder på att dessa moraliska aspekter av medling inte aktualiseras i den praktiska verksamheten i den utsträckning som de kunde.¹⁹ Detta tyder på att något väsentligt som medling kunde erbjuda möjligheter till utelämnas nästan systematiskt, av en orsak eller annan. Den här upptäckten är intressant och den vill jag fördjupa mig i.

1.1.3 Medling ur många olika synvinklar

Medling är ett relativt nytt fenomen. I en finländsk kontext började den först för ca 30 år sedan och verksamheten lagstadgades bara för några år sedan. Den söker fortfarande sin etablerade ställning bland alla andra konfliktlösningsmetoder. Det är därför kanske inte heller förvånande att det finns så många olika syner på medling.

Ett exempel på de olika synvinklarna härstammar från våren 2010. Då utbröt en debatt i de finska medierna om medling vid våld i nära relationer efter att ett antal kvinnoförbund hade motsatt sig en sådan i ett utlåtande. I ett debattinlägg 5.5.2010 i tidningen *Helsingin Sanomat* påstod forskarna Aune Flinck och Henrik Elonheimo att i stället för forskningsdata bygger kvinnoförbundens ställningstagande på ideologier och attityder.²⁰ Underförstått verkar deras inlägg

¹⁹ Se t.ex. Elonheimo 2010, 54 vars undersökning pekar på att medlingsmötet ofta blir ett kort sammanträde där de två parterna mest koncentrerar sig på att förhandla om ersättningen, i stället för brottets eller mera allmänt om moralens betydelse för dem; eller Björkgren 2009, 131 som i sin avhandling uppmärksammar att hänvisningar till den ideologiska bakgrunden för medling nästan helt lyser med sin frånvaro i den finländska diskussionen i riksdag och regering kring lagen om medling vid brott.

²⁰ Flinck & Elonheimo 2010a. Se också Kvinno­saksförbundet Unionens utlåtanden från 2005 och 2010.

Inledning

säga att man betonar fel sidor om man tar en viss ställning till medling. Detta tyder på att det finns synnerligen olika förhållningssätt som man kan ha gentemot medling.

Begreppet medling byggs upp av otaliga aspekter, bland annat juridiska, religiösa, sociologiska, politiska och moraliska. När man studerar medling ur dessa olika synvinklar är det naturligt att de olika disciplinerna gör det med sitt speciella språkbruk och ur sitt speciella perspektiv.²¹

Utöver dessa mera akademiska möjligheter att studera medling finns det också en starkt praktisk utgångspunkt. De två parterna samt också den frivilliga medlaren har var sitt sätt att tala om medling. Medan olika forskare kan skåda medling ur ett externt perspektiv har medlaren och i synnerhet de två parterna en ytterst personlig och intim erfarenhet av medling. De får uppleva medling på ett sätt som forskare, sakkunniga och professionella knappast kan göra.

De olika synvinklarna utmanar medlingen på ett säregnet sätt. I vissa fall handlar dessa olika talesätt om bara mindre skillnader. I vissa fall kan däremot skillnaderna vara mera betydelsefulla, som till exempel när man talar om medling som en mera rättslig eller som en i högre grad moralisk angelägenhet. Det som jag härvidlag vill konstatera är att det helt enkelt förs otaliga samtal om medling.

Mängden av synvinklar förorsakar förvirring om vad medling är för något och kan leda till att medling inte används i den utsträckning som man kunde, därför att man helt enkelt inte förstår sig på medling. Ett exempel på ett sådant missförstånd är från våren 2010 då Juhani Iivari i ett

²¹ Inom de olika disciplinerna kan man dessutom koncentrera sig på ytterligare olika synvinklar. Kaijus Ervasti räknar med att alternativa konfliktlösningsmetoder kan betraktas som empiriska fakta då man studerar hur man faktiskt gör och hur verksamheten ser ut i praktiken. Man kan också studera dem som ideologiska projekt exempelvis ur en kulturell eller en historisk synvinkel. Då studerar man inte hur man gör utan hur man borde göra. Man kan också formulera teoretiska modeller till exempel för medlarens arbetssätt. Ervasti 2001, 18.

debattinlägg i tidskriften *Suomen Kuvalehti* beklagade att man tyvärr inte ens idag förstår att ett domstolsförfarande och medling inte är alternativa vid grövre brott. Straffprocessen är statens disciplinära förfarande medan medling löser konflikten mellan offret och förövaren, menade han och försvarade medlingens användbarhet.²²

1.2 Uppgift och avgränsning

Medlingens bärande tanke om ett möte mellan offret och förövaren är inte ny. Konflikter mellan människor löses privat genom en gemensam överenskommelse varje dag och historiskt sett har medlingsliknande metoder uråldriga anor. Men med tanke på den i de västerländska rättssamhällena förhärskande uppfattningen om konfliktlösningsmetoderna är medling revolutionerande. Samhället delegerar en del av sin konfliktlösningsmakt till de två parterna som sinsemellan kan komma överens om hur de vill lösa sin konflikt. Medlingen bryter på ett grundligt sätt mot tanken att det är genom de på förhand stiftade reglerna som man bäst löser konflikter.

Efter de frågeställningar angående medling som jag har konstaterat ovan menar jag att vi inte kan ta medling som ett entydigt givet svar på de utmaningar som den är en reaktion på. För att kunna förhålla sig till medling måste man ha klart för sig hur man förhåller sig till dessa frågor som är av yttersta betydelse för hela verksamheten.

Det är de olika språkbruken kring medling som utgör objektet för min aktuella forskning. Min uppgift med denna avhandling är *att analysera begreppet medling vid brott och i vissa tvister genom att fånga in olika språkbruk som förekommer vid medling och diskutera hur dessa används. I denna analys vill jag alldeles särskilt identifiera och belysa de moraliskt relevanta frågeställningarna som aktualiseras genom medlingens frammarsch i det senmoderna samhället.*

Med detta sagt blir det angeläget för mig att göra vissa

²² Iivari 2010b.

Inledning

avgränsningar av uppgiftsbestämningen. Medling är ett övergripande begrepp som används för att beteckna ett antal olika verksamheter som syftar till att lösa en konflikt mellan människor. Inom ramen för denna avhandling begränsar jag mig till den form av medling som uttryckligen kallas *medling vid brott och i vissa tvister* och som hänvisas till i lagen om medling vid brott och i vissa tvister.²³

Detta medför en annan mycket central avgränsning som jag måste understryka. *Medling vid brott och i vissa tvister* lägger tonvikten uttryckligen på brott. Detta kommer också att prägla min avhandling. Jag kommer att betona medling vid brott medan medling i tvister kommer att beröras mindre omfattande. Det här metodiska valet understöds av medlingslagen som drar paralleller mellan medling vid brott och i tvister såtillvida att det som gäller för medling vid brott gäller "i tillämpliga delar" också för medling i tvister.²⁴

Mitt val av just medling vid brott och samtidigt uteslutandet av andra slags medlingar, samt i stort sett också medlingen i tvister, beror på brottsmedlingens offentliga status och den växelverkan mellan lag och moral som den på ett ypperligt sätt belyser. Enligt min mening ligger det ett speciellt intresse i att samhället har anförtrott de enskilda individerna möjligheten att lösa offentliga konflikter, d.v.s. brott, sinsemellan och därmed mera privat. En intressant synvinkel på medlingen uteblir om man bortser från den straffrättsliga och offentliga kontexten.

I och med tillämpningsområdet för den lag som fokuseras här görs ytterligare en central avgränsning. Jag koncentrerar mig på medling vid brott och i vissa tvister i den form som

²³ Det finns också andra slags medlingar. Juhani Iivari har identifierat fem olika typer av medling vid brott och i tvister som förekommer i västvärlden. Dessa olika typer skiljer sig från varandra i sina utgångspunkter, metoder och målsättningar. Också metodens förhållande till det officiella systemet varierar betydligt, allt från typen där det knappast finns någon relation alls till typen som samarbetar mycket tätt med det offentliga systemet. Iivari 1991, 243.

²⁴ 1015/2005, 1 §. Se vidare diskussionen i kapitel 2.1.4 nedan.

Medling vid brott

verksamheten tar sig i Finland i nuläget. Medling, och restorativ rättvisa mera allmänt, har dock en transnationell aspekt, som går utöver den lokala, nationella eller regionala uppfattningen om rätten.²⁵ Jag kommer därför att göra vissa utvikningar från den finska kontexten till andra kontexter. Detta gör jag endast i den mån som det är angeläget och motiverat för att fördjupa förståelsen av den finska varianten.

Avhandlingen skrivs inom ämnet teologisk etik med religionsfilosofi. Kopplingen mellan medling och teologi kan verka överraskande, även om det i själva verket finns många anknytningspunkter mellan dem.²⁶ I Finland bedrivs medlingen dock statligt och kommunalt, utanför den religiösa och kyrkliga kontexten. Jag vill därför säga några ord om den här kopplingen och menar att den kan belysas utifrån hur man förstår teologi.

Som jag redan antydde menar jag att det senmoderna utmanar de mänskliga villkoren. Det sätter sin prägel också på teologin. Det senmoderna utmanar teologer att kritiskt diskutera nya ämnen som anmäler sig i den här förändrade situationen och som inte är traditionellt teologiska. Man har börjat tala om postmodern teologi vilket innebär att man understryker den djupa kopplingen mellan vårt tänkande och det aktuella historiska eller kulturella ramverket. En teolog kan ge värdefull teologisk respons på det senmodernas komplexa kulturella logik.²⁷

²⁵ Angående detta, se Gavrielides 2007, 80.

²⁶ Frågan om inte bara kristendomens utan också andra religiösa traditioners förhållande till medlingsliknande metoder tas upp bl.a. i Michael L. Hadley (red): *The Spiritual Roots of Restorative Justice* (2001) som pekar på flera fruktbara religiösa rötter till den restorativa rättens principer. Se också Vindeløv 1997, 472 – 472 som dessutom framhäver det nära sambandet mellan medling och i synnerhet de östliga religiösa traditionerna.

²⁷ Angående de nya ämnen påpekar Mieke Bal i artikeln *Postmodern Theology as Cultural Analysis* (2001) att i stället för frågor om Guds existens eller icke-existens i ett pluralistiskt samhälle kan den postmoderna teologin välja den enskilda individens – den som är formad av kulturen och som också skapar kulturen – perspektiv. Bal 2001, 21. Angående den postmoderna teologin, se

Inledning

Enligt min mening kan medling ses som ett inslag i det aktuella kulturella ramverket som kan vidga vyer för en ny kontext för teologisk diskussion i samtiden. Jag menar att medling vid brott, genom en koppling till ett teoretiskt ramverk hämtat från religions- och moralfilosofin, kan belysas på ett sätt som skapar förnyad och fördjupad kunskap om medling, dess utgångspunkter och dess mening i dagens värld. Genom en belysning av medling och det paradigmatiska skiftet till den mera restorativa konfliktlösningen belyses också det allmänna samhällliga ramverket. Min avhandling kan därmed bidra till att belysa något väsentligt i dagens samhälle och skapa fördjupad kunskap däri.²⁸

Ytterligare en viktig avgränsning för uppgiften utgörs av den religionsfilosofiska utgångspunkten och basen för min undersökning. Denna avgränsning har att göra med filosofins uppgift mera allmänt. Uppgiften formuleras av D. Z. Phillips som att klargöra de olika moraliska möjligheternas natur och hur de kan förhålla sig till varandra. Det som en filosof kan göra är att ge mångfalden av moraliska möjligheter den uppmärksamhet den förtjänar, menar Phillips.²⁹

Samtidigt som jag tycker att det är viktigt att uppmärksamma mångfalden, speciellt inom ramen för medling, måste Phillips tanke medföra en viss varsamhet angående mitt forskningsobjekt. En sådan varsamhet har varit karakteristiskt för den teologisk-etiska diskussionen. Den

t.ex. Ward 2001, xxiv.

²⁸ Möjligheten av att genom nya utvecklingar reflektera över tidigare saklägen påpekas bl.a. av Nils Christie som menar att "De nya formerna kan [...] även bli en fruktbar belysning av dåliga sidor hos de vanliga[...] Genom det ovanliga [...] blir det lättare att fundera över det vanliga." Christie 1991, 10.

²⁹ Phillips 1999, 103. Jag vill samtidigt hänvisa till Tage Kurtén som poängterar en viss skillnad mellan teologi och religionsfilosofi. enligt Kurtén är det senares uppgift snarast att inrikta sig på begreppsliga problem, som den strävar att lösa, medan det förra utöver detta är intresserad av det religiösa språket i en bestämd gemenskap i sin helhet. Kurtén 1987, 157.

teologiska etiken har traditionellt i ljuset av den kristna tron formulerat referensramar för de grundläggande moralvärdena och – normerna. Endast i andra hand har den teologiska etiken utifrån kristen tro tagit normativt ställning till de konkreta etiska problemen.³⁰

Tage Kurtén positionerar sig tydligt inför denna problematik genom att understryka att det aldrig för den teologiska etiken kan bli frågan om att diktera vad kristna människor bör göra för att handla rätt. Enligt honom vilar detta konstaterande naturligt på att moral alltid är ett personligt ställnings- och ansvarstagande.³¹ Själv delar jag den här synen i avhandlingen.

För att ytterligare belysa den synen vill jag redan här citera Ludwig Wittgenstein, som kommer att ha en central ställning i avhandlingen:

Filosofins syfte är att göra tankarna logiskt klarare. Filosofin är ingen lära utan en aktivitet. Ett filosofiskt verk består huvudsakligen av förtydliganden. Filosofins resultat är icke 'filosofiska satser' utan att satser klargöres. Filosofin skall göra tankar, som eljest är så att säga dunkla och suddiga, klara och skarpt avgränsa dem.³²

I enlighet med detta kommer jag att, som resultat av analysen i denna avhandling, peka på olika sätt att förstå begreppet medling. För att förklara detta tillvägagångssätt ska jag i det följande närmare redogöra för mina metodiska grepp.

1.3 Metod och disposition

I *Att förstå religion* (2006) påpekar Carl-Henric Grenholm att vetenskap bedrivs med en särskild metod för att försäkra sig om tillförlitliga resultat. Han menar att metoden för ett vetenskapligt studium markerar de medel man har för att nå syftet med undersökningen samt de medel som man tänker

³⁰ Kirjavainen 1996, 4.

³¹ Kurtén 1987, 169.

³² Wittgenstein 1962, 4.112.

Inledning

använda sig av för att bearbeta och lösa de frågor som man är intresserad av. Metoden leder forskaren till en sådan objektivitet att påståenden som görs i ett vetenskapligt sammanhang kan prövas och kontrolleras också av andra än forskaren själv, skriver Grenholm.³³

Detta innebär att forskaren presenterar den metod hon använder för att genomföra sin undersökning. I det följande redogör jag för den metod som jag kommer att använda mig av för att uppnå syftet med denna avhandling. Meningen är att jag genom denna undersökning ska kunna utlägga något om verkligheten så att även andra kan följa med i mitt resonemang.

Frågan om möjlighet till objektivitet hos den vetenskapliga forskningen är dock mera komplicerad än så. Det är en allmän definition av vetenskapen att den är en mänsklig aktivitet som syftar till att ge oss kunskap om verkligheten.³⁴ Detta antagande öppnar upp mot en rad övertygelser och värderingar om verklighetens beskaffenhet.

Peter Winch har konstaterat att frågan om verklighetens begriplighet egentligen handlar om förhållandet mellan tanke och verklighet. Reflektionen över tankens natur leder till reflektioner över språkets natur. Winch understryker att frågan om huruvida verkligheten är begriplig därför hör samman med frågan om förbindelsen mellan språket och verkligheten, med vad det är att *säga* någonting.³⁵

Också jag vill betona språkets grundläggande ställning i skapandet av vår värld och fortsätter därför med Wittgensteins syn på hur språket fungerar. Han menar att detta ställer oss inför en rad frågor om hurudana resultat en forskare kan tro sig kunna uppnå med sin forskning:

Språket är en labyrint av vägar. Du kommer från *ett* håll
och du känner igen dig; du kommer från ett annat håll till

³³ Grenholm 2006, 29, 50.

³⁴ Se t.ex. Grenholm 2006, 49. Se också Molander 1992, 205 - 206.

³⁵ Winch 1994, 25. Se också Molander 1992, 115 - 118.

Medling vid brott

samma ställe och du känner inte längre igen dig.³⁶

Utgår man från att olika människor kan komma till olika slutsatser – strängt taget menar Wittgenstein ju att även en och samma person kan komma till olika slutsatser vid olika tillfällen – ställs hela frågan om vetenskapliga verklighetstolkningar i ett nytt ljus.³⁷ Det öppnar mot ett förhållningssätt där kontexten och det enskilda får ökad tyngd i stället för övergripande teorier.

Uppgiftsbestämningen i en undersökning styr valet av metod och min uppgift går ut på att få begreppslig klarhet angående olika användningar av begreppet medling. För att utföra min undersökning har jag valt en metod i wittgensteinsk anda.³⁸

Svårigheten i att få klarhet i etiska frågor har påpekats av Wittgenstein:

För tänk dig att du skall rita en skarp bild som 'svarar mot' en suddig. [...O]m färgerna i originalet flyter in i varandra utan en antydning till gräns – vore det inte då en hopplös uppgift att försöka rita en mot den suddiga svarande skarp bild? [...] Och i detta läge befinner sig t.ex. den som i estetiken eller etiken söker efter definitioner som svarar

³⁶ Wittgenstein 1992a, § 203.

³⁷ Jag skriver "nytt ljus" därför att förståelsen av vetenskap i vårt samhälle länge har varit influerad av den positivistiska vetenskapsteoretiska positionen. Utmärkande för den positivistiska traditionen har varit betonandet av det vetenskapliga förhållningssättet och metoden. Kunskapen baserar sig på empiriska iakttagelser och prövbara laghypoteser, i stället för spekulation och metafysik. Molander 1992, 178 – 179. Den positivistiska traditionen har utsatts för mycket kritik, bl. a. av Kuhn 1981, 144 – 145; Grenholm 2006, 30 – 32; Winch 1994, 23. Jag menar att den positivistiska förståelsen är typisk för moderniteten och att vi numera också mera allmänt står inför en uppgörelse med moderniteten, vilket jag kommer att argumentera för längre fram i avhandlingen.

³⁸ Det heter en metod i wittgensteinsk anda därför att Wittgenstein själv knappast skulle gå med på att ha formulerat en teori, om vi med en teori förstår något där man hittar en eller flera enstaka gemensamma nämnare för alla tänkbara användningar av ett ord. Wittgenstein 1992a, § 109. Se också Molander 2002, 35.

Inledning

mot våra begrepp.³⁹

Med medling tycks man vara just i en sådan hopplös situation som Wittgenstein menade angående en som vill rita en skarp bild som svarar mot en suddig. Som jag har visat ovan sammanbinds begreppet medling med ett antal olika språkbruk. Många av de begrepp som används och som anknyter till medling används dock i vardagstalet. Intuitivt kan de flesta människor säkert veta vad som försiggår inom ramen för medling. Men Wittgenstein understryker att här ligger just ett av problemen: "Tingens för oss viktigaste aspekter är fördolda genom sin enkelhet och alldaglighet."⁴⁰

När vi plötsligt möter den slags konfliktlösning som vi utövar i våra privata liv i en ny kontext blir vi osäkra: vad kan det innebära att konflikter som har sin källa i ett brott löses genom medling? Medling är något nytt i dagens samhälle där den retributiva, straffande rätten härskar. Samtidigt är det paradoxalt att medling skulle ses som något nytt. Vi kan därmed konstatera att det som egentligen är nytt är de nya kontexterna där dessa annars redan av gammalt kända ord används.

Det att vi plötsligt är osäkra på hur vissa ord ska användas ger uttryck för hur språket har en hög grad av komplexitet. I denna komplexitet och i upptäckandet av det ligger grunden för Wittgensteins senare filosofi: ord framträder i oräkneliga likhets- och olikhetsrelationer. Ett ord går att använda på en rad olika sätt. Eller också används olika ord för att beteckna samma saker, beroende på sammanhanget. När Wittgenstein vill förklara detta tar han sin utgångspunkt i ordet *spel*.⁴¹ Det

³⁹ Wittgenstein 1992a, § 77.

⁴⁰ Wittgenstein 1992a, § 129.

⁴¹ Wittgenstein 1992a, §§ 7, 23. Wittgenstein har själv i § 66 utlagt vissa enklare exempel på olika slags spel, vi talar om brädspel, kortspel, bollspel och tävlingslekar. I § 23 presenterar han mera komplexa spel, som dock alla går ut på att vara mänskliga språkliga aktiviteter: befalla, beskriva ett föremål efter utseendet, berätta en händelse, sjunga dansvisor, översätta från ett språk till ett annat.

Medling vid brott

finns en rad sociala aktiviteter som vi kallar för spel. Dessa är inte identiska utan påminner snarare om varandra på ett eller annat sätt, samtidigt som de också skiljer sig från varandra på viktiga punkter.

Samma ord går att använda inom olika språkspel, med olika betydelsepotential. Det kan därmed finnas en relation mellan ord i de olika språkspelen och denna relation kan liknas vid medlemmarna i en familj. Där finns det som Wittgenstein kallar för en familjelikhet.⁴² Det betyder att ett ord inom ett språkspel kan vara relaterat till ett ord i ett annat språkspel. Här ligger en nyckel till Wittgensteins filosofi. Man ska inte leta efter en gemensam kärna som alla ord kan falla tillbaka på, utan i stället analysera de språkspel som ordet anmäler sig i. Idén om en familjelikhet motverkar därför tendensen att söka efter en enda objektiv sanning.

Den mångfald av sammanhang där man talar om medling skapar förvirring som leder till åtskilliga problem som är av filosofisk relevans. Wittgenstein har bot på denna förvirring:

I sådana bryderier skall du alltid fråga dig: Hur har vi egentligen *lärt* oss betydelsen av detta ord (t.ex. "gott")? Genom vad slags exempel; i vilka språkspel? (Då kommer du lättare att inse att ordet måste ha en familj av betydelser.)⁴³

Wittgenstein påpekar att orden får sin mening i själva användandet av dem. Meningen av orden kan inte reduceras till någonting annat än den mänskliga verksamheten där de används.⁴⁴ Wittgenstein menar att det hur specifika ord används i språket i olika sammanhang avslöjar mycket om begreppens innehåll. Hela vårt liv konstitueras genom språket. Det är genom språket, såväl ett skriftligt som ett talat

⁴² Wittgenstein 1992a, §§ 66 - 67.

⁴³ Wittgenstein 1992a, § 77.

⁴⁴ Wittgenstein 1992a, § 146. För exempel på språkspelens mångfald se vidare §§ 23 - 24.

Inledning

språk, som vi kommunicerar med andra.⁴⁵

Här ligger en central poäng med det wittgensteinska angreppssättet. Språket hänför sig alltid till ett visst socialt sammanhang. Detta medför att människan alltid är en del av den språkliga verklighet som hon försöker förstå och att det därför är omöjligt för henne att finna en neutral observationspunkt utanför språket.⁴⁶

Genom att studera vardagliga kommunikationssituationer kan man komma underfund med sådana aspekter av en människas tänkande som hon knappast själv är medveten om. Detta innebär en högst kontextuell förståelse av ett begrepps innebörd. Det räcker inte med allmänna förklaringar som gäller i alla situationer. I stället handlar det om att studera de olika sammanhang där dessa ord används.

Denna kontextbundenhet utvidgar därför räckvidden av de resultat som man kan förvänta sig av en sådan här begreppslig undersökning. När användningen blir ett kriterium för förståelsen så ligger inte bara ett begrepp utan också ett helt liv i centrum för vårt intresse. Genom att belysa hur begreppet medling används i olika sammanhang kommer jag samtidigt att belysa något av våra liv, av de senmoderna mänskliga sammanhang där användningen av begreppet medling sker.

⁴⁵ Aulis Aarnio påpekar att vi inte kommer ifrån språket. När vi läser texter så förmedlas de oss språkligt och språkligt kan vi också tolka texter och föra den information som de innehåller vidare. Aarnio 1990, 103. På den här punkten är vi inne på en mera omfattande språkfilosofisk diskussion om huruvida det mänskliga varat konstitueras av en begreppslighet eller också av något utanför det begreppsliga. Detta hänger ihop med våra möjligheter att möta det främmande, något som vi inte känner från förut, som just medling och de restaurativa principerna. Ett annat sätt att närma sig den mänskliga språkliga verkligheten hittar vi hos Björn Nalle Öhman som i avhandlingen *Kropp, handling och ritual* (2008) lyfter upp vikten av också non-verbalt språk som inte låter sig begreppsliggöras såsom vi vanligen förstår ordet. Öhman menar icke desto mindre att också möten i en nära relation kan vara uttryck för en viss livsform som via beröring blir ett meningsfullt fungerande kroppsspråk. Öhman 2008, 273. Fortfarande är man dock inne på det språkliga, men det finns olika sätt att förstå hur språket fungerar.

⁴⁶ Se vidare Vikström 2005, 55 – 56.

Medling vid brott

Wittgenstein menar att eftersom filosofiska problem inte är empiriska problem, blir de lösta genom en insikt i hur vårt språk fungerar inom ramen för de olika språkspelen. Problemen blir inte lösta genom vinnandet av ny erfarenhet, utan genom sammanställning av det sedan länge bekanta. Filosofin är en kamp mot förhåxandet av vårt förstånd genom vårt språk, såsom Wittgenstein uttrycker det.⁴⁷ Med denna filosofiska utgångspunkt vill jag studera begreppet medling.

De olika språkbruken och kontexterna att tala om medling benar jag ut i sex kapitel. I det första kapitlet efter inledningen, kapitel 2, presenterar jag det aktuella tillvägagångssättet för medling vid brott. Jag beskriver olika sätt som medling rent praktiskt går till på, vilka roller de två parterna i en konflikt har, vilken roll som spelas av medlaren och de olika myndigheterna. Utifrån dessa i högsta grad olika roller intar olika aktörer också olika förhållningssätt till medlingen. I det här kapitlet lyfter jag fram skillnaden mellan första och tredje persons perspektiv. Även om avhandlingen inte är empirisk presenterar jag speciellt i det här kapitlet empiriska studier som gjorts kring medling. Detta är viktigt för att bli klar över de olika begreppsligheter som försiggår runt medling.

I kapitel 3 utvidgas perspektivet. Jag lyfter fram det övergripande ramverket för människans situation idag och visar hur den har förändrats i och med den senmoderna brytningen. Denna brytning sätter sin prägel också på vårt sätt att se på rätt och moral. Jag visar på det problematiska i att människor inte alltid har en gemensam förståelse för de värden som styr i livet. Jag argumenterar för att den här allmänna brytningen påverkar också medling och våra möjligheter att förstå den.

Kapitel 4 dröjer sig fortfarande vid bakgrundsfaktorer för medlingen. I detta kapitel diskuterar jag utgångsläget för den offentliga konfliktlösningen i Finland. Jag diskuterar hur

⁴⁷ Wittgenstein 1992a, § 109.

Inledning

samhällets ingripande i det privata motiveras. Centralt i det här kapitlet är också de traditionella påföljderna för brott, straff och olika straffteorier. Medling utmanar meningen med straff och det är därför viktigt att reflektera över det aktuella och dominanta tankesättet. Det är sannolikt att mycket av den osäkerhet som råder kring medling har sina rötter i det förhärskande retributiva konfliktlösningsparadigmet. D.v.s. här ses det rådande straffrättsliga paradigmet som ett så självklart ramverk att man har svårt att förstå annorlunda tankesätt.

Kapitel 5 ger en fördjupad presentation av medlingen som ett alternativ för konfliktlösning. Jag återanknyter till det föregående kapitlet genom att visa vilka faktorer i det aktuella systemet som speciellt gav anledning till medlingens utveckling. Här diskuteras medling i samband med den överhängande teorin om restorativ rättvisa. I anknytning till kapitel 2 där jag diskuterar det praktiska tillvägagångssättet för medling och ger utrymme för olika perspektiv på medling, är det i det här kapitlet mest statliga myndigheter och medlingsteoretiker som kommer till tals. Därmed aktualiseras också den klyfta mellan teori och praxis som anmäler sig inom ramen för medling. I detta kapitel lyfter jag också fram diskussionen kring vilka brott som lämpar sig för medling.

I kapitel 6 går jag närmare in på de speciella utmaningarna som medlingen medför, och som inte kommer upp i de tidigare kapitlen. Jag utgår från att de flesta sådana utmaningar har sin bakgrund i hur mötet mellan offret och förövaren egentligen ska förstås. I det senmoderna är inte ett möte mellan människor annars heller en självklarhet. Jag diskuterar vilka möjligheter det finns för en jämställd kommunikationssituation och hur man genom de små berättelserna, som dessa individuella möten utgör, kan bygga en gemensam referensram för att kunna lösa konflikten.

Det sista kapitlet före slutdiskussionen, kapitel 7, benar ut möjliga resultat av medling. Också här anmäler sig de olika sätten att använda språket. Det som kan räknas som medlingens resultat kan förstås på många olika sätt. Hurdant

Medling vid brott

slutresultat som kan ses som acceptabelt och tillräckligt är av oerhörd vikt ur en moralisk synvinkel. Medlingen upprätthåller det personliga moraliska ansvaret och internaliserar det. När det inte finns några övergripande och gemensamma etiska regelverk som man kan ta ställning till är det viktigt att de två parterna själva kan vara med om att definiera gränserna för det acceptabla i varje enskilt sammanhang.

I det sammanfattande kapitlet 8 avrundar jag de centrala resultaten av min undersökning samt pekar på vissa slutsatser som kan göras utifrån dessa. Jag vill dock redan här utveckla det som jag ovan konstaterade om möjliga resultat av en analys i denna avhandling. Wittgenstein har en klar syn på de resultat och slutsatser som filosofen kan dra från sitt arbete: Filosofin får inte på något sätt rubba språkets faktiska användning. Filosofin kan, när allt kommer omkring, bara beskriva hur språket fungerar.⁴⁸

När fokuset för denna avhandling ligger hos ett nutidsfenomen som håller på att söka sin form och ställning i det finländska samhället har verkligheten och de praktiska tillämpningarna en central plats. Men den här avhandlingen kan inte bli en praktisk guide till hur man ska gå till väga om man vill ordna ett idealt medlingsmöte. Allt jag kan göra är att visa att också "*detta språkspel spelas.*"⁴⁹

Detta betyder vidare att i och med att jag tillskriver mig här ett wittgensteinskt sätt att närma mig medlingen kan jag inte tro mig kunna, eller ens vilja, formulera någon teori som ett resultat av den här avhandlingen. Wittgenstein skrev själv: "All förklaring måste bort, och enbart beskrivning träda i dess ställe."⁵⁰ Det jag kan göra är att peka på olika sätt att använda

⁴⁸ Wittgenstein 1992a, § 124. Den här tanken hos Wittgenstein förklaras av Kurtén 1987, 32 som menar att detta ofta missförstås. Kurtén understryker däremot att Wittgenstein här inte ger uttryck för en ren positivism utan snarare för något som kan betecknas som en kritisk deskription.

⁴⁹ Wittgenstein 1992a, § 654.

⁵⁰ Wittgenstein 1992a, § 109. Att Wittgenstein så starkt tar avstånd från

Inledning

språk och eventuellt lyfta fram sidor av medling som kanske annars ligger fördolda. Därmed kan jag skapa klarhet i begreppet.

Samtidigt vill jag inte påstå att man på basis av min avhandling inte kunde göra några slutledningar av hur medling kan tänkas forma sig i framtiden. En begreppslogisk analys i wittgensteinsk anda syftar, såsom jag vill se det, till att klargöra hur den begreppslogiska världen inom ramen för medling är utformad. Detta gör det tydligare och lättare att reflektera över medling mera allmänt. Men det som jag antar att Wittgenstein menar med filosofens uppgift är just detta, att peka på olika möjligheter att använda språket, visa vad som är möjligt att säga. Prioriterandet av olika ståndpunkter lämnas dock till läsaren själv.

Dessutom, såsom Wittgenstein själv påpekar kan vi inte göra några fastspikade uppsättningar av normer, eftersom "nya typer av språk, nya språkspel, kan man säga, uppstår och andra föråldras och blir bortglömda."⁵¹ En förståelse för medling lever och kan utvecklas hela tiden.

1.4 Litteratur och forskningsläge

Den begreppsanalys som jag utför innebär att jag koncentrerar mig på en analys av olika kontexter inom vilka man talar om medling. Det är genom litteraturstudier som jag vill komma åt dessa olika kontexter och bena ut dem. Detta kommer dock att medföra en viss inre spänning i avhandlingen. Jag kommer att

tolkningen utgör en central skiljelinje mellan den hermeneutiska filosofiska traditionen och Wittgenstein. Dessa två traditioner har dock också mycket gemensamt, inte minst i betonandet av att den enskilda aktören alltid är inordnat i ett socialt språksammanhang. Angående i synnerhet hermeneutiken, se Vikström 2005, 55 – 57.

⁵¹ Wittgenstein 1992a, § 23. Likaså menar D. Z. Phillips att det inte är filosofens uppgift att formulera normativa teorier. Phillips varnar uttryckligen för att om två moraliska teorier inte tycks göra rättvisa i alla tänkbara fall, måste man ändå motstå frestelsen att se som sin uppgift att hitta ett tredje som omfattar alla möjliga fall. Det man däremot kan göra är att ge mångfalden av moraliska möjligheter den uppmärksamhet den förtjänar. Phillips 1999, 103.

plocka in en rad olika författare och ge utrymme för många olika åsikter, synvinklar och röster. Till att börja med kan det verka stökigt för läsaren med alla de olika, också motstridiga, synvinklarna som presenteras.

Jag tycker icke desto mindre att det är motiverat och även angeläget att ge utrymme för olika synvinklar. Dessa olika författare, med även sinsemellan avvikande röster, hjälper mig att greppa, men också problematisera, medling. Talet om medling innehåller olika synvinklar, inte bara de som jag kan vara enig om. De olika författarna representerar också ämnesmässigt ett brett fält. Jag kommer även att använda mig av material som representerar också andra discipliner än teologiska eller filosofiska.⁵² I själva verket kommer direkt teologiskt material att stå i minoritet.

Jag begränsar mig huvudsakligen till läget i Finland. Finländsk medlingsforskning har länge varit beroende av Juhani Iivari. I finländsk kontext är han en stark ideologisk förespråkare för medling men också en av myndigheterna använd expert som formar deras opinioner. Det säregna med Iivaris omfattande författarskap är att han skriver i många olika roller. *Sovitaan-projektin kokemuksista*⁵³ (1988) är en analys av det första finska medlingsprojektet i Vanda och undersökningen *Rikos ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvityshenkilöraportti*⁵⁴ (2000) är beställd av social- och hälsovårdsministeriet för att kartlägga hur medlingsverksamheten kunde organiseras i Finland. Oberoende av vilken roll som Iivari skriver i framhäver han

⁵² Till detta har bidragit mitt deltagande i det tvärvetenskapliga forskningsprojektet *Legitimitet och moral – människan och rättssamhället* som 2005 – 2008 förde samman teologer, filosofer och rättsvetare från Åbo Akademi. Projektet studerade legitimitetsfrågor i anslutning till den moraliska giltigheten hos rättssystemet i ett samhälle och lyfte upp den moraliska dimensionen i politiska och samhällsliga beslut.

⁵³ [Sv. *Erfarenheter av Vi förlikas- projektet*].

⁵⁴ [Sv. *Nationell organisering av medling vid brott- och tvistemål. Utredningsmannens rapport*].

Inledning

ofta det alternativa i medling. Ivaris författarskap utgör en central del av den litteratur som jag använder mig av.

Jag har valt att inte utföra en egen empirisk undersökning men använder mig av andra existerande undersökningar. Delar av detta material är redan till en viss mån föråldrat. Icke desto mindre är bland annat Ida Mielityinens *Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus*⁵⁵ (1999) och Saija Järvinens *Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi*⁵⁶ (1993) så pass grundläggande undersökningar i en finsk kontext att jag kommer att hänvisa till dem. I och med medlingslagen från 2006 har jag också tillgång till varierande förberedande material för lagstiftningen. Nyare undersökningar om medling representeras av Henrik Elonheimos dissertation i juridik *Nuorisrikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu*⁵⁷ (2010) där han påpekar att det finns skäl att utveckla den finska medlingsprocessen i synnerhet genom vidare forskning.⁵⁸

Medling har en stark förankring i det praktiska. En stor del av materialet är praktiskt förankrat, skrivet som manual eller information för dem som arbetar med medling. Sådant material är informativt och värdefullt i syfte att kartlägga olika samtal kring medling. Som en källa använder jag mig därför också av bl.a. *Handbok för medlare i brott- och tvistemål* (2000).

Sambandet mellan rätten och medling är starkt och jag kommer att hänvisa till flera rättsliga källor. Jag kommer dock att mest ty mig till sekundära källor. Jämfört med medling av brott är medling i tvister tämligen väl forskat i finländsk rättsvetenskaplig litteratur. Den behandlas i rättsvetenskapliga avhandlingar som Gisela Knuts *Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling* (2006) och Kaijus Ervastis *Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen*

⁵⁵ [Sv. *Brott och medling. Urval, betydelse och återfallsbrottslighet*].

⁵⁶ [Sv. *Medling i Finland. Medlingspraktiker och bedömning av alternativitet*].

⁵⁷ [Sv. *Ungdomsbrottslighet, prevalens, bakgrundsfaktorer och medling*].

⁵⁸ Elonheimo 2010, 67.

Medling vid brott

*tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa*⁵⁹ (2004). Dessa framstår som viktiga källor för mig då även medling i tvister belyser ett nytänkande i rättsvetenskaper.

Användandet av sekundära källor är alltid delvis problematiskt. Men jag menar att detta är motiverat här. Mitt intresse är inte i första hand att reda ut rättsliga frågeställningar eller att ge någon utförligare presentation av det finländska rättssystemet eller ens rättens utveckling.⁶⁰ I mitt intresse är att i första hand studera medling och det rättsliga materialet används för att belysa och ge mer djup åt min analys. Kaarlo Tuori har undersökt förhållandet mellan rätten och samhällsvetenskaper samt analyserat utvecklingen från det förmoderna till det moderna. I denna avhandling kommer jag att, bland annat med Tuori, problematisera vissa inslag i

⁵⁹ [Sv. *Medlingsförfarande i tingsrätt. En empirisk undersökning av befrämjande av förlikning i en tvistprocess*].

⁶⁰ Rättens utveckling, i synnerhet i förhållande till senmoderna tendenser i samhället, är dock en intressant fråga och temat öppnar också för tänkvärda områden för teologisk forskning. Till exempel Christoffersen et al framhåver det nära sambandet mellan den lutherska religiösa traditionen och rätten: "Understanding law as secular and establishing secular institutions to draft, govern and execute secular laws does, however, not mean that religious ideas have no impact on law. On the contrary it is fair to say that Lutheranism had a very big impact on the legal understanding of law in the Nordic countries." Christoffersen et al 2010, 603. Exempel på hur teologer har begreppsliggjort teologiska utsagor för samtiden utgörs av Tommi Lehtonen i avhandlingen *Punishment, Atonement and Merit in Modern Philosophy of Religion* (1999) där han påpekar hur moralfilosofiska och juridiska teorier har använts av religionsfilosofer för att diskutera, också kritiskt, kristna doktriner. Lehtonen menar att de allmänt accepterade juridiska teorierna kan exemplifiera och göra också kristna utsagor förstådda och lättillgängliga. Lehtonen 1999, 246 – 247. Då Lehtonens resonemang går ut på att visa hur teologiska formuleringar uttrycks med sekulariserat språkbruk menar Hannu Juntunen att lagstiftningen och rättsordningen har bakgrundsfaktorer och utgångspunkter som kan vara metafysiska, livsåskådningsmässiga eller etiska principer. Därför är de teologiskt relevanta och intressanta. Med sitt studium vill Juntunen ge ett teologiskt perspektiv i rättsfilosofin eller en version av rättsfilosofin som är teologiskt motiverad, inte utlägga det som är den gällande rätten. Juntunen 2000, 8.

Inledning

rättssystemet. Även i ett sådant fall är det dock alltid medling som ligger i fokuset. Jag menar att i denna avhandling belyser medling i sig kritiken mot rättssystemet.

Då medling inte är en finländsk upptäckt kommer jag att stundvis ta några utblickar från den finska kontexten till andra länder. Det finns i själva verket rikligt med utländskt material men den kan bara tjäna som ett vidare ramverk för avhandlingen. Det finns en viss risk att tillämpa utländska undersökningar direkt på det finländska läget. Alla länder skiljer sig till en viss mån från varandra i förhållande till hur medlingen organiseras eller hur den förhåller sig till rättssystemet. Samtidigt menar jag att en utförligare användning av nordiska källor är motiverad med tanke på många likheter mellan de nordiska länderna.⁶¹

Det finns också rikligt med nordiskt material att tillgå. Norrmannen Nils Christie är den restaurativa rättvisans stora namn. Hans författarskap, däribland artikeln *Conflicts as Property* (1977) utgör en självklar källa för mig. Svenskan Lise-Lotte Rytterbros kriminologiska avhandling *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott* (2002) undersöker och beskriver i vilken grad medling hyser olika etablerade och disparata idéer och tankeströmningar och hjälper mig därmed att kartlägga många samtal som tangerar medling. Danskan Vibeke Vindeløvs rättsvetenskapliga avhandling *Konflikt, tvist och mægling – konfliktlösning ved forhandling* (1997) undersöker vilka förhandlingsverktyg som finns att tillgå i medlingssammanhang.

Viktiga utländska källor för mig utgörs av de även internationellt sett ledande namnen inom ramen för restaurativ rättvisa. John Braithwaite har i *Crime, Shame and Reintegration*

⁶¹ Likheter i Norden är tydliga på många olika områden. Inkeri Anttila påpekar att det finns viktiga likheter också i de nordiska rättskulturerna. Detta bygger på argument om att det inte är bara traditionen som förenar dessa länder utan också ekonomiska och kulturella förbindelser. Anttila 2001, 187. Vidare konstaterar Pelikan & Trenczek 2008, 63 att det i hela Europa finns tydliga likheter, men också olikheter, angående olika medlingsförfaranden.

Medling vid brott

(1989) framhåvt den restorativa rättens återintegrerande möjligheter och Howard Zehr i *Changing Lenses. A new Focus for Crime and Justice* (1995) lyfter fram det alldeles särskilda i det restorativa tänkandet jämfört med det som vi är vana vid. Zehr presenterar dessutom en uttryckligen kristen syn på restorativ rättvisa.

I en finländsk, och även nordisk, kontext är det ont om teologisk etiska bidrag till temat brott och straff. Ännu större är avsaknaden av teologisk etisk reflektion kring kriminalpolitiken, för att inte tala om medling. En färsk teologisk avhandling där medling berörs är Malena Björkgrens dissertation *Våld i parrelationer. En begreppslig undersökning av ett moraliskt och samhällsligt problem* (2009) där finländskt lagstiftningsmaterial angående våld i parrelation studeras. Björkgren berör även medling och påpekar att en analys av hur moraliska dimensioner stiger fram i medling kunde ligga till grund för en avhandling i sig.⁶² Jag tror att min avhandling delvis kan täcka den här luckan.

Mycket av den nordiska teologiska forskningen kring brott och straff har utförts av den norska Paul Leer-Salvesen. Han har utfört omfattande analyser utifrån intervjuer med förövare. Hans författarskap, däribland avhandlingen *Menneske og straff* (1999) är centralt för mig i den här analysen. Andra direkt teologiska bidrag till forskningen kring mötet mellan offret och förövaren utgör svenskan Maria Ericsons *Reconciliation and the Search for a Shared Moral Landscape. An Exploration Based upon a Study of North Ireland and South Africa* (2001). För att fånga in en förståelse för det mänskliga mötet använder jag mig av även K. E. Lögstrups *Det etiska kravet* (1992) och Martin Bubers *Jag och Du* (1963).

Filosofiska studier använder jag mig av mera allmänt i syfte att fånga in de moraliskt viktiga fenomenen i samband med medling. Joakim Molanders avhandling *Straffets grammatik* (2002) utgör samtidigt också en wittgensteinsk

⁶² Björkgren 2009, 131.

Inledning

begreppslig analys. Ett centralt tema för mig är brytningen mellan modernitet och senmodernitet och den belyser jag med hjälp av speciellt Jean-François Lyotard. Den använder jag mig av för att ringa in hur i mötet mellan offret och förövaren något synnerligen senmodernt kommer till uttryck, de många små berättelserna. I detta sammanhang vill jag också nämna Ludwig Wittgenstein och speciellt hans senare filosofi i *Filosofiska undersökningar* (1992).

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att det enligt min mening finns tillräckligt med material att tillgå för att genomföra min analys. Att det har varit lätt att hitta material beror delvis på att jag använder mig av källor ur många olika discipliner. Mycket av den litteraturen är kvantitativt inriktad. Men det är synnerligen motiverat att närmare analysera de begreppsliga betingelserna som finns bakom idén om medling. På behovet av en sådan forskning pekar också en del av den existerande forskningen. Samtidigt kan jag konstatera en avsaknad av teologiska undersökningar om medling. Också detta försvarar den här avhandlingens plats som ett fruktbart bidrag till medlingsforskningen.

1.5 Arbetsdefinition av några centrala begrepp

Denna studie utgör en begreppsanalys vilket betyder att meningen och användningen av många begrepp förtydligas och klarläggs först i och med själva avhandlingen. Detta är en viktig utgångspunkt för hela avhandlingen, men samtidigt försvårar det genomförandet av forskningsuppgiften. Beroende på den vetenskapliga disciplinen kan samma termer få olika innebörd. Dessutom kan helt olika termer användas för att beteckna samma begrepp.

Genomgående i avhandlingen kommer jag att behöva använda mig av några centrala begrepp för att syfta till bestämda fenomen eller aktörer. Jag ser det därför som motiverat att redan här i början ringa in några av de begrepp som jag mest kommer att använda. Det är viktigt att jag själv för min egen del bestämmer att använda vissa begrepp konsekvent genom avhandlingen.

Medling vid brott

Valet av de begrepp som jag kommer att använda är känsligt. En grundläggande utgångspunkt i den här avhandlingen är det mångskiftande språkbruket kring medling. Att välja ett sätt utesluter ett annat sätt.⁶³ Användandet av t.ex. uttryckligen juridiskt språkbruk inom ramen för medling kan innebära en spänning i förhållande till medlingens frivilliga karaktär. Men att välja bort det juridiska språkbruket är inte ett otvetydigt val heller. Samarbetet med åklagar- och polismyndigheter inom ramen för medling underlättas med ett enhetligt språkbruk.⁶⁴

Inom ramen för den här avhandlingen väljer jag att huvudsakligen utgå från annat än ett juridiskt språkbruk. Detta sker speciellt för att betona min egen ställning som forskare i teologisk etik som har ett särskilt intresse för det moraliska i medlingen.

Medling⁶⁵ definieras i lagen om medling vid brott som

en avgiftsfri tjänst där det ordnas möjlighet för den misstänkte och brottsoffret att genom en opartisk medlares förmedling mötas i förtrolighet för att behandla de psykiska och materiella skador som ett brott orsakat offret och att på egen hand försöka komma överens om åtgärder

⁶³ Se Vanhoozer 2003, 3, 10 – 11 som påpekar att man i postmodernitet inte kan utgå från att det finns något neutralt språk, någon neutral beskrivning. Definitioner lämnar alltid något obeaktat, väljer bort något och på det viset tar de alltid ställning.

⁶⁴ Mielityinen 1999, 13; Järvinen 1993, 55.

⁶⁵ Ett begrepp som ytterligare kan förorsaka förvirring är förlikning, som ibland används nästan synonymt med medlingen. Till exempel polisens hemsidor på nätet talar på svenska om förlikning, i stället för medling. Svensk ordbok (1988) definierar förlikningen som en "överenskommelse i godo mellan tvistande parter" och att det används "särskilt vid avtalsförhandlingar eller rättslig tvist." Förlikningen kan alltså förstås att stå för själva resultatet, det som medlingen leder till. Likadant används begreppet också i rättsvetenskaper där en uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden, alltså gärningsmannens handlande för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet, är en av grunderna till att åklagaren kan meddela en åtalseftergift. Frände 2003, 199. Jag kommer dock mest att tala om resultat av medling eller konfliktlösning, utan att använda ett speciellt ord därtill.

Inledning

för att gottgöra dessa skador.⁶⁶

Jag utgår från den här definitionen och använder ordet medling för att beteckna inte bara mötet mellan de två parterna tillsammans med medlaren utan också själva tekniken och processen.

Eftersom medling är ett allmänt begrepp som inrymmer olika aktörer, situationer och infallsvinklar kommer jag att likaså använda mig av vissa av begreppet medling härledda begrepp för att tydligare beteckna vilken sida av begreppet jag uttryckligen då menar. T.ex. *medlingsmöte* syftar till det konkreta mötet mellan de två parterna som deltar i medlingen. *Medlingsrörelse* däremot hänvisar mest till de mera teoretiska och ideologiska ställningstaganden som förespråkar medling.

Brott/Tvist/Konflikt. Dessa begrepp är centrala för en studie kring uttryckligen medling vid brott och i vissa tvister. Brottsbegreppet diskuterar jag närmare nedan i kapitel 2.1.4 samt i kapitel 4.2 i anslutning till begreppet straff, men det kan redan här konstateras att skillnaden mellan *brott* och *tvist* bygger på den omständigheten att de hänvisar till ärenden som skiljer sig till kvalitet och karaktär. Ett brott handlar om den materiella straffrättens, lagens, definition av en viss handling som otillåten.⁶⁷ Ett brott är därmed en överträdelse som definieras i lagen.

Vid en tvist är situationer otydligare. Begreppet tvist kan inte definieras lika tydligt som ett brott. Tvister beror ofta på de två parternas personliga bedömningar. Det är oklart vilkendera av parter som har rätt i den meningen att den andra har gjort fel. T.ex. en skilsmässa kan förorsaka bitterhet och leda till att det uppstår en konflikt mellan de två makarna, men den utgör inte ett brott. Konflikten kan ytterligare bygga på känslor av hat och vrede. Om makarna inte kan lösa den

⁶⁶ 1015/2005, 1 §.

⁶⁷ Havansi 2002, 154 - 155.

egentligen privata konflikten sinsemellan kan den förvandlas till en rättslig tvist om vårdnaden av barnen eller om uppdelningen av egendomen. En tvist i en rättslig mening är en förrättsligad privat konflikt.⁶⁸

Medan brott och tvister har en tydlig rättslig karaktär handlar konflikter om något mera omfattande. Inom medlingsrörelsen framhävs det att i stället för brott och tvister borde man tala om konflikter eller också om problematiska situationer, för att betona medlingens åtskillnad från det rättsliga. Konfliktlösning är ett vidare begrepp som kan omfatta många slags metoder för att lösa konflikter. Den viktigaste skillnaden kan för enkelhetens skull definieras som så att medan brott och tvist är juridiskt definierbara med en rättslig lösning handlar en konflikt om en långvarigare och grundläggande meningsskiljaktighet mellan människor.⁶⁹

Jag kommer att själv mest hänvisa, i den mån som jag inte menar en uttryckligen juridisk angelägenhet, till konflikten, som jag menar innefattar mycket mera än bara någonting juridiskt definierbart. Inom ramen för medling öppnar användandet av begreppet konflikt upp för möjligheten att lyfta fram också andra än rättsligt relevanta sidor.

Restorativ rättvisa. Det övergripande paraplybegreppet för flera medlingsliknande metoder världen över heter på engelska *Restorative Justice*. Den svenska översättningen är inte alldeles klar. I *Regeringens proposition med förslag till lag om medling vid brott* översattes begreppet till reparativ rättvisa.⁷⁰ Däremot översätter Lise-Lotte Rytterbro i sin svenska avhandling inte alls begreppet utan använder genomgående

⁶⁸ Ervasti 2005, 3; Havansi 2002, 157. Se också Christie 1977, 3.

⁶⁹ För olika sätt att se på förhållandet mellan dessa tre begrepp, se vidare t.ex. Järvinen 1993, 55; Alvesalo & Ervasti 2006, 106; Knuts 2006, 21; Koulu 2005, 33 – 34; Vindeløv 1997, 217. Beroende på vilken sida man vill betona, den juridiska eller den mellanmännsliga, har olika författare valt sin begreppsanvändning olika. Men, det måste påpekas att inte heller valet mellan begreppen är helt konsekvent i litteraturen.

⁷⁰ RP 93/2005 rd, 6 – 10.

Inledning

den engelska grundformen.⁷¹ Jag har dock valt att använda en hybridmetod och översätta begreppet till restorativ rättvisa.⁷² Jag anser detta vara befogat eftersom det engelska begreppet är tämligen väl etablerat och översättandet av begreppet helt och hållet till svenska enligt min mening endast skulle förorsaka onödig begreppsförbistring.

Rättsskipning. Begreppet används traditionellt då man avser det tredje elementet i maktens tredelningslära, vid sidan av lagstiftning och förvaltning. Rättsskipning kan mera konkret definieras som lösning av meningsskiljaktigheter inom ramen för domstolarnas verksamhet för att uppnå en dom.⁷³ Rättsskipning brukar man se som en motsats till medling och restorativ rättvisa.⁷⁴ Detta är också hur jag kommer att se på skillnaden mellan rättsskipning och medling.

Offret och förövaren, de två parterna. Inom ramen för medling strävar man till ett så neutralt språkbruk som möjligt.⁷⁵ Jag har valt att kalla de två parterna för offret och förövaren, även om den senare ofta också hänvisas till som gärningsman eller även som den misstänkta. I *Svensk ordbok* (1988), som kan ses som ett uppslagsverk för en allmän och generell användning av svenska ord, definieras förövaren som

⁷¹ Rytterbro 2002, 62.

⁷² Också Björkgren 2009, 129 använder begreppet restorativ rättvisa på svenska.

⁷³ Knuts 2006, 19. Se dock också Ervasti 2004, 66 – 69 för de kriterier som man kan använda för att skilja åt rättegången och dömandet från annat beslutsfattande.

⁷⁴ Knuts studerar domstolsanknuten medling, alltså medling i tvistemål i allmänna domstolar, och menar att inte heller den handlar om rättsskipning, utan just om alternativ tvistlösning. Knuts 2006, 19 – 20. Som en generell utgångspunkt menar Knuts att "metoder som innefattar ett dömmande element inte kan benämnas [domstolsanknuten] medling." Knuts 2006, 78.

⁷⁵ Inte heller det neutrala språkbruket är alltid på sin plats. Järvinen 1999, 12 påpekar att i vissa typer av brott, såsom misshandel är det oklart – ibland även för de två parterna – vem som är offret och vem som är den misstänkta. I ett sådant fall kan det vara viktigt att man under mötet inte är så fixerad vid bestämda begrepp.

Medling vid brott

”person som utfört (visst) brott”. Det begreppet används sällan i juridiska sammanhang och jag vill med det markera redan från början det moraliska hos medling. Samma gäller också benämningen offret. Den juridiska termen för en person som blivit föremål för ett brott är målsägande.

Med de två parterna hänvisar jag till de delaktiga i själva konflikten, offret och förövaren, medan också medlaren utöver de två parterna är närvarande vid själva medlingen. Inom ramen för denna avhandling aktualiseras växelverkan mellan de två parterna oftare än växelverkan mellan de två parterna och medlaren. När det senare är fallet är det enklare att uttryckligen skriva ut att också medlaren inbegrips.

2 Tillvägagångssätt: Medling vid brott

Det föregående kapitlet avslutades med en rad arbetsdefinitioner av i den här avhandlingen centrala begrepp. I det här kapitlet kommer jag att ge en utförligare preliminär bestämning av den konfliktlösningsmetod som kallas för medling vid brott och i vissa tvister. Jag benär ut fältet och de olika samtalen om medling som förs.

Jag vill dock understryka att det handlar om "en preliminär bestämning" därför att bestämningen lever och utvecklas ständigt. När Wittgenstein talar om omöjligheten att exakt förklara något därför att gränserna inte har blivit dragna, är detta speciellt tillämpligt på medling. Icke desto mindre menar Wittgenstein att för ett särskilt syfte måste man kunna dra en gräns. Men man ska vara medveten om att det inte är så att man först därigenom gör begreppet användbart, påpekar han.⁷⁶

På samma sätt kommer de otaliga begreppsigheterna och praxis som jag i detta kapitel lyfter fram att redan i sig utgöra riktiga och korrekta beskrivningar av medling. Men de kan inte fånga hela räckvidden hos medling. I detta kapitel presenteras vissa sätt att tala om medling. Här handlar det mest om olika empiriska beskrivningar av medling, även om avhandlingen inte är en empirisk studie. Jag menar att det är i den praktiska användningen som orden får sin mening, och det praktiska tillvägagångssättet är centralt för medlingen.

I och med detta kapitel kommer jag även att lyfta fram en central röd tråd för den här avhandlingen. Det handlar om skillnaden mellan olika sätt att förhålla sig till ett fenomen. Den här indelningen bygger på den skillnad som Olli Lagerspetz har gjort mellan olika perspektiv på brott. Han

⁷⁶ Se Wittgenstein 1992a, § 69 där han framhäver att det inte är så att man först genom att ha dragit gränserna för ett begrepp gör det användbart. Han menar att det är så "lika litet som längdmåttet '1 steg' blev användbar först genom definitionen: 1 steg = 75 cm".

menar att det finns åtminstone ett betraktarperspektiv som inbegriper de utomstående, ett bedömarperspektiv som inbegriper bl.a. juristerna samt också ett deltagarperspektiv som inbegriper de som är starkt engagerade i ett brott. Han menar att det är viktigt att göra den här skillnaden eftersom hur vi använder våra begrepp hänger ihop med hur vi handlar. De olika perspektiven ger uttryck för olika situationer en människa kan befinna sig i och hurdana synvinklar då kan bli aktuella.⁷⁷

2.1 Konfliktlösning genom medling vid brott

Medling vid brott och i vissa tvister erbjuder ett informellt alternativ till rättsskipningen. År 2008 överlämnades i Finland totalt 10 876 brott till medling, vilket motsvarar 2,02 procent av alla brott som faller under Finlands strafflag. Därutöver var antalet medlingar med anknytning till tvister 244 stycken.⁷⁸

Medlingen är föga reglerad. Det finns inte någon entydig modell för hur ett medlingsmöte ska genomföras. Däremot ses det som en styrka att inte reglera eller att man reglerar så litet som möjligt. Det gäller i stort sett för parterna och medlaren att utforma medlingen efter eget omdöme. Det är därför kanske inte så förvånande att det finns en klyfta mellan teori och praktik när det gäller medling.⁷⁹ Brokigheten finns egentligen inbakad i själva systemet. Det finns dock vissa gemensamma drag för processen och det är dessa som jag presenterar i det följande.

⁷⁷ Lagerspetz 1989, 9, 10, 16, 28.

⁷⁸ Statistikrapport 6/2009, 1. Det påpekas dock i rapporten att dessa procentandelar är vägledande. Det går inte att få exakta procentandelar på kalenderårsnivå, eftersom en del medlingar var pågående vid årsskiftet.

⁷⁹ Theo Gavrielides har i *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy* (2007) undersökt skillnaden mellan teori och praktik i restorativ rättvisa i olika länder. Utgångspunkten för studien är att medan de olika praktiserande medlarna världen över kan vara oense om många saker, har de åtminstone en åsikt gemensam: att de teoretiska och historiska studierna om restorativ rättvisa inte motsvarar den praktiska tillämpningen. Gavrielides 2007, 14 – 16.

2.1.1 Medlingsmötet

Medling börjar när ett brott eller en tvist hänvisas till medling. Enligt medlingslagen kan polisen eller åklagaren, när de bedömer ett ärende som lämpligt, hänvisa det till medling. Initiativet till medling kan också tas av förövaren eller offret, men detta är väldigt ovanligt. År 2008 kom hela 74 procent av fall som överlämnades till medling från polisen och 22 procent från åklagarna.⁸⁰

En medlingsbyrå är en verksamhetsenhet vars uppgift är att leverera medlingstjänster inom ett bestämt område.⁸¹ Efter att byrån har tagit emot fallet från myndigheterna väljs medlarna och de två parterna kontaktas. Medling är fullständigt frivilligt och man måste försäkra sig om att de två är beredda och villiga att delta i medling. Är de inte det kan de vägra sitt deltagande.⁸² Har båda parterna däremot gått med på medlingen så fortskrider processen. Medlaren kontaktar de två parterna och kommer i samråd med dem överens om en tidpunkt för mötet.⁸³

Medlingen som en helhet kan vara mycket lång och dra ut på tiden både före men också efter själva mötet. Det kan vara flera månader mellan brottet och fallets ankomst till

⁸⁰ 1015/ 2005, 13 §; Statistikrapport 6/2009, 2. Proportionerna har varit relativt statiska, myndigheterna har alltid haft en avgörande ställning. Se Järvinen 1993, 70 för statistik från 1990 och Mielityinen 1999, 32 för situationen några år senare. Eftersom det bara sällan är de två parterna som tar initiativet ska jag i den här avhandlingen beskriva hur processen sker när det är en myndighet som inleder den.

⁸¹ 1015/2005, 4 §.

⁸² Iivari 2007, 36 – 38. Mielityinen räknar upp skäl till att endera av parterna inte vill delta i medlingen. Vägran kan bero på att förövaren nekar sin skuld. Vid vissa fall har inte heller offret några som helst krav på förövaren och då blir det återigen meningslöst att ordna en medling. Om parterna bor på olika orter och inte vill resa till medlingen är det också omöjligt att ordna medling. Ibland kan också endera eller båda parterna var ovilliga att möta den andra parten. Mielityinen 1999, 39. Se också Iivari 1988, 92.

⁸³ För olika exempel, teoretiska och praktiska, på framskridandet av medlingar, se Eskelinen 2005, 149 – 151; Iivari 2007, 45 – 47; Elonheimo 2010, 135.

medlingsbyrån. Från den första kontakten mellan medlaren och de två parterna kan det ännu ta flera dagar, också veckor, till själva mötet.⁸⁴ Det egentliga slutet på medlingen sträcker sig till det att förövaren har betalat den sista delen av ersättningen till offret, vilket kan ta flera månader.⁸⁵

2.1.2 Olika slags möten

Man betonar ofta mötet som medlingens hörnsten.⁸⁶ Men som jag kommer att visa skiljer möten sig från varandra. Medan hela medlingsprocessen är lång kan själva mötet utgöra bara en tidsmässigt liten del av den. Även om det alltid finns en möjlighet att ordna flera möten kommer de två parterna ofta överens om konfliktlösningen under ett enda möte. Ibland uteblir möten helt.⁸⁷

Mötet mellan offret och förövaren är speciellt känsligt och de två parterna är ofta mycket spända inför det. Lise-Lotte Rytterbro menar i sin avhandling *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott* (2002) att en avgörande faktor under mötet är de två parternas berättelser om det som har hänt. Enligt Rytterbro är det inte oviktigt vilkendera som får börja berätta, för ordningsturen kan ge uttryck för de två parternas ställning. Vissa medlare menar att det är förövaren som ska inleda därför att hon oftast befinner sig i ett underläge i förhållande till offret. Andra däremot menar att offret ska börja eftersom det är hon som har drabbats hårdast av brottet.⁸⁸

⁸⁴ Eskelinen 2005, 77. Att medlingen drar ut på tiden kan vara mycket positivt. Tidsfördröjning kan ge både offret och förövaren en chans att låta det hela sjunka in, att förstå och själv gå igenom det som har hänt. Rytterbro 2002, 110; Braithwaite 2001, 97.

⁸⁵ Se nedan kapitel 7.3.2 angående den konkreta överenskommelsen och förövarens ersättning för den skada som brottet förorsakade.

⁸⁶ Iivari 2007, 19; 1015/2005, 1 §; Rytterbro 2002, 29 – 30.

⁸⁷ Flinck & Iivari 2004, 56; Iivari 2007, 46; Aaltonen 1998, 41.

⁸⁸ Rytterbro 2002, 156 – 157. Se vidare Ervasti 2005, 72, som också betonar vikten av parternas inledande samtal. Därigenom gör de klart sina intressen inte bara för sig själva, men också för de närvarande, skapar förutsättningar

Tillvägagångssätt

Man tänker alltså att den som får börja får lägga grunden, ge utgångspunkten för den fortsatta diskussionen. Den som talar som andra i ordningen får inte tala fritt utan är på något sätt bunden till det först sagda. Det fria och lediga samtalet är dock ett ideal. De två ska få tala om det som just för dem är angeläget och viktigt. Man är inte bunden till en viss form av diskussion eller till en viss synvinkel på brottet.⁸⁹

Trots att dialogen och samtalet är kärnan i konfliktlösningsmetoden medling tyder flera undersökningar på att den egentliga dialogen saknas eller är lam och ytlig.⁹⁰ Det här faktumet är viktigt för min analys här. Det är intressant att de två parterna nödvändigtvis inte tar vara på möjligheten att samtala med varandra om det som har hänt. Detta kan dessutom vara problematiskt för medlingens meningsfullhet över huvud taget. Jag kommer att diskutera den här aspekten av medling längre fram i avhandlingen.

Men om den saknade dialogen kan anses vara problematiskt har det visat sig att även själva mötet kan utebli. Understundom händer det att parter som inte bor på samma ort, eller som annars inte är intresserade av att träffas, i varje fall kan vara intresserade av att gå med på själva medlingen. I ett sådant fall, menar man i medlarhandboken, kan medlingen

för processen och bygger upp ett förhållande till den andra parten. Detta är speciellt viktigt vid fall som är komplicerade och oklara.

⁸⁹ Iivari 2007, 45 – 46. Den formfria dialogen befrämjar konfliktlösningsen såsom utpekats av Jukka-Pekka Takala som antyder skillnader mellan medling och domstolsbehandling. Han menar att några av de fall som behandlades genom medling kunde inför domstol ha förblivit utan den grundliga och öppna utredningen som möjliggjordes av medlingen. Ibland skulle bara domstolsbehandlingens offentlighet ha gjort att vissa delar av brottet eventuellt inte skulle ha uppdagats. Han poängterar också att även om domstolen skulle ha löst själva brottet och fått fram samma detaljer och förklaringar som kom fram under medlingen så skulle förövaren inte ha kunnat visa en likadan ånger eller lättnad som ofta var fallet efter medlingen. Takala 1998, 79.

⁹⁰ Elonheimo 2010, 139 – 140; Rytterbro 2002, 162 – 164; Takala 1998, 105 – 106.

Medling vid brott

ordnas per telefon.⁹¹ Det är ett gränsfall om den här typens konfliktlösning handlar om medling eller inte. Saija Järvinen karakteriserar medling per telefon som en karikatyr av medling.⁹²

Även om man kan diskutera meningen i en medling per telefon är sådana medlingar inte alldeles ovanliga. Lise-Lotte Rytterbro konstaterar att förfaranden där de två parterna inte möts används i Sverige i flera medlingsverksamheter.⁹³ Att de två parterna så deltar i medlingar där de inte möter varandra men där konflikten ändå löses är intressant. Enligt min mening kan detta tyda på att det inte alltid är just mötet med motparten som de två är ute efter utan snarast just en enkel och snabb konfliktlösning. Även den här aspekten av medling kommer jag att diskutera längre fram i avhandlingen.

Separata möten är ett annat tillvägagångssätt som inte heller innebär ett möte mellan de två parterna. Då träffar medlaren de två parterna var för sig, före det egentliga mötet.

⁹¹ Iivari 2007, 39. Järvinen 1993, 97 och Mielityinen 1999, 39 beskriver närmare hur en medling per telefon går till. Medlaren träffar de två parterna var för sig, och ibland bara per telefon, och kommunicerar den ena partens åsikter och önskemål till den andra parten. Om de två går med på att acceptera en viss lösning kan de senare komma till medlingsbyrån för att underteckna avtalet eller också kan medlaren skicka avtalet hem till dem för att undertecknas.

⁹² Järvinen 1993, 174. Också amerikanska Daniel W. Van Ness och Karen Heetderks Strong förhåller sig reserverat till den här typens verksamhet. De menar att detta är potentiellt mycket effektivt vid bestämmandet av en ersättning. Samtidigt tycker de att ett sådant förfarande helst borde kallas bara för en process som leder till en gottgörelse, och inte för medling. Van Ness & Heetderks Strong 2002, 58.

⁹³ Rytterbro 2002, 218 – 219. Kathleen Daly i *The Limits of Restorative Justice* (2008) menar att det kan vara fullständigt motiverat att de två parterna inte möts. Ibland hyser offret en så stor skräck inför förövaren att hon inte vill möta denna. Medling per telefon eller genom något annat sätt ger ändå offret möjligheten att dra nytta av medlingens positiva sidor. Daly 2008, 136. Se också Mielityinen 1999, 39 som menar att det finns fall där offren – ofta inte privatpersoner utan företag – konsekvent inte vill komma till medlingen själva men är beredda att med förövaren ingå ett avtal bara medlingsbyrån sköter ärendet med förövaren.

Tillvägagångssätt

Meningen med de separata mötena dryftas i handboken så här:

De separata sammanträffandena hjälper medlaren att förstå parternas utgångspunkter, vilket i sin tur hjälper honom att skapa sig en bild av medlingen och förutsättningarna för själva medlingen. För parterna erbjuds det för sin del åter en möjlighet att utan fruktan ge utlopp för sina känslor och framföra sina krav, då de förbereder sig för att möta den andra parten. Det främjar en förlikning att redan i detta skede dryfta en lösning.⁹⁴

Undersökningar om medlingens praktiska genomförande tyder på att det i själva verket inte är så vanligt med de separata mötena.⁹⁵ Men i litteraturen talas det väldigt varmt om dem. Till exempel Elonheimo framhäver de separata mötenas betydelse och vikt i befrämjandet av en ökad dialog under själva medlingen.⁹⁶ Aune Flincks och Juhani Iivaris undersökning tyder på att de separata mötena upplevdes som viktiga också av de två parterna själva.⁹⁷

Medling per telefon, de separata mötena och faktumet att mötet kan vara kort och till synes ytligt är, enligt min mening, inte utan betydelse för min analys utan erbjuder oss intressanta synvinklar på medlingen. Under ett kort möte kan knappast det ömsesidiga utbytet bli speciellt djupt och med separata möten tycks man bryta mot tanken om ett möte mellan offret och förövaren. Däremot betonas medlarens

⁹⁴ Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000, 27. Se också Iivari 2007, 39 – 40.

⁹⁵ Elonheimo 2010, 144; Flinck & Iivari 2004, 70. Elonheimo undrar om detta helt enkelt beror på det att de frivilliga medlarna inte har tid för de separata mötena. Elonheimo 2010, 196.

⁹⁶ Elonheimo 2010, 68. Enligt Mielityinen vill de flesta parterna gärna träffa medlaren var för sig före själva medlingsmötet också för att helt konkret få veta vad själva medlingen handlar om och hur processen går till. Mielityinen 1999, 102.

⁹⁷ Flinck & Iivari 2004, 70, 100.

ställning.⁹⁸ Dessa procedurmässiga utvecklingar tycks undergräva medlingens ursprungstankar om ett möte mellan offret och förövaren.

Det paradoxala här tycks vara att man i och med medling har velat göra de två parterna till deltagande subjekt i konfliktlösning. Men nu utnyttjar de två parterna sin frihet på ett annat sätt än det sätt som man ursprungligen avsåg med medlingen. De två parterna menar att de kan komma överens och lösa konflikten utan att uttryckligen mötas eller under bara ett kort möte. Frågan lyder, borde de två parterna, som är beredda att lösa konflikten, ändå tvingas till ett möte där meningen är att de ska inta ett personligt engagemang i konfliktlösningen? Om de två parterna är villiga att gå med på att inte mötas eller att mötas bara kort kan det vara svårt att neka till en sådan möjlighet.

Jag menar att vi här är mitt i en sådan förvirring som olika slags språkbruk kan förorsaka. Jag menar att här möts två olika sätt att tala. Det ena sättet betonar ett nyttotänkande som är typiskt för utilitarismen. Då är det konkreta resultatet speciellt viktigt, oberoende av hur man kommer fram till det. Det andra sättet däremot betonar hur det är mötet mellan de två parterna som ger upphov till den egentliga konfliktlösningen som dessutom ska ge uttryck för något annat än en enkel ekonomisk kompensation.

2.1.3 Att gottgöra skadan

Det finns antydningar som visar på att det som intresserar de två parterna mest inte är talet om det som har hänt, utan om

⁹⁸ Det är många som har tagit fasta på medlarens roll under och efter de separata mötena. Man menar allmänt att det krävs skicklighet av medlaren för att kunna förbli neutral. Hon får inte själv påverka parterna utifrån sina personliga attityder. Hon får inte heller tolka det som en part säger om den andra enligt hur hon har hört och hur hon har velat höra dem under de separata mötena. I medlarens handbok påpekas att medlingens opartiskhet inte får äventyras på grund av det separata mötet. Iivari 2007, 39 – 40; Mielityinen 1999, 101; Vindeløv 1997, 199.

Tillvägagångssätt

det som händer sedan, alltså om åtgärder för att gottgöra de förorsakade skadorna åt offret. Elonheimo observerade i sin undersökning om medlingsmöten att talet om avtalet om gottgörelsen tycks dominera mötena.⁹⁹ Detta skulle betyda att de två parterna först och främst kommer till medling för att gottgöra och för att få gottgörelse för skadorna.

I de allra flesta påbörjade medlingarna når man fram till en gemensam formulering för hur skadorna för brottet ska ersättas. Det är oftast i ett avtal, som de två parterna ingår, där de kommer överens om ersättningen. År 2008 nåddes ett avtal i 70 % av de påbörjade fallen.¹⁰⁰ Avtalens innehåll kan variera stort. Ersättningen kan ske på många olika sätt, det är upp till de två parterna att definiera den för dem mest lämpliga ersättningen. Materiella ersättningar går ut på att förövaren ger något i kompensation till offret. Immateriella betyder däremot att ingenting materiellt växlas och gottgörelsen sker på ett annat sätt.

Under de första finländska medlingsprojekten föredrog man arbetsersättningar. Man menade att förövaren kunde utföra en arbetsinsats för offret. Detta ansågs ha en mera uppfostrande verkan än en insats i rena pengar. Att komma undan med en ersättning i pengar – speciellt om det i stället för den unga förövaren är föräldrarna som betalar – skulle inte möjliggöra något konkret ansvarstagande. Dessutom skulle arbetsersättningar vara mera jämlika eftersom vem som helst kan kompensera genom arbete, oberoende av ens personliga eller av familjens ekonomiska situation. Arbetsersättningar framhävs ännu idag.¹⁰¹

⁹⁹ Elonheimo 2010, 146.

¹⁰⁰ Statistikrapport 6/2009, 5.

¹⁰¹ Iivari 1988, 120; Iivari 2007, 53; Järvinen 1993, 99. Också Rytterbros undersökning i Sverige pekar på att man ofta tycker att pengar som kompensation är för lättvindigt. Man menar att kompensationen helst ska vara förenad med en viss ansträngning. Att bara lämna tillbaka stöldgodset räcker inte. Att ge någonting av sig själv anses ha en mera förebyggande effekt. Rytterbro 2002, 130.

Medling vid brott

I praktiken är dock arbetsersättningar ovanliga. År 2008 gick endast 4,6 % av alla avtal i Finland ut på någon arbetsersättning. De allra flesta materiella ersättningarna sker i pengar. År 2008 handlade nästan 45 % av de ingångna avtalen om penningersättningar.¹⁰²

Det ligger en risk i ersättningar i pengar mera allmänt. Även om det är ett centralt värde vid medling att det är upp till de två parterna att sinsemellan lösa konflikten anses det vara viktigt att medlaren nära övervakar ersättningsproceduren så att compensationen är måttlig. Offret och förövaren kan vara kraftigt oeniga om ersättningens storlek. Det är inte heller ovanligt att förövarna är beredda att betala oskäligen ersättningar bara för att slippa straffprocessen. Även om de två parterna förstås har rätt att avtala om den summa som de vill är det inte meningen att den för straffprocessen rädda förövaren går med på vad som helst.¹⁰³

Trots att förhandlingar om ett avtal verkar utgöra en stor del av medlingsmötet behöver det inte betyda att offret är ute

¹⁰² Statistikrapport 6/2009, 5. I rapporten understryks dock att dessa andelar endast är vägledande eftersom ett avtal kan innehålla olika typer av ersättningsformer för en och samma skada. Det finns många orsaker till att arbetsersättningar upplevs så svåra, även om de offer som har gått med på arbetsersättning huvudsakligen har varit nöjda. För det första torde det vara svårt för privatpersoner att ens erbjuda något arbete för förövaren. För olika samfundsoffer, oftast företag av olika slag, skulle däremot ett arbete utfört av förövaren kräva praktiska insatser i form av någon som övervakar och leder förövarens arbete, att det nästan betyder mera arbete för offret själv. Därtill utmanar också frågor om beskattning och andra begränsningar i affärslivet möjligheten till arbetsersättningar. Iivari 2007, 48 - 53; Järvinen 1993, 100 - 101; Iivari 1988, 118.

¹⁰³ Elonheimo 2010, 145; Takala 1998, 84. Frågan om penningersättningens storlek är ofta problematisk, även för medlarna. Ett hjälpmedel för medlarna och för de två parterna är Trafikskadenämndens ersättningsgrunder för skadelidande som alla har tillgång till genom nätet. Visserligen är dessa normer ämnat först och främst för att ge riktlinjer för skadestånd i trafikolyckor, men normerna har blivit viktiga anvisningar också i andra sammanhang. För medlarna är dessa så centrala att de har tagits med i handboken. Se Iivari 2007, 78 - 79.

efter största möjliga skadestånd och pengar. De flesta avtal som ingås efter medling är immateriella, såsom en begäran om ursäkt, beteendeaftal eller avstående från krav. Immateriella avtal utgjorde år 2008 totalt 51 % av de ingångna avtalen.¹⁰⁴ Skadans gottgörelse kan därmed anses ha en vidare betydelse än ett rent återställande av den materiella skadan.

Min tolkning om att konfliktlösningen sist och slutligen inte handlar om pengar får bekräftelse från Vibeke Vindeløv. Hon konstaterar att ekonomiska resurser nog har en betydelse för den ideala konfliktlösningen men att lösningens innehåll i sista hand berör något annat. Det ekonomiska borde därför ses som subsidiärt i förhållande till andra viktigare kriterier för en tillfredsställande konfliktlösning: "Imødekommelse af forventninger, tilfredsstillelse af behov, bevarelse eller genoprettelse af relation, meningsfuldhed."¹⁰⁵

Det är inte alla medlingar som resulterar i ett avtal och just här befinner vi oss inför en väldigt viktig poäng med medlingen. Att se medlingar som inte resulterar i ett avtal som misslyckade kan nämligen vara en förhastad slutsats. I *Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas*¹⁰⁶ (2007) betonas medlingens karaktär som en interaktiv process. Det påpekas i handboken att om de två parterna har kommit till medlingsmötet men av en eller annan anledning velat avbryta processen betyder det inte att medlingen i sig skulle ha misslyckats. Detta ska man också, enligt handboken, understryka för de två parterna.¹⁰⁷ Den lyckade medlingen behöver inte endast innebära ett ingånget avtal utan också att processen i sig är viktig.

Men detta betyder inte att avtalet inte skulle ha någon som helst betydelse. Medlingen slutar inte där själva medlingsmötet slutar kort efter att de två har undertecknat

¹⁰⁴ Statistikrapport 6/2009, 6.

¹⁰⁵ Vindeløv 1997, 64 – 65. Se också Iivari 2007, 59; Rytterbro 2002, 213; Van Ness & Heetderks Strong 2002, 231 – 232.

¹⁰⁶ [Sv. Handbok för medlare i brott- och tvistemål].

¹⁰⁷ Iivari 2007, 21.

avtalet. Har man kommit överens om en ersättning från förövaren till offret är det viktigt att följa upp att förövaren faktiskt utför det som hon eller han har lovat i avtalet. I den enklaste formen betyder uppföljningen att den som ska betala visar medlingsbyrån kvitton för betalningarna.¹⁰⁸ Det är viktigt att de två parterna lever upp till det som de har lovat.

2.1.4 Medling vid brott respektive i tvister

Det är allt skäl att här inleda med en hänvisning till begreppet konflikt, i motsats till brott och tvist. Skillnaden mellan konflikt å ena sidan och brott eller tvist å andra sidan är alldeles grundläggande för medlingen. Med begreppet konflikt syftar Vibeke Vindeløv i sin avhandling på meningsskiljaktigheter mellan två parter, oavsett vad dessa bygger på, medan begreppet tvist reserveras helt och hållet till konflikter som är rättsligt definierade.¹⁰⁹

En av orsakerna till att medling över huvud taget utvecklades var just missnöjet med de snävt juridiskt definierade begreppen brott och tvister som de två parterna ställs inför inom ramen för rättssystemet. För de två parterna kan konflikten vara mycket större och handla om mycket mer. Genom att använda mig av begreppet konflikt understryker jag likaså att det finns också andra meningsfulla saker än bara de juridiska som måste tas upp efter ett brott eller en tvist.

Däremot är begreppen brott och tvister inte irrelevanta för medling, då medling har en koppling till rättssystemet. Därför benar jag här ut skillnaden mellan brott och tvister samt problematiserar den.¹¹⁰

Medling gäller inte bara brott utan också i vissa tvister, även om det senare inte är så vanligt. Av alla fall som år 2008 överlämnades till medling utgjorde tvister endast 2 %.¹¹¹ Men

¹⁰⁸ Iivari 2007, 59.

¹⁰⁹ Vindeløv 1997, 217.

¹¹⁰ En problematisering av skillnaden görs också av Elonheimo 2010, 70; Vindeløv 1997, 217.

¹¹¹ Statistikrapport 6/2009, 2.

icke desto mindre finns möjligheten därtill. Enligt medlingslagen kan medling

tillämpas även i sådana tvister i vilka åtminstone en part är en fysisk person. Andra tvister än de som gäller krav på skadestånd för brott kan emellertid bli föremål för medling endast om tvisten med beaktande av föremålet för den och yrkandena i ärendet är ringa.¹¹²

Den viktigaste skillnaden mellan brott och tvister är juridisk, såsom jag påpekade redan ovan i kapitel 1.5 där jag gav en arbetsdefinition på dessa begrepp. Nu vill jag understryka, med Gisela Knuts, att ett brott är en handling som genom lagen har definierats som ett brott. Det är inte bara de två parterna utan också omgivningen som menar att handlingen är fel.¹¹³ Självfallet kan offret känna sig kränkt också utan lagen, men vid brott har offret lagen på sin sida, förövaren är en förövare också enligt lagen.

Tvister däremot är svårare att definiera eftersom de bygger på handlingar som inte är kriminaliserade men som icke desto mindre utgör ett problem, en konflikt, i ett mellanmänniskt förhållande och som då kräver en rättslig lösning. Man behöver utomstående hjälp för att lösa den konflikten. Knuts karakteriserar tvister som juridiserade konflikter mellan parterna.¹¹⁴ Vid tvister finns det alltid en subjektiv bedömning med. Den ena parten känner sig kränkt och vill ha sina intressen bekräftade också rättsligt.

På grund av det personliga draget som finns i tvister är tvister potentiellt svårare att medla i än brott. Vid ett brott är det samhället som redan har tagit ställning mot förövarens gärning. Tvister däremot bygger på djupt personliga övertygelser om att ha blivit fel behandlad. Där har båda parterna en större möjlighet till att anse sig ha rätt. Därmed är konflikten potentiellt också djupare och svårare att gripa tag

¹¹² 1015/2005, 1 §.

¹¹³ Knuts 2006, 21.

¹¹⁴ Knuts 2006, 21. Jfr Ervasti 2004, 111.

i.¹¹⁵

I regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om medling vid brott förklaras att en tvist kan behandlas genom medling vid brott och i vissa tvister om medlingsbyrån bedömer att ärendet är lämpligt för medling och att behandling av saken genom brottsmedling är ändamålsenligt. Det avgörande i det sistnämnda fallet är att det kan finnas andra medlingsförfaranden som bättre lämpar sig för en medling av tvister. Det föreslås att t.ex. tvister om omvårdnad av barn och umgängesrätt är bättre lämpade att behandlas av socialservicen. Om tvisten däremot ansluter sig till frågor som kräver särskild juridisk sakkunskap kan fallet lämna sig bättre för medling i tvistemål i allmänna domstolar eller för medling som ordnas av Finlands Advokatförbund.¹¹⁶

Oviljan att låta brottsmedling gälla också i tvister beror på oron över medlarnas skicklighet. Lagutskottet tog en ännu strängare hållning gentemot medling i tvister då det i sitt betänkande föreslog en explicit bestämmelse om att medling

¹¹⁵ Det är svårt att diskutera tvister då de grundar sig på mycket subjektiva erfarenheter av att man har blivit felbehandlad. Heinz Messmer skriver i *Features of Procedural Fairness: Communication in Decision-Making about Diversion and Victim-Offender Mediation* (1997) att "the more that interpersonal conflicts in all their facets are articulated individually and worked out interactively, the greater the probability that differences between parties arise regarding the experience of conflict and the goals of compensation." Messmer 1997, 151. Se också Vindeløv 1997, 225.

¹¹⁶ RP 93/2005 rd, 18. Domstolsanknuten medling, eller medling i tvistemål eller ibland också medling i tvistemål i allmänna domstolar, betyder att tvister behandlade i allmänna domstolar kan bli föremål för medling för att parterna skulle eftersträva en uppgörelse i godo utifrån sina egna premisser. En medlare bistår parterna i detta. Medlaren måste vara en domare vid den domstol som handlägger saken. Knuts 2006, 152 - 162; Karvinen-Niinikoski & Pelli 2010, 98 - 99. Advokatförbundets förlikningsförfarande däremot är en form av institutionell medling där de två parterna tillsammans kan anhålla om att medling mellan dem inleds. Det är endast medlemmar i Advokatförbundet som utbildat sig till medlare som kan fungera som medlare. Förfarandet är helt och hållet frivilligt och kan avbrytas när som helst om en av parterna så vill. Knuts 2006, 87 - 89.

vid brott bara kan tillämpas vid obetydliga tvister. Detta motiverades med medlarens utbildning som inte ger nödvändig beredskap för att behandla mer krävande frågor som tvister ofta utgör.¹¹⁷

Man menar därmed att om konflikten är tillräckligt stor kan inte de två parterna på tu man hand lösa konflikten, utan det behövs någon utomstående som solitt styr mötet. Detta ger tydligt uttryck för tanken om att vissa konflikter helt enkelt inte lämpar sig för medling och att detta beror på att de två parterna inte förmår, av en eller annan anledning, lösa konflikten och att de därför behöver någon som bestämmer för dem. Externt tvång anses ibland som nödvändigt.

Jag önskar problematisera synen att vissa konflikter inte lämpar sig för medling. Tvisternas lämplighet för medling behöver analyseras grundligare och jag vill därför hänvisa till Vindeløv som dock också hon menar att vissa konflikter inte lämpar sig för medling. Men hon hävdar att det inte handlar om en viss typ av konflikt. Däremot handlar det om de två parternas subjektiva inställningar. Behovet av en juridisk lösning i ett ärende handlar om att parterna har gjort det till en principiell fråga. Om parterna vill ha ett principiellt avgörande i en konflikt är saken inte lämpad för medling, menar Vindeløv. Men det finns ingenting i en konflikt i sig som skulle hindra medling vid den. Det beror på de två parterna. Medan vissa vill ha ett domslut kan andra behandla fallet också utanför domstolssystemet.¹¹⁸

¹¹⁷ LaUB 13/2005 rd, s. 3. Lagutskottets förslag blev gällande även i lagen. 1015/2005, 1 §.

¹¹⁸ Vindeløv 1997, 351. Thomas Mathiesen talar om en rättsoptimistisk uppfattning. Han menar att människor ofta drar den slutsatsen att om de har moraliskt rätt, vilket man ju oftast menar att man själv har, så kommer man också att få juridiskt rätt. Människor tenderar, enligt honom, lita på att rättsliga instanser lyssnar på ens klagomål, vilket de förstås också gör. Men det som man ofta bortser ifrån är ifall dessa instanser, efter att ha lyssnat på parterna, faktiskt beslutar i deras favör. Mathiesen 1989, 101. Parter som vill ha ett principiellt avgörande i ett ärende hyser förmodligen ofta en sådan rättsoptimistisk uppfattning. De är inte intresserade av att förhandla med den

Jag kommer att diskutera fall som lämpar sig för medling mera i detalj i kapitel 5.2.1 nedan men påpekar redan här att opinionen om ett falls lämplighet för medling tycks bygga på en skillnad mellan ett externt och ett internt perspektiv. Hur de två parterna ser på konflikten spelar en avgörande roll i detta hänseende. Därför kan det vara olyckligt att på förhand utestänga vissa fall från medling. I själva verket, att göra det ger uttryck för en avhängighet av ett härskande talesätt där man betonar generella principer som tillämpas på alla enskilda situationer.

Jag vill samtidigt hävda att en enkel fördelning av konflikter till antingen brott eller tvister, inom ramen för medling, inte ger full rättvisa till det komplexa i mellanmänskliga konflikter. Genom medling vill man ge de två parterna möjligheten att lösa den konflikt som finns mellan dem, inte att lösa en konflikt som någon annan har definierat för dem. Det som skapar ett brott eller en tvist i en juridisk mening behöver inte vara kärnan i konflikten för de två parterna. Uttryckt på ett annat sätt finns här en förvirring i språkbruket.

2.2 Medlarens perspektiv

Även om de två parterna anses vara specialister i sin egen konflikt, lämnas de inte helt på egen hand lösa konflikten. Ett medlingsmöte sker alltid med en medlares närvaro och medlarna utgör den praktiska förutsättningen för hela verksamheten. Medlaren har därför en betydelsefull roll i medling, även om det är de två parterna som står i centrum. Förutom att medlaren underlättar själva mötet spelar hon också en mera ideologisk roll. Man menar att medlingen också syftar till att främja samhörighet inom samfundet och det är de frivilliga medlarna som får fungera som länken till samfundet.¹¹⁹ År 2008 fanns det ungefär 1500 medlare i

andra parten utan vill själv vinna och se den andra förlora.

¹¹⁹ Iivari 2007, 27 – 28; Mielityinen 1999, 54. Det är dock inte helt uteslutet att

Finland.¹²⁰

2.2.1 Den frivilliga länken till samfundet

Medlarens frivillighet är en av de ursprungliga bärande idéerna i medling och i restorativ rättvisa mer allmänt. Det var Nils Christie som i *Conflicts as Property* (1977) tog kraftigt ställning mot specialkunskapernas nödvändighet i konfliktlösning. Han menade att de professionella konfliktlösarna, jurister med sina rättsvetenskapliga specialkunskaper, i själva verket stjälar konflikter från de två parterna. Han menade att lekmän borde kunna ta ett ökat och huvudsakligt ansvar för konfliktlösningen.¹²¹

Det är precis detta som man nu har gjort i och med medlingen. I betonet av de frivilliga medlarnas ställning ger medlingen uttryck för en tydlig uppgörelse mot de professionella kunskapernas företrädare. I och med medling uppdragas därför ett nytt slags tänkande som betonar värdet i ett annat slags tänkande. Enligt Vibeke Vindeløv syftar begreppet *expert* i det allmänna språkbruket på en person som genom ett analytisk-rationellt beslutsfattande handlar på områden som han är speciellt kunnig på. Den frivilliga medlaren däremot är icke-expert i den här meningen. Men medlaren kan sägas besitta en expertis i en traditionell mening, huvudvikten läggs på intuition, kreativitet och empati. Vikten av kunskaper i konfliktens substans är inte så stora medan vikten av kunskaper i kommunikation ges en ökad styrka.¹²²

Också Kevät Nousiainen tar ställning till skillnaden mellan lekman och expert inom ramen för konfliktlösning. Hon

medlarna inte vore frivilliga. Vid medlingar som är speciellt krävande, såsom vid våld i nära relationer, har man ofta lyft upp frågan ifall medlare borde vara professionella. Se t.ex. Flinck & Elonheimo 2010b, 125; Van Ness & Heetderks Strong 2002, 72 – 73; Iivari 2010a, 53.

¹²⁰ Statistiskrapport 6/2009, tabellbilaga 1.

¹²¹ Christie 1977, 3 – 4, 11.

¹²² Vindeløv 1997, 68 – 69.

Medling vid brott

studerade den moderna rättsprocessens regler i sin rättsvetenskapliga avhandling *Prosessin herruus. Länsimaisen oikeudenkäytön 'modernille' ominaisten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua*¹²³ (1993). Hon poängterar att det som lekmän saknar är en förmåga att tillämpa rättsliga normer. Däremot besitter de flesta medborgare den universella förmågan att göra observationer och att utifrån dessa observationer återge en detaljerad beskrivning, en berättelse. Nousiainen menar att medlingsinstitutionen bygger just på detta: att lekmän deltar i en konfliktlösning som inte handlar om rättsliga normers tillämpning.¹²⁴

Medlingens karaktär som ett alternativ till rättsskipning understryks av medlarens status som frivillig. Den frivilliga medlaren ses vidare som en representant för det omgivande samfundet, vilket ska vara ett värde i sig i medling. Detta ger uttryck för hur brottsligheten berör hela samfundet och hur det är hela samfundets sak att lösa konflikter som uppstår mellan dess medlemmar.¹²⁵ Den frivilliga medlaren bidrar till verksamhetens informella karaktär och framhäver dess skillnader gentemot officiella instanser och myndigheter.

Vem som helst kan i princip bli medlare. Till sin bakgrund kan medlarna ha olika utbildningar och yrken. I *Handbok för medlare i brott- och tvistemål* (2000) menas det att med tanke på medlarens roll som en representant för det lokala samhället är det viktigt att medlarna är olika till bakgrund, ålder, utbildning och kön. I stället för formella krav är det viktigt att medlaren har en förmåga att på ett äkta sätt aktivt lyssna på de två parterna samt ha en känsla för att ställa de rätta frågorna

¹²³ [Sv. *Makten över processen. Regional jämförelse och granskning av den västerländska rättsskipningens för det 'moderna' typiska drag*].

¹²⁴ Nousiainen 1993, 572 – 574. Lekmän deltar också i domstolarnas dömmande verksamhet som nämndemän. Deras deltagande motiveras även där av den länk som de kan skapa mellan systemet, domstolen, och det omgivande samfundet. Alvesalo & Ervasti 2006, 99.

¹²⁵ Angående detta, se Järvinen 1993, 139; Iivari 1991, 204.

Tillvägagångssätt

så att medlingen framskrider smidigt.¹²⁶

Det är alltså inte så att man inte kräver något över huvud taget av medlaren. På ett sätt kunde man säga att de är experter. Men det som man kräver av medlaren är inte samma saker som man kräver av de juridiskt sakkunniga konfliktlösarna. Man ser annorlunda på de kunskaper som behövs.

För att bli medlare måste man gå på en kurs som kan organiseras av olika instanser såsom medlingsbyrån eller den lokala medlingsföreningen. Kursen tar ungefär 30 timmar.¹²⁷ Medlarnas baskunskaper inbegriper grunderna i medling både praktiskt men också teoretiskt, grunderna i avtalsrätt, i domstolsprocess samt skadeståndslagstiftning. Utöver baskursen organiserar en del medlingsbyråer också vidare utbildning för sina medlare. Vikten av fördjupade kunskaper gäller i synnerhet när man medlar i känsliga brott, såsom vid våld i nära relationer. Vid sådana fall anses medlarnas grundutbildning vara otillräcklig och man erbjuder dem fördjupade kunskaper i rättsliga frågor samt eventuellt också arbetshandledning. Vissa medlingsfall kan vara särskilt ansträngande.¹²⁸

Det finns tecken som tyder på att medlarnas vidare utbildning är alldeles avgörande för medlingens fortbestånd. Enligt en undersökning påverkar medlaren kraftigt de två parternas uppfattningar om medlingen. Samtidigt visar undersökningen att de två parterna ibland har väldigt negativa erfarenheter av hur medlaren har skött sin uppgift. Iivari menar att detta medför ett behov av en intensiv utveckling av medlarutbildningen.¹²⁹

I medlarens roll anmäler sig därmed en paradox. Å ena sidan betonar man vikten av att medlaren är en av samfundet,

¹²⁶ Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000, 22; Takala 1998, 38.

¹²⁷ Mielityinen 1999, 18 - 19. Se också Iivari 2010a, 78; Flinck & Iivari 2004, 144.

¹²⁸ Flinck & Iivari 2004, 152 - 153.

¹²⁹ Iivari 2010a, 142, 160.

Medling vid brott

en frivillig icke-expert. Å andra sidan krävs det speciella kunskaper och skicklighet också av medlarna. Det är oklart hur dessa två olika slags förmågor ska kunna gå ihop.

Den frivilliga medlarens ideal är något som man i själva verket inte alltid har kunnat uppfylla. En svaghet i en verksamhet som så kraftigt vilar på frivilliga människors arbetsinsats är arbetskraftens fortbestånd. De som deltar på frivillig basis kan inte alltid ställa upp när det behövs. Därför behövs en stor reserv av frivilliga. Likaså måste man räkna med att en del frivilliga medlare hoppar av verksamheten i något skede. I och med att medlingen numera är obligatorisk för kommunen måste kommunen se till att det finns medlare till hands om de två parterna vill ha medling. Finns inte några frivilliga medlare lediga just då är det de anställda som måste delta i medlingen.¹³⁰

Medlarens ställning som frivillig är till slut inte heller så solid. I medlingslagen står ingenting om att medlaren ska vara frivillig.¹³¹ Lagen tycks då mera betona att verksamheten erbjuds överhuvudtaget än att den erbjuds uttryckligen av frivilliga. Medlarens status som en frivillig representant för samfundet tycks därmed inte vara så central som man tidigare menade. Lagens ställningstagande följer därför en utvecklingslinje som medling idag har varit tvungen att anpassa sig till: det är väldigt svårt att låta verksamheten genomföras enbart med frivilliga. Det tyder alltså på att man med medling har varit tvungen att ge vika inför vissa av

¹³⁰ Angående detta, se Aaltonen 1998, 44. Aaltonen ser vidare en risk i att medlaren inte är frivillig utan anställd. De redan överbelastade anställda skulle kanske inte ha så mycket tid att ägna åt medlingen och då skulle den verksamheten troligen hamna i underläge. Aaltonen 1998, 44.

¹³¹ 1015/2005. Men medling är inte vilken som helst hobby för medlaren. De frivilliga medlarnas ställning kan vara komplicerad i en offentlig mening. Den frivilliga medlaren står varken i tjänste- eller i arbetsförhållande gentemot medlingsbyrån och är därmed inte en myndighet. Men angående offentligheten hos handlingar som medlaren gör gäller lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet också den frivilliga medlaren. Hon binds alltså av en tystnadsplikt. 1015/2005, 20 §.

verklighetens krav.

Om man kan ge vika för tanken om medlaren som en frivillig har likaså tanken om medlaren som en representant för det lokala samfundet ifrågasatts idag. Man menar att med tanke på den idag rådande mångfalden är det inte meningsfullt att hävda ett enda samfund som medlaren representerar och som också delas av de två parterna. Offret och förövaren har oftast väldigt litet gemensamt. Till skillnad från dem som löste sina konflikter genom medlingsliknande metoder i de förindustrialiserade samhällena behöver de två parterna inte vara så bekymrade om några gemensamma värden, intressen eller skyldigheter.¹³² Jag kommer att återkomma till detta nedan mera i detalj men kan redan här påpeka att detta tyder på att förståelsen av begreppet samfund kan vara orsaken till den här förvirringen.

Medlarens ställning är alltså på många sätt oklar. Å ena sidan betonar man den frivilliga länken till samfundet, en som inte är en expert med några specialkunskaper. Men å andra sidan är det en hel del specialkunskaper som medlaren behöver och därför blir medlarens utbildning också viktigare. Ibland används också professionella medlare. Beroende på om man är frivillig eller professionell ser man eventuellt på sin uppgift olika.¹³³ Likaså har man ifrågasatt det omgivande

¹³² Mielityinen 1999, 55; Nousiainen 1993, 581; Järvinen 1993, 143 – 144.

¹³³ Det intressanta är att för de frivilliga medlarna kan medlingen framstå som vilken som helst fritidssyssla. En del av arbetsglädjen får medlarna just genom att få tillbringa sin tid med andra medlare som de blivit vänner med. Järvinen 1993, 145; Eskelinen 2005, 132. Frivilligheten kan vara meningsfull också för medlarna själva. Enligt Ida Mielityinen är de frivilliga mera entusiastiska och uppehåller ett genuint intresse för verksamheten. De har lättare att för sig själv motivera sitt deltagande och är eventuellt mera positivt inställda till medlingen än vad vore fallet om medlarna vore anställda som medlare. Mielityinen 1999, 65. Detta talar för medlarnas personliga iver och intresse för medlingsverksamheten. Viktigt är också att märka att medlarna inte får någon som helst lön för sin arbetsinsats. De får endast en grundersättning som täcker de sedvanliga kostnaderna för medlingen. Se vidare lag om ändring av lagen om medling vid brott och i vissa tvister. 966/2010, 12 c §. Utfärdad i

samhällets betydelse. Tanken om att medlaren är en länk till samfundet kan ifrågasättas och diskuteras kritiskt.

2.2.2 Medlaren i en medling

En central utgångspunkt för medlaren är att hon ska medla opartiskt och neutralt med respekt för alla parter.¹³⁴ Men i praktiken har medlaren mycket makt över de två parterna även om medlaren inte direkt kan eller ska använda tvångsmakt mot de två. Det är många studier som visar att medlarna i verkligheten kontrollerar mötena väldigt långt. Medlarna formulerar avtalen och definierar ersättningsarnas storlek. Medlarna sitter också med mera kunskaper om hur konfliktlösning genom medling ska gå till än vad de två parterna gör.¹³⁵ Medlarnas maktställning bygger på att de är bättre informerade än de två parterna.

Medlaren behövs också för att vägleda mötet och brottets behandling. Det är inte alltid sagt att de två inleder en dialog med varandra. Tvärtom tenderar de två att ibland inte samtala med varandra utan med medlaren, som sedan ställer frågor för att föra mötet vidare.¹³⁶ Medlaren kan alltså ha en mycket betonad roll även om man vill lägga tonvikten på de två parternas centrala ställning. Den här paradoxen är dock inte ny. Den påpekades redan för tjugo år sedan av Kaarlo Tuori, som frågade om det inte finns en risk att medlaren stjälar konflikten från de två parterna om hon allt för mycket blandar sig i.¹³⁷

Enligt det som jag har framlagt här anser jag Tuoris fråga ännu idag vara angelägen och riktig. Medlarens ställning kan verka tveksam. Men jag vill problematisera uppfattningen om medlarens opartiskhet och neutralitet och argumenterar att det kan finnas ett visst missförstånd här.

Helsingfors 12.11.2010. I kraft 1.1.2011.

¹³⁴ 1015/2005, 17 §.

¹³⁵ Elonheimo 2010, 146; Mielityinen 1999, 133.

¹³⁶ Rytterbro 2002, 162 – 164.

¹³⁷ Tuori 1991, 370.

Tillvägagångssätt

Mot medlarens opartiskhet har speciellt en feministisk kritik riktats. Till exempel Malena Björkgren vill kritisera den från ett moraliskt perspektiv inom ramen för medling vid våld i parrelationer. Hon konstaterar att ifall opartiskheten och neutraliteten innebär att låta bli att stå på den utsattas sida är det moraliskt förkastligt. Vid våld i parrelationer måste det göras klart att våldet inte har några förmildrande omständigheter som skulle kunna ursäktas våldet.¹³⁸ Detta skulle innebära att medlaren tog tydligt ställning mot förövaren och för offret. Så långt vill man oftast inte gå inom ramen för medling.

Man kan fråga sig huruvida medlaren kan förbli moraliskt neutral i en situation där något moraliskt förkastligt har skett. Medlarens neutralitet är då inte begriplig. När hon inte tar ställning bekräftar hon bara orätten. Jag tror dock att en sådan tolkning missar en viktigt och central sida av medlarens uppgift. Medlarens metoder för att göra medlingen så jämlik som möjlig, att stabilisera olikheter mellan offret och förövaren, innebär mera subtila sätt.

Men medlarens neutralitet kan förorsaka missnöje också hos de två parterna. Speciellt det unga offrets föräldrar är ibland missnöjda om medlaren låter de två parterna själva leda och föra diskussionen. Man skulle vilja att medlaren mera kraftigt leder diskussionen. Medlaren skulle också spela en större roll i avtalets formulerande. Det skulle höra till medlarens uppgifter att se till att avtalet inte blir orättvist, menar föräldrarna.¹³⁹

Jag vill lyfta fram en logisk svårighet som kan finnas i kravet på medlarens opartiskhet. När parterna är olika starka

¹³⁸ Björkgren 2009, 139. Se också Braithwaite 2001, 251. Det är många feminister som med stöd av en dylik kritik har tagit kraftigt avstånd från medlingen vid våld i nära relationer. Se KvinnoSaksförbundet Unionens utlåtande 29.4.2005 till justitieministeriet om utkastet till det nationella programmet för minskande av våld, där de kraftigt menar att medling vid våld i nära relationer ska bort från det nationella verksamhetsprogrammet.

¹³⁹ Eskelinen 2005, 116.

Medling vid brott

finns det en uppenbar risk för att den svagare tvingas ge avkall på sina intressen. Av medlaren förväntas då att hon försöker minska maktskillnader mellan de två så att de under medlingen vore ungefär jämlika.¹⁴⁰ Som Flinck och Elonheimo påpekar är det medlarens uppgift att ge ordet till de tystlåtna och vid offrets sida bedöma om medlingen är meningsfull och avtalet acceptabelt.¹⁴¹ Utöver opartiskhet och neutralitet förväntas medlaren tillvarata den svagare partens intressen.

Jag vill därför öppna för en skillnad mellan opartiskhet och neutralitet. Vibeke Vindeløv menar att medan neutralitet kan definieras som att medlaren inte hyser några förväntningar på en bestämd lösning, kan opartiskhet definieras som att medlarens attityd saknar all ambivalens i förhållande till den ena eller andra parten. Detta betyder, enligt Vindeløv, inte att medlaren inte skulle få ha en personlig åsikt i saken, hon får bara inte uttrycka den. Medlarens uppgift är att hjälpa de två parterna att komma fram till ett resultat som gör dem nöjda.¹⁴²

Under ett möte som organiseras fritt utan bestämda ramar får medlarens personliga drag och bakgrund ökad tyngd. Detta gör det synnerligen svårt för medlaren att ställa sig utanför det som behandlas. Gary M. Kenyon och William L. Randall intar i *Restorying Our Lives. Personal growth Through Autobiographical Reflection* (1997) en skeptisk hållning till att man kunde frånga sin egen bakgrund och identitet. I vilket som helst möte som man har med en annan människa hämtar man alltid med sina grundläggande övertygelser och erfarenheter.¹⁴³

Eftersom det finns det här subjektiva dragen i allt vi gör understryker Henrik Elonheimo att medlarna genom utbildningen borde göras mera medvetna om de faror som

¹⁴⁰ Elonheimo 2010, 146; Knuts 2006, 93; Vindeløv 1997, 201.

¹⁴¹ Flinck & Elonheimo 2010b, 126. Se nedan kapitel 6.2.1 för en utförligare analys av en jämlik behandling av de två parterna.

¹⁴² Vindeløv 1997, 203 – 204.

¹⁴³ Kenyon & Randall 1997, 151.

Tillvägagångssätt

medlarens roll kan föra med sig och som anknyter sig till medlarnas personliga preferenser eller till den makt som medlarna har över de två parterna.¹⁴⁴

Då medlaren spelar en synnerligen avgörande roll i medling ska det praktiska medlingsarbetet delas i en ideal situation av två medlare. På detta sätt garanterar man en tillräcklig kontroll av medlarens arbete. En enda medlare saknar kontroll över sin verksamhet medan två medlare kan stöda varandra. I vissa specialfall, såsom vid medling i nära relationer, är det motiverat att ha både en manlig och en kvinnlig medlare. Men i verkligheten finns det inte alltid tillräckligt med resurser för att ha två medlare per fall. Det är inte heller alltid meningsfullt att ha två medlare att jobba för ett fall.¹⁴⁵

I medlarens roll anmäler sig olika synsätt som strider mot varandra och som förorsakar spänningar. Om de två parterna ska "på egen hand försöka komma överens"¹⁴⁶ kan medlarens aktiva agerande te sig som problematiskt. Det finns en risk i att lösningen då inte är de två parternas utan medlarens som dock de två parterna är beredda att gå med på. Om däremot medlaren medvetet ska sträva efter en överenskommelse mellan de två parterna och flexibelt sporra dem till att söka sig fram till en lösning kan de två parternas möjligheter till en egen konfliktlösning ifrågasättas.¹⁴⁷

För att beskriva medlarens ställning använder jag mig av begreppet betraktarperspektiv, som jag hämtat från Olli

¹⁴⁴ Elonheimo 2010, 70.

¹⁴⁵ Iivari 2007, 26; Järvinen 1998, 97; Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000, 20.

¹⁴⁶ 1015/2005, 1 §.

¹⁴⁷ Se Iivari 2007, 29 där medlarens mera aktiva roll presenteras och framhävs: Om växelverkan mellan de två fungerar kan medlaren vara en aktiv lyssnare. Om däremot dialogen går trögt kan medlaren leda mötet mera bestämt, påpekas det. Den tidigare versionen av boken presenterade mera utförligt olika medlingsstilar som finns till medlarens förfogande. Se Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000, 19.

Medling vid brott

Lagerspetz. Han beskriver ett betraktarperspektiv så att man betraktar ett fenomen utifrån. Ur ett betraktarperspektiv förbinder man sig inte vid en bestämd värdering av fenomenet utan det kan finnas flera än en sorts värdeomdömen. En betraktare kan, men behöver inte, inta ett kritiskt förhållningssätt mot fenomenet i fråga. En betraktare kan likaså ifrågasätta de i samhället mera allmänt förhärskande förhållningssätten mot fenomenet.¹⁴⁸

Medlaren betraktar medling, de två parterna samt också gärningen utifrån oberoende av om hon styr mötet mera bestämt eller inte. Även om hon deltar i medlingen och kan betrakta mötet inifrån förblir hon alltid en utomstående i medlingen i en vidare bemärkelse. Då hon inte har deltagit i brotts handlingen är hennes förhållningssätt till mötet alltid en utifrånposition. Jag gör alltså här en skillnad mellan medling som ett tekniskt sammanträde och medling som ett möte mellan offret och förövaren.

Medlaren ska inte värdera gärningen på något sätt. Hon ska vara öppen inför olika möjligheter att förhålla sig till brottet och till konfliktlösningen. Redan det att hon deltar i medling tyder på att hon är öppen för nya slags konfliktlösningsmetoder. Det är inte så att medlaren inte skulle kunna göra några moraliska bedömningar, men skulle hon yttra dessa under medlingen skulle hon frånta de två parterna möjligheten till sina egna bedömningar och insikter.

Analysen här visar att medlarens ställning och roll i en medling är långt ifrån klar och tydlig. Medlarens roll innebär ett balanserande mellan olika förväntningar och ideal. Kanske tydligast syns den här klyftan just mellan teori och praktik. Där teorin förutsätter av medlaren en värdeneutralitet vill de två parterna själva helst ha en medlare som tar tydligt ställning till konflikten i fråga och kommer med färdiga konfliktlösningsförslag.

¹⁴⁸ Lagerspetz 1989, 10, 13.

2.3 De två parternas perspektiv

De två parternas erfarenheter och åsikter om medlingen står som grund för hela verksamhetens legitimitet. Upplevde de mera allmänt medlingen som obehaglig och fel skulle hela medlingsverksamheten snart ta slut. De enskilda två parternas inställning gentemot medlingen, och gentemot varandra, ligger också till grund för den enskilda medlingens lyckande.¹⁴⁹

Det finns undersökningar som visar att de två parterna är nöjda med medlingen. Enligt en färsk undersökning upplever en stor majoritet av både offer och förövare sig ha blivit rätt förstådda under mötet.¹⁵⁰ I det följande analyserar jag medling vid brott speciellt ur de två parternas synvinkel och undersöker hur vi kan förstå de två parternas ställning i medling.

Först måste jag poängtera något viktigt i en analys av förhållanden mellan offret och förövaren. I mångt och mycket är de två parternas situation väldigt olika. Offret är den som har kränkts och förövaren den som har gjort fel. Deras situationer är ingalunda identiska utan innehåller nyanser som skiljer sig markant. Eftersom jag i den här avhandlingen i stort sett kommer att bortse från dessa nyanser och snarare behandla de två parterna som lika vill jag redan här hänvisa till huruvida det är motiverat att göra så.

Undersökningar tyder på att vissa saker upplever de två parterna ändå i hög grad likadant. Motivet för att delta i

¹⁴⁹ Enligt 1015/2005, 19 § ska medlingsbyrån "omedelbart avbryta medlingen, om en part återtar sitt samtycke eller om det finns skäl att misstänka att samtycket inte varit frivilligt. Medlingen skall avbrytas också om det finns grundad anledning att misstänka att en part inte kan förstå betydelsen av medlingen eller de avgöranden som träffas under den eller om fortsatt medling uppenbart strider mot en minderårig parts intresse. Medlingsbyrån kan avbryta medlingen, om det visar sig att det av andra orsaker än de som avses i 1 mom. inte finns förutsättningar för att medlingen skall lyckas."

¹⁵⁰ Iivari 2010a, 131.

medling är en sådan sak. Det är viktigt för båda parterna att genom medling undvika en straffprocess inför domstolen. Är man inte bekant med myndigheterna och straffprocessen känns det skrämmande och motbjudande. Som ett alternativ till detta känns medlingen som mera mänsklig och även som ett snabbare sätt att lösa konflikten, menar de två parterna enligt undersökningar.¹⁵¹

Det intressanta är att de två parterna gärna undviker en straffprocess men ogärna deltar i allt som medlingen eventuellt innebär. Bl.a. Mielityinens undersökningar tyder på att ingendera parten under medlingen tycks vilja gå igenom händelserna vid brottet. Mielityinen anger i sin undersökning att om medlaren under medlingen läste högt polisens förundersöknings protokoll upplevde båda parterna det som obehagligt. Detta hade, enligt Mielityinen, att göra med faktumet att de båda parternas uppfattningar om händelserna skiljde så markant från varandra att det inte var lätt att lyssna på den andra motstridiga berättelsen. Särskilt föröware upplevde det som obehagligt att på nytt gå igenom brottet.¹⁵²

Medan jag ovan menade att medlaren kan inta ett betraktarperspektiv på medling kommer jag nedan att utgå från att de två parterna delar ett deltagarperspektiv i medlingen och i brottet. Det betyder att de två parterna är starkt engagerade både i brottet men också i medlingen. Ett sådant deltagarperspektiv intas dock inte nödvändigtvis av någöndera parten, de kan förbli utomstående i sin egen sak.¹⁵³

¹⁵¹ Flinck & Iivari 2004, 96; Mielityinen 1999, 106. Rädslan för domstolen kan vara avgörande för ett beslut att delta i medling. Domstolen som ett alternativ känns betydligt värre så parterna ser egentligen inget val. Van Ness & Heetderks Strong 2002, 75. Samtidigt tyder undersökningar på att de två känner sig ha varit fria att avgöra sitt deltagande. Se Iivari 2010a, 131.

¹⁵² Mielityinen 1999, 111. Preferenserna varierar alltid från fall till fall. Medan en del parter tycker att man ska diskutera endast det ifrågavarande brottet anser andra att man lika bra kan diskutera också andra saker som på något sätt tangerar och härrör sig från brottet. Flinck & Iivari 2004, 102. Se också Rytterbro 2002, 157 - 158.

¹⁵³ Se vidare Lagerspetz 1989, 28 för en fördjupning i deltagarperspektivet.

2.3.1 Offrets perspektiv

Vid konfliktlösning är det inte sällsynt att offrets perspektiv glöms bort. Vid utredning av brott koncentrerar man sig traditionellt på förövaren och på frågor om skuld. Likaså har forskningsinsatser riktats mot förövare för att bättre kunna bekämpa brott och för att hindra brottslighet. Brottsoffren har främst betraktats som grindvakter, vars huvuduppgift är att rapportera brott till polisen och framträda som vittnen vid en eventuell rättegång.¹⁵⁴

Det primära intresset för förövaren är inte främmande för medlingen heller. Lise-Lotte Rytterbro påpekar att medlingen ofta anknys till ungdomsbrott vilket tyder på att medlingen inte huvudsakligen koncentrerar sig på brottsoffret utan på förövaren. Hindrandet av återfall hos unga förövare står i fokus.¹⁵⁵ Något av den förövarcentrerade inställningen kan också läsas in i oviljan att skicka sådana fall till medling där förövaren har en längre brottslig historia bakom.¹⁵⁶

Medan det kan vara motiverat att ett upprepat våld i nära relationer inte kan medlas gång på gång kan situationen vara annorlunda vid brott som riktar sig mot nya offer. Om det handlar om nya offer kunde också upprepad medling motiveras med offrets perspektiv. Brottet som är riktat just mot ett visst offer kan för denna vara engångs situation, även

¹⁵⁴ Lindgren 2004, 320 – 321; Brunila 2010, 30 – 31; Heikkilä 2005, 151 – 152. Exempel på gärningsmannaperspektivet är att det oftast är den mobbade eleven som får byta skola eller den våldsutsatta hustrun som får lämna det gemensamma hemmet, i stället för att förövaren skulle behöva flytta eller byta skola. Lindgren 2004, 321.

¹⁵⁵ Rytterbro 2002, 224. Situationen är inte annorlunda i Finland. Också här förknippar man ofta medlingen med ungdomsbrottslighet. Eskelinen 2005, 17; Flinck & Iivari 2004, 19.

¹⁵⁶ Se t.ex. Iivari 2010a, 71 – 72. I Eskelinen 2005, 134 – 135 uttrycker medlarna sin frustration över unga förövare som gång på gång skickas till medlingen. Detta ger uttryck för hur medling och restorativ rättvisa uppfattas som att de ger en möjlighet för de två parterna, och i synnerhet för förövaren, att lära sig något, såsom ett icke-brottsligt beteende. För en inledning i den restorativa inlärningen ur en pedagogisk synvinkel, se Poikela 2010b.

om förövaren har varit med om medling också tidigare.

Under de senaste årtiondena har också den viktimologiska forskningen ökat och man har en mer nyanserad bild av offret. Ett ökat intresse för offrets egenvärde innebär också att det har genomförts en rad åtgärder i syfte för att förbättra offrets möjligheter till stöd, skydd och hjälp.¹⁵⁷

Ett brott medför ofta en mängd olika skador för offret. Magnus Lindgren beskriver i *Brottsoffer i rättsprocessen* (2004) att de negativa följderna för offret kan röra sig om ekonomiska eller fysiska skador, psykiska reaktioner, sociala konsekvenser eller praktiska problem. Dessa kan vara av temporär eller av mer bestående natur. Men, även om dessa olika slags skador kan vara allvarliga tycks den psykiska upplevelsen vara mest kritisk att handskas med.¹⁵⁸ Det är viktigt att veta var den egentliga skadan ligger, så att man kan hjälpa offret att återhämta sig efter brottet.

Att det inte är bland de materiella skadorna där den viktigaste skadan för offret ligger, menar också Olli Lagerspetz. Däremot ligger den viktigaste skadan ofta i det att människans liv som samhällsvarelse bygger på förtroende för samhällets övriga medlemmar. Förtroendet till ens medmänniskor är en av de grundläggande förutsättningarna för att allt det övriga över huvud taget ska ha något värde för en. Brottet tär på detta.¹⁵⁹ Medling, som är ämnat att lyfta fram också andra än materiella skador, kan därmed erbjuda fruktbara möjligheter för offret efter ett brott.

Det går dock att problematisera begreppet offer. Det begreppet omfattar en mycket heterogen grupp och är dessutom mer mångfacetterat än det korta ordet låter sig ana. För att belysa detta talar Lindgren om en *schablonbild* av det ideala offret. Det ideala offret är oskyldigt, försvarslöst och

¹⁵⁷ Lindgren 2004, 15; Anttila 2001, 69 – 70; Heikkilä 2005, 152 – 153; Pirjatanniemi 2008, 622 – 623.

¹⁵⁸ Lindgren 2004, 73.

¹⁵⁹ Lagerspetz 1989, 35.

utan delaktighet i brottet. Det är sällan man tänker på en vanebrottsling när man inbillar sig ett offer.¹⁶⁰ Allt för snävt karakteriseras offret ofta också som en fysisk person som direkt utsatts för brott. Då bortser man från en rad viktiga grupper som likaså kunde definieras som offer. Dessa kan vara vittnen eller anhöriga till direkta offer.¹⁶¹ Man kan i själva verket skilja mellan det primära offret mot vilket brottet begicks och det sekundära offret som också är skadat av gärningen, dock mera indirekt.¹⁶²

Ytterligare en grupp av offer utgörs av dem som inte har blivit personligen skadade utan representerar ett samfund, såsom en butik där förövaren har stulit något. Nils Christie har uttryckt sin oro för sådana representanters deltagande i medling eftersom de inte har ett personligt intresse i konflikten.¹⁶³ Men den här oron stöds inte av undersökningar som tyder på att representanter för olika samfund i genomsnitt upplever medlingen som mycket positiv. De är också mera måna om att stöda och hjälpa förövaren än vad de offer var som hade skadats personligen.¹⁶⁴

Medan jag erkänner den här mångfalden i begreppet kommer jag dock fortgående att kollektivt hänvisa bara till offren. Jag motiverar detta med Lindgren som menar att det ofta finns vissa gemensamma drag i kriser och krisreaktioner

¹⁶⁰ Lindgren 2004, 30, 38 – 39. Offrets delaktighet i brottet är en känslig och omdiskuterad fråga. Det kan upplevas som fel att ens antyda att offret själv skulle ha bidragit till brottet. Anttila 2001, 78 – 81 lyfter fram frågan ur lagstiftningens perspektiv. Även inom ramen för medling måste det finnas utrymme för sådana diskussioner. Meningen är inte att skuldbelägga offret, men erfarenheter av offrets ansvar i brottet kan höra till förövarens perspektiv.

¹⁶¹ Lindgren 2004, 39.

¹⁶² Van Ness & Heetderks Strong 2002, 38; Brink 2008, 261. Utöver det primära och sekundära offret hänvisar Elina Pirjatanniemi även till tertiära offer som betecknar ett samfund som offren utgör en del av. Pirjatanniemi 2008, 613.

¹⁶³ Christie 2005, 137.

¹⁶⁴ Iivari 1988, 209. Se också Takala 1998, 107 – 108; Eskelinen 2005, 124; Järvinen 1993, 85.

Medling vid brott

hos dem som drabbats av brott.¹⁶⁵ Jag påstår också att Wittgensteins tanke om en familjelikhet kan hjälpa oss att meningsfullt kunna tala om olika offer kollektivt:

[R]esultatet av denna betraktelse lyder nu: Vi ser ett komplicerat nät av likheter som griper in i och korsar varandra. Likheter i stort och smått. Jag kan inte karakterisera dessa likheter bättre än genom ordet "familjelikheter"; ty det är så som de olika likheter, vilka består mellan medlemmarna av en familj, griper in i och korsar varandra[...] likheterna bildar ett kontinuum liksom vi gör när vi] vid spinnandet tvinnar fiber till fiber. Och trådens styrka ligger inte i att någon fiber genomlöper hela dess längd utan däri att många fibrer går omlott.¹⁶⁶

Jag menar alltså att det mellan olika offer ändå finns likadana drag, likadana erfarenheter av brottet så att de alla, trots de stora skillnaderna, kan kallas för offer. Samtidigt behöver vi inte utplåna dessa skillnader och låtsas som om de inte finns.

Att offren är en så brokig skara av människor i olika situationer med olika erfarenheter gör det kanske förståeligt att man inte kan ge medlingen allt för strama ramar. Ett brott framkallar en rad olika och annorlunda reaktioner hos offren och det är därför svårt att veta vilket offer som önskar vad. Ett offer nöjer sig med en ursäkt medan ett annat offer behöver något mera, ersättning i pengar för själva skadan plus lite till – för harmen. Att man är ovillig att reglera medling hänger ihop med detta, man vill betona den enskilda kontexten och de enskilda parternas möjlighet att maximalt påverka mötet.

I det här personliga draget finns också en risk med medling. En utomstående betraktare, men också förövaren, måste vara medveten om den mängd av olika reaktioner och förhållningssätt som offret kan inta gentemot brottet, förövaren och medlingen. Det finns därmed alltid en risk att den utomstående betraktaren läser sina egna förväntningar in

¹⁶⁵ Lindgren 2004, 73.

¹⁶⁶ Wittgenstein 1992a, § 66 – 67.

i offrets perspektiv och gör vissa generaliseringar. Då tvingas offret in i en bestämd roll som hon kanske inte själv skulle vilja gå med på.

Det är bl.a. Annalise Acorn som kritiserar medling för dess sätt att ge en tolkning för vad offret egentligen vill. Hon menar att det är fel att påstå att offret inte önskade straffa förövaren, och att påstå att straffet är något som inte kan tillfredställa offrets verkliga längtan efter erfarenhetsmässig rättvisa.¹⁶⁷

Enligt min mening gör Acorn precis en likadan tolkning av offrets önskemål, men ur ett motsatt perspektiv. Ingendera av synsätten, att hävda att offret vill något eller att hon inte vill något, ger utrymme för den brokighet som begreppet offer inbegriper. Talar man om offer som *offer*, som en obestämd och odefinierad grupp, gör man tvunget generaliseringar som inte är tillämpliga på alla enskilda situationer och på alla enskilda offer. Det är därför som jag föreslog familjelikhetstanken för att belysa den här mångfalden.

Offrets erfarenheter och innebörden av dessa utgör en avgörande byggesten för medlingen. För att bättre förklara betydelsen av speciellt offrets erfarenhet vill jag använda mig av den holländska katolska teologen Edward Schillebeeckx. I hans teologi har erfarenheten utgjort ett centralt tema. Han påpekar att erfarenheten inte enbart betyder att något erfars. Den innehåller alltid också ett tolkningsramverk som för sin del bestämmer det som man erfär. Här, när nya erfarenheter sätts i förbindelse med tidigare erfarenheter, ligger också en dialektik. Alla tidigare erfarenheter fungerar som en erfarenhetshorisont för våra nya erfarenheter. Nya erfarenheter förstås utifrån tidigare erfarenheter. Samtidigt underkastar de nya erfarenheterna det tidigare tolkningsramverket för kritik och justering. Nya erfarenheter

¹⁶⁷ Acorn 2004, 50. Se också Achilles & Stutzman-Amstutz 2008, 219 för hur offrens synvinklar heller inte alltid har tagits i beaktande vid restaurativa konfliktlösningsmetoder.

korrigerar tidigare erfarenheter.¹⁶⁸

Inom ramen för medling, och speciellt för offrets del, betyder detta att offret har med sig hela sin personliga historia och livssyn under medlingen. Varje enskilt offer har en egen erfarenhetshorizont, med olika betoningar och perspektiv, med olika reaktionsunderlag. Dessa utgör den bakgrund hon bygger vidare på, d.v.s. först på erfarenheten av brottet men senare också på medlingen och mötet med förövaren. Det är svårt att förutspå utgången av medlingen för det är så många olika variabler som påverkar. Utomstående betraktare måste avstå från att göra allt för långt gående tolkningar åt det ena eller andra hållet och bedömningar av det som offret egentligen vill.

För att fortsätta med Schillebeeckx kan man i medlingen läsa in en kritisk potential som anknyter sig just till offrets perspektiv. Schillebeeckx talar om offrens erfarenheter som kontrasterfarenheter. Dessa bygger på lidanden som är resultatet av en orätt och de innehåller därför högst moraliska aspekter i mänskliga behov. Kontrasterfarenheter, om man tar dem på allvar, motverkar sådana former av vetande som för sin del bygger på effektivitetskrav, resultatansvar eller som annars förbiser den enskilda människan.¹⁶⁹

För medlingens del betyder detta att medlingen kan vara ett fruktbart ställe där båda parterna kan få sin röst hört, bli deltagande och aktiva subjekt.

¹⁶⁸ Schillebeeckx 1985, 40. Edward Schillebeeckx är en katolsk teolog med belgisk härkomst. Hans stora insats i den teologiska diskussionen är just hans betoning av erfarenhet som en central teologisk källa. Genom erfarenheten vittnar man inte bara om uppenbarelsen utan erfarenhet i sig handlar om uppenbarelsen. Den samtida erfarenheten är därmed en elementär källa för en förståelse av uppenbarelsen i varje enskild tid. Abdul-Masih 2001, 53 - 56. Schillebeeckx är en fruktbar läsning för denna avhandling då han betonar den praktiska erfarenheten hos varje enskild människa och hos varje enskild kontext.

¹⁶⁹ Schillebeeckx 1985, 54.

2.3.2 Förövarens perspektiv

Det råder traditionellt ett stort intresse för förövarens perspektiv. Man är bekymrad över förövarens rättssäkerhet och ställning.¹⁷⁰ I det följande vill jag argumentera för att en viktig synvinkel gällande förövaren ändå kan lämnas obeaktad, trots det förhärskande gärningsmannaperspektivet. Den synvinkeln är av speciell moralisk vikt och den har redan lyfts fram av bl.a. Joakim Molander och Paul Leer-Salvesen.

Innan jag beger mig till den egentliga analysen vill jag ännu påpeka att det också här gör sig gällande en viss svårighet att diskutera förövare som ett kollektiv. Också förövarna är en brokig skara av människor. Inom ramen för medling har de flesta förövare dock ett gemensamt drag. Medling hänför sig oftast till unga förövare. Medan perspektivet numera delvis har utvidgats, var år 2008 fortfarande ca 67 % av de misstänkta förövarna vid medling inte mera än 29 år gamla.¹⁷¹

Förövarnas önskan att uttrycka sig om sitt brott på ett annat sätt än som tillåts av straffprocessen belyses av Paul Leer-Salvesen i *Menneske og Straff* (1999) där han intervjuar män dömda för dråp. Han pekar på att många av de intervjuade menade att fängelsestraffet inte möjliggjorde den personliga sorgen över det som hade hänt och över det som man hade gjort. Man var besviken på att sanningen om gärningen inte hade kommit fram under straffprocessen. Leer-Salvesen anser att sanningen här inte syftar till själva gärningen, utan till livet före den. Det handlar om en önskan om att bli förstådd, inte som en förövare utan som en lidande människa.¹⁷²

Också Joakim Molander påpekar hur straffen som utfärdas

¹⁷⁰ Lindgren 2004, 320 – 321. Se också Heikkilä 2005, 152 – 153. I den kriminologiska forskningen är man däremot intresserad av förövaren för att genom hennes personliga karakteristika, mentala hälsa eller intelligens, förklara kriminalitet. Anttila 2001, 66.

¹⁷¹ Statistikrapport 6/ 2009, 5.

¹⁷² Leer-Salvesen 1990, 88, 95 – 96.

Medling vid brott

av domstolar lämnar mycket att önska. Domstolar ska behandla mål så objektivt och rumsrent som möjligt. Saker lagförs enligt det som står i lagen. Det är för domstolar en hederssak att förbise brottens och straffens moraliska aspekter. I samband med detta försvinner förövarens möjlighet att genom straffet försonas med samhället, offret och sig själv. Förövaren lämnas ensam. Detta betyder, enligt Molander, att förövaren inte kan få förlåtelse för sin gärning.¹⁷³

Molander framhäver att vi ofta försummar att ge brott och straff den moraliska betoningen som de i själva verket förtjänar. Att bortse från känslor och sympati i brottmål, som ju till sin karaktär är moraliska, är enligt Molander att inte se målen för vad de verkligen är: d.v.s. komplicerade fall där människor med olika livshistorier, förutsättningar, intelligens, mod och moralisk mognad hamnat i konflikt med varandra och där vissa av dem är illgärningsmän och andra offer.¹⁷⁴

I och med det förhärskande gärningsmannaperspektivet fokuserar man nog på förövaren men på ett sätt som inte nödvändigtvis är alldeles meningsfullt. Medling är ett försök att ge utrymme för meningsfulla möten mellan offret och förövaren. Då är båda parternas perspektiv viktiga. Om erfarenheten var ett viktigt tolkningsverktyg för en förståelse av offret är erfarenheten inte av mindre betydelse för förövarens perspektiv. Båda parterna har en möjlighet att se medlingen, såsom också brottet, ur ett deltagarperspektiv.

När förövaren ser på brottet ur ett deltagarperspektiv, alltså ur ett perspektiv hos någon som är starkt engagerad i brottet, innebär det enligt Olli Lagerspetz att hon bejakar brottet som något som hon själv har gjort och varit delaktig i. Lagerspetz menar vidare att man kan vara en deltagare och samtidigt på ett emotionellt plan förneka sin fulla delaktighet i den egna handlingen. Man kan t.ex. se sig som ett offer för omständigheterna eller att man på något sätt har haft rätt att

¹⁷³ Molander 2002, 136.

¹⁷⁴ Molander 2002, 174.

utföra handlingen.¹⁷⁵

Mötet med offret hjälper förövaren att inse sin gärning och dess konsekvenser i ett mänskligt sammanhang. Heinz Messmers studier som återges i artikeln *Features of Procedural Fairness: Communication in Decision-Making About Diversion and Victim-Offender Mediation* (1997) visar att förövarna har en tendens att skönmåla sitt eget ansvar och den orätt som de har gjort sig skyldiga till. De brukar rationalisera sitt beteende och neutralisera sin gärning. Därför menar Messmer att det är speciellt värdefullt att offret är på plats så att hon kan ge omedelbar respons på detta och minimera sådana tendenser.¹⁷⁶

Förövaren som försöker förklara sin gärning så gott det går möter offret som har en alldeles annorlunda bild av gärningen. Genom den dialog som sker under medlingen konfronteras förövaren med en annorlunda bild av sig själv och sin gärning. Detta bidrar till ansvarstagande från förövarens sida. Under medling konfronteras förövaren med sin gärning samtidigt som hon är en fullvärdig deltagare i mötet.

Mötet ger också förövaren en möjlighet att återge sin synvinkel på det som har hänt, redogöra för och behandla de mera existentiella frågorna som hon kanske vill. Men på den här punkten är vi också mitt i en central kritik mot medling.

Man understryker det felaktiga i att förövaren ges en möjlighet att ursäkta sig, att förklara sig, att belysa brottet i något annat ljus än i det som det i själva verket handlar om. Våldet kan inte ha några förmildrande omständigheter, menar man.¹⁷⁷ Det kan dessutom förefalla naivt att tro att förövaren verkligen vill ursäkta sig och försonas med offret.

¹⁷⁵ Lagerspetz 1989, 28, 30. Se också Winch 1972, 211 – 213.

¹⁷⁶ Messmer 1997, 153 – 154.

¹⁷⁷ Björkgren 2009, 139; Arrigo 2008, 476; Acorn 2004, 150 – 159. För ytterligare kritik mot särskilt medling vid våld i nära relationer se t.ex. Flinck & Livari 2004, 17.

Medling vid brott

Undersökningar visar också att förövarna har varierande motiv för deltagandet i medling. Iivari drar, på grundval av sin undersökning, den slutsatsen att förövarnas motiv till att söka sig till medlingen inbegriper behovet av att dra nytta av medlingen både med tanke på sin livssituation och men också med tanke på straffprocessen.¹⁷⁸

En sådan kritik missar dock poängen med ett deltagarperspektiv, det att man inser sitt eget deltagande i brottet. Ett blott betraktarperspektiv kan utgöra ett hinder för förövarens vilja av att se sitt eget deltagande och ansvar i brottet. Det finns dock andra synvinklar i medlingen som lyfter fram vikten av det personliga ansvarstagande.

Juhani Iivari konstaterar i undersökningsrapporten om det första medlingsprojektet i Finland att medling kan medföra åtminstone subjektiva resultat. Medlingen är viktig för förövaren som en person. Iivari menar att detta eventuellt kunde tolkas så att medlingen ger förövaren verktyg för en förändring av sina värden, för en ny moralisk förståelse av gärningen.¹⁷⁹

Till förövarens förmåga att lära sig anknyter sig tanken om att hindra återfall av förövare. Det är ett motiv som man traditionellt har gett medlingen, och i synnerhet för medling med unga förövare.¹⁸⁰ Antalet återfall eller snarare antalet förhindrade återfall används ofta som ett centralt motiv för medling. Men i praktiken är det nästan intill omöjligt att få fram sådan statistik och därmed få sådana resultat bekräftade. Brottsligt beteende förorsakas av en lång rad olika faktorer som är svåra att få fram i undersökningar. Icke desto mindre

¹⁷⁸ Iivari 1988, 141. Också Lindgren 2004, 320 kritiserar den onödiga sympatin gentemot förövaren. Se också Eskelinen 2005, 95 eller Mielityinen 1999, 106 - 107 för förövarnas motiv för att delta i medlingen.

¹⁷⁹ Iivari 1988, 156 - 157. Att medlingen berör moralkänslorna hos förövaren kommer fram också i en enkät där man frågade om medlingen bidrog till att bättre förstå motparten. Det var betydligt flera förövare än offer som ansåg så vara fallet. Iivari 2010a, 131. Se också Eskelinen 2005, 100.

¹⁸⁰ Järvinen 1993, 80; Eskelinen 2005, 103, 115; Iivari 1988, 85.

har både polisen, åklagaren och föreståndare för medlingsbyråer känslan och åsikten att medlingen har en positiv verkan på återfall.¹⁸¹ I handboken talas det i förhållande till förövaren om ett ansvarstagande eller en andlig uppväxt, som medlingens nyttoverkningar.¹⁸²

Jag menar att det är viktigt att ge utrymme för förövarens deltagarperspektiv både vad gäller brottet och medlingen. Det här perspektivet är speciellt fruktbart för konfliktlösningen.

2.3.3 Andra delaktiga i medlingen

Utöver medlaren, offret och förövaren finns det också andra viktiga aktörer vars perspektiv och handlande kraftigt påverkar hur medlingen gestaltas. Även om man gärna talar om medling som ett alternativ till straffprocessen och dess åtskillnad från myndigheter är medlingen i själva verket starkt anknuten till flera myndigheters ansvarsområden.

Enligt medlingslagen kan initiativet till medlingen tas, utöver av de två parterna, också av polisen eller åklagaren. När det rör sig om våld i nära relationer får ingen annan än polisen eller åklagaren ta initiativet.¹⁸³ Dessa myndigheter har därmed mycket makt angående medling och därför är också deras inställning till medling av yttersta vikt.¹⁸⁴ Vid sidan om deltagar- och betraktarperspektiven lyfter jag nu fram också bedömarperspektivet.

I den här anknytningen till vissa myndigheter ligger också utmaningar som medlingen måste tackla. Jag menar här svårigheten att få medlingen och myndigheternas officiella ställning med dess förpliktelser att gå ihop. Den här

¹⁸¹ Iivari 2010a, 70 – 72. Se också Eskelinen 2005, 157 – 159; Mielityinen 1999, 143, 149.

¹⁸² Iivari 2007, 19 – 20.

¹⁸³ 1015/2005, 13 §.

¹⁸⁴ Ytterligare en grupp av myndigheter som spelar en roll för medlingen är de som arbetar inom socialbranschen. Se t.ex. Flinck & Elonheimo 2010b, 127 vilka framhåller att sambandet mellan medling och socialvård kunde ytterligare förstärkas.

svårigheten kan belysas med det som Olli Lagerspetz har lagt in i ett bedömarperspektiv. Han förknippar det inom ramen för begreppet brott med det juridiska yrket. I rollen som jurist förbinder man sig till att fungera enligt ett visst värdesystem, den gällande lagen.¹⁸⁵

Medling däremot har en annorlunda utgångspunkt. Den formas inte av bestämda lagar och regler. Undersökningar visar på att myndigheterna upplever det som problematiskt att medling är så föga reglerat. Klarare gränser och tydligare regler för verksamheten är det som myndigheterna frågar efter.¹⁸⁶ Detta är förståeligt eftersom de i sitt arbete binds av vissa regler och anvisningar. Det är svårt att få detta att gå ihop med medlingens informella karaktär.

Myndigheten bedömer brott – och medling – utifrån lagen och sin officiella ställning. Bedömarperspektivet kunde karakteriseras som så att en som befinner sig i en viss kontext, i en viss bakgrund och situation, plötsligt ställs inför en alldeles annan kontext och utgångspunkt som man då förväntas bedöma. Det problematiska är att det som man ställs inför kan vara högst främmande, ibland även obegripligt för bedömaren.

Typiskt för myndigheternas åsikter är att de har svårt att få medling gå ihop med det som de är vana vid. Den här utmaningen försvinner heller potentiellt ingenstans om inte medlingen förändras kraftigt. Myndigheterna har ofta inte någon annan möjlighet än att välja systemet.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Lagerspetz 1989, 16.

¹⁸⁶ Iivari 2010a, 159. Undersökningar tyder på att myndigheternas agerande inom ramen för medling är brokigt och skiljer sig betydligt. Sambou & Uutila 2010, 174.

¹⁸⁷ Det är inte bara vid medling som man möter utmaningar som alla de olika sätten att tala förorsakar. Tapio Lappi-Seppälä påpekar att diskussionen om straff är svår eftersom olika yrkesgrupper har svårt att lämna sin yrkesroll bakom sig. De präglas av rollen också när de tänker på forskningsobjektet: polisen kommer i kontakt också med offret, vars situation då berör polisen, domstolar däremot kommer i kontakt med förövare som återfallit och som därför tydligen resultatslöst blivit dömda förra gången, den verkställande

Tillvägagångssätt

Medlingslagens stiftande gjorde medlingsverksamheten till riksomfattande i Finland. Men undersökningar visar att också efter medlingslagen är medling ännu delvis en främmande verksamhet för myndigheterna.¹⁸⁸ Myndigheternas misstänksamhet kan därför basera sig på okunskap. Men jag tror inte att detta kan förklara allt. Snarare kan misstänksamheten förklaras genom det paradigmatiska skiftet.

Att olika paradigmer gör sig gällande kommer fram då Juhani Iivari understryker att kärnfrågan vid bedömandet av förhållandet mellan medling och rättssystemet ligger i att speciellt vid grövre brott utgår lagstiftningen entydigt från systemets och inte från människornas behov.¹⁸⁹

Vad det aktuella paradigmet går ut på kommer tydligt fram i lagutskottets betänkande i anslutning till huruvida också grova brott kan hänvisas till medling: "Utskottet menar att man bör överväga exceptionellt noggrant om grova brott ska hänvisas till medling eller inte [...] för att det på sikt kan få skadliga konsekvenser för det straffrättsliga systemets trovärdighet [...]." ¹⁹⁰ Systemet är det som man är van vid, det som man har lärt sig att lita på och det som man ska gardera.

I det här paradigmatiska skiftet finns också nyckeln till en del av den kritik som förts mot medling. Man ställer sig kritisk mot sådant som man inte förstår eller som är en för annorlunda tanke. Detta belyses enligt min mening i misstänksamheten bl.a. mot de frivilliga medlarnas roll i medlingen. Kritikerna menar att det är orimligt att de som inte har någon egentlig skolning sysslar med brottspåföljder. Myndigheterna är oroliga för de två parternas rättssäkerhet.¹⁹¹

myndigheten möter problemet att påföljder inte förmår ändra förövaren medan socialarbetare möter de dömda som straffen har haft en negativ inverkan på. Lappi-Seppälä 1994, 24.

¹⁸⁸ Iivari 2010a, 158.

¹⁸⁹ Iivari 2010a, 103.

¹⁹⁰ LaUB 13/2005rd, s 5.

¹⁹¹ Iivari 2010a, 52 - 54; Mielityinen 1999, 56 - 57. Myndigheternas

Det är dock inte alls så att myndigheter rätt och slätt vore emot medling. Tvärtom, de kan se också mycket positivt på den. Men jag menar att även sådana positiva ställningstaganden kan ge uttryck för en annorlunda utgångspunkt. Både Eskelinen och Iivari visar att polisen ofta betonar medlingens nytta för straffrättsystemet som ett fruktbart tillägg till polisens arbete samt medlingens fördelar för förövaren.¹⁹² Iivari samt också Sambou och Uotila fortsätter med att påpeka att åklagare välkomnar också innehållsliga frågor som medlingen tar fram. De menar att medlingen skapar material till myndighetsbeslut och kompletterar den officiella behandlingen.¹⁹³

Dessa åsikter och opinioner är mycket intressanta och ger uttryck för ett bedömarperspektiv. Bedömaren utgår från ett visst system och ser andra fenomen mot bakgrund av det systemet. Dessa fenomenets nytta räknas i förhållande till deras möjligheter att bidra till det existerande systemet.

När man motiverar medling med dess nytta för systemet eller just med dess nytta som ett medel för att nå något annat ger det, enligt min mening, uttryck för ett nyttotänkande som är typiskt för utilitarismen.¹⁹⁴ I och med ett utilitaristiskt tänkande missar man viktiga sidor hos medling. Sådant tänkande baserar sig på ett annat synsätt än den som framhäver de två parterna och deras åsikter och erfarenheter.

misstänksamhet kan vara berättigad. Se Iivari 2007, 29 för de juridiska kunskaper som man kan förvänta sig att en medlare besitter. Se också Iivari 2010a, 142 – 146 för de två parternas negativa erfarenheter av medlare.

¹⁹² Iivari 2010a, 158; Eskelinen 2005, 136 – 139.

¹⁹³ Iivari 2010a, 158 – 159; Sambou & Uotila 2010, 170.

¹⁹⁴ Ett annat sätt att se på medling ur ett nyttotänkande möter vi när man förklarar medling med den ekonomisk nytta som den medför. Knuts menar att för den alternativa tvistlösningens del är kostnadsinbesparingar ofta en central del av dess *raison d'être*. Risken för höga rättegångskostnader utgör ett reellt hot mot tillgången till rättskydd i dagens samhälle. I en sådan situation har alternativ tvistlösning till stor del utvecklats för att åtgärda detta. Knuts 2006, 191. Man utgår då inte i första hand från den alternativa metodens inre kvaliteter utan uttryckligen från dess yttre.

Detta pekar på något alldeles centralt för den här avhandlingens syfte: att det finns språkbruk som kraftigt skiljer sig från varandra. I det följande diskuterar jag närmare frågan om interna jämfört med externa förhållningssätt.

2.4 Interna och externa förhållningssätt

Jag vill här sammanfattningsvis göra en kort tillbakablick till det som jag ovan har sagt angående de olika perspektiven på medling vid brott. Dessa perspektiv ger uttryck för olika situationer som man kan betrakta medling ur. De har en aning olika accentueringar och betoningar och kan skapa en rad olika spänningar.

Dessa spänningar gäller hur aktivt medlaren ska delta i medlingen eller huruvida man ska låta de två parterna klara av konfliktlösningen själva. Risken är att lösningen inte är de två parternas utan medlarens – en lösning som hon har erbjudit de två parterna. En spänning gäller också huruvida de två parterna ska få utnyttja sin frihet att definiera konfliktlösningen hur de vill.

Jag pekade vidare på myndigheternas perspektiv som ger uttryck för en svårighet att införliva medlingens alternativa karaktär med det officiella systemets krav. När jag vidare har menat att våra begrepp hänger ihop med hur vi handlar, medför alla dessa perspektiv också olika handlingssätt. Var och en av oss handlar enligt sitt personliga tolkningsramverk.

Mitt preliminära försök för att begreppsligt ringa in vissa perspektiv på medling tycks inte empiriskt leda någon vart. Jag kunde göra upp listor om vad medling är, eller vad den inte är, men dessa skulle inte alls vara uttömmande. Det skulle alltid fattas någon infallsvinkel som för sin del är meningsfull och begriplig.

Medling ter sig som ett komplicerat begrepp. Man kan mycket väl påstå att medling handlar om dialog mellan offret och förövaren, samtidigt som undersökningar tyder på att dialog är just det som i själva verket ofta saknas under medling. Ändå kan vi inte låta bli att kalla den verksamheten för medling. Vi kan också räkna med medlingar där det förs

Medling vid brott

en till synes djupgående dialog men varefter förövaren ändå återfaller till brott.

Jag menar att det förbryllande i dessa fall som visar medling i högst olika och delvis också i motstridande ljus kan tolkas i enlighet med Wittgenstein:

Den människa som är filosofiskt förbryllad ser en lag i det sätt på vilket ett ord används, och när hon försöker tillämpa denna lag konsekvent stöter hon på fall där den leder till paradoxala slutsatser. [...] När vi säger att den första definitionen är felaktig blir vi emellertid benägna att tro att vi måste ersätta den med en annan, den korrekta definitionen.¹⁹⁵

Vi är förbryllade när medling plötsligt ter sig på ett sätt som vi inte förväntade oss, när vi trodde att vi hade en viss regel för vad medling är för något men plötsligt ställs inför regler som inte gäller i alla situationer. Förvirringen kring medling låter sig nu tolkas som ett språkfilosofiskt problem. Jag menar att en medvetenhet om vår bundenhet till vårt språk för sin del hjälper oss att belysa de spänningar som kan dölja sig i begreppet medling.

I det följande argumenterar jag för att det speciellt meningsfulla med indelningen i de olika perspektiv som jag menade att medlaren, de två parterna samt andra kan inta inte är att vissa människogrupper har olika perspektiv. Det mest meningsfulla här är att det kan råda olika förhållanden mellan en aktör och en handling.¹⁹⁶

Det är dessa förhållanden mellan aktör och handling som bildar en röd tråd i min avhandling. Jag karakteriserar förhållandet med den skillnad som ligger i det interna och det externa perspektivet. Den här skillnaden kan vara ett fruktbart tolkningsunderlag när vi ska försöka gripa tag i vad medling går ut på.

¹⁹⁵ Wittgenstein 1999, 32.

¹⁹⁶ Se också Lagerspetz 1989, 37 – 38.

Tillvägagångssätt

Vikten av det interna perspektivet exemplifieras av Peter Winch med en hänvisning till den bibliska liknelsen om den barmhärtige samariern. Winch menar att det speciellt pedagogiska i Jesu sätt att framföra sin poäng i liknelsen uttrycks i att han inte ger ett direkt svar på frågan, utan omklär svaret i en fråga. Winch menar att detta tjänar ett bestämt syfte: svaret frambringas hos den frågande själv. Winch poängterar att den som inte har kommit på lösningen själv inte heller genuint kan ha svaret. Hade Jesus gett svaret åt den lagerfarne hade denne inte varit i position att förstå och begripa svaret.¹⁹⁷

Likadant kan vi ge mening åt medlingens strävan att bemyndiga de två parterna. Genom medling placeras konfliktlösningen hos de två parterna, inte hos medlaren eller någon annan. Den som personligen ska prestera, i stället för att bara följa givna regler, upplever ett ansvar, den internaliserar uppgiften.¹⁹⁸

Det interna perspektivet hänger ihop med ett moraliskt förhållningssätt. Winch påpekar att om man anpassar sig till fordringar av vilket slag som helst på grund av incitament är detta något annat än att handla moraliskt.¹⁹⁹ Följer man en konfliktlösning som man fått utifrån har man inte så goda

¹⁹⁷ Winch 1987, 156 – 157. Det personliga engagemangets betydelse kommer fram också i Henrik Linderborgs undersökning om samhällstjänst som ett straff. Dess resultat tyder på att samhällstjänsten upplevdes av de dömda som mera krävande än fängelsevistelsen just därför att man vid samhällstjänsten skulle ta ansvar för sig själv och sitt beteende medan sittandet i fängelse inte kräver något ansvar alls, allt bärs färdigt inför en. Linderborg 2001, 177.

¹⁹⁸ Ett konkret exempel på vikten av ett personligt, internt, förhållande vid konfliktlösning fås från sydafrikanska erfarenheter vid övergången från apartheid till demokrati: "What brought stability to South Africa in 1994, though, was the degree to which the settlement was not imposed but was rather the product of cooperation by parties willing to acknowledge each other's power." Lodge 2009, 230. Detta kunde karakteriseras som ett internt förhållande till de samtida händelserna som nåddes genom parternas personliga deltagande och engagemang i konfliktlösningen.

¹⁹⁹ Winch 1972, 212.

Medling vid brott

möjligheter till att inta ett moraliskt förhållningssätt gentemot varandra och gentemot den orätt som har skett. Kommer man däremot själv underfund med det moraliskt problematiska i gärningen kan man också bättre binda sig vid konfliktlösningen. Mot bakgrund av detta kan vi enligt min mening också förstå det som Christie menade med sitt konstaterande att de två parterna har bestulits på sin konflikt. Det var inte bara konflikten utan också rätten till den egna moralen som de hade bestulits på.

Vikten av ett internt förhållningssätt sträcker sig långt utanför konfliktlösning. Det är många som tacksamt tar emot svar på moraliska frågor för hur de ska bete sig, människan tycks ha en tendens att söka trygghet utanför sig själv. Men detta är bara falsk trygghet som undergräver mottagarens människovärde då hon inte själv får ta ansvar för sina handlingar. I vårt samhälle har det funnits en tendens att alltför litet betona individens ansvar och samvetets roll, till förmån för utifrån kommande påbud om vad som är det moraliskt rätta. Detta har sina rötter i det utilitaristiska tänkandet där moralen har reducerats till ett rationellt kalkylerande.²⁰⁰

En indelning i externt och internt perspektiv låter oss tolka det meningsfulla med medlingen som konfliktlösningsmetod. Begreppet medling innehåller många nyanser. En indelning i det externa och det interna inte kan direkt tjäna som måttstock för att veta om något handlar om medling eller inte.

Jag har därför hänvisat till det interna och externa perspektivet som kunde öppna upp för ett meningsfullt sätt att förstå denna mångfald. Det finns olika sätt att förhålla sig till ett fenomen. Medan det externa förhållningssättet kan definieras utifrån överhängande regler och ramverk förmår man inte ur det externa perspektivet greppa fenomenet i sin helhet. De flesta mänskliga fenomen är oftast mera mångtydiga till sin natur.

²⁰⁰ Kurtén 1998, 14 - 15.

Tillvägagångssätt

Det interna perspektivet däremot innebär ett personligt ställningstagande och en insikt som kan beskrivas som ett meningsfullt förhållningssätt i den mån man kan ta alla olika nyanser med, som alltid finns med i de olika mänskliga situationerna. Men denna betoning av det interna innebär att man ger företräde för en mångfald av tolkningar och uttryckssätt. Varje subjekt har utifrån sin bakgrund och ställning ett personligt och säreget sätt att tolka och ge uttryck för det man är med om. I stället för generaliseringar måste det enskilda fallet få företräde.

För att konkludera detta kapitel återvänder jag ännu till Wittgenstein som tar ställning till denna spänning mellan det generaliserade och det enskilda. Han kritiserar vår "trängtan efter allmängiltighet" eller uttryckt på annat sätt "den föraktfulla inställningen till det enskilda fallet."²⁰¹

Den här inställningen medför att vi känner obehag inför den mängd av förklaringar som vi står inför. I stället vill vi ha det entydigt och enkelt. Regler och ramverk ska tillfredsställa den här trängtan efter allmängiltighet. När människolivet sällan är entydigt och vi gång på gång hamnar inför situationer som är långt ifrån entydiga hänvisar Wittgenstein till en huvudkälla för vår trängtan efter allmängiltighet:

Vår upptagenhet med vetenskapens metod. Jag åsyftar metoden att reducera förklaringen av naturfenomen till det minsta möjliga antalet primitiva naturlagar; och, i matematiken, att förena behandlingen av olika frågor med hjälp av en generalisering. Filosofer har ständigt den vetenskapliga metoden för ögonen, och de känner en oemotståndlig frestelse att ställa och besvara frågor på samma sätt som vetenskapen. Denna tendens är den verkliga källan till metafysiken, och den leder filosofen in i ett kolsvart mörker.²⁰²

Wittgenstein vill framhäva och understryka det enskilda och

²⁰¹ Wittgenstein 1999, 22.

²⁰² Wittgenstein 1999, 21.

Medling vid brott

mångfalden och menar att filosofer har ett ansvar för att belysa detta. I det följande kapitlet utgår jag egentligen från denna trängtan efter det allmängiltiga, det i vår tid allmänna förhållnings sättet. Jag argumenterar för att det wittgensteinska närmandet allt mer vinner terräng i vår samtid och att den föraktfulla inställningen till det enskilda fallet nu allt mera möts av en kritik, och att medling kan tolkas mot bakgrund av dessa utvecklingar.

3 Ramverk: Människan i det senmoderna samhället

Det förra kapitlet avslutade jag med en antydning om hur den föraktfulla inställningen till det enskilda fallet är allmänt idag och hur detta kan, och bör, problematiseras. Detta argument ligger till grund för det aktuella kapitlet. I det följande benär jag ut en bas och ett ramverk för hela avhandlingen. Jag lyfter fram det överhängande ramverket för människans situation idag och jag argumenterar för att det handlar om ett senmodernt ramverk.

Med tanke på syftet för denna avhandling och det wittgensteinska sättet att närma mig forskningsproblemet är det alldeles fundamentalt att ta upp detta utvidgade perspektiv på den överhängande kontext som medling befinner sig i. Medling utvecklades utifrån ett behov av att hitta en mer fruktbar väg för att lösa konflikter mellan människor än vad det officiella systemet var. Det är därför som medling här sätts i ett vidare sammanhang. Men det finns också en annan orsak till det. Denna orsak belyses av Peter Winch, som inspirerad av Wittgenstein, framhäver hur "principer, föreskrifter, definitioner, formler – alla hämtar de sin mening ur det mänskliga och sociala sammanhang där de tillämpas."²⁰³ Detta gäller även medling vid brott. I det följande beskriver jag vissa centrala kontexter för människans situation idag och ger också en möjlig begreppslig tolkning av dessa.

Sett mot bakgrund av det utpekade ramverket menar jag att medlingen utgör en naturlig utveckling i det senmoderna. Jag är dock inte ute efter kausalkedjor och orsakssammanhang mellan de vidare samhällsliga utvecklingarna och medling. Det som behandlas i detta kapitel använder jag mig av som ett erfarenhetssammanhang som ger uttryck för den kontext där

²⁰³ Winch 1994, 62. Se också t.ex. Kurtén 1987, 28 – 34 för en framställning av Wittgensteins förståelse för det kontextuella.

mötet med medlingen sker, både ur samhällets men också ur de två parternas synvinkel.

3.1 Det som kännetecknar det samtida

I det följande utgår jag från en presentation av centrala trender i samtiden som ges dels av Gisela Knuts i avhandlingen *Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling* (2006), dels av Thomas Wilhelmsson i *Senmodern ansvars rätt. Privaträtt som redskap för mikropolitik* (2001) som också Knuts presentation faller tillbaka på.

Båda två framhäver viktiga brytningar i samhället som de menar kan beskrivas i termer av senmodernitet. Ytterligare menar Knuts att dessa senmoderna tendenser präglar uppkomsten av alternativ till rättsskipningen: "[D]et senmoderna samhället och därmed också rättsskipningen präglas av fragmentering och privatisering, i vilkas kölvatten den alternativa tvistlösningen fått allt större betydelse."²⁰⁴

Medan medling inte handlar direkt om tvistlösning, såsom jag redan har påpekat, menar jag icke desto mindre att även medling och all alternativ konfliktlösning kan tolkas mot bakgrund av senmoderna utvecklingar inte bara i rätten men också mera allmänt i samhället. Därför presenterar jag i det följande först rätten som spegel för det senmoderna, i enlighet med Knuts och Wilhelmsson, för att därefter diskutera det senmoderna mera allmänt.

3.1.1 Rätten som spegel för det senmoderna

Rätten är inte ett från det övriga samhället isolerat fenomen. I Finland har bl.a. Thomas Wilhelmsson hävdad den starka kopplingen mellan samhällsutvecklingen och rätten. Han menar att viktiga förändringar i samhället inte kan passera obemärkta på rättens nivå och att det senmodernas intåg och välfärdsstatens metamorfos nödvändigtvis måste avspela sig

²⁰⁴ Knuts 2006, 252.

i rättens innehåll och strukturer.²⁰⁵

Senare har också Gisela Knuts byggt på det senmoderna antagandet. Hon menar att rättsskipningen i det senmoderna samhället har genomgått vissa avgörande förändringar till följd av samhällsutvecklingen och att många av trenderna är starkt knutna till rättsskipningen och dess skiftande skepnad. Enligt henne är utvecklingen av privata alternativ till rättsskipningen, närmare sagt alternativ tvistlösning, ett exempel på detta. Den alternativa tvistlösningen utmanar rättsskipningens vedertagna systematik och struktur, enligt henne.²⁰⁶

För att åskådliggöra den fond mot vilken rättsskipning och dess alternativ ska granskas har Knuts valt att presentera tre trender som enligt henne är karakteristiska för samhällsutvecklingen i det senmoderna. Dessa trender är de stora berättelsernas död, välfärdsstatens utmaningar och förrättsligandet.²⁰⁷ I det följande presenterar jag dessa för jag menar att de kan anses ha en betydelse även för medlingens uppkomst.

De stora berättelsernas död innebär, enligt Knuts, en minskad solidaritet och ökad individualism och egocentrism. Var och en är sin egen lyckas smed och man betonar

²⁰⁵ Wilhelmsson 2001, 12.

²⁰⁶ Knuts 2006, 33. Jag vill påpeka att varken Knuts eller Wilhelmsson anknyter sig till straffrätten utan till privaträtten som inte behandlar brott utan tvister. Därmed är synvinkeln något annorlunda än vid medling vid brott. För utvecklingar uttryckligen i straffrätten, se t.ex. Pirjatanniemi 2008, 614 – 615 som bl.a. lyfter upp den förändrade synen på offrets ställning; och Nuotio 2007, 1109 – 1110 som bl.a. hänvisar till det europeiska samarbetets utmaningar för även den nationella straffrätten. Se Nuotio 2002 för tendenser i den samtida straffrätten. Samtidigt vill jag påpeka att en diskussion om rättens aktuella mångfald, och dess kopplingar till det omgivande samhällets trender, är synnerligen vanlig i dagens läge och sträcker sig långt utöver Knuts och Wilhelmsson. Se t.ex. Tuori 2007, 72; Modéer 2010, 62 - 63 som båda två hänvisar till likadana utvecklingar i rätten som Knuts och Wilhelmsson. Modéer framhäver uttryckligen en senmodern rätt.

²⁰⁷ Knuts 2006, 27.

Medling vid brott

individuella framför kollektiva rättigheter. Traditioner och universella etiska värderingar har fått ge vika för ett smörgåsbordstänkande där individen själv bygger samman sina värderingar efter eget gottfinnande, skriver Knuts.²⁰⁸ Medling och andra alternativa metoder kan tolkas mot bakgrund av detta. Man har gett mera utrymme för de två parternas personliga engagemang och valmöjligheter.

Individernas ökade aktivitet är något som påpekas också av Wilhelmsson. Han hänvisar till förändringar i de samhälleliga maktstrukturerna som kommer till uttryck i en förändrad konstellation av aktörer. Olika medborgargrupper med egna initiativ har blivit centrala element i den samhälleliga aktiviteten, menar Wilhelmsson.²⁰⁹

Enligt honom går aktuella utvecklingstendenser mot ett konsumtionssamhälle. Medborgarna uppfattar sig som konsumenter. Även deras förväntningar på det offentliga tar formen av konsumentförväntningar och den respektfulla hållningen mot statsmyndigheter förefaller minska. Som konsumenter är de vana vid att de på marknaden finner många mer eller mindre likvärdiga och lättillgängliga alternativ att välja mellan då de fattar beslut.²¹⁰ Man tar inte längre beslut och befallningar som kommer från beslutsfattande organ eller enskilda fackmän som givna. I stället kan man både ifrågasätta och tvivla på dem. Människorna vill själv behålla åtminstone känslan av att ha kontroll över det egna ödet.

Förändringar i de samhälleliga maktstrukturerna har betonats också av andra. Charles Taylor menar i artikeln *The*

²⁰⁸ Knuts 2006, 28 – 29.

²⁰⁹ Wilhelmsson 2001, 135. Angående hur brännande samhälleliga frågor lyfts fram på den politiska agendan inte av de institutionaliserade politiska aktörerna utan mer och mer av privata smågrupper och folkrörelser, se också Tuori 2002, 910 – 911.

²¹⁰ Wilhelmsson 2001, 59 – 60, 137. Se också Himanen 2010, 238 som anser att i stället för en förmyndarattityd från statens sida behöver samhället i dag aktiva invånare som deltar i befrämjandet av det egna välmåendet.

Dangers of Soft Despotism (1998) att en sådan ökad aktivitet är en naturlig följd av statens strävan efter att ta hand om allt och alla. Då blir staten till slut ett stort och byråkratiskt maskineri. Den rullar på i sin egen takt, utan att någon, och minst den enskilda medborgaren, på något sätt kan påverka den. Detta leder till en stark känsla av maktlöshet inför staten hos den enskilda.²¹¹ Ökning av den medborgerliga aktiviteten kan ses som reaktioner på den upplevda maktlösheten inför staten och det offentliga beslutsfattandet.

Enligt Manuel Castells är olika sociala rörelser som går att skönjas även globalt ett svar på den frustration som människor världen över upplever på grund av att de har mist kontrollen över så många saker i sina liv, över sina jobb, sin miljö, sina regeringar och sina ekonomier. Sociala rörelser är symtom på individens önskan att själv påverka utformandet av ens liv och omgivning och de påverkar med skiftande intensitet våra sociala strukturer.²¹² Det hör till tidens anda att medborgarna är mera aktiva att påverka beslut angående sig själva och att de också deltar i det här beslutsfattandet.

En ökad medborgerlig aktivitet kommer väl till uttryck också inom ramen för den restaurativa rättvisan:

Legal theorists are only now beginning to look at the Restorative Justice approach seriously. [...] It is because grassroots movement for Restorative Justice initiatives has

²¹¹ Taylor 1998, 47. Se också Hallamaa 1999, 201 för individernas förlorade tro på staten och politikerna.

²¹² Castells 2000, 84 – 85. Angående detta, se Wilhelmsson 2001, 136 – 137. Den medborgerliga aktiviteten spelar ofta en mycket ideologisk roll som syftar till en bestående förändring i de aktuella förfaringsätten. Timothy Garton Ash menar t.ex. att icke-våld i världspolitiken, som en metod för att lösa politiska konflikter världen över handlar om att undandra makthavarna de djupaste källorna till sin makt, kringgåendet av deras mest synliga tvingande redskap, våldsmaskineriet. Civilt motstånd har förändrat den samtida maktpolitikens natur. Det har utmanat tvångsmaktens ställning som det mest effektiva och säkraste sättet att skapa förändring. Garton Ash 2009, 375.

Medling vid brott

forced the theorists to start taking it seriously.²¹³

Jag menar vidare att den här aktiviteten inte bara syns i att medlingsrörelsen vinner terräng, vilket i själva verket kan skådas även i Finland, utan också i verksamheten själv. Den frivilliga medlaren som ska representera det omgivande samhället och de två parterna som har anförtrots möjligheten att lösa sin konflikt oberoende av den skrivna lagen är alla aktiva medborgare som deltar i beslutsfattandet på ett sätt som de inte har kunnat göra tidigare. Medling kan ses som de aktiva medborgarnas ingripande när det officiella systemet inte tillfredställer deras krav och behov.

Utöver den i det samtida annars ökade medborgerliga aktiviteten och de stora berättelsernas död, finns det också en annan synvinkel på framkomsten av alternativa metoder för rättsskipningen. Det handlar om välfärdsstatens utmaningar. Dessa framträder för Knuts så att man inom det offentliga, på grund av de minskade ekonomiska resurserna, har blivit tvungen att söka nya lösningar. Dessa går ofta ut på att funktioner som tidigare sköttes av det offentliga har utlokaliserats och privatiserats.²¹⁴ Ett exempel på den här privatiseringen är de alternativa konfliktlösningsmetodernas uppsving, vilket påpekas av både Knuts och Vibeke Vindeløv.²¹⁵

Medling vid brott kan också den tolkas som ett konkret

²¹³ Brunk 2001, 45 – 46.

²¹⁴ Knuts 2006, 29. Om privatisering som ett uttryck för det senmoderna, se också Wilhelmsson 2001, 33 – 34. Jan-Olav Henriksen och Arne Vetlesen skissar i korta drag välfärdsstatens historia och menar att staten har kommit att effektivt ta hand om sina medborgare. Uppgifter som hade sköts i familjer och bland släkten åtog i och med välfärdsstatsmodellen av samhället, det kollektiva. Denna modell ligger till grund för mycket av den välfärd som vi har i Norden idag. Man ville skapa en stat där alla har det bra och där man tar hand om också de svagaste. Henriksen & Vetlesen 2001, 12 – 13. För välfärdsstatsmodellens utveckling se också se t.ex. Wilhelmsson 2001, 30 – 32; Hallamaa 1999, 141 – 143.

²¹⁵ Vindeløv 1996, 21; Knuts 2006, 30 – 31.

exempel på denna sammanblandning av det offentliga och privata. Konfliktlösning vid brott har hittills varit en uttryckligen offentlig angelägenhet. Brott i sig har varit offentliga angelägenheter i det att det är staten som har definierat vilken förbrytelse som utgör ett brott och det är staten som har skipat rättvisa när ett brott har begåtts. I och med medling tycks statens konfliktlösningsmonopol ha brutits så att de två parterna ges en möjlighet att själva definiera den för dem tillräckliga och acceptabla lösningen.

Välfärdsstatens utmaningar och privatiseringen har en stark koppling till ekonomiska faktorer. Detta uttrycks tydligt av Lars D. Eriksson som i *Maktodelning, intressen och social förändring* (1998) hänvisar till denna sammanblandning av det offentliga och privata. Han beskriver den i termer av en förvaltningssektor som står utanför statsförvaltningen men som icke desto mindre har anförtrots någon form av offentlig förvaltning. Dessa är "mer eller mindre självständiga enheter som inte styrs av någon formell, rättsstatlig rationalitet utan i stället av divergerande rationalitetsformer, där flexibilitet, effektivitet och marknadsekonomisk lönsamhet ingår i en salig blandning."²¹⁶

Den här insikten om de ekonomiska aspekternas betydelse är viktig när man analyserar medlingens framkomst. Då privatiseringen har ett samband med ett rationalistiskt nyttotänkande måste också medlingens utveckling kunna ses ha ett samband med ekonomiska faktorer. Jag menar att en sådan aspekt på medling förorsakar förvirring i begreppet då den har helt annorlunda utgångspunkter än vissa andra synvinklar som man anlägger på medling.

Både Knuts och Wilhelmsson menar att de stora berättelsernas död innebär att rättsskipningens betydelse i samhället ökar. Detta hänger ihop med att när de universella

²¹⁶ Eriksson 1998, 32 - 33. För hur de ekonomiska faktorerna påverkar välfärdsstatens utveckling, se Henriksen & Vetlesen 2001, 14 - 15; Wilhelmsson 2001, 30 - 32.

etiska värderingarnas betydelse minskar söker man andra kontexter för en moralisk diskurs om vad som är tillåtet och förbjudet. Rättsskipning kan ses som en sådan kontext.²¹⁷

Den sista senmoderna trenden som Knuts presenterar är förrättsligandet. Enligt Knuts hör en ökad reglering till de centrala trenderna som är karakteristiska för den aktuella rättsskipningen. Behovet av vagare och mer elastiska normer hänger ihop med den allt snabbare takten i vilken samhället förändras. Politiska, ekonomiska, sociala och etiska värderingar byggs in i själva normmaterialet. Samtidigt har experter på andra discipliner såsom ekonomi eller samhällsvetenskaper fått inflytande på rättstillämpningen. Domstolarna har fått mera makt eftersom det är upp till dem att på ett bindande sätt tolka de vaga normerna. Rättsordningens materialisering har följts av ett ökat förrättsligande av livsområden som tidigare stått utanför rättslig reglering.²¹⁸

På en sådan lagstiftningsflexibilitet pekar också Zygmunt Bauman i *Skärvor och fragment. Essäer i postmodern moral* (1997). Han menar att man tidigare utgick från att det inte fanns något alternativ för de bergfasta principerna. Man tänkte att utan dem finns bara en djungel av fria människor som släppts lösa. Men numera avlöser det praktiska kunnandet den objektiva sanningen. All lagstiftning, förutom den som görs tills vidare och inom dessa gränser, är fåfång.²¹⁹ Vad detta

²¹⁷ Knuts 2006, 29; Wilhelmsson 2001, 111.

²¹⁸ Knuts 2006, 31 – 32. Se också Eriksson 1998, 84. Eriksson menar att det egentligen har skett en maktförskjutning från den lagstiftande till den dömande makten, vilket har lett till det som Eriksson kallar för maktindelningens skeppsbrott. Han hänvisar till Montesquieus maktdelningsprincip enligt vilken makten måste delas mellan de lagstiftande, verkställande och dömande myndigheterna för att förhindra politiskt förtryck. Därmed skulle medborgarnas frihet optimeras. Idag motsvarar verkligheten inte längre detta ideal till fullo. Eriksson 1998, 37 – 48.

²¹⁹ Bauman 1997, 50 – 51. Se också Håkan Andersson, docent i civilrätt vid Uppsala universitet, som uttrycker samma sak i andra ord: "De enhetliga systembyggena med de givna värdehierarkierna och yttersta stora ändamålen

mera allmänt innebär är att systemet blir besvärligare och att man är tvungen att leva med vissa osäkerheter. Det som Bauman pekar på är dock viktigt för min analys. Han påpekar nämligen att lagstiftningen bara har ändrat karaktär. Detta är också en av Knuts och Wilhelmssons slutledningar.

I och med rättsskipningens ökade betydelse står vi inför en paradox som leder till att Knuts till slut ställer sig reserverad till allt tal om de stora berättelsernas död. För henne är rättsskipningen en stor berättelse, och den tycks inte ha försvunnit någonstans.²²⁰ Den här punkten utgör en viktig skillnad mellan Knuts och Wilhelmsson. För att knyta samman den senmoderna flexibiliteten och de stora berättelsernas död med det behov av fasta regler som alltid i någon utsträckning måste genomsyra rätten har Wilhelmsson skapat begreppet om Små Goda Berättelser. Dessa gäller i en situation där rätten inte längre på ett trovärdigt sätt kan söka sitt slutgiltiga Stora System.²²¹ Han menar dock att rätten fortfarande kan ses som en liten god berättelse.

Ett behov av en ökad reglering finns att se också inom ramen för medling. Stiftandet av medlingslagen är bara ett exempel på ett tryck mot ökad reglering. Också, som jag kommer att beskriva mera i detalj nedan i kapitel 5.2.2, medlingens koppling till rättssystemet kan medföra en ökad offentlig kontroll av medborgarna.

I den här framställningen har jag utgått från de för rättens utveckling relevanta trender som har lyfts fram av Knuts och

synes inte längre kunna tjäna en verklighetstrogen beskrivning av de rättsliga problemfälten, lika lite som de kan tjäna som normativa mönster vid problemlösning." Andersson 2000, 36.

²²⁰ Knuts 2006, 252.

²²¹ Wilhelmsson 2001, 233, 235. Vidare pekar Vindeløv 1997, 192 mot det paradoxala i den samtida rätten: "Principperne i den velfærdsstatlige eller postvelfærdsstatlige lovgivning, der ofte er præget af forskellige og delvis modsætningsfyldte værdier, får derved vanskeligt talerør, når de konfronteres med domstolens tradition for autoritativ retsudøvelse og bagudrettet argumentation."

Wilhelmsson. Jag har icke desto mindre redan hänvisat också till andra författare som framhäver likadana utvecklingar eller vars tolkningar kan ge en fördjupad förståelse för det senmoderna. I det följande utvidgar jag perspektivet utöver de för rättens utveckling relevanta tendenserna och presenterar mera allmänt det som kan anses karakterisera och präglade det samtida.

3.1.2 En genomsyrande mångfald

Ovan hänvisade jag till stora berättelser som har blivit ersatta av många små berättelser, och hur man i stället för en gång för alla lösningar tar till flera vagare och elastiska normer, och hur olika medborgargrupper har blivit aktiva för att påverka ärenden som de finner som meningsfulla. Jag menar att en ökad mångfald är en central karakteristik för dagens samhälle.

Den tilltagande mångfalden kan som enklast exemplifieras med ett utbud av olika livsåskådningar och lösningar för människor att rätta sina liv efter.²²² Religionens förändrade roll hör ihop med detta. Det var allmänt förväntat att religionerna skulle minska i betydelse i och med de vetenskapliga framstegen och kunskapens spridning. Men det blev annorlunda. I boken *After Christianity* (2002) betonar Gianni Vattimo hur det har varit ett rent misstag att anta att religionen skulle försvinna från den upplysta europeiska kulturen, som kännetecknas av en förnuftets triumf mot fabler.²²³

Medan Vattimo erkänner hur kristendomens maktställning nog har försvagats betonar han att religionen ingalunda har försvunnit i Europa. Tvärtom framhäver han religionens och

²²² Vattimo 2002, 16. I boken *Kukoistuksen käsikirjoitus 2010* [sv. *Blomstringens manuskript*] hänvisar också Pekka Himanen till en utmaning i dagens Europa som går ut på att tidigare förhärskande filosofier har förlorat sin maktställning och där många andra, även asiatiska, filosofier vinner allt mera terräng vilket gör att man måste förhålla sig till dem också i Europa. Himanen 2010, 216.

²²³ Vattimo 2002, 17. Se också Jeanrond 2008, 319.

det heligas återkomst i vår tid. I stället för en enda gemensam religion har ett antal nya religioner kommit till. De nya religionerna med sina respektive gudar och berättelser cirkulerar fritt i samhället utan att någon auktoritet som står ovanför dem kan legitimera eller avlegitimera dem.²²⁴ Detta medför att det inte längre finns några naturliga gemensamma referensramar för människor på samma sätt som den kristna tron var tidigare.

En splittring som påverkar människans situation kan skådas också i ett längre perspektiv. Jean-François Lyotard förespår redan i *La Condition Postmoderne* (1979) hur kunskap i allt ökande takt förmedlas så att säga *à la carte*. Det är inte i första hand i skolan som man skaffar sig viktiga kunskaper. I arbetslivet ska folk ständigt förses med nya kunskaper, språk och språkspel som hjälper dem att utvidga sina professionella vyer och artikulera sina tekniska och etiska erfarenheter. Det finns inte längre bara en kunskap utan flera.²²⁵

Jag vill därför argumentera för att många av de utvecklingar som går att tillskriva samtiden pekar mot en tillväxt av olika partikulariteter. För att understryka hur den tidigare sammanhållningen har fragmenterats kallar Gianni Vattimo samtiden för *Babel-like*. Såsom i den bibliska berättelsen försökte människor också i det moderna skapa en universell enhet som inrymmer alla. Detta misslyckades och i stället för enhet kom förskingring och split.²²⁶

Det är mellan olika kunskaper som individen i det samtida ska söka sig fram. Sökandet är svårt när det är så många olika

²²⁴ Vattimo 2002, 16. Se också Jeanrond 2008, 319, 328.

²²⁵ Lyotard 1979, 81 – 82. Olika delsystem som anmäler sig i det alltmer funktionellt differentierade samhället och som allt fler personer har tillträde till räknas upp av Habermas: marknaden, företag och arbetsplatser, ämbeten, domstolar och fasta arméer, skolor och sjukhus, teatrar och muséer, politiska sammanslutningar och offentliga kommunikationsmedier osv. Habermas 1997, 137.

²²⁶ Vattimo 2002, 15.

röster som man hör och som man kan följa. Det är experter som har fått en central ställning i dagens samhälle. Det finns någon som kan det här, någon som är utbildad till att utföra vissa uppgifter. Man har blivit expert på ett visst ämne som man behärskar bättre än de som inte är specialiserade i just det ämnet. Handlandet och vetandet har differentierats kraftigt.²²⁷

Den långt specialiserade traditionen som spjälkar upp verkligheten i bitar som inte har med varandra att göra medför många slags utmaningar i samtiden. Werner G Jeanrond påpekar det problematiska i att olika experter bjuder på en lösning men inte en helhetslösning.²²⁸ Zygmunt Bauman däremot karakteriserar medborgarrörelser som ensaksrörelser. Indirekt och oavsiktligt stärker de föreställningen att världen består av problem som kan konfronteras och lösas var för sig – ett i sänder och det ena oberoende av det andra.²²⁹

Den som inte är speciellt skolad i ett ämne har dessutom inte någon möjlighet att bedöma validiteten i expertens utlåtande. Man är utelämnad åt otaliga experter som delvis kommer med motstridig information. Men utmaningen ligger också i att människor med sina individuella övertygelser söker konstruktiva och kreativa former av samexistens mitt i all denna mångfald.²³⁰

Det fruktbara i den förhärskande mångfalden är de ökade möjligheterna för var och en. Man behöver inte vara instängd i ett bestämt fack, utan får större frihet att forma sitt liv. Men när individen ges en möjlighet att välja enligt eget tycke och

²²⁷ Henriksen & Vetlesen 2001, 113 - 114; Rytterbro 2002, 93; Nousiainen 1993, 3 - 4.

²²⁸ Jeanrond 2008, 322 - 323. Han tar ett exempel från en biomedicinsk framstegsideologi som vill frälsa människan från döden. Men samtidigt reducerar den henne till ett ingenjörprojekt som berövar människan hennes mänskliga potential. Människan underordnas fortgående vetenskapens skiftande framstegsideologier, menar han. Jeanrond 2008, 322 - 323.

²²⁹ Bauman 1996, 246. Heidi Liehu tillägger att inför dagens enorma, och globala, problem, är politikerna lika förbryllade som medborgarrörelsernas aktivister. Liehu 2004, 110.

²³⁰ Angående detta, se t.ex. Jeanrond 2008, 321, 328; Bangstad 2009, 19 - 24.

kräva sina rättigheter sker detta på bekostnad av gemenskapen. De andra behövs inte längre på samma sätt som förut för att stöda en i ens åtaganden. Samtidigt kan individen också ta avstånd från myndigheter som auktoriteter och från deras förmåga att bestämma över de individuella medborgarna. Nutiden har gett upphov till olika flexibla lösningar för hur samhället och det mänskliga livet ska organiseras. Men allt oftare är man numera oense om innebörden i dessa lösningar.²³¹

Andra människors sätt att vara närvarande i ens liv har förändrats fortgående. Enligt John Braithwaite formas det kollektiva enbart där de självständiga individerna så vill, och där de ser det som angeläget, och samarbetet fortsätter bara så långt som individerna det önskar och behöver: "[I]ndividuals can work cooperatively in groups to achieve common goals without having those groups constrain conduct in areas beyond certain limited foci of mutual concern."²³²

Människor vill själva vara med om att bestämma var de hör hemma och vilka grupper som de identifierar sig med. En sådan grundläggande attityd försvårar samtidigt möten mellan människor som nödvändigtvis inte ens skulle vilja mötas, såsom offret och förövaren vars möte eventuellt bestäms av en ren slump.

En insikt om den förhärskande mångfalden hjälper oss också att bättre förstå rättens samtida utmaningar. Pluralistiska samhällen inrymmer en mängd olika kulturer och världsåskådningar. Icke desto mindre är utgångspunkten i en rättsstat att alla underställs samma lag. I lagstiftningen uttrycker samhället sina centrala värden. Den är därmed högst anknuten till just den specifika kulturen och situationen.²³³

²³¹ Angående detta, se t.ex. Vindeløv 1997, 426; Hård af Segerstad 2002, 174.

²³² Braithwaite 1989, 169.

²³³ För syftet med denna avhandling behöver jag inte gå in på detta, men jag vill ändå notera att det går att problematisera lagstiftningens kulturspecificitet. Se t.ex. Pihlajamäki 2009, 423 eller Pamela Slottes avhandling *Mänskliga rättigheter, moral och religion* (2005). Slotte analyserar

Den ökade mångfalden ger ökad tyngd åt medling, då de två parterna kan dryfta en alldeles kontextuell lösning som passar just dem. Inom ramen för medling kommer de två parternas privata övertygelser fram på ett alldeles nytt sätt, oberoende av de offentliga värderingarna och normerna. Samtidigt kan mångfalden fungera också motverkande. Det kan potentiellt vara väldigt svårt för de två parterna att komma överens om deras utgångspunkter är mycket annorlunda.

3.2 Ett sätt att begreppsligt förstå samtiden

I det föregående avsnittet benade jag ut hurdana brytningar det går att tillskriva samtiden. Jag menade att det går att argumentera för ett flertal tendenser som delvis också verkar motstridande men jag konstaterade att just flertydighet, som också mångfald och pluralism, är speciellt kännetecknande för samtiden. Efter den mera beskrivande delen av detta kapitel vill jag i det följande framställa ett sätt att begreppsligt ringa in de aktuella omvandlingarna. Jag utgår från att den samtida brytningen går att beskrivas i termer av *det senmodernas uppgörelse med moderniteten*.

3.2.1 Mellan stora och små berättelser

Varje ny tid anser att den skiljer sig från en tidigare tid. Det mänskliga livet handlar för det mesta om en ständig förändring som kräver att man hela tiden anpassar sig till de förändrande förhållandena. Den ständiga utvecklingen inbegriper ofta drag av det gamla. Historien växlar mellan det nya och det gamla, mellan något alldeles nytt och det gamla som bara är iklädd något nytt. De förändringar som gör sig gällande i den här tiden behöver inte historiskt sett vara radikalt nya utan kan vara ett eko från en annan tid som

begreppet mänskliga rättigheter i relation till ett s.k. globalt ethos. Inom ramen för de internationella mänskliga rättigheterna och deras praktiska tillämpning anmäler sig ett flertal utmaningar just med anledning av en värdemässig mångfald. Se t.ex. Slotte 2005, 130.

numera har fallit i glömska. Men den enskilda människan upplever ofta sin tids förändringar som omvälvande och stora.²³⁴

En begreppslik tolkning av de aktuella brytningarna har gjorts av Jean-François Lyotard i *La Condition postmoderne* (1979) där han formulerade tanken om de stora berättelsernas död, eller snarare misstron mot stora berättelser.²³⁵ Detta är ett fenomen som jag redan har hänvisat till många gånger, inte minst i anslutning till den presentation som jag gjorde med utgångspunkt i Wilhelmsson och Knuts.²³⁶

Det moderna kan sägas vara präglad av metanarrativ, av stora berättelser, som ter sig som totaliserande teorier med universella anspråk. Lyotard själv exemplifierar stora berättelser som den kristna berättelsen om Adams befrielse från synd genom kärlek, som upplysningens berättelse om befrielse från ignorans och slaveri genom kunskap och jämlikhetssträvanden, som marxismens berättelse om befrielse från exploatering och utanförskap genom arbetets socialisering samt som kapitalismens berättelse om befrielse från fattigdom genom teknisk och industriell utveckling.²³⁷

Innebörden av begreppet *berättelse* förklaras av Ralf Wadenström så att ordet till trots syftar *stora berättelser* inte till *fiktiva* berättelser. De handlar först och främst om stora förklaringar och teorier som sammanför och tvingar

²³⁴ Peter Winch menar att det som sker när de rådande idéerna i ett samhälle förändras, då det förekommer nya sätt att tala, som är tillräckligt betydelsefulla för att räknas som nya idéer, alltid också inbegriper ett antal nya sociala relationer. Winch 1994, 114. Detta understryker sambandet mellan vårt språk och våra sociala relationer.

²³⁵ Lyotard 1979, 7.

²³⁶ Lyotard var inte den första att använda begreppet postmodern men han var den som kom att befästa begreppet för den stora allmänheten. Se Wadenström 1998, 18 som menar att den diskussion om det postmoderna och dess förutsättningar som fick sin början i och med Lyotard ännu inte är fullbordad samt Toulmin 1995, 243 – 244 som lyfter fram Lyotard som ett av flera exempel på en modernitetskritiker.

²³⁷ Lyotard 1989, 315.

människor till en viss roll. Att kalla dem för berättelser är i sig ett sätt att understryka de stora berättelsernas fiktiva natur, den djupa misstron mot dem och deras anspråk på objektivitet.²³⁸ Detta är viktigt, också för mitt vidare resonemang nedan. Med begreppet berättelse framhäver man förhållningssätt som öppnar mot det kontextuella betydelse i stället för anspråk på entydiga kategorier och förklaringar.

Att alla Lyotards exempel på stora berättelser handlar om befrielse ger uttryck för tanken om det moderna som en tid med en hållfast framstegstanke. Gianni Vattimo talar ännu tydligare om detta när han beskriver moderniteten som en epok vars främsta värde var att vara modern och progressiv: den på rationalitet byggda framstegstron genomsyrade vetenskapen, teknologin och konsten. Människan antogs kunna förbättra sin situation och sitt läge genom ett rationellt tänkande.²³⁹

Det samtida låter oss skönja utvecklingar som inte ger uttryck för denna optimism, snarare tvärtom. Ett konkret exempel på detta ges av von Wright som hänvisar till ett önskat resultat av en allt för stor specialisering:

I en social atmosfär av bigotteri och ohederlighet tenderar också språket att korrumpas. Det blir infiltrerat av eufemismer. Saker kallas inte längre vid sina enkla rättframma namn, utan lindas in i undvikande omskrivningar eller refereras till med en uppfunnen teknisk terminologi. Stilen blir oklar, meningen grumlig. I det moderna samhället har denna förvrängning antagit

²³⁸ Wadenström 1998, 25.

²³⁹ Vattimo 1989, 13 - 14. Se också von Wright 1992, 272; Wittgenstein 1993, 15. Som positiva utvecklingar som underlättar och gör den moderna människans liv lite roligare karakteriserar sociologen Peder Hård af Segerstad på det nordiska planet fenomen som socialdemokrati, välfärdssamhället, kylskåpet, charterresor, IKEA och Volvo. Dessa för sin del förstärker tron på att samhället oavbrutet utvecklas i en positiv riktning. Hård af Segerstad 2002, 175.

groteska proportioner i förvaltningspråket [...].²⁴⁰

Jag vill lyfta fram exemplet eftersom det enligt min mening på ett ypperligt sätt belyser utvecklingar som ledde till medlingen och den restorativa rättvisan. Det var precis detta som Nils Christie antydde i sin artikel *Conflicts as Property* (1977) där han kritiserar hur allt för hög grad av expertis inom konfliktlösning sker på bekostnad av de två parterna. De som inte behärskar ett speciellt fackgebit ställs alldeles utanför. Därför ropade han efter en alternativ metod för konfliktlösning.²⁴¹

Men exempel på att de stora berättelserna inte har uppfyllt sitt löfte om en allt bättre framtid är flera än så. Vi utmanas att erkänna hur dessa olika fack har blivit till förtryckande storheter i stället för befriande faktorer. Tanken om en ständig progressivitet och framgång ställdes i motvind under nästan hela 1900-talets historia. Många destruktiva historiska händelser bevisar att framstegstanken är meningslös eller omöjlig. Lyotard skriver:

[T]hey place modern historical or political commentary in abeyance [...] From all sides we are being urged to restore confidence in one or other of these genres. The philosopher tries, rather, to take his inquiry further, although in fact these names show him no direction to take, but only directions not to take. He sees that he is dealing with a sort of fission affecting the unity of the great discourses of modernity.²⁴²

Det samtida handlar dock inte om ett totalt avståndstagande från stora berättelser, vilket jag också redan ovan har hänvisat till i och med Wilhelmsson. Det hörs fortfarande röster – från

²⁴⁰ von Wright 1992, 284 – 285.

²⁴¹ Christie 1977, 4.

²⁴² Lyotard 1989, 393 – 394. Se också Michener 2007, 52. Enligt Hård af Segerstad är det som skiljer postmodernitet från modernitet och industrialism framför allt andan. Den tidigare optimismen har ersatts med pessimism eller åtminstone en skepticism. Hård af Segerstad 2002, 177.

alla håll, såsom Lyotard ser det – som vill hålla fast vid dem. Detta syns bland annat i religionernas återkomst i Europa, något som jag hänvisade till ovan. Men det som Lyotard mera allmänt menar att har hänt med de stora berättelserna är att de har spruckit i bitar, i en mångfald av narrativa språkelement, som alla har sin egen lokala validitet. Det är inte längre en enda utan flera berättelser som gäller. I motsats till stora berättelser kallar Lyotard de många olika elementen för små berättelser.²⁴³ Det viktiga här är alltså att berättelser i sig inte har försvunnit någonstans, deras ställning har bara förändrats.²⁴⁴

Inifrån en viss berättelse kan det hela verka som en stor berättelse, men i själva verket handlar det inte om något annat än en liten berättelse. Det är på den här punkten, i de små berättelsernas ställning och roll för var och en, som Lyotards framställning blir intressant för mina syften i denna avhandling och speciellt för det wittgensteinska angreppssättet. Jag vill nämligen peka på en möjlig koppling mellan Lyotard och Wittgenstein i förståelsen av små berättelser, eller språkspel, som de kallas av Wittgenstein.²⁴⁵

Jag vill argumentera för att språkspel kan förstås som små berättelser som gäller i en viss kontext, men inte

²⁴³ Lyotard 1979, 7 – 8, 98. För ett exempel på hurdana kontexter som det går att skönjas i det samtida Finland och Europa, se t.ex. Himanen 2010, 215 – 217 där han påpekar hur en brytning mot de gamla paradigmen går att skönja på flera områden av livet.

²⁴⁴ Detta kan återigen exemplifieras med religionens förändrade ställning. Werner G Jeanrond påpekar vidare att det som Europa i fortsättningen behöver är just en konstruktiv religiös utveckling för att svara mot den aktuella situationen med flera levande och verksamma religioner i Europa. Jeanrond 2008, 328. Se också Becker Nissen 2010, 424 där han hänvisar till behovet av att förhålla sig till den religiösa mångfalden och till religiösa opinioner mera allmänt i Europa.

²⁴⁵ För en tolkning av Wittgenstein i termer av det senmodernas uppgörelse med det moderna, se t.ex. G.H. von Wright som beskriver "Wittgenstein's rejection of the scientific-technological civilization of industrialized societies which he regarded as the decay of culture" som en central aspekt i Wittgensteins tänkande. von Wright 1982, 215.

nödvändigtvis längre i en annan kontext. Angående språkspel menar Wittgenstein att "Det finns *otaliga* sådana [...] denna mångfald är inte något fast avgränsat, något en gång för alla givet; utan nya typer av språk, nya språkspel, kan man säga, uppstår och andra föråldras och blir bortglömda."²⁴⁶ Också språkspel ställer oss inför en mångfald som kan vara svår att greppa. Den här mångfalden är rörlig och därmed också mycket komplex.

För Lyotard är det problematiska alltså inte berättelser i sig men deras universella anspråk. Stora berättelser vill föra de små berättelserna samman till en reell helhet. Men detta är, enligt Lyotard, en illusion vars pris är terror. Därför vill Lyotard "wage a war on totality; let us be witnesses to the unrepresentable; let us activate the differences and save the honor of the name."²⁴⁷ Man borde inte försöka införliva olika små berättelser till en helhet eller bestrida de små berättelsernas validitet. För det finns ingen auktoritet ovanför de små berättelserna som kan göra det.

Det som man tvärtom i en sådan situation kan göra är att betrakta mångfalden som en utgångspunkt. Detta, vill jag hävda, är det som Wittgenstein menar när han konstaterar att "det som måste accepteras, det givna – kunde man säga – är livsformer."²⁴⁸ Man utgår från att det råder en olikhet och mångtydighet.

I den fortgående existensen av berättelser, inte längre som stora men nog som små, får vi fast på en viktig punkt i den begreppsliga förståelsen av det samtida. Jag vill nämligen insistera att det i samtiden går att identifiera vissa drag

²⁴⁶ Wittgenstein 1992a, § 23. Se också Volf 1996, 106 – 107.

²⁴⁷ Lyotard 1984, 82. Se också Henriksen 1997, 30 – 31.

²⁴⁸ Wittgenstein 1992a, 260. Också Michael Peters i artikeln *Philosophy and Education: 'After' Wittgenstein* (1995) tillskriver Wittgenstein en konstituerande roll i en förståelse för rörelsen bort från en enskild, universell och formell modell av rationalitet som bygger på logiken och mot informella modeller som bättre tar i beaktande de rationaliteter som varje aktör använder sig av vid sitt konstruerande av sin realitet. Peters 1995, 316.

kännetecknande för modernitet, som inte bara upprätthålls utan helt enkelt utvecklas vidare. Jag är inte ensam om detta. Bl.a. Seyla Benhabib framhåller att det i samtiden går att skönja vissa arv från moderniteten som nu ombildas – men inte slopas.²⁴⁹

För att tydligare uttrycka den här rådande dikotomin i förhållande till det moderna har jag valt att här använda termen *senmodern*, i stället för *postmodern*. Därmed vill jag understryka att det inte handlar om ett totalt avståndstagande från moderniteten utan om ett försök att komma till rätta med modernitetens problem. Samtidigt ger begreppet *senmodern* här uttryck för att det finns en viss kontinuitet inte bara i förhållande till det moderna men även till det premoderna.²⁵⁰

Jag vill härmed argumentera för att vi genom tanken om de senmoderna små berättelserna begreppsligt kan ringa in de samtida brytningarna och på ett fruktbart sätt belysa dem. De senmoderna små berättelserna ger ett givande tolkningsunderlag för den mångfald som gör sig gällande på många olika områden av livet. De ger också ett givande tolkningsunderlag för temat i denna avhandling. Medling vid brott analyseras här i ljuset av en utbredd kontext där ett antal olika särdrag och tolkningsperspektiv införlivas med

²⁴⁹ Benhabib 1992, 2. Ett exempel på moderna strömningar som gör sig gällande i dag hittar vi hos Yvonne Terlinden. Hon menar att vägen till moralisk kunskap fortfarande kan likna vägen till faktakunskap. Tron på möjligheten att heltäckande beskriva verkligheten är fortfarande stor, liksom tilltron till att var och en med förnuftets hjälp kan tänka ut och motivera de rätta vägarna till ett moraliskt förhållningssätt gentemot ett visst tema som man ska förhålla sig till. Terlinden 2007, 218.

²⁵⁰ Se också Benhabib 1992, 2; Terlinden 2007, 1; Modéer 2010, 71. De två begreppen, *postmodern* och *senmodern* kan i det stora hela användas synonymt. T.ex. Etzioni 1968, 432 ser inte någon skillnad mellan *post-modern* och *sen-modern* samhälle. Annars råder det något av en begreppsförbistring hos allt som berör *post-*. Jag noterar att det dessutom finns en skillnad också mellan *-modernitet* och *-modernism*. Inom ramen för denna avhandling väljer jag dock att använda det förra uttrycket. Se Sigurdson & Svenungsson 2006, 8 – 9.

varandra. Detta är typiskt för det senmoderna där "[kulturer blir] till komplexa vävar av ideologier, värden, symboler, aktiviteter och makt."²⁵¹

Det senmoderna är en tid av spänningar och mångtydigheter. Detta ställer dock människan inför stora utmaningar. Den pluralistiska tillvaron är svår att leva i. Jag vill därmed övergå till att närmare analysera betingelserna för den människan i det senmoderna och speciellt, den senmoderna moralen.

3.2.2 Den senmoderna moralen

Jag har tidigare slagit fast att mitt syfte med denna avhandling först och främst baserar sig på en moralisk synvinkel. Jag har också redan i många repriser talat om moral eller om etik. En precisering vid det här laget är på sin plats, för jag kommer också i fortsättningen att använda mig av begreppen etik och moral.

Dessa två begrepp står nära varandra. De används också synonymt, många gånger inte bara av misstag utan med flit. Till exempel Tage Kurtén understryker i *Kärlekens lag eller den naturliga lagen* (2004) att han inte gör någon skillnad mellan de två orden.²⁵² Även om det är andra som menar att det finns en bestämd skillnad mellan dem vill inte heller jag framhäva någon speciell skillnad mellan de två orden.²⁵³

I den västerländska kulturen har, såsom påpekas av Lars Hertzberg, lagen ofta fått bli en modell för vår moralförståelse. Med moral är man då ute efter bindande regler eller principer

²⁵¹ Ward 2001, xxii – xxiii.

²⁵² Kurtén 2004, 179.

²⁵³ Ett försök att bestämma skillnaden mellan etik och moral görs av Jaana Hallamaa, som menar att med etiken avses ett studium av intentionellt mänskligt handlande som påverkar levande organismer och deras intressen. Etik handlar alltså, enligt Hallamaa, om teoretiska konstruktioner beträffande moral. Med moral däremot avses de uppfattningar som människorna själva uttrycker om det som de håller som gott och ont, rätt och orätt. Med moral avses också, ur en tredje persons synvinkel, en evaluering av andras och vårt eget uppförande med moraliska kriterier. Hallamaa 2001b, 97 – 98.

Medling vid brott

som gäller en gång för alla.²⁵⁴ Till exempel Habermas menar att

moraliska kallar vi sådana normer som i praktiska diskurser skulle vinna ett allmänt och rationellt motiverat instämmande. Moralen för bara fram vad alla handlingsdugliga subjekt skulle kunna vilja med sitt förnuft.²⁵⁵

En sådan moralförståelse ger dock uttryck för modernitetens förnuftstro, som t.ex. Tage Kurtén vill kritisera. Han påpekar hur tron på att etiska frågor till sin natur går tillbaka på objektiva frågeställningar har lett till att människans kognitiva förmåga har blivit särskilt viktig i etik och moral. Det är genom förnuftet som man når fram till också det etiskt och moraliskt rätta. Sådant synsätt, menar Kurtén, riskerar att göra etiska frågor till externa frågor. De placeras utanför den enskilda människan samtidigt som intresset för att finna universella svar lyfts fram.²⁵⁶

När det senmoderna nu kan karakteriseras som en misstro mot stora berättelser och som de små berättelsernas tid är det förståeligt att det senmoderna inte går ihop med stora etiska berättelser. I själva verket har det senmoderna dragit moralen till den andra ytterligheten. Under en tid av otaliga små berättelser, av språkspel och livsformer tycks individen stå inför ett enormt smörgåsbord av valmöjligheter där var och en får välja precis vad hon vill.

En naturlig följd av ett sådant tänkande kan vara hårdare värden. Man tanker först och främst på sig själv och ger företräde för sin egennyttia, eller de värden som man själv har valt. Henriksen och Vetlesen talar om vår tids ljusnande gruppegoism. Individen ser sig som en representant bara för sig och de sina.²⁵⁷ Men det handlar inte bara om hårdare värden. Det senmoderna mera allmänt betyder att förmågan

²⁵⁴ Hertzberg 2005, 207.

²⁵⁵ Habermas 1997, 51.

²⁵⁶ Kurtén 2008, 350.

²⁵⁷ Henriksen & Vetlesen 2001, 14.

att kommunicera om ens val och värden har försvårats. Detta verkar göra det mänskliga samlivet svårt och oberäkneligt.

I den här mångfalden av små berättelser eller språkspel ligger också en veritabel utmaning för det samtida. Detta exemplifieras av Stephen Toulmin i *Kosmopolis. Hur det humanistiska arvet förfuskades* (1995) där han hänvisar till den tvist som finns mellan modernitetens kritiker, bl.a. Lyotard, och modernitetens förespråkare, bl.a. Jürgen Habermas. Toulmin menar att tvisten mellan kritiker och försvarare är svår att lösa eftersom: "Både modernitetens kritiker och dess försvarare har kloka synpunkter att framföra, men vid närmare undersökningar visar de sig riktade mot helt olika frågeställningar."²⁵⁸ Man talar förbi varandra, även om man tillsynes är engagerad i samma diskussion.

Medan det senmoderna utmanar vilket som helst möte och all mänsklig samvaro tycks den utmana i synnerhet verksamheter som medling. De två parter som möts inom ramen för medlingen kan representera vilka bakgrunder som helst. När ofta olika intressegrupper eller medborgarrörelser bildas omkring människor, som står bakom en gemensam strävan och som därmed delar någonting gemensamt, så kan offret för förövarens gärning vara alldeles slumpmässigt valt. De verkar ha ingenting gemensamt. Vems åsikt får bestämma när åsikterna och opinionerna går isär? Deras möte inom ramen för medlingen tycks vara synnerligen problematiskt.

Det är därför som jag vill argumentera för en kontextuell moralförståelse. Som Ralf Wadenström påpekar, att påstå att den senmoderna människan saknar en etik betyder inte att hon behöver vara moraliskt likgiltig. Hon saknar en etik i

²⁵⁸ Toulmin 1995, 243. Vidare menar Toulmin att den filosofiska diskussionen om det moderna och postmoderna slutar i ett dödläge därför att medan modernitetens kritiker har blicken mot det förflutna samtidigt som de framhåller att det inte längre finns några etablerade grundvalar för samtidens tänkande, har däremot modernitetens försvarare blicken vänd framåt. De framhåller den moraliska vikten av att fortsätta den frigörelse som inleddes med upplysningen. Toulmin 1995, 246.

meningen av ett universellt etiskt projekt som hon skulle ställa sig bakom. Men hon är kapabel att göra tillfälliga moraliska val och kan mycket väl ha moraliska attityder.²⁵⁹

I och med det senmoderna har strävan efter rationellt försvarbara etiska system och teorier som upplysningen förde med sig blivit åsidosatt. Vart detta leder till har förklarats av Jan-Olav Henriksen: "Nøkternt sett kan det nok derfor være umulig å løse modernitetens problemer ved å utvikle former for moralsk subjektivitet som er forankret i store fortellinger og en rasjonalitet som samler alle."²⁶⁰ Den senmoderna pluralismen av värden, där olika små berättelser har sitt eget moraliska regelverk och sina egna värden, låter oss inse hur det mänskliga livet är så mångfacetterat och komplext att något viktigt går förlorat i allt för styva system.

Men detta behöver inte betyda att man måste ge upp för en stabilitet och integritet i förhållande till värden, även om, såsom Henriksen tillägger, "ulike kontekster vil kreve av individet at det trer inn i ulike roller og stilles i forhold til ulike normative krav." I det senmoderna har det skett en stark betoning av den handlande personens betydelse. Kurtén påpekar att etiska problem i det senmoderna borde behandlas så att den som talar om dem på något sätt är internt relaterad till det som avhandlas.²⁶¹ Det är den enskilda individen i den enskilda kontexten som fattar sitt beslut.

En kontextbunden syn på moralen är angelägen på grundval av det aktuella senmoderna ramverket där den enskilda situationen och kontexten understryks. Detta är angeläget också med tanke på det som jag konstaterade i det förra kapitlet angående interna och externa perspektiv på medlingen. Genom att personligen vara med på att dryfta lösningen görs de två högst internt relaterade till den. I mötet avspeglas de två parternas djupt privata existentiella

²⁵⁹ Wadenström 1998, 104.

²⁶⁰ Henriksen 1997, 304.

²⁶¹ Kurtén 2008, 340 – 342.

övertygelser. Medling är högst kontextbunden och bidrar till att de överhängande teorierna och ramverken löses upp. Det är upp till de två parterna att söka sig fram till en sådan lösning på konflikten som för just dem är lämplig. De behöver inte bygga denna lösning på några allmänt kända regelverk.

Jag vill därför också hävda att medling i sig utgör en tillfällig gemenskap som formas omkring ett visst preciserat intresse. De två parterna är intresserade av att lösa konflikten och det är konflikten och dess lösning som de åtminstone har gemensamt inom ramen för medling. Det kan mycket väl hända att de inte har någonting annat gemensamt, varken tidigare eller i framtiden. Men under medlingen är de förenade bakom den gemensamma strävan att lösa konflikten. Medlingen blir deras lilla berättelse.

Behovet av att vara annorlunda och ändå likadan är aktuellt i de senmoderna pluralistiska samhällena. Mångfald av värden behöver inte vara något negativt utan det kan ses som en rikedom. Ofta utgår man från en gemensam norm eller ett värde och sedan beaktar man hur andra normer eller värden avviker från det. Man bygger på en underliggande konsensus i samhället. Men i dagens läge behöver man nödvändigtvis inte förutsätta en grundläggande enhet, som påpekas av Vindeløv. Man kan också utgå från de rådande värdeskillnaderna och se de olika värdena som människor har som sociala realiteter. Klyftan mellan olika värden uppfattas som en dynamisk faktor i samhället, inte som något gott eller dåligt i sig. Vindeløv understryker hur värdekonflikter är jämt förekommande och därmed nödvändiga att förhålla sig till. De kan inte förklaras bort.²⁶²

Den kontextbundna moralsynen låter oss identifiera vad man kan basera sina gemensamma moraluppfattningar på.

²⁶² Vindeløv 1997, 415. Se t.ex. Bo Peterssons artikel *Värdegemenskap – vad är det?* (1998) för en introduktion för vad vi kan mena när vi talar om en värdegemenskap. Petersson visar hur det finns flera sätt att förstå vad en värdegemenskap egentligen går ut på. Petersson 1998, 23.

Kurtén påpekar att "[E]n teoretiskt inriktad uppfattning av hur man kan kommunicera idag måste ersättas med en syn som ger utrymme åt kommunikation mera i handling än i ord."²⁶³

För att sammanfatta detta kapitel, som jag menar utgör ett ramverk för hela avhandlingen, kan jag konkludera att jag här har gett ökad styrka åt tanken om det kontextuellas betydelse. Genom att först ha beskrivit olika aktuella fenomen, med en utgångspunkt i rättens utveckling, för att sedan ha utvidgat perspektivet till att omfatta samhällseliga förändringar mera allmänt, visade jag hur det är mångfald som gäller på de flesta områden i samhället. Den här utvecklingen är dock inte alldeles entydig utan den går att skönja även gällande varandra helt motsatta tendenser. Jag menar att också detta är typiskt för det samtida.

Jag beskrev samtiden i termer av det senmodernas brytning mot det moderna och lät Lyotards idé om de stora berättelsernas splittring i många små berättelser utgöra en central insikt i detta kapitel. Jag menade att de små berättelserna kommer till uttryck inte bara i medlingsverksamheten utan också i de två parternas livsvillkor. Också moralen och mötet mellan människor blir allt mera kontextualiserade då naturliga gemensamma och överhängande referensramar saknas.

I och med det följande kapitlet stannar jag delvis vid en analys av den aktuella samhällssituationen. Jag diskuterar hur och varför man handskas med brott- och tvistemål.

²⁶³ Kurtén 2008, 341.

4 Utgångsläge: Att handskas med brott och tvister

Genom medling föreslås en konfliktlösningsmetod som förefaller förvånande med tanke på den traditionella rättsskipningen. I det följande diskuterar jag huruvida medling är något nytt och annorlunda genom att analysera hur och i synnerhet varför samhället griper in i människors privata angelägenheter. Syftet med detta kapitel är att bena ut det utgångsläge som medling vid brott som en konfliktlösningsmetod måste förstås i.

I detta sammanhang blir igen skillnaden mellan brott och tvister, och närmare sagt, mellan straffrätt och civilrätt, aktuell. Dessa två innebär annorlunda förhållningssätt gentemot den konflikt som står på spel mellan de två parterna. Utmaningen hänför sig också till en skillnad mellan offentligt och privat som jag redan var inne på i det föregående kapitlet. I detta kapitel kommer jag att kort beröra den här skillnaden mellan straffrätt och civilrätt, men på grundval av den avgränsning som jag gjorde i samband med uppgiftsbestämningen kommer jag att huvudsakligen koncentrera mig på en behandling av brott.

Jag inleder med att presentera samhällsteorier som föreslår att tanken om ett samhälle och – vidare som en utveckling därtill – om staten, kan ses som ett resultat av en frivillig överenskommelse som från början fullständigt fria individer sluter. Genom den avstår människorna från en del av sina ursprungliga och naturliga friheter till förmån för en politisk ordning. Dessa teorier ger en möjlig förklaring till varför samhällets ingripande i det privata behövs och de ger därmed också en befogad infallsvinkel på medling.

Därefter analyserar jag straffet, som kan ses som ett vanligt sätt att få människor att uppföra sig enligt de gemensamma reglerna. Jag analyserar hur ett straff kan förstås över huvud taget och också huruvida det ska ses som samhällets, och inte den enskilda individens uppgift att straffa. Därmed kan jag

också bättre belysa det revolutionära i och med medling. Till slut ger jag en kort inblick i straffprocessen i Finland. Det är där som medling har sitt institutionella och rättsliga ramverk.

4.1 Samhället griper in i det privata

Den lösning som de två parterna i en medling sinsemellan ser i sin konflikt behöver inte bygga på allmänt vedertagna principer. De två får vara kreativa enligt eget tycke och de är fria att ta sitt beslut hur de själva vill. I den västerländska demokratin är individens frihet något alldeles grundläggande. Tanken om frihet finns numera nedtecknad i de viktigaste internationella människorättsliga fördragen.²⁶⁴ Det är alltså inte så att tanken om att låta de två parterna fritt för sig lösa konflikten vore något omstörtande i sig.

Men den västerländska individens frihet är vanligtvis inte obegränsad. Den begränsas av de andras frihet.²⁶⁵ Det mänskliga handlandet sker ofta i relation till andra människor och en persons frihet räknas i proportion till andra. Tämligen snart efter att vi träffat en annan människa uppstår frågan om gränser. I relationen mellan människor finns frön till konflikter. Det är här som tanken om ett samhälle och om behovet av att begränsa individens rättigheter och friheter blir aktuell.

4.1.1 Ett samhälle i stället för oordning

Det var Thomas Hobbes som oförglömligt beskrev det fruktansvärda naturtillståndet där samhället ännu inte finns. Människan är fri men hon är ingen social varelse. Tvärtom, de

²⁶⁴ För en introduktion i mänskliga rättigheter, se Slotte 2004, 44 – 53. Hon räknar med FN:s Allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och den Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter samt den Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som de globalt sett viktigaste fördragen. Därutöver finns också skilda regionala människorättsystem.

²⁶⁵ Se Hodgson 2003, 85 – 104 för en introduktion i internationella människorättsliga fördrag som lyfter fram individens skyldigheter gentemot andra, vid sidan om individens rättigheter.

Utgångsläge

fria individerna kämpar för sin frihet mot alla andra. Det råder ett allas krig mot alla. Den enda vägen ut ur det fruktansvärda naturtillståndet består av en allas överenskommelse att avstå från sin naturliga rätt att själv bestämma över sina angelägenheter och ge den rätten i sin helhet till en suverän. Man bildar ett samhälle. Enligt Hobbes går medlemmar i samhället med på att lyda under den enväldige suveränen för det skydd som de får.²⁶⁶

En något annorlunda syn på förhållandet mellan den enskilda och samhället som ett kollektiv har vi hos John Locke.²⁶⁷ Också Locke utgår från ett naturtillstånd som existerar före någon samhällelig sammanslutning finns till och där människan är utlämnad åt sig själv. Men Locke anser att människan är en förnuftig varelse, och att hon använder sig av detta förnuft för att slippa naturtillståndet. Hon inser att den oordning som råder i naturtillståndet inte är bra. Det mänskliga förnuftet är en del av naturens ordning och något människan har fått av Gud. Genom Guds skapelseakt har hon också rätt till liv samt till en sådan förmögenhet att hon kan leva sitt liv. För att skydda dessa rättigheter sluter de fria och förnuftiga människorna sig samman.²⁶⁸

Hobbes och Locke föreslår båda en möjlig förklaring till hur och varför samhället har uppstått. Jag vill dock påpeka att dessa framställningar om naturtillståndet är metaforiska. Med Eerik Lagerspetz läser jag Hobbes så att naturtillståndet inte är något som kronologiskt fanns i historien före samhället. Det är en tolkning om hur det mänskliga livet kunde vara utan en viss centraliserad ordning. Samtidigt är det en påminnelse om att människor och samhällen när som helst kan glida tillbaka till naturtillståndet. Det är därför som en statlig auktoritet

²⁶⁶ Lagerspetz 1990, 29 – 30. Se också Hobbes 1999, kap XVII, 103.

²⁶⁷ Se dock Fukuyama 1995, 284 som förknippar Hobbes och Locke med varandra och behandlar dem närapå synonymt som representanter för kontraktsteorier.

²⁶⁸ Här utifrån Campbell 2006, 6 – 7; Juntunen 2000, 26; Fukuyama 1995, 284 – 287. Se också Locke 2000, Second Treatise, kap VIII, § 95.

behövs.²⁶⁹

Dessa två förklaringar för mänskliga sammanslutningar är inte heller de enda men de är bland de mest klassiska som ännu idag behåller sin dragningskraft och potentialitet.²⁷⁰ Den moderna förståelsen av den politiska ordningen kan sägas basera sig på kontraktsteorier. Självständiga individer avstår till förmån för kollektivet från en del av de personliga privilegierna för att nå vissa andra personliga förmåner. Genom kontraktet formar man en gemenskap, men bara i den utsträckningen att var och en kan behålla den största möjliga individuella friheten.²⁷¹ Jag vill här argumentera för att samhällskontraktsteorier är fruktbara tolkningsverktyg i den kontext som jag vill läsa dem i. Samhället griper in i det privata därför att individerna själva inte kan skydda sig tillräckligt.²⁷²

Begreppet samhälle kan utvecklas vidare för att belysa det som man förstår med en stat. Hannu Tolonen påpekar i essän *The Concept of the State and the European Legal Tradition* (1999),

²⁶⁹ Lagerspetz 1990, 31. Enligt Kymlicka är samhällskontraktet att uppfatta som ett verktyg för att lyfta fram konsekvenserna av vissa moraliska grundantaganden om moralisk jämlikhet. Tanken på ett naturtillstånd kan utgöra en moralisk tes om frånvaron av naturgiven underkastelse bland människor. Kymlicka 1995, 67 – 68.

²⁷⁰ Se Pietarinen 1990, 80. Utöver Hobbes och Locke finns andra berömda samhällskontraktsteoretiker som bl.a. John Rawls och Jean-Jacques Rousseau. Se t.ex. Campbell 2006, 7 – 8, 63 – 68; Kymlicka 1995, 57 – 62; Lane & Stenlund 1989, 250.

²⁷¹ Campbell 2006, 64; Grenz & Franke 2001, 205; Lane & Stenlund 1989, 250.

²⁷² Jag är medveten om att samhällskontraktsteorier inte har undgått kritik. Angående kritiken mot samhällskontraktsteorier, se t.ex. Kymlicka 1995, 67 – 68. I de enskildas ställning och förhållande gentemot det kollektiva ser Kaarlo Tuori en anledning till att kritisera samhällskontraktsteorier. Tuori menar att dessa olyckligt nog har koncentrerat sig på förhållandet mellan statens högsta och lägsta nivå, det institutionaliserade statsmaskineriet och den enskilda medborgaren. Däremot har de struntat i betydelsen av medborgarsamhället som en möjlig medlare mellan de två nivåerna. Enligt Tuori kan medborgarsamhället bidra till den offentliga diskursen och formulerandet av rätten. Tuori 1990a, 273.

Utgångsläge

att det mänskliga samarbetet har beroende på det filosofiska och sociala sammanhanget karakteriserats ibland som det ideala samhället, ibland som den offentliga makten eller även som det gemensamma intresset.²⁷³

Eftersom inte bara samhället utan också staten i högsta grad aktualiseras vid medling ger jag i det följande en inblick i statens uppgifter och roll i de enskilda individernas liv. Presentationen som följer är mycket förenklad.²⁷⁴ Jag anser dock denna presentation som meningsfull och fruktbar. I dagens läge i Finland har medling ett mycket nyanserat samspel med olika statliga aktörer.

Också tanken om en stat baserar sig på det mänskliga samarbetet, även om staten under olika epoker har haft delvis olika uppgifter. Tolonen identifierar i sin essä tre olika grundläggande historiska uppgiftstyper för staten. Upprätthållandet av fred och ordning var statens tidigaste uppgift. Därefter kom den moderna byråkratin som var nödvändig för en standardisering och styrning av det ekonomiska och samhällsliga livet. Numera befinner vi oss mitt i det tredje stadiet, välfärdsstaten, där staten ses som producent och distributör av offentliga varor och som garant för elementära levnadsstandarder för sina invånare. Tolonen understryker att det tredje stadiet ytterligare kan delas in i två olika former, välfärdsstaten och post-välfärdsstaten.²⁷⁵

I det som angår post-välfärdsstaten vill jag hänvisa tillbaka till kapitel 3.1.1 där jag menade att välfärdsstatens utmaningar är något som kännetecknar det senmoderna. En del av de tjänster som tidigare finansierades och administrerades offentligt har nu tagits över av privata aktörer.

²⁷³ Tolonen 1999, 349.

²⁷⁴ Se t.ex. Lane & Stenlund 1989, 281 – 302 för en utförligare diskussion om statsbegreppet.

²⁷⁵ Tolonen 1999, 349. Dessa olika stadier ger delvis uttryck för kumulativa uppgifter. Upprätthållandet av fred och ordning är fortfarande en viktig uppgift för staten, såsom också styrningen av det ekonomiska och samhällsliga livet.

Medling vid brott

Välfärdssamhällets minskade resurser tvingar beslutsfattarna att skära ner kostnader genom att hitta nya lösningar för att kunna erbjuda de tjänster som man blivit van vid.²⁷⁶

Även enligt Tolonen är kärnan i postvälfärdsstatens utmaningar det förändrade förhållandet mellan det privata och det offentliga:

Instead of intervening, public power only regulates the procedure and competence; the consensus of the parties is the direct objective, not some intended direct social effect; instead of state authority and legislation, the relevant social interest groups are the agents of this social engineering.²⁷⁷

Den nya modellen är mer känslig för de enskilda individernas och individernas sammanslutningars krav och behov. Men som Tolonen påpekar, behöver detta inte betyda att man ger upp för statens kontroll eller att statens kontroll inte längre behövdes.²⁷⁸ I statens uppgifter vid varje enskild tid avspeglas samtida värderingar och aspirationer.

Efter den här modellen går det nu att konstatera att tanken på ett samhälle och på en stat ytterst vilar på det skydd som det kollektiva kan ge åt individen. Man anser det motiverat att staten griper in i människornas privata angelägenheter i den mån som det är viktigt för att upprätthålla till exempel fred och ordning.

Att staten ingriper i det privata kan i synnerhet i en nordisk kontext tolkas mot bakgrund av det lutherska religiösa arvet där man framhäver skillnaden mellan den andliga och världsliga makten. Martin Luther ansåg att det världsliga och det andliga måste skiljas åt, men att det är Gud som är verksam genom båda två makter. Det intressanta här är Luthers tolkning av den världsliga överheten, det vill säga

²⁷⁶ Henriksen & Vetlesen 2001, 14 - 15. Se också Himanen 2010, 64 - 65 där det kritiserar hur det ekonomiska i allt ökande takt bestämmer våra liv och framhävs hur människan inte borde glömmas.

²⁷⁷ Tolonen 1999, 355.

²⁷⁸ Tolonen 1999, 354.

myndigheter, som är berättigad i sin maktutövning just genom att den makten ytterst anses härstamma från Gud. Det världsliga styret är ingen tillfällighet utan en del av Guds ordning.²⁷⁹

Enligt Luthers tvåregementslära representerar den världsliga överheten ett Guds motdrag mot oreda. Därmed ges även det världsliga regementet, samhället med dess strukturer, en förklaring och motiv: "In the secular political realm, hierarchical structures are necessary for the social order to remain."²⁸⁰ Individerna förväntas inta en hörsam och lojal förhållning gentemot myndigheterna, då även det världsliga regementet framstår som Guds vilja.

Inte heller den här religiöst färgade tolkningen ändrar på det grundläggande motivet för varför samhället anses berättigat att ingripa i det privata. Det handlar om att staten och rätten ytterst garanterar ordningen i något som annars kunde framstå som oordning.

Mot en sådan bakgrund är det lätt att förstå de avvisande förhållningssätten som uttrycks mot medling. Den representerar en alldeles motsatt tendens jämfört med de ovan diskuterade modellerna för olika mänskliga sammanslutningar. Förstår man det organiserade samhället som en garant för ordningen kan man samtidigt förstå hur medlingen representerar ett hot mot detta. Samhället, det kollektiva, träder vid medling tillbaka och låter människorna sinsemellan klara av sina konflikter. För Hobbes vore medling antagligen otänkbart då han bygger på tanken om att

²⁷⁹ Andersen 2010, 395.

²⁸⁰ Andersen 2010, 396. Luthers syn satte sin prägel på den nordiska rättsskulturen som ser rätten som först och främst något sekulärt: "Nordic legal history maintains law as a responsibility of man." Christoffersen et al 2010, 603. Tvåregementsläran öppnar för intressanta vyer för en närmare diskussion om förhållandet mellan det offentliga och privata och speciellt för individens möjliga förhållningssätt gentemot det offentliga. För en översikt av hur lutherska anor syns även i dagens nordiska samhällen, utöver Christoffersen et al 2010; Andersen 2010, se även Hallamaa 2001a.

Medling vid brott

människornas naturliga böjelser måste undanträngas genom suveränens maktutövning. Medling ger utrymme för de två parternas naturliga böjelser att spela en avgörande roll.

Samtidigt som medling kan ses som ett allvarligt brott mot tanken om den mänskliga sammanslutningens mening önskar jag påminna om att jag redan har antytt att en förändring i samhället håller på att ske. Den här förändringen medför en ökad medborgerlig aktivitet utan att någon för den skull behöver vara rädd för att samhället i sig luckras upp. Individerna blir en gedigen aktör vid sidan av myndigheter och andra traditionella samhällsaktörer. Det går alltså att skönja också tendenser som banar väg för en mera allmän förståelse för tanken om medling.

Det är värt att understryka att jag fortfarande hänför mig till medling i förhållande till det offentliga, och att offentlig rätt och civilrätt utgör två från varandra klart avskilda områden. Enligt Håkan Andersson innebär den traditionella synen på civilrätten att de fria individerna genom autonoma viljeakter själva skapar rättsförhållanden mellan varandra.²⁸¹ Den offentliga rätten däremot hänför sig till förhållanden mellan individen och den offentliga makten. Jag menar att det intressanta med brottsmedling hänför sig bland annat just till frågan om hur samhället så ingriper i det privata.

Jag vill understryka att de västerländska samhällena bygger på en fast bestämdhet att garantera sina medborgares rättigheter och friheter. Diskuterar man statens uppgifter diskuterar man ideligen också rätten. Lane och Stenlund skriver i *Politisk teori* (1989) att man ofta står inför en slags paradox: å ena sidan måste en definition av statsbegreppet innehålla rättsliga regler, för statens sätt att fungera bygger på att normer eller direktiv följs och att sanktioner mot normavvikelse är regelstyrda; å den andra sidan tycks rätten ha sitt ursprung i staten, ty det är ju statliga organ som stiftar rätt och implementerar rätt. Det verkar som om rätten

²⁸¹ Andersson 2000, 26.

definierade staten samtidigt som en definition av rätten förutsätter staten.²⁸² I det följande går jag närmare in på vad rätten är för något och huruvida rätten är förpliktande för oss. Samtidigt beskrivs hur medling ur en viss synvinkel vidare kan problematiseras.

4.1.2 Rätten formulerar beteendemodeller

Utan att här ta ställning till vilkendera kommer först, staten eller rätten, kan jag konstatera att rätten är en oeftergivlig del av staten. Naturtillståndets oregelbundenheter byts ut mot samhällets regelbundenheter när man vet att vissa saker händer på ett bestämt sätt. Bl.a. Zygmunt Bauman argumenterar för att rättsreglerna i samhället uppställer beteendemodeller som människor ska följa av..²⁸³

Också Peczenik hänvisar till vikten av struktur och förutsebarhet. Han påpekar att ovisshet om rättssystemets innehåll är ett svårt hinder för den enskilda individens trygghet i en stat. Det finns ingen förutsebarhet förrän man känner till de gemensamma reglerna. Varje rättsregel måste därför ges ett tydligt innehåll. Alternativet är kaos och anarki. Stabiliteten garanterar kontinuitet i samhällets utveckling så att alla kan följa reglerna.²⁸⁴ Med ett tydligt rättssystem undviker man godtycklighet och människor kan känna sig trygga då de vet att alla behandlas lika.

För att göra rättsreglerna så förutsebara som möjligt började man skriva ner dem. Nils Christie tar Moses och lagtavlor som ett exempel på den vertikala rättsskipningen där människor får ta vissa regler som givna. De väntande

²⁸² Lane & Stenlund 1989, 285. Se också Tolonen 1999, 347.

²⁸³ Bauman 1996, 155. Klami menar att över huvud taget ansluter sig rättsnormernas uppkomst till biläggandet av samhällsliga konflikter i enskilda fall. Ursprungligen har rättsregler uppstått så att man vid lösandet av konflikter mellan individer har börjat uppfatta vissa lösningar som regelliknande för kommande fall. Biläggandet av konflikter främjas av tanken på att verksamheten att lösa konflikter legitimeras av en regel och inte enbart av konfliktlösarens handling. Klami 1987, 12.

²⁸⁴ Peczenik 1995, 44.

människorna får stå som ett objekt, kontrollerade av någon annan, av budbäraren som kommer med ett meddelande ovanifrån. I Moses fall var människorna kontrollerade av Gud men i ett annat fall är de kanske kontrollerade av lagstiftaren. I den här tanken på ett rättssystem döljer sig något modernt. Nils Christie menar att "Tron på regler skrivna i sten hänger ihop med tanken att regler har en allmän giltighet, på alla platser, i alla tider, för alla människor."²⁸⁵ Det är generaliseringar i stället för den enskilda kontexten som gäller.

Jag vill därmed återgå till Hobbes och Locke för en belysning av en förståelse för reglernas giltighet. Detta hänger ihop med en diskussion om hur bindande dessa regler är för var och en. Den här analysen banar väg för den diskussion som jag kommer att föra i det följande avsnittet 4.1.3 om beslutens legitimitet.

Enligt Hobbes råder det högst olika tolkningar om det som borde gälla i en enskild situation. Det enda sättet att skapa enighet i samhället är att ge suveränen tolkningsföreträde över alla människor i samhället.²⁸⁶ Därmed minimerar man risken av de problem som olika tolkningar kunde leda till. Suveränens ställning legitimeras dessutom av att det var människorna själva som gav suveränen det här tolkningsföreträdet.

I och med den ställning som Hobbes ger åt suveränen kan han tolkas representera en syn som kallas för rättspositivism.²⁸⁷ De förpliktande rättsreglerna är uppställda av suveränen och reglerna är förpliktande därför att den som har uppställt dem är suverän i sin uppgift.

Den rättspositivistiska tankemodellen definierar rättsordningen som ett system av rättsregler som anses vara gällande och bindande därför att det handlar om rätten.

²⁸⁵ Christie 2005, 130.

²⁸⁶ Lagerspetz 1990, 40 - 41. Se Hobbes 1999, kap. XVII, 105 - 106.

²⁸⁷ Juntunen 2000, 27.

Rättspositivisterna avvisar därmed tanken på att rättsreglernas giltighet och bindande kraft är beroende av sambandet med några etiska eller andra utomrättsliga normer. Det enda avgörande är att regeln är uppställd av den som har en behörighet därtill. Detta kan leda till att människor tillägnar sig de handlingsmönster som reglerna förutsätter utan att fråga om skäl eller förnuft bakom reglerna.²⁸⁸

Kaarlo Tuori påpekar hur den nordiska rättsskulturen präglas av en stark rättspositivism som ses som en garant av en likabehandling av människor inför lagen. Men enligt honom är inte detta helt oproblematiskt. Rätten vilar helt och hållet i sig själv för sin juridiska giltighet och man behöver inte anlägga andra synpunkter på rätten än de juridiska. För rättspositivister är lagen giltig så länge som den är formellt giltig och därmed effektiv. Om den stora allmänheten accepterar lagen eller inte är en bisak för rättspositivister. När rättspositivismen dras till sin spets utgör legitimitet eller rättvisa inte längre någon nödvändig del av lagbegreppet.²⁸⁹

Rättspositivism som en tankemodell har inte undgått

²⁸⁸ Peczenik 1995, 45, 110 – 111; Tuori 1990a, 219. Se nedan kapitel 4.1.3 för begreppet legalitet som har en anknytning till rättspositivism.

²⁸⁹ Tuori 1990b, 3. Se också Kurtén 2005, 14. Tuori har senare själv i boken *Kriittinen oikeuspositivismi* (2000) [Sv. *Kritisk rättspositivism*] utvecklat det rättspositiva tänkandet så att man behåller uppfattningen om att den moderna rätten är positiv till sin utgångspunkt samtidigt som man ger utrymme för en viss gränsdragning mellan rätten och moralen. Tuori vill framhäva att rätten är mera än bara det som syns, mera än den skrivna lagen. Rättssystemet består enligt Tuori av tre skikt; ytnivån, rättsskulturen och rättens djupstruktur. Ytnivån omfattar lagar och rättspraxis och den är ytterst föränderlig. Mellannivån, rättsskulturen, omfattar juridikens allmänna läror och den är mera stabil än ytstrukturen. Den mest statiska nivån är djupstrukturen som omfattar fundamentala antaganden som är globala och gamla. Också dessa kan dock med tiden förändras. Mellan de olika nivåerna sker ett samspel och de djupare nivåerna möjliggör och begränsar det som sker på ytan. Tuori menar att rättens förbindelse med samhällets moraliska och etiska grundvalar förmedlas på de lägre nivåerna och återfinns i rättsskulturen och i rättens djupstruktur. Tuori 2000, 31, 212 – 216. [Sv. *Kritisk rättspositivism*]. Se också Andersson 2000, 37, 45.

kritik. Man menar att rättspositivismen allt för lättvindigt bortser från reglernas beroenderelation till någon form av etik. Misstaget här är att tolkningen aldrig kan rensas från etiska värderingar, menar man. Tolkningen, även suveränens, är alltid till en viss mån värdeladdad. Systemet är aldrig så fullständigt att varje enskilt fall kunde avgöras med hjälp av klara och entydiga regler.²⁹⁰

Utöver den rättspositivistiska synen finns det också en annan grundläggande syn på rättens giltighet och på hur det rättvisa i en rättsordning kan definieras. Den synen har ett samband med John Locke, som menade att utanför den enskilda individen, också utanför själva suveränen, finns något som förpliktar henne. Detta, ansåg Locke, var Guds vilja och lag. Locke ger då uttryck för naturrätten.²⁹¹

Den naturrättsliga tankemodellen anser att innehållsmässiga krav kan ställas på rättsordningen utgående från något immanent och utomstående normsystem. Det finns regler som är högre än den skrivna rätten. Den befintliga positiva, nedskrivna rätten kan därför studeras i ljuset av utomrättsliga normer.²⁹² Naturrätten bejaktar positiva reglers existens men tyngdpunkten ligger i hur man tolkar dessa regler. Enligt Peczenik kan den positiva rätten vara föränderlig men naturrättens normer framställs med anspråk på en universell giltighet i tid och rum.²⁹³

Naturrättsteorier betonar en för alla människor gemensam mänsklighet som ett grundläggande värde. Principer för såväl moralen som för lagen är, enligt denna syn, på något sätt objektiva, tillgängliga genom förnuftet och bygger på den mänskliga naturen. Naturrättstänkandet utgår från att det existerar en normativ verklighet som är oberoende av

²⁹⁰ För en kritik av rättspositivism, se t.ex. Peczenik 1995, 45, 140 - 141; Lane & Stenlund 1989, 322; eller också Tuori i den föregående noten.

²⁹¹ Campbell 2006, 6 - 7; Lane & Stenlund 1989, 276. Se också Locke 2000, Second Treatise, kap XI, § 142.

²⁹² Klami 1987, 21; Slotte 2005, 80.

²⁹³ Peczenik 1995, 133.

mänsklig erfarenhet.²⁹⁴

Det finns dock skillnader i synen på vad denna verklighet bygger på. Jag hänvisar därför till skillnaden mellan teologiska och rationalistiska naturrättsliga åsikter. Den teologiskt färgade naturrättsläran har utvecklats i synnerhet av Thomas av Aquino och den framhäver att den verkligen gällande och bindande rätten härstammar från Gud och Guds vilja. Den rationalistiska naturrättens anor härstammar däremot från Aristoteles som menade att det är genom förnuftet som varje människa hittar fram till det rätta och goda.²⁹⁵

Av dessa olika syner har i det moderna västerländska tänkandet tanken om Gud som naturrättens källa fått ge vika för tanken om naturrätt som baserande sig på förnuftet.²⁹⁶ Men även om dessa syner har väldigt olika utgångspunkter har de dock en sak gemensam: båda syftar till att beskriva vad den för alla människor gemensamma moralen ytterst bygger på. Detta är också poängen i naturrätten, att det finns universella normer som legitimerar och rättfärdigar moraliska och rättsliga föreskrifter.

Inte heller har naturrätt undgått kritik. Den har kritiserats på grund av dess överdrivna anspråk. Vissa norm- och värdesatser framställs som uppenbara. Men i verkligheten är olika teorier om det uppenbara väldigt olika. Mångfalden är en utmaning också här. Avvägningar mellan olika sinsemellan konkurrerande värden och principer är ytterst beroende på personliga preferenser, vilket ofta underskattas av naturrättsläran.²⁹⁷ Det kan alltså, enligt denna invändning,

²⁹⁴ Slotte 2005, 80.

²⁹⁵ Bexell 1998, 48; Korkman 2005, 24 - 27.

²⁹⁶ Becker Nissen 2010, 417. Den här utvecklingen kan vidare ses som belysande de sekulariseringstendenser som präglar det moderna västerländska tänkandet och som hänger samman med att religionen har blivit allt osynligare i det offentliga. Angående rättens och religionens gemensamma rötter i Norden, se vidare Modéer 2010, 62.

²⁹⁷ Peczenik 1995, 139. Att ta den aktuella mångfalden allvarligt behöver dock

vara svårt att åberopa några universella värden när människor är så olika. Den ena betonar eventuellt Guds vilja utifrån bibeln medan den andra motiverar sina val genom förnuftet och logik.

Vi är därmed återigen inför utmaningar som speciellt det senmoderna har medfört och som jag diskuterade redan i det föregående kapitlet. Det som förefaller för oss som naturligt är egentligen bara ett historiskt narrativ vars ursprung som ett narrativ har blivit glömd. De flesta av våra system är kulturellt relativa och bundna till historiska diskurser.²⁹⁸ Detta gäller också naturrättsliga ställningstaganden.

Utgår vi från att samhällsförhållanden påverkar utvecklingen av rätten måste vi acceptera att också rätten är föränderlig. Den förändras i takt med andra förändringar i samhället. Detta betyder att bland annat det moraliska klimatet i samhället påverkar rättens utveckling.²⁹⁹ Detta betyder att också i enskilda lagar, i kriminaliseringar och rätt gömmer sig outtalade värden och antaganden. Dessa måste avtäckas, identifieras och diskuteras så att man vet vad tänkandet och resonemanget bygger på.³⁰⁰

I själva verket har också sådana nyare kritiska

inte betyda ett avvisande av naturrätten, såsom påpekas av Becker Nissen, utan den kan tas som en positiv utmaning. Även om källorna till den gemensamma moralen varierar omöjliggör det inte möjligheten till en gemensam moral som kan formuleras i synnerhet i den enskilda kontexten. Becker Nissen 2010, 424 – 425, 430 – 431.

²⁹⁸ Angående detta, se Vanhoozer 2003, 15 och Christie 2005, 28.

²⁹⁹ Mathiesen 1989, 56. Detta påpekas av bl.a. Foucault som visar hur den kapitalistiska vändningen i Europa också påverkade straffen. De fysiska straffen passade dåligt då människor skulle anpassas till den pedantiska och precisa form av disciplinerat beteende som hade blivit nödvändig i produktionen för att få det bästa ut av dem. Foucault 2001, 254 – 255.

³⁰⁰ Arrigo 2008, 473. Enligt Eerik Lagerspetz är det centrala som vi kan lära oss av Hobbes syn på suveränens ställning är den risk som finns i tolkningarnas mångtydighet. Det ända sättet att garantera att alla möjliga tolkningar – vare sig av naturrätten, den positiva lagen eller av bibeln – är förenliga, är att man ger tolkningsföreträde åt en enda och odelbar auktoritet som människorna tillsammans tillsätter. Lagerspetz 1990, 40 – 41.

ansträngningar utmanat rätten. Håkan Andersson skriver i artikeln *Kritisk pluralism – utmaningar för rättsvetenskapen vid millennieskiftet* (2000):

Under det senaste decenniet har vi fått alltmer vittnesbörd om att rätten och rättsvetenskapen gradvis ändrat karaktär. Den praktiskt verksamme juristen ges därigenom incitament att vara vaksam i sin yrkesutövning för att undvika bli en stelnad försvarare av gammal orätt. Den teoretiskt verksamme rättsvetaren får på sin lott att bringa reda i den pluralistiska postmoderna oredan, och i det syftet söka gestaltningar av rätten som svarar mot den reella och normativa värld vi befinner oss i.³⁰¹

Jag har presenterat två olika teorier för vad rätten i en stat kan tänkas vila på, det rättspositivistiska och den naturrättsliga. Den förstnämnda vilar på den gällande och befintliga rätten, oberoende av några moraliska ställningstaganden medan den sistnämnda baserar sig på något utanför människan som man anser vara objektivt. Jag vill också påpeka att både naturrättsliga och rättspositivistiska teorier har använts vid olika tillfällen genom historien men ingendera är problemfri, båda teorier har sina svagheter.³⁰²

Därutöver har jag även hänvisat till hur en mera traditionell rättsdogmatik numera utmanas av kritiska ansträngningar, som kan kallas för postmoderna eller som jag har velat kalla dem: senmoderna. Av utrymmesskäl kan jag

³⁰¹ Andersson 2000, 47. Andersson 2000, 39 – 40 hänvisar till Jørgen Dalberg-Larsen som har skissat en postmodern juristroll, där juristen framstår som rådgivare och samtalspartner som deltar i värdediskussioner. Angående detta, se också Dalberg-Larsen 1989, 102 – 104. Det går att skönja sådana utvecklingar bl.a. inom ramen för det som i Finland kallas för medling av tvistemål i allmänna domstolar. Ervasti 2006, 406; Knuts 2006, 85 – 87.

³⁰² Angående kritiken mot dessa teorier, se Peczenik 1995, 148 – 149; Dworkin 1997, 84; Tuori 1990a, 20. Samtidigt vill jag påpeka att många gånger lever den positiva lagen och naturrätten sida vid sida. Giorgio Agamben talar om suveränitetens paradox och påpekar att naturtillståndet hos Hobbes överlever i suveränens person, eftersom han är den enda som bevarar sin naturliga rätt att använda våld mot andra. Agamben 2010, 48.

Medling vid brott

inte här utveckla tanken om den postmoderna eller senmoderna rätten desto mera, men vill icke desto mindre framhäva att det utöver de rättspositivistiska och naturrättsliga teorierna finns också teorier om rätten som lägger tyngd på den föränderliga kontexten. Den senmoderna rätten, hur diskuterad den än är, har dock ännu inte slagit fullständigt igenom och det återstår att se huruvida den kommer att modifiera de traditionella principerna.³⁰³

Det finns dock ett tydligt samband mellan medlingens framkomst och rättens senmoderna utveckling. Men medling vid brott ska icke desto mindre idag tolkas först och främst mot bakgrund av de stora och traditionella teorierna, som fortfarande i det stora hela gestaltar det rättsliga tänkandet.

Eftersom naturrättsteorier tydligare ger utrymme också för utomjuridiska tankegångar kan det verka lockande att identifiera medlingen som något naturrättsligt. De två parterna vore då ute efter den i sista hand giltiga sanningen och konfliktlösningen. Jag vill avstå från en sådan slutsats. Detta gör jag mest med hänvisning till den mot naturrätten riktade kritiken som bygger på tanken på en underliggande mångfald mellan människor.

Jag önskar emellertid hävda att medling ställer oss inför intressanta frågor i ljuset av det som jag ovan har sagt om samhällets och rättens roll. Då rätten definierar beteendemodeller och gemensamma handlingsunderlag kunde man med fog se en risk i att medlingen uppluckrar detta. Det som verkar ske vid medling är att de gemensamma av samhället definierade reglerna inte längre skulle gälla då var och en får identifiera sin konfliktlösning enligt eget tycke. Man ger efter för oregelbundenheter och oförutsebarhet. Man

³⁰³ Andersson 2000, 33 påpekar utmaningen med ett radikalt hävdande av nytänkande: "Den teoretiska eftersläpningen gör ofta att tendenser och nya värderingar, inom ramen för gällande rätt, inte formuleras och görs synliga förrän decennier efter det att de först gjorde sin entré. Under mellantiden kommer det gamla paradigmet att fungera som matris för hur rättsliga frågor kan och ska diskuteras respektive lösas."

kunde till och med påstå att medling utmanar rättens legitimitet.

Jag menar dock att en sådan syn är problematisk och missar viktiga poäng med medling. I det följande undersöker jag därför närmare begreppet legitimitet och hur den kan tjäna till att belysa medling.

4.1.3 Om beslutens legitimitet

I synnerhet i samband med det senmoderna öppnas ännu ett centralt perspektiv på rätten. Jag talar om rättens legitimitet, som blir aktuell i allt tal om rätten. Begreppet legitimitet är mångtydigt och det används i olika betydelser och sammanhang. Inledningsvis presenterar jag här ett möjligt sätt att definiera legitimiteten. Det är Peczenik som hänvisar till att i sin huvudbetydelse innebär legitimitet att normerna, institutionerna och fattade beslut godtas av medborgarna.³⁰⁴ Det är ju alldeles centralt att människor går med på den rättsskipning som utövas i varje samhälle. Också jag vill till en början utgå från denna enkla definition men utvecklar begreppet vidare.

I ett välfungerande samhälle har rättsordningen ofta en hög grad av legitimitet. Vore inte det fallet, skulle det förr eller senare uppkomma ett tryck på förändring, vilket påpekas av Peczenik. Han exemplifierar den bristande legitimiteten genom att hänvisa till ett domstolsavgörande som människor inte vill gå med på. På lång sikt kan domstolarna då förlora åtminstone en del av sitt ursprungliga förtroende.³⁰⁵

Jag vill argumentera för att medling i sig är ett exempel på rättens, åtminstone delvis, bristande legitimitet hos de två parterna. Allt inför domstolen kan ha gått precis enligt den gällande rätten. Men de upplever att de genom en straffprocess inte får det som de i själva verket är ute efter och därför vill de lösa konflikten på ett annat sätt. Jag menar

³⁰⁴ Peczenik 1995, 48.

³⁰⁵ Peczenik 1995, 49.

Medling vid brott

därför att legitimitet är ett mångfacetterat begrepp, som inte bara hänför sig till rättens inre giltighet.

Här står vi inför en rättspositivistisk synvinkel, enligt vilken rätten för sin giltighet inte behöver få något annat stöd än det inomjuridiska. Formellt kan avgörandet vara fullständigt legitimt - i betydelsen lagenligt. Ändå kan de två parterna uppleva det rättsliga beslutet som felaktigt. Det är detta som jag vill belysa med begreppet legitimitet. Nämligen, för de två parterna behöver inte legitimiteten alls vara beroende av det som juridiskt sett är viktigt.

För att knyta an till det som jag diskuterade redan i 2.4 angående interna och externa förhållningssätt, kan många juridiska ståndpunkter karakteriseras som något externt pålagt ur de två parternas synvinkel. En upplevelse av legitimitet konstrueras genom något internt. Såsom Peczenik menar är legitimiteten i vardagslivet beroende av medborgarnas sociala medvetenhet och deras värdeskalor och värderingar och i detta hänseende, menar han, kan man säga att legitimiteten är etisk till sin natur.³⁰⁶

Jag vill därmed åberopa en moralisk sida av legitimiteten. Med rättens legitimitet vill jag, i enlighet med Kurtén, understryka ett moraliskt ställningstagande för rättens giltighet, att man moraliskt omfattar det som representerar det rättsligt korrekta.³⁰⁷ Samtidigt blir det aktuellt att understryka skillnaden mellan rättens legitimitet och dess legalitet. De ska inte förstås som synonyma.

Den enbart juridiska giltigheten hos en lag eller en regel betecknas ofta med begreppet legalitet och inte alls med legitimitet. Legalitet handlar om ett inomrättsligt försvar för rättens giltighet. När man handlar enligt lagen betyder det inte nödvändigtvis att handlingen är legitim och vice versa, det att man handlar legitimt behöver inte betyda att handlingen följer lagen. Legaliteten är nära anknuten till

³⁰⁶ Peczenik 1995, 49.

³⁰⁷ Kurtén 2005, 10.

rättens normativa sfär. Den här distinktionen gör det därmed möjligt att tydliggöra att rätten för sin legalitet kan vara beroende eller oberoende av dess legitimitet.³⁰⁸

Däremot vill jag hävda att legitimitet spelar en oerhörd stor roll för medling. När de två parterna får vara med om att dryfta beslutet själva får de en möjlighet att inta ett internt förhållande gentemot beslutet och varandra, och medlingen mera allmänt, och de kan själva välja att acceptera eller inte mötet och lösningen. I och med den här legitimiteten kan vi också inta ett perspektiv på medling som gör verksamheten meningsfull, trots de risker och osäkerheter som den ger uttryck för, i ljuset av samhällets, statens och det kollektivas, traditionella betydelse och roll i de enskilda individernas liv.

Jag menar att det räcker för mig att konstatera att moraliska övervägningar spelar en stor roll också inom ramen för rätten, och att det är viktigt att, inom en rättslig diskurs, också ge utrymme för moralen. Moralens plats och samspel med rätten är en omfattande fråga som jag här behandlar en liten del av inom ramen för medling vid brott.³⁰⁹ Jag menar att det hos medling finns en möjlighet att ge utrymme för det moraliskt betydelsefulla.

4.2 Påföljd för ett brott

Ett organiserat samhälle behöver regler som formulerar gränserna för individernas frihet. Många av dessa regler framgår av lagen. Den diskussion, som jag har fört ovan angående vad ett samhälle eller lagar behövs till, får i det följande en förlängning av diskussionen om hur man gör när reglerna blir överträdna. Också detta är en viktig aspekt i diskussionen om vad ett samhälle behövs till.

Behovet av att reagera på normöverträdelser handlar också

³⁰⁸ Kurtén 2005, 10; Palecki 1989, 185.

³⁰⁹ En samling artiklar som problematiserar förhållandet mellan rätt och moral finns i Kurtén & Molander (red): *Homo Moralitatis. Människan och rättssamhället* (2005).

Medling vid brott

det om att försäkra sig om att samhället fungerar. Ett beteende som går mot de gemensamma reglerna hotar ordningen och ron i samhället. Därför ställer sig de flesta samhällen allvarligt till ett sådant beteende. Erkki Havansi påpekar att det behövs en normskiljedomare som ser till att det organiserade samhället fungerar trots att man bryter mot spelreglerna. Därtill är det viktigt att dessa skiljedomares avgöranden respekteras och efterlevs.³¹⁰

Det är dom och straff som vanligtvis förstås som centrala verktyg för att försäkra sig om samhällets fungerande, även om dess regler och lagar bryts mot.³¹¹ I det följande hänvisar jag till dessa två olika begrepp. Eftersom jag därefter kommer att koncentrera mig i synnerhet på det sistnämnda vill jag här hänvisa till några centrala element i dömandet. Båda är relevanta i en analys som min här då det är möjligt att de uteblir efter medling.

Begreppet dom inbegriper olika aspekter. Enligt Tabensky "one must differentiate three varieties of judgement: the first involves retribution, the second involves judging individuals for who they are - for the quality of their character - and the third involves judging an action."³¹² För att inte utveckla diskussionen om begreppet dom här mera än behövt räcker det för mig att hänvisa till en förståelse för begreppet dom enligt vilken en dom innebär ett tydligt avståndstagande från ett visst beteende, både i handling och i ord.³¹³ Det här avståndstagandet kan tolkas vara moralisk till sin natur: "Dommen betyr også att kollektivet markerer en moralsk grense og gir den krenkete part moralsk oppreisning."³¹⁴

Medan domen får en mera abstrakt betydelse är, enligt min mening, den verkligen intressanta frågan inom ramen för

³¹⁰ Havansi 2002, 151.

³¹¹ Se t.ex. Cragg 1992, 178 som understryker vikten av ett tydligt ställningstagande mot och en klar reaktion på ett brott.

³¹² Tabensky 2006, 142.

³¹³ Tabensky 2006, 130.

³¹⁴ Leer-Salvesen 2009, 135.

Utgångsläge

brottspåföljder just straffet.³¹⁵ För det i allmänhet räcker inte med att man bara understryker sitt avståndstagande från brottet genom att döma det. Ett straff är ett vanligt sätt att handskas med det oacceptabla beteendet och normöverträdelserna.

Straffet hänger logiskt ihop med brottsbegreppet. Havansi hänvisar till straffrätten enligt vilken "Ett brott är [...] en fysisk persons gärning eller underlåtenhet som i den skrivna lagen genom en uttrycklig kriminaliseringsnorm, vari gärningen/underlåtenheten beskrivs, stadgas vara straffbar."³¹⁶ Men det ligger mera i ett straff än vad denna enkla definition låter oss ana. Jag menar att det ligger något kontroversiellt i straffet.

I de följande avsnitten diskuterar jag straffbegreppet mera i detalj men konstaterar redan här att det omstridda med straffet hänger ihop med att det ofta definieras med hänvisningar till obehag och besvär. Detta framgår av Koskinen som i *Finlands straff- och processrätt. En introduktion* (2002) hänvisar till att straffet

innebär ett ingrepp i förmåner som annars åtnjuter rättsligt skydd (numera framför allt förmögenhet och frihet).

Avsikten med att döma någon till ett straff är att ge honom en negativ upplevelse.³¹⁷

Obehag och besvär framgår också i den definition som Paul Leer-Salvesen ger åt ett straff: "et onde som samfunnet bevisst

³¹⁵ Skillnaden mellan straff och dom har tentativt formulerats av Leer-Salvesen så att medan ett straff efter en förbrytning inte alltid är nödvändigt kunde en dom nog vara det. Leer-Salvesen 2009, 135. Se även Tabensky 2006, 140 - 141; Cragg 1992, 138 - 139. Ett exempel på hur domen är nödvändig men inte ett direkt straff är tanken om hur Guds dom över människor har utplånats genom Jesu ställföreträdande lidande. Leer-Salvesen 2009, 143.

³¹⁶ Havansi 2002, 156 - 157.

³¹⁷ Koskinen 2002, 4. Joakim Molander pekar på svårigheten med att alls ge en entydig bestämning av begreppet straff. Han hävdar att det finns olika betydelser av ordet och att dess användning skiljer sig från fall till fall. Molander 2002, 14.

påförer som reaksjon på uønskede handlinger, og i den hensikt at det skal føles som et onde".³¹⁸ Ett straff innebærer at man medvetet förorsakar något negativt till en annan. Tanken om att man avsiktligt skadar en annan människa är mot det som de flesta har lärt sig från barnsben. Straffet verkar vara ett undantag inte bara som en central moralisk princip utan också i lagen, som utgår från att man inte skadar en annan. Straffbegreppet hänger därför ihop med grundläggande moraliska frågeställningar.

Men straff är dock ingalunda i sig ett undantag. Egentligen, såsom påpekas av Wesley Cragg i *The Practice of Punishment. Towards a Theory of Restorative Justice* (1992) är tanken om att ett straff är ett nödvändigt drag i det sociala livet så vedertagen att det för det mesta är alldeles otänkbart att det inte skulle finnas något straff.³¹⁹ Snarare är straff en ytterst vanlig påföljd för ett brott. Mot bakgrund av detta kan medlingens idé verka otänkbart och främmande. I och med medling följer plötsligt inte ett straff på ett brott.

4.2.1 Staten straffar i stället för offret

Innan jag diskuterar närmare olika straffteorier vill jag peka på en viktig sida av ett straff, nämligen subjektet för straffandet. Frågan om vem som straffar följer likadana spår som diskussionen om berättigandet av samhällets ingripande i det privata. Skulle människor kunna handla utan någon kontroll som helst skulle det leda till ett kaos och anarki. Detta gäller speciellt straff där många starka reaktioner och känslor finns med.

Ett brott berör inte bara det primära offret utan får konsekvenser också för sekundära offer och omgivningen som alla i mer eller mindre grad grips av starka känslor efter ett brott, också hämnd. Paul Leer-Salvesen påpekar det vanliga i att den allmänna opinionen efter grova brott ropar efter hårda

³¹⁸ Leer-Salvesen 1999, 11.

³¹⁹ Cragg 1992, 10.

straff. Det kan råda en allmän lynchningsstämning med hänvisningar till talionisprincipen, *öga för öga, tand för tand*. Detta är, enligt Leer-Salvesen, ett uttryck för människornas hämndlystnad.³²⁰ Med andra ord kan man säga att man inte nöjer sig med att bara fördöma den onda gärningen, man vill ha något mer.

Människornas oberäkneliga agerande efter ett brott kan leda till kaos. Det är därför viktigt att de enskilda individernas rätt till att straffa begränsas och kanaliseras genom någon annan. Som Molander påpekar, i en rättsstat garanterar straffsystemet med polisväsende, domstolsväsende och straffväsende att vedergällningen inte löper amok och förvandlas till en form av hatisk hämnd.³²¹

Man menar att systemet bäst skyddar de två parternas intressen. De enskilda individernas hämndkänslor kanaliseras på ett moraliskt acceptabelt och socialt konstruktivt sätt genom att staten sätter upp ramar både för det som räknas som brott och för straffandet. Men att de enskilda individerna till förmån för det kollektiva har avstått från vissa rättigheter har strukit under statens ställning och lett till en intressant situation. Överskridandet av dessa gränser bryter då i själva verket mot samhället och dess regelverk, och inte i första hand mot det enskilda offret.

Straffandet är en viktig del av statens uppgifter. I synnerhet rättsbaserade teorier om staten identifierar som en av de viktigaste aspekterna av staten just användandet av

³²⁰ Leer-Salvesen 1999, 91. Se också Koskinen 2002, 72: "I allmänhetens spalt föreslås ofta rätlinjiga och hårda utvecklingsmodeller för straffsystemet, i synnerhet strax efter att något enskilt brott har upprört känslorna."

³²¹ Molander 2002, 103. Enligt Locke har var och en rätten att skydda sig och sin egendom. Samtidigt menar han att här finns just det ohållbara i att leva i ett statslöst naturtillstånd. Då får människans sämsta sidor fritt spelrum. Hon skulle kunna låta hämndbegär ta över känslan av rättvisa. Därför är det säkrast att ingå ett samhällsavtal med de andra. Molander 2002, 48. Se också Locke 2000, Second Treatise, kap VII, § 87.

Medling vid brott

tvång, av fysiskt våld eller av hotet därom.³²² Tanken om att det är samhället som straffar, i stället för den som i själva verket blivit kränkt, är djupt rotad i vårt tänkesätt. Erkki Havansi skriver i *Finlands straff- och processrätt. En introduktion* (2002) att

Det är således otänkbart att ett organiserat samhälle inte regelbundet reagerar mot förekommande normöverträdelser eller att ett egenmäktigt motdrag från den kränkta intressesfären (hämnad e.dyl.) skulle vara den enda reaktionen. Det vore naivt att förlita sig på att parterna i konflikter i samband med brott eller tolkningsfrågor kunde resonera sig fram till förlikningsarrangemang. Antingen genom direkta förhandlingar eller genom att tillsammans utse en tredje person till sin "skiljedomare." [...] I första hand behövs det dock sådana "normskiljedomare" som dömer över brott och tvister utan att för ändamålet behöva godkännande av brottslingen, brottsoffret eller de tvistande parterna.³²³

Citatet innehåller flera intressanta element. För det första ger det uttryck för en rättsskyddsaspekt. Genom att det är samhället och inte de två parterna som löser konflikten garanteras att någonting faktiskt görs åt saken. Man menar att ett brott måste få en påföljd, det går inte att se mellan fingrarna. Om så görs riskeras samhällsfreden. Brottspåföljden ges en kollektiv betydelse. För det andra ligger där underförstått tanken att offret ses som den svaga parten som samhället skyddar efter sin bästa förmåga. Man får inte förbryta sig mot en annan människa utan att det skulle leda

³²² Lane & Stenlund 1989, 302. Om kriminalpolitikens koppling till samhällets maktstrukturer, se Lindstedt 1999, 12, som pekar på att kriminalpolitikens främsta uppgift i själva verket kan ses uppehålla samhällets maktstrukturer, inte att hindra brott. Likaså påpekar Bauman 1996, 154 att kriminaliseringen, inspärningen och fångvården kan ses som förkroppsligandet av det moderna samhällets kontrollteknik driven till sin radikala ytterlighet. Kriminalpolitiken är, menar han, en odelbar del av samhället.

³²³ Havansi 2002, 151 - 152.

till vissa påföljder. Den här principen är så viktig att samhället anser sig behöva kunna döma över brott även mot offrets vilja. För det tredje ger citatet också uttryck för ett visst skydd mot förövaren då offrets eventuella reaktioner efter brottet nedtonas. Brottspåföljden ges också en individuell betydelse.³²⁴

Undvikandet av godtycklighet inom ramen för rättssystemet hänger samman med jämlikhetstankar. Alla ska behandlas lika inför lagen, oberoende av sin samhälleliga ställning. Man förutsätter ett lika straff för lika brott och ställer sig avvisande mot påföljder som mäts enligt förövarens personliga omständigheter. Detta försäkras genom förutbestämda lagar som är så orubbliga som möjligt.³²⁵

Ovan i kapitel 3.2.1 har jag redogjort för en kritik mot tron på entydiga regelverk och jag önskar göra det även här. Även det positiva straffsystemet är högst föränderligt och beroende av den omgivande kulturen. Endast för ett par hundra år tillbaka var det helt acceptabelt att avrätta genom tortyr och extrem plåga medan det numera är alldeles förkastligt. Tiderna och kutymen förändras och så gör människornas opinioner.³²⁶ Nils Christie framhäver att vissa straff förefaller som godtyckliga, eller snarare sagt, absurda. Det är nästan

³²⁴ Angående detta, se också Cragg 1992, 11, 17; Christie 2005, 152.

³²⁵ Christie 1982, 42; Boucht 2005, 125 - 126; Molander 2002, 202. Se också Foucault 2001, 123 - 124 som menar att det nära sambandet mellan brott och straff också bidrar till att straffet framstår som en naturlig följd av brottet och inte ter sig som ett godtyckligt utslag av en mänsklig makt.

³²⁶ Christie 2005, 173. Kriminalpolitikens och straffrättens anknytning till samhällspolitiken problematiseras till exempel av Tapio Lappi-Seppälä som menar att en svag ekonomisk utveckling och den därmed kopplade avsaknaden av grundtrygghet utgör en grogrund för en hård nymoralism. Kriminalitet ses då som ett ökande hot mot den allmänna välfärden. Som ett botemedel mot det erbjuder man i en sådan situation lätt hårdare straff, utan att på något sätt ifrågasätta dess funktionsduglighet. Straffrättens etiska gränser kan alltså fördunklas när samhällets allmänna moralistiska stämning blir stramare. Lappi-Seppälä 1994, 53 - 54. Se också Hirvonen 1994, 106 - 107 som likaså problematiserar ett expanderande användande av straffrätten.

omöjligt att definiera det rättvisa när man har dödat en människa. Offrets behov tillfredsställs sällan genom de straff som finns.³²⁷

I samband med diskussionen om offrets och förövarens perspektiv i kapitel 2.3 har jag redan varit inne på det ofta saknade offerperspektivet på brott och att förövarens moraliska ånger ofta förblir obeaktad. Detta aktualiseras även här. När brottet blir den avgörande faktorn, inte offrets önsknings, inte förövarens individuella egenskaper, inte lokalsamhällets speciella förhållanden, då förblir en viktig synvinkel i brottet obeaktad. På detta sätt tillvaratar man nog jämlikheten, alltefter gärningens svårighetsgrad men utan någon hänsyn till ett bredare rättvisebegrepp.³²⁸

4.2.2 Olika motiv för straffet

Filosofiska och moraliska överväganden av brott och straff uttrycks i straffteorier. Dessa svarar på frågan vad som berättigar ett straff. Teorier har under århundraden i den västerländska rättsliga och filosofiska traditionen fallit under två huvudsakliga typer av straffteorier: retributiva och utilitaristiska teorier. Ännu idag präglas debatten om straffets rättfärdigande av en spänning mellan dessa. Också i en diskussion om straffet anmäler sig därmed en viss förvirring i språket. Diskussionen är ibland svårförståelig eftersom man talar om olika saker och betonar olika utgångspunkter.³²⁹

I det följande presenterar jag först de två viktigaste

³²⁷ Christie 2005, 142; Acorn 2004, 55.

³²⁸ Christie 1982, 37; Linderborg 2001, 29.

³²⁹ Se Molander 2002, 8; Linderborg 2001, 16; Brunk 2001, 34; Lappi-Seppälä 1994, 25. En del av förvirringen förorsakas också av de många olika benämningar som dessa teorier har. Till exempel Jukka Lindstedt gör i sin avhandling *Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana* [Sv. *De dödsfördömda. Dödsstraffen i Finland under andra världskriget*] (1999) en likadan indelning på två olika slags teorier men han använder olika benämningar: retributiva kallas för försoningsteorier eller för absoluta teorier medan utilitaristiska kallas för preventiva eller för relativa. Lindstedt 1999, 12. Se även Koskinen 2002, 8.

straffteorierna, den retributiva och den utilitaristiska, men hänvisar därefter också till vissa nyare utvecklingar i diskussionen om straffets motiv och utgångspunkter.

Den retributiva straffteorin har sina rötter i religiösa och teologiska förklaringar även om det finns helt sekulära tolkningar. En känd retributiv princip härstammar från den judeo-kristna traditionen: öga för öga, tand för tand. Tolkningen av den så kallade talionisprincipen har dock inte varit entydig. Medan andra ser den som sporrande till våld menar andra att principen är ett enkelt uttryck för en kausalitet. Andra däremot menar att det är ett försök att begränsa reaktionen på illgärningen.³³⁰

Den retributiva straffteorin får oftast en kausal tolkning. Man tänker att brottet förorsakar en obalans där någon som har rätt till något har gått miste om det och någon som inte har rätt till det har fått det. Genom straffet vill man förändra denna obalans. Det finns en tydlig koppling till de regler som har brutits mot. Man straffar för att ett straff ska följa ett brott och eftersom det är otänkbart att inte straffa för ett brott. Vidare tänker man att förövaren förtjänar straffet.³³¹

Utgår vi från den retributiva tanken att ett straff är en naturlig påföljd på brottet kan man väl konstatera att någonting fattas från medlingen. Det finns ju knappt några straffande element med.³³² Men det finns också motsatta tolkningar till förhållandet mellan medling och

³³⁰ Brunk 2001, 39; Lehtonen 1999, 148; Leer-Salvesen 1999, 290; Cragg 1992, 17 – 18.

³³¹ Cragg 1992, 14 – 15. För en koppling mellan den retributiva synen och ett teologiskt tänkande, se Leer-Salvesen 2009, 144 – 145 för Anselm av Canterburys juridiska försoningslära och en förklaring för hur den brutna gemenskapen mellan Gud och människa återupprättas. Se även kapitel 7.2.2 nedan.

³³² Se dock t.ex. Rytterbro 2002, 133 – 134 där det hänvisas till ett tal om medling som tyder på att medling i sig kunde ses som ett straff. Då betonar man den för förövaren obehagliga upplevelsen att personligen behöva möta sin gärning och offret. I den här betoningen av obehag kan enligt min mening läsas drag av hämnd.

retributivismen. Jag vill lyfta fram en sådan för jag menar att den på ett intressant sätt belyser det som ofta är fallet med medling: att man har ett behov av att presentera medling i termer som är begripliga för det samtida, alltså i retributiva termer.

Det är Conrad G. Brunk som i *Restorative Justice and Philosophical Theories of Criminal Punishment* (2001) hävdar att i själva verket har de restorativa och retributiva teorierna mycket gemensamt men att den restorativa rättvisan egentligen lyckas bättre med att ta alla möjliga synvinklar på brottet i beaktande:

Restorative Justice is also concerned primarily with making the wrong right or restoring the justice of the situation. It is concerned with demanding that offenders take responsibility for their actions by actively making things right with the victims. It is also concerned that punishment not treat offenders unjustly. But, as we shall see, Restorative Justice gives a more concrete and practical account of how the injustice done to the victims can be redressed, and how justice can be done to the offender as well.³³³

Brunks tolkning ser som sin primära uppgift att argumentera för den restorativa rättvisans överlägsenhet i förhållande till traditionella straffteorier, men han pekar också på ett samband mellan det retributiva och restorativa. Han är inte heller ensam i sin tolkning.³³⁴

³³³ Brunk 2001, 39.

³³⁴ Rytterbro har hänvisat till möjligheten av en likhet mellan medling och det retributiva tänkandet. Enligt henne behöver det inte handla om en matematisk proportionalitet mellan brottet och ersättningen, utan snarare om en närhet. Hon framhäver närheten mellan brottet och ersättningen, vilket kommer fram i betonet av arbetsersättningar, att förövaren rengör sitt eget klotter, eller också i principen att förövaren träffar offret, den som skadats av gärningen. Rytterbro 2002, 115. Därtill menar Howard Zehr att också han har, till följd av de paralleller som Brunk lyfter fram mellan retributiv och restorativ rättvisa, reviderat sin tidigare så skarpa åtskillnad av dessa två tanke sätt. Zehr 2002, 58 – 59.

Utgångsläge

Jag vill problematisera sådana synsätt och argumentera för att de snarare ger uttryck för ett försök att sälja den restaurativa tanken till de som genomsyras av det retributiva tänkandet. Det restaurativa är så radikalt att man får sitt budskap lättare fram om det kläds i retributiva termer. Medling är nog en påföljd på ett brott men den inte är ett straff, och borde inte heller beskrivas som en sådan. Talet om medling som en retribution ger uttryck för ett annat paradigm än talet om medling som något restaurativt.

Den utilitaristiska är den andra stora och betydelsefulla straffteorin och den har sina rötter i den utilitaristiska moralteorin.³³⁵ För att straffet ska vara rättvist i utilitaristisk mening bör det rikta sig mot brottets konsekvenser. Brottet förorsakar en rad av rubbningar i samhällskroppen: den kan t.ex. framkalla mer eller mindre skada för en större eller mindre mängd människor. Det är dessa rubbningar eller skador som straffsystemet, utifrån ett utilitaristiskt perspektiv, ska begränsa i mesta möjliga mån. Utilitaristen tänker att man straffar den enskilda för att nå något allmänt gott.³³⁶

I en utilitaristisk mening är straffet inte en vederbörlig replik till brottet som sådant. Straffets uppgift är snarare att se till att förbrytaren inte begår nya brott och att avskräcka människor, som ännu inte begått brott, från att i framtiden begå brott. Avskräckning, eller prevention, kan sägas utgöra

³³⁵ Matti Häyry framhäver att det problematiska med den utilitaristiska teorin är att den inte är en enhetlig teori utan många, delvis också motsatta, teorier. I utilitarismen förblir erfarenheter, viljor, preferenser, intressen och behov en aning oklara och otydliga i sina betoningar. Försöket att bestämma vad som är rätt och fel leder lätt till en diskussion om de olika teoriernas natur. Häyry 2001, 209. Till exempel aktutilitarism utgår från att vissa gärningar är goda enbart om de maximerar det goda i världen. Motsatsen till aktutilitarismen är regelutilitarism enligt vilken enskilda gärningar är goda endast om de är i enlighet med godtagbara moralregler. Därmed lämnas inte något utrymme för den enskildas moralintuition. Häyry 2001, 157. Se också Kymlicka 1995, 39 - 44.

³³⁶ Brunk 2001, 40.

grunden för denna straffteori.³³⁷

Avskräckning kan ske i förhållande till förövaren själv. Då talar man om individualprevention. Förövaren begår inte fler brott efter att ha upplevt det obehagliga straffet. Avskräckningen kan också ske i förhållande till andra människor. Då talar man om allmänprevention. Straffet blir ett varnande exempel. Den potentiella förövaren avstår från en brottslig gärning då hon vet att gärningen följs av ett straff.³³⁸ Vid allmänprevention förutsätter man alltså att människor är så pass rationellt tänkande att de vid en vetskap om straffet avstår från brottet.

Man menar att allmänprevention har en speciell allmän moralbildande verkan. Inkeri Anttila anser att allmänpreventionen ger uttryck för en viss moral i samhället: "[A]n important component of general prevention is the maintenance of standards of morality by publicly denouncing undesirable behaviour as morally wrong."³³⁹ Hon menar att allmänprevention bygger på ett moraliskt avståndstagande som samhället genom straffet visar mot en viss gärning. Skulle straffet alltså utebli skulle det räknas som ett tecken på att det inte spelar någon roll att regeln överträdades. Man kan därmed hävda att medling bryter även mot denna teori genom att förövaren inte straffas.

De retributiva och utilitaristiska teorierna är de största och

³³⁷ Molander 2002, 50 – 51. Se också Anttila 2001, 194 – 195; Brunk 2001, 39 – 40; Lindstedt 1999, 12.

³³⁸ Leer-Salvesen 1999, 98; Koskinen 2002, 8 – 9. Inkeri Anttila påpekar i *Ad ius criminale humanius. Essays in Criminology, Criminal Justice and Criminal Policy* (2001) att individualprevention hänger ihop med en rehabiliteringsideologi som tidigare var härskade också i Norden. Man tänkte att förövaren kan reformeras genom ett vetenskapligt upplagt rehabiliteringsprogram. Detta innebär ofta en tvångsbehandling i en institution. Sanktionens stränghet bestämdes inte utgående från gärningen utan enligt förövarens personliga behov av vård. Detta var problematiskt då den äventyrade principen om jämlikhet och proportionalitet och man har gradvis frångått detta. Anttila 2001, 194 – 195.

³³⁹ Anttila 2001, 195.

mest inflytelserika straffteorierna. Det gemensamma för dem är att man förutsätter ett straff för ett bestämt brott. Därför vill jag understryka att jag inom ramen för denna avhandling hänvisar till "de retributiva synsätten" då jag menar brottspåföljder som går ut på straff. Jag utgår från att medlingen inte handlar om ett straff och att det därmed inte är meningsfullt att ens diskutera huruvida medlingen är i enlighet med en utilitaristisk eller en retributiv straffteori.

Olika straffteorier utvecklades under flera århundraden och varje ny tid hämtade sina nya idéer och förbättringar. Molander pekar på hur det straffrättsliga tänkandet under 1900-talet utvecklades så att de utilitaristiska argumenten om nyttig brottsbekämpning kompletterades med en vetenskaplig vokabulär där kriminalvård ersatte disciplinering och tukt och där rehabilitering ersatte förbättring.³⁴⁰ Man var ute efter bättre och mer fungerande påföljder för ett brott. I det följande presenterar jag ännu några av dessa nya idéer, för jag menar att den utvecklingen redan pekar mot en möjlighet till nya sätt att se på brottspåföljder och på konfliktlösning mera allmänt.

Rehabilitering eller behandlingsideologi går ut på att anpassa förövare till samhällets sociala normer. Detta görs antingen genom att stöda förövaren så att hon kommer till en moralisk insikt och själv står för omvandlingen eller genom att se henne som en som är sjuk och som måste botas från sin sjukdom med hjälp av t.ex. medicinsk eller psykiatrisk vård.³⁴¹ Jag vill dock problematisera den här synen. Om förövaren anses vara sjuk kan hon inte heller anses ha något ansvar i brottet.

Behandlingsideologin utgör ett slags skifte i en syn på brottspåföljder. Inte heller där syftar man till att straffa förövaren. Behandlingsideologin har också mött kritik som baserar sig just på det paradigmatiska skiftet från det straffande till det vårdande. Inkeri Anttila påpekar att

³⁴⁰ Molander 2002, 62.

³⁴¹ Molander 2002, 246 – 247. Se också Anttila 2001, 85; Brunk 2001, 42.

behandlingsideologin har mött mest kritik från jurister och myndigheter som "firmly believed in the deterrence principle and who were ready to sacrifice offenders in order to uphold 'law and order'."³⁴² De nya metoderna ger uttryck för att det allmänna samhällsklimatet hade blivit mera tolererande för avvikande åsikter.

Det karakteristiska för de nya straffteorierna är att de mest ser sig som alternativ till straff. Också Inkeri Anttila pekade mot en möjlighet för nya alternativ när hon behandlade utvidgningen av brottspåföljder vid sidan om straff, behandling och vård: "By offering a wider range of action alternatives than those mainly related to the control of individual offenders, the 'third alternative' will, however, attract those who are concerned about the present injustices and inefficiency of the over-all system of social control."³⁴³

Utöver straff och behandling kunde ett sådant tredje alternativ vara det restitutiva synsättet. Det mest centrala då är att, såsom i retributivism, rätta till det felaktiga, men inte genom att vålla smärta hos förövaren, utan genom att kompensera offret. Det restitutiva synsättet hänger ihop med en förnyad uppmärksamhet för offrets rättigheter, som också jag redan har varit inne på i samband med kapitel 2.3.1 om offrets perspektiv. En sådan uppmärksamhet på offrets intressen kan medföra en förståelse för att många offer helst önskar kompensation för den skada som brottet förorsakade och i en mindre utsträckning straff åt förövaren. Detta blir aktuellt i synnerhet med mindre brott. Därför syftar det restitutiva till att tillgodose offrets behov av en kompensation.³⁴⁴

De restitutiva synsätten belyser tydligt den samtida samhällsutvecklingen, vilket påpekas både av Conrad G.

³⁴² Anttila 2001, 86. För en kritik av behandlingsideologin, se Anttila 2001, 86 – 87; Molander 2002, 253 – 268.

³⁴³ Anttila 2001, 90.

³⁴⁴ Brunk 2001, 35; Anttila 2001, 71.

Brunk i artikeln *Restorative Justice and the Philosophical Theories of Criminal Punishment* (2001) och Anttila i artikeln "From Crime Policy to Victim Policy" som ingår i artikelsamlingen *Ad Ius Criminale Humanius. Essays in Criminology, Criminal Justice and Criminal Policy* (2001). Anttila ser en koppling till vår pragmatiska tid där man helst vill att status quo före brottet återställs medan Brunk förklarar det hela genom tanken om en minimistat som ger maximalt med utrymme åt de enskilda individerna. I stället för att staten blandar sig i det som kan tolkas hörande till människornas privata sfär tillåter man konfliktlösning genom den öppna handelns principer.³⁴⁵

Jag vill ännu påpeka en synvinkel i utvecklingen av de alternativa metoderna för konfliktlösning. Jag menar att i och med dessa alternativa metoder kunde man konstatera att man är tillbaka där man började, i en situation där människor så fritt som möjligt och utan blandning av staten får lösa sina konflikter. Efter en tid upplevdes det ursprungliga informella deltagandet inte som tillfredsställande då det fanns en viss risk för missbruk av systemet. Därför utvecklades straffsystemet till den nyklassiska riktningen där man detaljerat beskrev vilket straff följer på vilket brott. Där ges människor färdiga lösningar och regler för att garantera en jämlikhet bland alla.

Här skymtar olika konfliktlösningsparadigm fram, något också jag vill göra till en poäng i denna avhandling. Det samtida, som jag har valt att beskriva som det senmoderna, ger uttryck för flera utvecklingar som kan tolkas mot bakgrund av en uppgörelse med tankeunderlag som man länge har sett den västerländska livsformen vila på. Jag vill här lyfta fram sådana element i det moderna som en tro på att verkligheten är kontrollerbar, att den kan skådas objektivt och även värdeneutralt.

Mot bakgrund av detta övergår jag i det följande till ett, enligt min mening, mycket centralt perspektiv på straffet och

³⁴⁵ Brunk 2001, 35; Anttila 2001, 71; Leinonen 1999, 30.

dess motiv. Detta perspektiv ignoreras ofta i den samtida diskussionen om straff. Icke desto mindre ger det uttryck för något viktigt inom ramen för ett tal om straff.

4.2.3 Straffets etiska betydelse

De olika straffteorierna kan diskuteras och har diskuterats ur många olika synvinklar men jag vill göra det speciellt ur den moraliska synvinkeln. Jag har redan hänvisat till det nära sambandet mellan rätt och moral och jag vill nu påpeka ytterligare ett tema där frågan aktualiseras och som samtidigt berör individernas möjlighet att ha ett internt perspektiv på brottet och straffet. Jag har konstaterat att det interna perspektivet jämfört med det externa perspektivet ofta är mera fruktbart när man vill få till stånd en gedigen förändring. I det följande fördjupar jag den argumentationen ytterligare.

I och med ett antal olika alternativ till brottspåföljder som också jag har pekat på blir det tydligt att det går att kritiskt diskutera de stora straffteorierna. För att belysa några poänger i en sådan kritik hänvisar jag här speciellt till kritiken mot allmänprevention för jag menar att den ger en bra bakgrund för en vidare reflektion om straffets eventuella motiv.³⁴⁶

Kritik mot den allmänpreventiva modellen kan ta fasta på innebörden av ett rationellt tänkande som den förutsätter. Braithwaite påstår att den viktigaste orsaken till att vi inte mördar knappast är vår fruktan inför ett fängelsestraff. Ett brott som mord är helt enkelt otänkbart för oss. Ifall vi någon gång är beredda att mörda är vi knappast längre rationellt tänkande såsom preventionsmodellen förutsätter, utan mest överflödade av emotioner, menar han.³⁴⁷ Också Lappi-Seppälä ifrågasätter förövarens rationella tänkande vid gärningens

³⁴⁶ Mera ingående om en kritik mot straffandet: se Cragg 1992, 189 – 192 angående olika brottspåföljder och kritik av dessa; Zehr 1995, 76 – 77 allmänt om kritik mot att man medvetet förorsakar smärta; Anttila 2001, 86 – 87 speciellt för en kritik mot rehabilitering och Molander 2002, 287 – 297 allmänt om begreppet straff.

³⁴⁷ Braithwaite 2001, 10.

stund. Han pekar mot straffskalan och undrar om en rattfyllerist kan stoppas med ett straff på fyra månader men inte med ett på två månader.³⁴⁸ Ingendera av anmärkningarna ifrågasätter alltså straffet i sig, utan är mest sysselsatta med en reflektion kring den metod som bäst fungerar preventivt.

Jag menar att en sådan diskussion om den preventiva modellens svagheter pekar mot behovet av alternativa synsätt som har sin utgångspunkt i något utöver det som endast kan fångas med förnuftet. Här går Emmanuel Lévinas rakt på sak. Också han hänvisar till faktumet att förbudet mot att döda inte omöjliggör mordet. Detta, menar han, är ett bevis på att ett förbud inte är en ontologisk nödvändighet när man vill hindra brott.³⁴⁹ Det är alltså något i ett förbud som kan tolkas som problematiskt.

Därmed vill jag här införa ytterligare en aspekt. Jag har redan varit inne på den men nu blir den aktuella också i detta fall. Jag menar att en vädjan till förövarens förnuft är lika med något externt påfört. Man kommer utifrån med förbud som inte nödvändigtvis relaterar till de sidor hos en människa, i detta fall hos en förövare, som är viktiga när man vill åstadkomma något. Den egentliga meningen med straff torde då gå ut på en reflektion om hur vi internaliserar moralnormer.

För att belysa det som jag menar här i mera detalj tar jag igen fram Wittgenstein, men den här gången i *Tractatus Logico-Philosophicus* (1962). Han behandlar där temat om brott och straff och jag ska citera honom här i sin helhet, för det vidare resonemanget som nedan följer bygger på just den poäng som han gör:

³⁴⁸Lappi-Seppälä 1994, 58. En invändning mot den här tanken lyfter upp organiserad brottslighet. Men det påpekas i Lappi-Seppälä 1994, 57 att om brottslighet är en levnadsvana har förövaren knappast någonting att förlora, brottsligheten handlar då om en livsstil. En stor del av traditionell brottslighet görs under omständigheter där det inte finns plats för ett rationellt överbäggande av för- och nackdelar av ett visst beslut.

³⁴⁹Lévinas 1993, 101. Se också Lappi-Seppälä 1994, 59.

Medling vid brott

Första tanken inför formuleringen av en etisk lag av formen "Du skall..." är: Och än sedan, om jag icke gör det? Men det är klart, att etiken icke har någonting att göra med belöning och straff i vanlig bemärkelse. Alltså måste frågan om följderna av en handling vara irrelevant. – Åtminstone får dessa följder icke vara händelser. Ty någonting riktigt måste det ändå ligga i frågeställningen. Det måste visserligen finnas ett slags etisk belöning och etiskt straff, men dessa måste ligga i handlingen själv. (Och det är också klart, att belöningen måste varas något angenämt, straffet något oangenämt).³⁵⁰

Den här distinktionen av Wittgenstein mellan den vanliga och etiska betydelsen av straff utvecklas vidare av Peter Winch i *Ethics and Action* (1972) där också han understryker att den senare måste ligga i handlingen själv. Winch menar att ett straff får en etisk betydelse för den straffade enbart om dess påföljd reflekteras över på ett sätt som faktiskt spelar en roll.³⁵¹

Ett straff i en vanlig bemärkelse innebär att förövaren inte har någonting emot det begångna brottet i sig utan bara dess påföljd. Den preventiva modellen kan i sin enklaste form tolkas som ett uttryck för ett straff i en vanlig bemärkelse. Förövaren kan avstå från brott, men för fruktan av påföljden, inte därför att hon ser gärningen i sig som förkastlig. Winch påpekar något ironiskt hur kriminologen kan vara nöjd med ett straff i vanlig bemärkelse. Brotts begås inte och förövaren har lärt sig med en gång. Men, understryker han, straff i en vanlig bemärkelse är inte tillräckligt som en etisk ståndpunkt.

³⁵⁰ Wittgenstein 1962, 6.422. Jag vill hänvisa till att *Tractatus* anses som tillhörande till Wittgensteins tidigare produktion. Se t. ex. von Wright 1982, 27: " [Tractatus and Philosophical Investigations ...] represent a transitional stage in Wittgenstein's philosophy. [...] The later Wittgenstein, in my view, has no ancestors in the history of thought. His work signals a radical departure from previously existing paths of philosophy." Jag anser det ändå motiverat att här använda ett citat från ett verk som representerar en annan slags filosofi därför att det som jag egentligen stöder mig på är Winchs tolkning av Wittgenstein, och inte på Wittgenstein själv.

³⁵¹ Winch 1972, 214.

Enbart den som beslutar sig för att inte begå mera brott därför att brottet i sig är fel representerar en etisk hållning.³⁵²

De två ståndpunkterna skiljer sig beroende på var själva straffet eller belöningen finns, i själva gärningen eller i gärningens konsekvenser. I den vanliga betydelsen används straff och belöning som incitament eller avskräckningsmedel, som externa standard, medan den etiska hållningen är en intern hållning.³⁵³ Bara om man har internaliserat straffet kan man tala om ett straff i en etisk mening.

Som ett konkret exempel på skillnaden mellan incitament och att avskräcka från straff hänvisar Miroslav Volf till kristendomens tidiga skeden. Trots att levnadsreglerna var inristade på stentavlorna bröt folket mot det gamla förbundet mellan Gud och hans folk om och om igen. Det nya förbundet i Jesus Kristus däremot visar att man behöver mera än bara regler och föreskrifter. Det nya förbundets stora utmaning och fundamentala frågeställning är hur man kan lära sig ett liv där moraliska föreskrifter finns skrivna i människornas hjärtan i stället för stentavlor.³⁵⁴

Medan insikten om den här viktiga skillnaden kan beskrivas som den stora idén i kristendomen och då man därmed inte kan beskriva den insikten som någon ny uppfinning har tron på reglernas vikt inte gått miste om sin kraft. Jag vill därför tillägga att den här skillnaden inte behöver betyda att man borde, eller nödvändigtvis ens kunde,

³⁵² Winch 1972, 217 – 218.

³⁵³ Winch 1972, 218 – 219. Jag vill dock hänvisa till att min presentation av den allmänna preventionen här är förenklad. Cragg 1992, 47 påpekar att "our experience suggests that seeking to deter unwanted behaviour in this way is or can be effective. It is one of the ways in which we train children. It is also one of the ways in which adults are disciplined." Medan den direkta allmänpreventionen leder till att man är orolig för att bli fast kan allmänpreventionen fungera också indirekt. Inom rättens område kan detta betyda att man t.ex. genom den skrivna straffrätten låter människor internalisera moralnormer. Se vidare Lagerspetz 1989, 17; Wittgenstein 1992a, § 85.

³⁵⁴ Volf 2006, 207.

avstå från varje regelverk, bara för att de inte representerar något internt och därmed etiskt.

Det är ingenting i regler i sig som gör att man inte talar om dem i etiska termer. Men jag menar att ett straff i en etisk mening öppnar för fruktbara perspektiv för möjligheter att styra de mellanmännsliga förhållandena och internalisera regler.

Medan medling inte ska ses som ett straff, som jag har påpekat, menar jag att en sådan syn på ett straff i en vanlig eller i en etisk bemärkelse, ger en intressant synvinkel också på medling och dess betydelse. Jag vill hävda att medling kan innebära en brottspåföljd i en etisk bemärkelse. Man understryker samtidigt att ett straff i en vanlig bemärkelse inte är meningsfullt.³⁵⁵

Här hänvisar jag tillbaka till början av detta underkapitel där jag utöver begreppet straff även lyfte fram begreppet dom. Jag menar att den här diskussionen om straffets etiska betydelse kan förlängas till att även gälla domar. Jag definierade domen som ett moraliskt avståndstagande från en förbrytelse. Men utifrån diskussionen här ovan menar jag att även domen riskerar att bli ingenting annat än något externt pålagt som den dömda inte bryr sig om och som då går miste om sin mening.

Inom ramen för medling eventuellt uteblir samhällets dom på förövaren. Men det som kan komma i stället är offrets, eller i bästa fall de två parternas gemensamma, dömande för gärningen. Medlingen representerar en konfliktlösningsmetod som ifrågasätter behovet av statens dom vid sidan av de två parternas egen existentiell behandling av brottet.

Offret och förövaren ges vid medling en möjlighet att

³⁵⁵ För att jag inte själv skall hamna i en förvirring i talet önskar jag redan här understryka att talet om ett straff i samband med medling kan vara missvisande. Man ska inte utgå från att medling automatiskt innebär att ett straff uteblir. Detta anknyter sig till ett vidare tal om medling mera som ett alternativ eller som ett komplement. Den diskussionen för jag nedan i kapitel 5.

reflektera över gärningen och dess påföljder på ett sätt som verkligen spelar en roll. Genom det personliga deltagandet blir de internt engagerade i konfliktlösningen på ett sätt som man inte är om man bara blir påförd en påföljd enligt angivna föreskrifter. Medling kan därmed vara en högst moraliskt relevant konfliktlösningsmetod. Men medling har också en stark anknytning till rättsskipningen. Vid medling kommer förhållandet mellan rätt och moral fram på ett tydligt sätt. I det följande presenterar jag huruvida medling är anknuten till rätten i Finland

4.3 Straffprocessen i Finland - en inblick

Då medling kan få vissa juridiska verkningar och då jag har avgränsat mitt syfte med denna avhandling till att omfatta medling vid brott i den form som den kommer till uttryck i Finland anser jag det befogat att ge en kort inblick i rätten i Finland, i de delar som är relevanta för medling. I detta avsnitt stöder jag mig mest på existerande rättsvetenskaplig litteratur.³⁵⁶

Den finska rättskulturen präglas traditionellt av ett legalistiskt tankesätt. Kärnan i detta är rättsskipningens lagbundenhet. Tankesättet betonar de rättigheter som skyddas i lagen och det officiella systemets funktioner, formella krav för uppnående av rättvisa, handlingens objektiva egenskaper och domstolarnas betydelse.³⁵⁷ Trots den här lagbundenheten kan systemet samtidigt karakteriseras som flexibelt.

Enligt Kaijus Ervasti är det speciella med det finländska rättssystemet - och egentligen med rättssystemen i det kontinentala Europa - att det i sig redan innehåller många drag som på annat håll skulle klassificeras som alternativa. I Finland är flera olika alternativa konfliktlösningsmetoder

³⁵⁶ Jag vill dock nämna att den lagstiftning som här blir aktuell består av lag om rättegång i brottmål 689/1997; Strafflag 39/1889; Förundersökningslag 449/1987.

³⁵⁷ Ervasti 2006, 406; Koskinen 2002, 14; Anttila 2001, 187.

redan institutionaliserade och erbjuds inom ramen för myndighetsmaskineriet.³⁵⁸ Dessa för sin del vittnar om det finländska systemets utvecklingstendenser.

Jag har redan ovan i kapitel 4.1.2 pekat på att en omvandling håller på att äga rum vad gäller de traditionella juridiska principerna. Rätten utvecklas i takt med andra utvecklingar i samhället. Under de senaste decennierna har rättssystemet i Finland genomgått viktiga förändringar för att svara på de samtida utmaningarna. Dessa reformer medförde ett nytt slags tänkande inom hela rättsväsendet.³⁵⁹ Icke minst syns det föreliggande brytningsskedet i domstolarnas verksamhet och i hela domstolskulturen.

Grundläggande förändringar i domstolskulturen påpekas av Vaula Haavisto som i dissertationen *Court Work In Transition* (2002) har forskat i förändringar i domstolsarbetet. Hon menar att när man traditionellt i domstolarna har betonat den lagenliga lösningen där domaren fastställer den objektiva och materiella sanningen och ger rätt åt den ena parten har man så småningom gett utrymme för förhandlade kompromisser som de båda parterna kan nöja sig med.³⁶⁰ Det

³⁵⁸ Ervasti 2001, 23. Som exempel på dessa alternativa metoder nämner Ervasti rättsliga rådgivningstjänster för konsumenter eller med anledning av skulder. Också olika ombudsmän kompletterar det offentliga systemet genom att följa upp lagstiftningens missförhållanden. Ervasti 2001, 23 – 24.

³⁵⁹ Förändringarna innehåller en totalrevidering av strafflagen som syftade till att ompröva vad som ska straffas och hur strängt, se Koskinen 2002, 20 – 23; Anttila & Törnudd 2001a, 202 – 203. Den stora underrättsreformen däremot syftade till att modernisera både det finska domstolsväsendet och själva rättegångsförfarandet. Grunden och drivkraften bakom reformen var tanken om att rättskipandet borde vara snabbt, säkert och billigt. Se Alvesalo & Ervasti 2006, 69; Havansi 2002, 243 – 244.

³⁶⁰ Haavisto 2002, 281 – 282. Se också Ervasti 2006, 408 – 409 som beskriver närmare hur domstolarnas förlikningsverksamhet, som togs i bruk 1993 och rättsmedling, som togs i bruk 2006, innebär stora förändringar för domstolarna. Ervasti understryker hur domstolarnas verksamhet och domarnas arbete förändras på ett grundläggande sätt av den processuella rättvisan, ett kundbaserat tänkesätt, den ökade vikten av interaktionskunskaper, ett framhävande av konfliktlösning och utvecklandet

Utgångsläge

går alltså att skönja utvecklingar som tyder på en ökad betoning av kontexten och de två parterna.

Eftersom dessa förändringar hänför sig till centrala karakteristika av rättsskipningen anser jag det angeläget att understryka deras förekomst redan här. Samtidigt måste jag dock påpeka, med bl.a. Kaijus Ervasti, att då systemet för tillfället ligger mitt i detta brytningskede är det uppenbart att alla de möjligheter som förändringar i domstolskulturen som bäst kan innebära inte ännu förverkligas i sin helhet.³⁶¹ Därför ger jag i det följande en inblick i hur straffprocessen i Finland förelöper.

Jag börjar med en viktig påpekan, som jag delvis har varit inne på redan tidigare, det handlar om skillnaden mellan brott och tvister. Rättegångsären den kan indelas i civil- och straffprocessuella mål, utgående från deras rättsliga karaktär. Straffprocessen sammanhänger med den materiella straffrättens definition på brott och straff och är då en rättegång där det påstås att ett brott har blivit begånget. Av den här materiella utgångspunkten följer att lagen i de flesta fall förpliktar en viss myndighet – allmänna åklagaren – att inleda en process. Den civilprocessuella utgångspunkten däremot är den motsatta. Att inleda ett civilmål är helt frivilligt och ingen part är tvungen att börja processera.³⁶²

I det följande kommer jag att huvudsakligen koncentrera mig på straffprocessen eftersom medling vid brott för det mesta handlar om brott. Men det är viktigt att inse hur skillnaden mellan brott och tvist medför en något annorlunda synvinkel på medlingens juridiska konsekvenser, då straffprocessen enligt lagen är nödvändig medan civilprocess inte är det.

av alternativa förfaranden.

³⁶¹ Ervasti 2006, 408 – 409. Som ett exempel på att utvecklingar kommer krypande är det värt att nämna att dansken Jørgen Dalberg-Larsen redan i decennier har framhåvt en förändrad juristroll som framträder i takt med mera allmänna utvecklingar i samhället. Dalberg-Larsen 1989, 102 – 104.

³⁶² Havansi 2002, 154 – 157. Se ovan kapitel 2.1.4 för exempel på tvister.

Medling vid brott

I en utbredd bemärkelse kan man säga att konfliktlösningssystemet omfattar tre huvudskenen som är så olikartade att man har hänfört dem till var sin myndighetsorganisation. Polisen undersöker att en överträdelse faktiskt har ägt rum om man misstänker ett brott. Utgående från den här undersökningens resultat bedömer domstolar bevis och fäller själva domen för den eventuella påföljden. Till slut måste man se till att påföljden förverkligas, vilket organiseras till exempel av fängelsemyndigheten.³⁶³ Jag beskriver dessa skeden lite utförligare, eftersom de spelar en avgörande roll också för medlingen.

Hur processen från brottet till påföljden framskrider bestäms enligt förutbestämda förfaranden, enligt det som kallas för processrätt. Meningen med processrätten beskrivs av Havansi med en hänvisning till parternas rättsskydd. Fanns det inga regler, skulle undersökningen och dömandet riskera att bli slumpmässigt och godtyckligt. Dessutom förutsätter ett fungerande rättsmaskineri av arbetsekonomiska skäl fastställda rutiner.³⁶⁴

Straffprocessens utgångspunkt är en gärning, men processen i sig börjar först efter att brottet kommit till polisens kännedom. Detta kan ske på olika sätt, t.ex. som en brottsanmälan. Anmälan görs huvudsakligen av målsäganden, offret. Polisen inleder då en förundersökning, under vilken utreds ifall det finns tillräcklig anledning att anse att ett brott är begånget och att misstänka att någon är skyldig till det.³⁶⁵

När brottet har utretts tillräckligt avslutas förundersökningen. Om polisen så anser överlämnas saken till den allmänna åklagaren för en åtalsprövning. Men polisen kan

³⁶³ Havansi 2002, 152 – 153.

³⁶⁴ Havansi 2002, 153.

³⁶⁵ Havansi 2002, 252 – 253; Frände 2003, 149 – 163. Målsäganden är den som har utsatts för ett brott och vars straffrättsligt skyddade intressen kränkts eller äventyrats genom ett brott. Frände 2003, 188.

Utgångsläge

även själv redan i detta skede bevilja en åtalseftergift. Detta är möjligt om målsäganden inte har några anspråk med anledning av brottet, och om brottet uppenbarligen är ringa och inte kan förutses medföra strängare straff än böter.³⁶⁶

Här står vi inför en central punkt med tanke på medling. Jag har i kapitel 2.1.1 konstaterat att en stor majoritet av fall hänvisas till medling av polisen och att information om medlingens resultat skickas tillbaka till den myndighet som har hänvisat fallet till medling. Om parterna under medlingen har kommit överens om en konfliktlösning kan polisen på vissa grunder bevilja åtalseftergift så att saken därmed är över. Medling kan då ha en verklig relevans också i myndigheternas ögon. Om de två parterna däremot inte har kommit överens eller om polisen annars så anser, förs fallet vidare från polisen. Detta kan ske även om parterna har kommit överens under medling.

Åklagarväsendet är ett viktigt organ inom rättsväsendet. Brottsoffret behöver inte delta i straffprocessen i domstolen, när åklagaren gör det i stället för henne. Utan åklagarväsendet skulle det dessutom vara beroende av de enskilda offrens ofta otillräckliga personliga resurser om förövare ställs inför straffrättsligt ansvar – ett ansvar som är av största vikt också med tanke på det allmänna intresset.³⁶⁷

Härbefinner vi oss alltså igen i en diskussion om hur staten står som garant för att vissa saker händer och varför det anses motiverat att det offentliga griper in i det privata. Man menar att man skyddar offret men också det allmänna intresset.

Brott lyder huvudsakligen under allmänt åtal. Då kan åklagaren på eget initiativ genomföra åtalsprövning, oberoende av vad offret anser om brottet eller behovet av att föra saken vidare. Att åklagaren anses vara behörig i regel i alla ärenden avspeglar tanken om att det är staten och samhället som ser till att förövarna blir bestraffade. Vid vissa

³⁶⁶ Havansi 2002, 256 – 257; Frände 2003, 161 – 162.

³⁶⁷ Havansi 2002, 266; Frände 2003, 188.

Medling vid brott

brott har man dock gett mera utrymme för offret. Det handlar om målsägandebrott, vilket betyder att målsäganden själv får bestämma om hon vill att ett åtal väcks. Dessa brott är oftast så obetydliga att det inte ligger i allmänt intresse, i åklagarens intresse, att väcka åtal för dem.³⁶⁸

Igen har vi här en central punkt med tanke på medlingen. Om ett medlingsfall handlar om ett målsägandebrott kan offret själv, efter medlingen, återkalla sin åtalsbegäran. Det betyder i de flesta fall att saken därmed är avklarad mellan de två parterna. Medling har alltså en verkan också i myndigheternas ögon. Även om, som jag vill understryka redan här och som jag kommer att utveckla i det nästa kapitlet, offret kunde återkalla sin åtalsbegäran också utan medling. Det måste också påpekas att medling inte automatiskt behöver leda till en åtalseftergift. Det är alltid polisen och åklagaren som har sista ordet.

Målsägandens åtalsrätt är endast subsidiär. Det finns fall där åklagaren behåller åtalsrätten även om målsäganden själv har velat avstå från åtalet, även efter en medling. Åklagaren spelar därmed fortfarande en roll också i målsägandebrott. Detta är fallet om en synnerligen viktig allmän fördel så kräver. Till exempel, om ett brott är tillräckligt grovt och målsäganden ändå inte vill väcka ett åtal så utgör det ett hot mot den allmänna laglydnaden. Målsägandens passivitet får inte betyda någon fribiljett till fortsatt brottslighet. Åklagaren måste då säkra samhällsfreden och själv väcka åtalet. Den allmänna laglydnaden och det gemensamma goda i samhället spelar alltså en viktig roll när man överlägger påföljder för ett brott.³⁶⁹

Åklagaren väcker åtal om det vid förundersökningen har framkommit sannolika skäl som talar för att den misstänkta är

³⁶⁸ Havansi 2002, 269 – 270; Frände 2003, 187 – 188.

³⁶⁹ Frände 2003, 188 – 190. Ett sådant fall där åklagaren behåller åtalsrätten, även mot målsägandens egen vilja, kan utgöras t.ex. av ett tvingande till samlag. Havansi 2002, 270.

skyldig. Det finns dock ett undantag från denna regel. Åklagaren har getts en vis prövningsrätt vid smärre förseelser. Åklagaren har en möjlighet att på vissa bestämda grunder meddela om en åtalseftergift även om den misstänkta kan anses som skyldig till brottet. Brottsens lindrihet kan utgöra en grund för åtalseftergift. Det anses inte meningsfullt att åtala om brottet är obetydligt. En annan grund är förövarens ålder. Om brottet har begåtts av någon som ännu inte fyllt 18 år är det en grund för en åtalseftergift. Därutöver, om förövaren har handlat för att avstyra eller avlägsna verkningarna av brottet kan det ligga till grund för en åtalseftergift.³⁷⁰

Här ligger ytterligare en central punkt med tanke på medlingen. Det är enligt de ovannämnda grunderna som åklagaren kan, enligt sin bedömning, meddela en åtalseftergift också efter en medling. Det som dock måste understrykas är att det i vissa fall, där åklagaren meddelar om en åtalseftergift efter en medling, inte är medling i sig som utgör den egentliga grunden för åtalseftergiften, utan snarare just förövarens ålder eller brottsens lindrihet. En åtalseftergift kunde vara möjlig också utan medling. Ytterligare en grund för åtalseftergift kan däremot utgöras av förövarens försök att avlägsna verkningar av brottet. Medling kan räknas som ett sådant försök. I ett sådant fall är det uttryckligen medling som blir avgörande för åtalseftergiften.³⁷¹

Jag ska ännu helt kort ge en inblick i det som händer ifall åklagaren beslutar sig för att väcka åtal. Efter att åklagaren i sin åtalsprövning har fattat beslut om att väcka åtal ska hon

³⁷⁰ Havansi 2002, 271 – 272; Frände 2003, 194 – 200. Sådant handlande konkretiseras i lagtexten som ”uppnådd förlikning mellan gärningsmannen och målsäganden” vilket kan innebära att vidare åtgärder är oändamålsenliga. Frände 2003, 199. Se också lag om rättegång i brottmål 11.7.1997/689, 1 kap 8 §. Frände menar ytterligare att åklagaren ska sträva efter att avlasta systemet och ta helhetssituationen under brottet i beaktande. Till brottet och till de två parternas situationer kan nämligen höra också sådana omständigheter som gör att åtalet och rättegången vore oskäligen. Frände 2003, 196.

³⁷¹ Se Frände 2003, 199.

Medling vid brott

enligt huvudregeln fatta en stämningsansökan som lämnas till underrättens kansli. En domare i domstolen granskar den här ansökan och förberedelsen av målet inleds.³⁷²

Domstolens uppgift gick länge ut på att fastställa det i lagen angivna straffet. Numera är strafflagens fängelse- och bötesstraff i samtliga fall relativa. Domstolens uppgift består därför i att inom vissa gränser bestämma det konkreta straffet.³⁷³

Trots att man har strävat efter ett överskådligt och jämlikt straffsystem är man, enligt Koskinen, i själva verket långt från ett klart system i Finland. Hundratals lagar som reglerar olika livsområden innehåller straffstadganden som ofta täcker ett vidsträckt och diffust fält av gärningar. Lagstiftning med nya kriminaliseringar har tillkommit rutinmässigt. Ett praktiskt problem härmed är, enligt Koskinen, myndigheternas arbetsbörda på grund av det växande antalet oavgjorda brott.³⁷⁴ Detta praktiska problem har också praktiska konsekvenser, vilka påpekas av Dan Frände i *Brott och rättegång* (2003). Han menar att det i dagens lagstiftning finns en tendens att avlasta domstolsväsendet från s.k. bagatellbrottslighet. Samtidigt försöker man hitta effektivare medel än straff och övriga påföljder för brott i kampen mot

³⁷² Frände 2003, 214 – 216.

³⁷³ Koskinen 2002, 92. Kärnan i det finländska straffsystemet utgörs av frihets- och förmögenhetsstraff såsom fängelse och böter. Kvantitativt är merparten av de utdömda straffen böter och de flesta fängelsestraffen döms ut villkorligt. Påföljdssystemen i Finland har utvecklats med tiden och ett antal alternativa påföljder har införts. Koskinen 2002, 69. Ett nytt alternativt straff till ovillkorligt fängelse är t.ex. samhällstjänst som handlar om ett oavlönat allmännyttigt arbete som den dömda utför ett visst antal timmar i veckan. Samhällstjänsten begränsar starkt den dömdas frihet när den inte får villkorlig frihet efter att ha avtjänat en del av straffet utan är tvungen att utföra alla timmar som han dömdes till. Samhällstjänsten är ett straff genom vilket man anser sig kunna minimera straffets skadliga följder utan att pruta på straffets punitivitetskrav. Linderborg 2001, 46, 209, 238.

³⁷⁴ Koskinen 2002, 13.

önskat beteende.³⁷⁵

Också den här punkten är viktig med tanke på medling, som karakteriseras som en alternativ konfliktlösningsmetod. Utvecklingen av alternativa metoder behöver inte beskrivas enbart ideologiskt utan kan också ges en praktisk, utilitaristisk tolkning. De behövs för att avlasta domstolväsendet från ett överflöd av fall. De ideologiska motiven för medling däremot handlar ofta om en kritik mot domstolsprocessen och dess svagheter.

Straffprocess inför domstolen är ofta tredelad. Det är möjligt för domstolen att anordna både skriftlig och muntlig förberedelse i brottmål, i syfte att planera huvudförhandlingen, men oftast behövs inte sådant och man kallar den åtalade genom en stämningsansökan till det som kallas för en huvudförhandling.³⁷⁶

De två parterna, och speciellt offrets, enkla roll inför domstolen belyses genom det att målsäganden inte behöver ens kallas till huvudförhandlingen om det är den allmänna åklagaren som för målsägandens talan. Men målsäganden kan behövas som en upplysningsperson i rätten, vilket rent praktiskt betyder att målsägandens ställning är jämförbar med ett vittnes.³⁷⁷

Det är den här betoningen av de professionellas roll som undanskymmer de två parternas roll och som bl.a. Nils Christie tog fasta på i sin berömda artikel.³⁷⁸ De två parternas ställning inför domstolen har hänvisats till också i finländska undersökningar. Vaula Haavisto har i sin undersökning iakttagit fall som behandlades inför domstol för att se hur interaktionen mellan de olika aktörerna är inför rätten. Hon

³⁷⁵ Frände 2003, 107. Inom ramen för domstolar och rättsskipning finns en rad olika förlikningsfrämjande förfaranden, som syftar till att parterna kommer överens i godo. Se ovan kapitel 2.1.2 för en kort introduktion i dessa.

³⁷⁶ Frände 2003, 224 – 226.

³⁷⁷ Frände 2003, 227.

³⁷⁸ Se nedan kapitel 5.1.1 där jag diskuterar Nils Christies artikel mera ingående.

bekräftar att processen sker huvudsakligen bland de två advokaterna samt domaren. Ett intressant drag, menar hon, i rättsalens dialog är att man knappast kan kalla det för en dialog. Även om situationen och dialogen i sig sker mellan de två parterna så är det de tre professionella som är aktiva. Men inte heller de tre för en riktig dialog. De ser sällan på varandra utan på sina papper eller ger slumpmässiga blickar mot domaren. Språket som används är mycket formellt, ofta i passiv form dessutom.³⁷⁹

Med detta vill jag inte hävda att systemet är felaktigt, utan peka mot möjliga sätt att reflektera kring en rättsprocess.³⁸⁰ Det är de två parternas synvinkel som lätt fattas och deras behov åsidosätts.³⁸¹ Jag vill därmed påminna om den distinktion som jag har gjort och som innebär ett deltagar-, bedömar- och betraktarperspektiv.

En sådan distinktion mellan olika perspektiv kan också göras i förhållande till rättsprocessen. Distinktionen är enligt min mening också motiverad eftersom den hjälper oss att inse vilken betydelse de olika erfarenheterna har. Ett deltagarperspektiv på rättegången och straffen kan vara, och är ofta också, betydligt annorlunda än bedömarperspektivet. För att ytterligare utveckla deltagarperspektivets betydelse

³⁷⁹ Haavisto 2002, 117. Se också Tuula-Riitta Välikoski, vars undersökning visade att likaså är domstolsbehandlingen av brottsfall mycket formell och sker huvudsakligen mellan de professionella. Välikoski 2004, 167, 179 – 180. Haavisto hänvisar dock vidare på antydningar som ger uttryck för att underrättsreformen har medfört förbättringar i de två parternas initiativmöjligheter under behandlingen. Till skillnad från tidigare iakttagelser där de två parterna uttalade sig nästan enbart för att komplettera de professionellas tal, tog de två efter reformen mera aktivt del i samtalen. De expanderade, ifrågasatte och även begränsade tvisten så som de professionella hade presenterat den. Haavisto 2002, 246 – 247.

³⁸⁰ Eftersom min uppgift här inte är att bedöma domstolsprocessen går jag inte in på denna problematik, men jag hänvisar till Wilhelmsson 2001, 112 som understryker domstolsprocessens roll som ett viktigt moraliskt kommunikationsställe, också för de två parterna.

³⁸¹ Se också Leer-Salvesen 1998, 149.

Utgångsläge

övergår jag nu att närmare diskutera medling vid brott.

Innan det vill jag dock sammanfattningsvis konstatera att det att samhället griper in i det privata, till exempel i form av olika rättsliga åtgärder, motiveras ofta av den ordningsskapande funktionen som samhällets tvångsåtgärder har. Genom kodifierade, nedskrivna regler menar man undvika godtycklighet och bevara den enskildas rättssäkerhet och ställning gentemot staten samt också gentemot andra människor. Också processrätten som reglerar straffprocessens framskridande kan sägas tjäna ett sådant syfte.

Straffet handlar om ett medvetet förorsakande av negativa upplevelser för förövaren. Straffandet och frågan om den som straffar handlar om ett behov av att undvika de enskilda offrens hämndlystnad och godtyckliga reaktioner på brott. Att staten straffar, i stället för den enskilda handlar också om att det sist och slutligen är staten som har kriminaliserat vissa handlingar. Brottet är därmed ett brott mot statens regler. Jag påpekade också att straffets behov förklaras genom en hänvisning till dess avskräckande verkan.

Medling kan anses vara en brytning mot tanken om ett behov av straff. Medling i sig innebär inget straff och vid medling kan straffet utebli. Medling kan dessutom ställas mot bakgrund av samhällskontraktsteorier som hänvisade till behovet av en gemensam ordning och reda. I ljuset av detta kan möjligheten för de enskilda två parterna att lösa sin konflikt enligt eget behov och överenskommelse, utan någon hänsyn till de för samhället gemensamma riktlinjerna för brottspåföljder, tolkas som något problematiskt.

Jag har redan tidigare hänvisat till tanken att medling representerar ett nytt och annorlunda paradigm jämfört med det förhärskande. Denna tanke får mera tyngd även här. Medling utgår inte från straffandets utan från återställandets rationalitet men ofta ställs medling mot straffandets rationalitet.

För att förklara huruvida medling ändå kan vara något fruktbart har jag lyft fram begreppet legitimitet med vilket jag har velat införa en moralisk aspekt i erfarenheter av rättens

Medling vid brott

giltighet. Den här aspekten kommer bara sällan fram i rättsvetenskaper men är enligt min mening mycket betydelsefull. Ur ett deltagarperspektiv behöver de två parterna inte vara nöjda med de rättsliga besluten, även om de är fattade med ett fullkomligt hänsynstagande i förhållande till den gällande lagen. Bl. a. detta har varit en källa till ett behov av alternativ till rättssystemet. I det följande ska jag gå över till att analysera detta närmare, behovet av ett alternativ till rättssystemet.

5 Alternativ: Ett annat sätt att se på konfliktlösning

I det föregående kapitlet behandlade jag motiv och organisering av samhällets ingripande i det privata. Jag hänvisade även till det som kan upplevas som problematiskt i sådant tänkande. I detta kapitel utvecklar jag dessa argument vidare men nu med en starkare anknytning till medling vid brott.

Jag hänvisar tillbaka till kapitel 2 där jag diskuterade det praktiska tillvägagångssättet för medling och gav utrymme för olika perspektiv som man kan anlägga på medling och som jag karakteriserade som interna och externa förhållningssätt. I det här kapitlet är utgångspunkten mera teoretisk. Jag diskuterar det som man har strävat efter med medling. Det är därmed mest myndigheter och medlingsteoretiker som kommer till tals. Deras tal ger ett väsentligt perspektiv på medling. I detta kapitel, som en utvidgning av det mera praktiskt utformade kapitel 2, aktualiseras även en eventuell klyfta mellan teori och praxis som gör sig gällande. Den här klyftan, vill jag argumentera, leder till en osäkerhet inför en förståelse för medlingen.

I detta kapitel kommer jag att med avstamp i den finska kontexten peka på en mera internationell omgivning. Medling har sina rötter i en internationell utveckling av alternativ konfliktlösning. Till slut utvecklar jag diskussionen om kopplingar mellan medling och rättssystemet. När jag i det föregående kapitlet menade att det går att ifrågasätta medlingen därför att den bryter mot tanken på samhällets sammanhållande uppgift, kommer här motsatta röster fram. Medling och rättsskipning har delvis starka samband. Man frågar sig om medling är en alternativ konfliktlösningsmetod inom ramen för det sedvanliga systemet eller ett alternativ till det aktuella konfliktlösningssystemet. Reflektioner som belyser medlingens förhållande till det härskande paradigmet ger uttryck för något viktigt om vad medling egentligen

handlar om.

5.1 Den restorativa rättens framväxt

Restorativ rättvisa är ett brett begrepp som sätter upp ett ramverk och utgör ett tankeunderlag även för medling vid brott. I det följande presenterar jag hur den restorativa rättvisan kan ses som ett försök att svara på en kritik av rättsskipningen. Ofta när man talar om för- och nackdelar med medling baserar dessa sig på en jämförelse med rättsskipning. Det handlar också om de sidor av det traditionella rättssystemet som mest skiljer sig från medlingen.

Jag kommer inte att ge någon uttömmande framställning av alla tänkbara brister och utvecklingsbehov utan ta fram några av de väsentligaste källorna till det missnöje som för fram till intresset för restorativ rättvisa och medling vid brott. Det som är värt att påpekas redan här är att kritiken mot rättsskipning inte har varit enhetlig utan har gett uttryck för olika röster som betonat olika utvecklingsbehov. Därför har också svar på dessa kritiska röster formats olika och är inte heller de enhetliga. Detta belyser för sin del hur talet om medling är så mångskiftande.

5.1.1 Kritik mot det offentliga systemet

En stor del av litteraturen angående restorativ rättvisa presenterar kritik mot det offentliga systemet. Kritiken belyser hur den restorativa rättvisan, och medling som en förlängning av den, utvecklades som en följd av utvecklingsbehov i det offentliga systemet. Även om kritiken i det stora hela är mycket samstämmig tenderar varje författare ha sina egna betoningar och framhäva en aning olika synvinklar. Framställningen här följer det som presenteras av Howard Zehr i *The Little Book of Restorative Justice* (2002) och som jag utvecklar med stöd av annan litteratur.

Av alla de möjliga tillgängliga författarna anser jag valet av Howard Zehr angeläget av två huvudsakliga orsaker. För det

Alternativ

första är han en av de banbrytande tänkarna inom den restorativa rörelsen.³⁸² För det andra tar han avstamp i den kristna kontexten, som kan öppna intressanta vyer för min teologiska avhandling.³⁸³ Zehr förklarar den restorativa rättens utgångspunkter så här:

The restorative justice movement originally began as an effort to rethink the needs which crimes create, as well as the roles implicit in crime. Restorative justice advocates were concerned about needs that were not being met in the usual justice process. They also believed that the prevailing understanding of legitimate participants or stakeholders in justice was too restrictive.³⁸⁴

Man upplever att det fanns ett behov av att vidga vyerna angående konfliktlösning. Att konfliktlösning genom en straffprocess mest inkluderar staten, och eventuellt förövaren, är en central källa till kritiken. Man menar att staten får en allt för stor roll. Zehr kritiserar straffprocessen både ur offrets och förövarens synvinkel: "Victims often feel ignored, neglected, or even abused by the justice process [...T]he legal process tends to discourage responsibility and empathy on the part of the offenders."³⁸⁵ Straffprocessen tillfredställer ingendera partens behov.

De två parternas minimala roll påpekades också av den Nils Christie vars tes är att någonting har gått snett i vårt sätt att handskas med konflikter mellan offret och förövaren. Han menar att konflikter egentligen borde ses som offrets och förövarens egendom och att inför rätten har de blivit bestulna

³⁸² Se Van Ness & Heetderks Strong 2002, 21 som påpekar att Zehr var bland de första att organisera och skriva om medling i Förenta Staterna; och McCold 2008, 27 som menar att Zehrs författarskap har varit synnerligen inflytelserik.

³⁸³ En sådan intressant vy är Zehrs tanke om det paradigmatiska skiftet från den retributiva till den restorativa rättvisan. Van Ness & Heetderks Strong 2002, 27; Zehr 1995, 214. Om Zehr som kristen tänkare, se Van Ness & Heetderks Strong 2002, 22; Rytterbro 2002, 64.

³⁸⁴ Zehr 2002, 13.

³⁸⁵ Zehr 2002, 14, 16.

på sin egen konflikt. Där är de ju representerade av advokater, offret ibland till och med av staten.³⁸⁶

Det problematiska för Christie är att rättssystemet lever sitt eget liv bortom människornas, också de två parternas, vardagsliv. De professionella advokaternas specialiserade interna relevansregler är främmande för de utomstående. Straffprocessen framskrider enligt opåverkbara formregler vilket gör att vissa argument blir juridiskt viktiga medan vissa argument inte har något som helst värde i en juridisk mening. Inför domstol är endast en del saker viktiga, medan för de två parterna kan de viktigaste frågorna som aktualiseras kring brottet vara helt andra. Men straffprocessen styrs inte av de två parternas åsikter. De lämnas med en erfarenhet av att inte få fram sin röst.³⁸⁷

De två parternas problematiska ställning inför en domstol är något som har lyfts fram ur många olika synvinklar och som görs fortfarande. Jag vill hänvisa till två empiriska studier ur en finländsk kontext som pekar mot samma sak. I avhandlingen *The Criminal Trial as a Speech Communication Situation* (2004) har Tuula-Riitta Välikoski undersökt det karakteristiska för talkommunikationen under en straffprocess. Hon pekar på flera ställen där de professionellas och de två parternas förväntningar går isär. En språkanvändning som för de professionella är ett vardagligt arbetsredskap är alldeles främmande för de två parterna och de har svårt att följa den. Samtidigt kan det som de två parterna upplever som meningsfullt och viktigt, såsom en ordentlig dialog, förefalla som konstigt och främmande för åklagarna. För att reda ut de fakta som är relevanta för fallets juridiska avgörande behöver man inte, enligt åklagarna, stifta någon närmare bekantskap mellan de olika parterna eller föra någon speciell dialog.³⁸⁸

³⁸⁶ Christie 1977, 3.

³⁸⁷ Christie 1977, 4.

³⁸⁸ Välikoski 2004, 169 – 170, 186. Avhandlingen skrevs i talkommunikation.

Alternativ

Det som här ypperligt belyses är de två olika talesätten där den ena utgår från färdiga regler medan den andra betonar subjektiva ståndpunkter. Observationer om en klyfta mellan de professionella och de två parterna stöds av en annan finländsk avhandling. Vaula Haavistos *Court Work in Transition. An Activity-Theoretical Study of Changing Work Practices in a Finnish District Court* (2002) tar fasta på de två parternas förväntningar och erfarenheter av en domstolsbehandling. Enligt resultat på Haavistos enkätundersökning kritiserade de två parterna förfarandet just utifrån en avsaknad av interaktion och dialog.³⁸⁹ Domstolsprocesser ger inte uttryck för en interaktion i en vardaglig bemärkelse.

Som jag ser det ligger utmaningen här i att när det gäller otillfredsställda förväntningar står vi inför ett dilemma som inte handlar om det rätta eller det felaktiga i någon objektiv mening. Det är omöjligt att säga att någondera, de professionella eller de två parterna, skulle ha fel i sina förväntningar. Rättens relevansregler är riktiga i den kontext där de används. Jag vill påpeka, med Leer-Salvesen, att det behövs platser där brottet och dess konsekvenser behandlas grundligt och domstolen erbjuder en möjlighet därtill. Leer-Salvesen understryker att även om rättsprocessen inte på något sätt kan ersätta en senare självvård eller terapi har den en stor tjänst däri att det är ett av de få ställen där förövaren konfronteras med sin gärning, med sig själv som förövare och med offren.³⁹⁰

³⁸⁹ Haavisto 2002, 13 - 14. Avhandlingen skrevs i pedagogik. För ytterligare synpunkter på de två parternas problematiska ställning i domstolen Haavisto 2002, 166 - 168; Leer-Salvesen 1990, 144 - 145; 154 - 155; Välikoski 2004, 138.

³⁹⁰ Leer-Salvesen 1999, 88. Se också Wilhelmsson 2001, 112; Vindeløv 2007, 105. Jag tolkar detta så att det i dags läge knappast finns andra möjligheter än domstolen som en mötesplats mellan offret och förövaren. Att konstatera detta behöver dock inte utesluta möjligheten och meningsfullheten av alternativ konfliktlösning, också de brister som jag här lyfter fram måste tas på allvar. Det är det här som hela diskussionen om alternativ konfliktlösning

Där rättens interna förväntningar kan rättfärdigas i den kontext där de förs är likaså de två parternas förväntningar riktiga i den kontext där de används. Det är två olika slags världar och förväntningar som möts och som tvingas att gå ihop. Missnöjet som de två parterna upplever härstammar från ett anspråk på dialog och interaktion som går utanför de relevansregler som juridiskt garanterar en rättvis behandling av saken. Ett sådant anspråk ger uttryck för vikten av att tillfredsställa också behov som inte handlar om det tekniska förnuftet, som man ger uttryck för i domstolssystemet. Jag vill därmed argumentera för att dilemmat främst är av ett moraliskt slag.

Kritiken mot det offentliga systemet ger då uttryck för olika förväntningar som de olika aktörerna har och hur dessa leder till ett missnöje och missförstånd. Jag har redan hänvisat till offrets och förövarens olika och av varandra avvikande synvinklar men vill här utveckla analysen med en speciell betoning på olika behov som ett brott förorsakar. Zehr menar att här ligger grunden till den mest avgörande kritiken mot rättsskipningen: "[N]eeds that were not being met in the usual justice process."³⁹¹ Processen tillfredsställer inte de två parternas behov.

Förövarnas behov är enligt Zehr knutna till ett stöd som de behöver för att återintegreras i samfundet. De behöver likaså ett stöd för att personligen överskrida de motgångar som ledde till brottet samt de känslor som brottet förorsakade.³⁹² I en finländsk kontext har Juhani Iivari redan i början av 1980-talet hänvisat till förövarens behov. Han beskrev kriminalitetens strukturella orsaker och menade att fängelseväsendet först och främst är riktat mot dem som inte

egentligen handlar om. Se t.ex. Iivari 1991, 125 som konstaterar att domstolspraxisen inte på något sätt kan ses som ett förverkligande av en praktisk diskurs där de två parterna vore konkret delaktiga i en rationellt motiverad kommunikation och att det därför behövs alternativ.

³⁹¹ Zehr 2002, 13.

³⁹² Zehr 2002, 16 - 17.

har hittat sin plats i samhället. Enligt Iivari handlar brottsligheten om missanpassning i de gemensamma sedvanorna, om ojämlikhet och om svårigheter i de mänskliga förhållandena.³⁹³

Iivari menar att för de två parterna, och speciellt förövaren, är den brottsliga gärningen mycket komplex och problematisk, och inte alls så enkel som domstolen presenterar den.³⁹⁴ Förövaren kan uppleva det som speciellt viktigt att kunna ge uttryck också för moraliska ställningstaganden. Det handlar om erfarenheter och åsikter, inte om regler och former.

Offrets svaga ställning i den västerländska rättsprocessen som mest koncentrerar sig på förövaren har jag redan hänvisat till i många repriser. Offrets rättigheter borde värnas om noggrannare, i stället för att koncentrera sig på straffandet av förövaren. Offret lider av en dubbel förlust. Först blir hon offer för ett brott och sedan blir hon, ännu en gång, försummad under domstolsprocessen.³⁹⁵ Zehr karakteriserar offrets behov så att hon behöver information. Hon upplever ett behov av att få berätta sanningen om det som hände. Hon har ett behov av att känna sig ha kontroll över behandlingen av brottet samt ett behov av en lämplig ersättning för brottet.³⁹⁶

³⁹³ Iivari 1982, 32, 120.

³⁹⁴ Iivari 1982, 121.

³⁹⁵ Zehr 2002, 14 - 15; Mielityinen 1999, 4.

³⁹⁶ Zehr 2002, 14 - 15. Behoven hos offer och förövare karakteriseras av Martha Nussbaum som först och främst känslomässiga. Hon hänvisar till sådana faktorerens frånvaro i de offentliga processerna. Domslut avgörs baserade på fakta och inte på domarens känslomässiga ställningstaganden.³⁹⁶ Samtidigt har vi de två parternas erfarenheter av den känslolokala stämningen inför rätten och deras önskan om ett mera personligt grepp. Nussbaum förknippar detta med ett typiskt förhållningssätt i vår tid. Enligt henne tenderar handlingar att uppfattas som förnuftiga och rationella så länge som de inte blandas med känslomässiga ställningstaganden. Däremot skall de följa det utilitaristiska kravet på förnuftets maximering. Nussbaum 1995, 55. Men den här hållningen utmanas nu av offrets och förövarens erfarenheter som inte nödvändigtvis följer några på förhand identifierade banor.

Vi möter igen ett uttryck för en förvirring i språkanvändningen. Man ser olika på de behov som ett brott förorsakar och ger ett svar som bygger på de behov som man antar finns. Såsom Zehr skriver: "The legal or criminal justice system centers around offenders and deserts - making sure offenders get what they *deserve*".³⁹⁷ Men en sådan koncentration på det som förövaren förtjänar är problematisk av många skäl, först och främst för att den lämnar förövarens och offrets perspektiv obeaktat.

Kritiken mot det offentliga systemet är olika till sin svårighetsgrad. Medan vissa föreslår mindre förbättringar menar andra att hela systemet är malplacerat och borde bytas ut. Kritiken riktas även mot olika delar av det offentliga systemet. Man kritiserar domstolsprocessen men också det straff som samhället utfärdar.

I en kritik mot det offentliga systemet kommer en tydlig klyfta mellan olika perspektiv fram. Jag menar att dessa går att beskriva i termer av ett internt och externt förhållningssätt. Det första ger uttryck för de två parternas mera subjektiva ställningsstaganden medan det senare ger uttryck för myndighetens och rättens perspektiv. Som det framgår av diskussionen ovan kan inte ett sådant externt perspektiv gentemot brottet täcka alla de sidor som kunde och borde komma fram vid konfliktlösning. Därför finns det ett behov av ett annat slags svar på brott och kriminalitet.

5.1.2 Alternativa svar på kritiken

Mycket av kritiken mot det traditionella rättssystemet baserar sig ytterst på att rätten följer formella regler. Systemet känns stelt och regler som skulle garantera en jämlik behandling av alla individer oberoende av bakgrund och ställning ter sig inte alltid som befriande utan också som betungande. Jag har ovan i samband med kapitel 4.3 konstaterat hur rättssystemet självt har strävat efter betydande förnyelser. I det följande

³⁹⁷ Zehr 2002, 18.

koncentrerar jag mig på utvecklingar utanför den formella rätten.

Ett sätt att svara på kritiken mot det offentliga systemet har varit uppkomsten av den informella rätten. Juhani Iivari behandlar den informella rätten i sin doktorsavhandling från 1991 och menar att begreppet använts som ett paraplybegrepp för olika slags offentliga och privata metoder för en konfliktlösning som är alternativ till den traditionella rättsprocessen. Enligt Juhani Iivari finns rötter till den informella rätten i gamla stamsamhällen och hos minoritetsgrupper som vill undvika den formella rätten. För dessa minoriteter är den informella rättsskipningen ett sätt att uppehålla den egna identiteten. Iivari menar vidare att den informella rätten är ett paraplybegrepp för olika offentliga och privata konfliktlösningsmetoder som är alternativa till det offentliga systemet.³⁹⁸ Det är önskan att kunna lösa konflikter utanför rättsskipningen som är typiskt för dessa reaktioner.

Utvecklingen av den informella rätten kan tolkas belysa uppgörelsen mellan det moderna och senmoderna. Typiskt för det begreppet är också att det ofta använts för att beskriva metoder som skiljer sig från en sådan offentlig rättsskipning som i den kontexten samtidigt beskrivs som motbjudande.³⁹⁹ Men den informella rätten föreslår en så skarp åtskillnad i förhållande till den formella rätten att den kritiserar just för att vara oförutsebar, orättvis och icke konsekvent.⁴⁰⁰ Detta tyder på att kritikerna inte har kunnat lösgöra sig från det förhärskande konfliktlösningsparadigmet.

Genom den informella rätten löses konflikter på ett fritt formulerat och föga reglerat sätt, såsom påpekas av Timo Leinonen i *Oikeuden ulkopuolinen rikosten sovittelu. Piirteitä ja toteuttamismalleja erityisesti Norjassa, Saksassa ja Suomessa*

³⁹⁸ Iivari 1991, 47 - 48.

³⁹⁹ Iivari 1991, 47.

⁴⁰⁰ Angående detta, se Christie 2005, 128; Braithwaite 1989, 7.

Medling vid brott

(1999).⁴⁰¹ Den informella rätten hämtar rätten närmare vanliga människor och man strävar efter att låta olika sociala system, som skolan, arbetsplatsen och familjen, spela en aktiv roll i den sociala kontrollen av människornas beteende. Ansvar ges åt människorna själva. Detta minskar betydelsen och behovet av rättsliga strukturer samt av juridisk expertis. Rätten blir också tillgänglig för alla oberoende av människornas ekonomiska ställning.⁴⁰² Den informella rätten låter individerna själva engagera sig och ta mera ansvar.

Leinonen menar att vid sidan om begreppet informell rätt finns ett med det besläktat begrepp som ser på konfliktlösningen ur en annan synvinkel. Detta begrepp handlar om den restorativa rätten som inte är ute efter en lämplig påföljd för ett normbrott utan efter en lösning på en konflikt.⁴⁰³ Man utgår inte från ett av samhället definierat normbrott som man behandlar på ett meningsfullt sätt utan från en konflikt mellan människor. Leinonens tolkning belyser något viktigt i och med begreppet medling vid brott. Det föreslår ett annorlunda och nytt svar på brott.

I det följande belyser jag mera ingående vad den restorativa rättvisan går ut på och hurdant svar som den

⁴⁰¹ Leinonen 1999, 88. [Sv. *Medling vid brott utanför rättssystemet – drag och modeller speciellt i Norge, Tyskland och Finland*].

⁴⁰² Mielityinen 1999, 6 - 7. Att rätten är tillgänglig för alla representeras av den så kallade *access to justice*-principen. Enligt Knuts kan den inte förbigås när man diskuterar rättsskipningens alternativ. Olika initiativ som syftar till att förbättra medborgarnas tillgång till rättsskydd är minskandet av ekonomiska hinder för tillgång till rättsskydd, undanröjandet av organisatoriska hinder samt också processuella hinder. För Knuts är alternativa tvistlösningsmetoder ett viktigt sätt att svara på det sistnämnda hindret. Knuts 2006, 53 - 54.

⁴⁰³ Leinonen 1999, 49, 88. Att man inom ramen för restorativ rättvisa gör en skillnad mellan ett normbrott och en mellanmännisklig konflikt är mycket vanligt. Också Van Ness & Heetderks Strong 2002, 176 - 177 understryker att medan restorativ rättvisa anknyter till det begångna brottet, sker detta i ett annorlunda syfte än i retributiv rättvisa. De påpekar att medan den senare relaterar straffet till brottets svårighetsgrad relaterar den förra brottet till den skada som förorsakats offret och samhället. Det är de två parterna som vet bäst hur deras relation ser ut.

föreslår för brister i det offentliga systemet. Jag vill starta med en viktig påpekan. Fastän jag här behandlar olika svar på den kritik som har riktats mot det offentliga systemet, ska svaret inte uppfattas som att det föreligger ett enkelt kronologiskt eller kausalt samband. Även om själva termen restorativ rättvisa har använts endast under de senaste decennierna är tanken om en restorativ rättvisa inte ny. Idén om den restorativa rätten är i själva verket mycket gammal och har sina rötter i olika historiska och religiösa traditioner flera århundraden tillbaka i tiden.⁴⁰⁴

För att belysa hur det restorativa tänkandet är både något revolutionärt och nytt men samtidigt något gammalt och traditionellt hänvisar jag till John Braithwaite som beskriver den restorativa rättvisan som "a major development in the human thought grounded in traditions of justice from the ancient Arab, Greek and Roman civilizations."⁴⁰⁵ Utan att här desto mera gå in på en idéhistorisk analys av den genom historien förekommande växelverkan mellan det retributiva och restorativa tänkandet vill jag dock understryka att båda slags tänkanden har varit iakttagbara under olika tider.⁴⁰⁶

Det som däremot är viktigt för min analys här, och för en utredning av kopplingar mellan medling och rättsskipning, är att de västerländska samhällena har i modern tid kraftigt alienerat sig från en tidigare förhärskande restorativ praxis. Detta syns bland annat i att vårt tal om brottspåföljder idag ofta har en retributiv prägel, i meningen att förövaren ska förorsakas något ont. Att den restorativa rättvisan nu håller på att uppdagas kan tolkas som ett återbruktagande av traditioner vilka under de senaste generationerna har hamnat i skymundan och glömts.

⁴⁰⁴ Angående detta, se Hadley 2001, 2; Gavrielides 2007, 20.

⁴⁰⁵ Braithwaite 2001, 3. Se även Rytterbro som har gett sin avhandling en titel som i sig belyser detta: *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott*.

⁴⁰⁶ Se t.ex. Leer-Salvesen 2009, 146 – 147.

För att uppsummera den restorativa rättens möte med det nu förhärskande retributiva paradigmet använder jag mig av Pia Letto-Vanamos framställning i essän *Neuvoteltu oikeudenmukaisuus – sovinto esimodernissa oikeudenkäynnissä* (2001).⁴⁰⁷ Hon menar att det numera är vanligt att se förlikning som ett alternativ till det offentliga systemet. Men ser man på det hela i ett längre perspektiv är det som vi nu anser vara standard synsätt egentligen bara en enskild fas i rättens historia. Letto-Vanamo påpekar uttryckligen att juridiska processer ger uttryck för en modern förståelse för rättvisa och beslutsfattande medan förlikning och alternativ konfliktlösning kan ses som något postmodernt.⁴⁰⁸ Jag vill utveckla Letto-Vanamos tolkning så att alternativ konfliktlösning kan enligt min mening tolkas mot bakgrund av den senmoderna brytningen mot det moderna.

Det är inte möjligt att peka på någon startpunkt för när restorativa metoder användes för första gången då idén i sig är uråldrig. Men man är i allmänhet ense om att de moderna restorativa metodernas historia började i Nordamerika på 1970-talet med ett antal olika projekt som hade varierande utgångspunkter samt varierande målsättningar.⁴⁰⁹ Den här variationsrikedomen har präglat den restorativa rättvisan ända från början och den sätter sin prägel på den ännu idag.

Den restorativa rättvisan kan inte karakteriseras som en enhetlig etisk teori i sig utan snarare som ett paraplybegrepp under vilket en rad olika metoder och filosofier samsas. För att belysa den stora räckvidden av restorativ rättvisa hänvisar jag till John Braithwaite som menar att man till slut inte är riktigt ense om det som utgör det restorativa i den restorativa rätten.⁴¹⁰ Likadant resonerar Gavrielides som menar att man

⁴⁰⁷ [Sv. *Förhandlad rättvisa – förlikning i den förmoderna rättegången*].

⁴⁰⁸ Letto-Vanamo 2001, 39, 57 – 58.

⁴⁰⁹ Järvinen 1993, 29; Gavrielides 2007, 21; Van Ness & Heetderks Strong 2002, 22; Zehr 2002, 11; McCold 2008, 23. Se också Livari 1991, 131 – 165 för en översikt över de olika projekten och deras utgångspunkter.

⁴¹⁰ Braithwaite 2001, 12.

inte är enig om huruvida den restorativa rätten är först och främst en process eller en resultatorienterad verksamhet. Detta formar praktikerna. Betonar man processen behandlar man endast fall där de båda parterna har gett sitt medgivande för att delta i processen. Betonar man däremot resultatet kan man gå med på ett antal olika praktiker bara de leder till ett resultat.⁴¹¹

Trots dessa eventuella svårigheter i bedömningen av begreppet finns det också motsatta röster, som för sin del menar att man nog kan identifiera likheter mellan de olika praktikerna. Jag vill nu stöda mig på dessa. Jag lyfter fram några möjligheter att beskriva den restorativa rättvisan.

I avhandlingen *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott* (2002) konstaterar Lise-Lotte Rytterbro att alla restorativa modeller har sådana likheter att den restorativa rättvisan kan kallas för en rörelse. Hon menar att den är en reaktionär rörelse som har uppstått som svar på de rådande förhållandena. Enligt Rytterbro präglas rörelsen av att den vill formulera sitt budskap *mot* något, inte i första hand *för* något.⁴¹² Som jag redan har påpekat inbegriper detta *mot* ofta en kritik mot det offentliga konfliktlösningssystemet.

Därför är det typiska för det restorativa ofta det atypiska för det offentliga systemet. Den restorativa rättvisan kan sägas framhäva de två parternas ställning i konfliktlösningen. I stället för att sätta de två parterna åsido och låta staten behandla brottet betonar den restorativa rättvisan att ett brott

⁴¹¹ Gavrielides 2007, 40. Rytterbro påpekar ytterligare att den restorativa rättens brokighet kan belysas genom en rad olika metoder, modeller, rörelser och filosofier som har gett var sin speciella prägel åt en restorativ rättvisa. Hon hänvisar till kommunitarianism, vilken framhäver människornas inbördes beroende och gruppljalitet; kristendom; samt olika vänsterbetonade ideologiska hållningar. Rytterbro nämner John Braithwaite som ett exempel på kommunitarianism och Howard Zehr och Daniel van Ness som mera kristna tänkare. Rytterbro 2002, 62 – 66. I en finländsk kontext ger Juhani Iivari uttryck för ett mera vänsterbetonat förhållningssätt, det menar han också själv. Se t.ex. Iivari 1982, 133.

⁴¹² Rytterbro 2002, 61 – 62.

berör fyra parter: offret, förövaren, samfundet och staten. Konfliktlösningen ska gå ut på att hjälpa offret och förövaren att tillsammans komma till rätta med konflikten.⁴¹³

Utöver offret och förövaren vill den restaurativa rättvisan lyfta fram också samfundet. Howard Zehr påpekar att ett brott inte bara berör de två parterna, utan också ett vidare samfund, de två parternas familjer eller utomstående som bor på området där ett våldsdåd gjordes eller som har bevittnat ett rån. Det omgivande samfundet kan då ses som ett offer som vill ha sin röst hörd.⁴¹⁴

I det här betonandet av samfundets betydelse för en konfliktlösning finns en koppling till samhällen där speciellt nära relationer finns inom familjer. Tommi Lehtonen menar att sådant fungerar speciellt bra i samhällen där medvetenhet och lojalitet inom stammen är stark. I sådana samhällen är känslor av skam eller heder, belöning eller straff kopplade till den primära enheten som oftast utgörs av familjen själv och inte individen. Flera exempel på detta finns också i Gamla testamentet där barn ska bli straffade för synder som deras föräldrar i flera generationer har begått.⁴¹⁵ Samfundskänsla förstått på detta sätt kan kännas som främmande i en nordisk kontext där man snarare framhäver individen.

Men samfundskänslan kan förstås också på ett annat sätt. Samfundskänslan som ett viktigt element i den restaurativa rättvisan hänvisas till också av Mielityinen. Men hon poängterar att den restaurativa rättvisan ska tjäna som en

⁴¹³ Van Ness & Heetderks Strong 2002, 46. Se också Braithwaite 2001, 12 som betonar vikten av att föra samman alla delaktiga i ett fall och låta dem sinsemellan föra en dialog som inte styrs av någon utomstående.

⁴¹⁴ Zehr 2002, 17 - 18. Se också Rytterbro 2002, 88 - 90; 132 - 133. Jukka-Pekka Takala berättar hur man i Australien har organiserat medlingsliknande möten för att åtgärda fall av rattfylleri. Då behövs det bara någon som representerar det allmänna intresset, det som det begångna brottet har inskränkt. Takala 1998, 76. Synvinkeln betonar hur det inte är bara mot den enskilda människan som brottet är riktat. Det berör samtidigt samhället också mera allmänt.

⁴¹⁵ Lehtonen 1999, 160.

socialt återintegrerande konfliktlösningsmetod. Det är offrets och förövarens samfundskänsla som ska förstärkas. Det brottsliga beteendet ska inte ses som en individs isolerade gärning, utan som ett resultat av en social växelverkan.⁴¹⁶

Den restorativa rättvisan koncentrerar sig inte heller på straffandet. Också detta var typiskt för de traditionella kulturernas sätt att handskas med brott mot samfundets normer. Brottspåföljder ledde inte till straff, i den mening som vi vanligen förstår ordet. Påföljder handlar inte om ett avsiktligt och formellt förorsakande av plåga, deprivation, utanförskap eller förödmjukelse. I stället ville man väcka förövarens ansvarskänsla på ett sätt som återintegrerar dem tillbaka i samfundet.⁴¹⁷ Detta är typiskt för den restorativa rättvisan även idag. Det är inte en bestraffning av förövaren som är väsentligt. I stället fokuserar man på förövarens ansvarstagande. Hon ges en möjlighet att ta ansvar för den skada som hon förorsakat samt att förklara gärningens motiv för offret.⁴¹⁸

Det andra typiska karaktärsdraget för den restorativa rättvisan är att teori och praktik är så nära anknutna till varandra att det sker en kontinuerlig utveckling av begreppet och vår förståelse av det, såsom påpekas av Theo Gavrielides.⁴¹⁹ Den här praktiska orienteringen kan ännu anknytas till det att man då kan formulera metoden allt efter lokala seder och bruk, alltså den kontext där praktiken tillämpas.⁴²⁰

⁴¹⁶ Mielityinen 1999, 5.

⁴¹⁷ Brunk 2001, 32.

⁴¹⁸ Zehr 2002, 16 - 17; Mielityinen 1999, 5.

⁴¹⁹ Gavrielides 2007, 40.

⁴²⁰ Braithwaite 2001, 26; Zehr 1995, 257 - 260; Van Ness & Heetderks Strong 2002, 61 - 63; Acorn 2004, 62. Av den här mångfalden av olika restorativa praktiker följer också att medling vid brott är bara en restorativ metod bland många. Andra restorativa metoder, speciellt utomlands, är familjegruppkonferenser där de två parternas familjemedlemmar får en möjlighet att komma till tals och gemensamt behandla brottet. Eller också helande kretsar av olika slag där alla involverade får behandla de negativa känslorna

I det följande skall jag, med en hänvisning till de avgränsningar som jag i kapitel 1.2 gjorde av min uppgift, koncentrera mig på just medling vid brott i Finland. Motivet till denna avgränsning är nu kanske mer uppenbart än tidigare. Verksamheter som kallas för medling i andra länder innehåller mycket sådant som man inte lägger in i medlingen i Finland, även om också likheter finns. En analys av dessa olika verksamheter och deras innehåll skulle utöka omfånget av denna avhandling betydligt.⁴²¹

5.1.3 Medlingens utveckling i Finland

Innan jag börjar med den finska situationen gör jag dock ännu en kort utblick till utlandet. Den nutida medlingens början identifieras ofta med staden Kitchener i Kanada. Där startade år 1974 ett projekt som innebar en annorlunda och ny infallsvinkel gentemot brottslighet. Det var en grupp mennoniter som hade kartlagt en kristen respons på butikstölder. De föreslog för domaren att denne skulle låta offren och förövaren mötas, vilket också sedan skedde.⁴²²

Efter de olika medlingsprojekt som hade genomförts i Nordamerika kom medlingstanken relativt snabbt till Finland.

försakade av brottet. Angående olika restaurativa metoder, se Gavrielides 2007, 35; Rytterbro 2002, 243 – 252; Van Ness & Heetderks Strong 2002, 61 – 63, Zehr 1995, 257 – 260; Lodge 2009, 226, Cunneen 2008, 365 – 366. Olika typer av restaurativa metoder används också i Finland. Dessa kan hänföra sig till familjeproblem och konflikter i skol- eller arbetslivet. För en introduktion i olika restaurativa metoder i Finland, se artiklar i Poikela, Esa (red) 2010 eller Pohjonen, Soile (red) 2001. Olika metoder utvecklas hela tiden. Se t.ex. Salonen – Iivari (2004) för slutrapporten över ett projekt som syftade till att medla mellan parter med olika etnisk bakgrund.

⁴²¹ För en introduktion i medling i andra länder, se Pelikan & Trenczek 2008; Iivari 2000, 21 – 29; Leinonen 1999.

⁴²² Zehr 1995, 158 – 159. Till projektet i Kitchener hänvisar också bl.a. Iivari 1991, 137 och Rytterbro 2002, 64. Jag vill dock också lyfta upp McCold 2008, 24 – 27, som likaså nämner Kitchener men som samtidigt hänvisar till restaurativa praktiker som systematiskt tillämpades från och med 1971 i Minnesota. McCold menar att försöket i Kitchener utgör ett uttryck för en trosbaserad metod medan Minnesota var mer sekulär.

Juhani Iivari påpekade i boken *Köyhät ja kurinpalautus*⁴²³ (1982) att fängelset är ett irrationellt, meningslöst och imaginärt svar på brottslighet. Han menade att brottspåföljden borde anknytas direkt till gärningen, som ett konkret svar på den. Han hävdade redan då att medling är det enda meningsfulla svaret på ett brott.⁴²⁴

Iivari spelade också en central roll för medlingens utveckling i Finland. För att uppsummera medlingens första steg i Finland använder jag mig av Saija Järvinen som konstaterar att medling vid brott i Finland började år 1982 som ett forskningsprojekt finansierat av Finlands Akademi. Under ledning av sociologen Martti Grönfors skulle projektet sträva efter att utveckla och tillämpa medling i Finland. Juhani Iivari anställdes som forskningsassistent. Projektet förverkligades i Vanda, i ett nära samarbete med myndigheterna i staden. Järvinen påpekar hur avgörande det var att staden så villigt gick med på försöket och att de lokala invånarna så gärna gick med på det frivilliga arbete som projektet innebar.⁴²⁵

Denna punkt är viktig också mera allmänt. I Finland har medlingen från första början organiserats i ett fruktbart samarbete med myndigheterna, och inte som ett fullständigt privat initiativtagande av aktiva medborgare som aktivt velat påverka konfliktlösningsmetoderna.

Enligt Järvinen skiljer sig dock knappast den ideologiska bakgrunden för den finländska medlingen från hur man presenterade den restorativa rättvisans grundtankar i andra länder. Hon menar att Nils Christie har spelat en stor roll i utvecklandet av medlingsideologin också i Finland. Således riktades den skarpaste kritiken, enligt Järvinen, mot den officiella kriminalpolitiken och mot domstolarnas opersonliga sätt att behandla brott. Medlingen skulle vara ett svar på den

⁴²³ [Sv. *De fattiga och återställande av disciplinen*].

⁴²⁴ Iivari 1982, 123.

⁴²⁵ Järvinen 1993, 35 – 36. Se också Iivari 1988, 45 – 48.

kritiken.⁴²⁶

Juhani Iivari uppsummerar det första projektets konkreta syften. Enligt honom ville man skapa verksamhetsbetingelser för medling vid brott och i tvister utanför det offentliga systemet i Finland. Likaså ville man undersöka hur de två parterna påverkas av och upplever medlingen. Trots ett antal konkreta ändamål och syften som projektet hade lämnade man, enligt Iivari, utrymme också för vissa sedvanor att formas först i och med den praktiska verksamheten och man lät bli att ge allt för styva ramar på förhand.⁴²⁷

Enligt Iivari lyckades projektet utmärkt. Merparten av möten ledde till ett avtal av vilka också merparten uppfylldes. Iivari menar att ett tydligt tecken på att projektet lyckades också var stadens inställning. Vanda stad var nöjd med försöket och beslöt sig för att medling skulle bli en fast del av stadens socialarbete.⁴²⁸

Från Vanda spred sig verksamheten till andra orter. Mielityinen framhåller att med tanke på att kommunerna inte var tvungna att organisera medling och att verksamheten hade relativt små ekonomiska tillgångar, spred sig verksamheten snabbt.⁴²⁹ Järvinen tillägger att man kunde säga att medlingen vid början av 1990-talet hade befäst sin plats i Finland. Ett tydligt tecken på att verksamheten började befästa sin ställning var att man inte längre byggde medling på ett entydigt missnöje med rättsskipningen utan snarare utifrån behovet av och värdet i att låta de två parterna träffa varandra personligen för att lösa konflikten.⁴³⁰

⁴²⁶ Järvinen 1993, 32. I Iivari 1988, 1 - 20 återges som bakgrund för medlingens uppkomst olika slags kritik mot de offentliga systemen samt mot de förhärskande paradigmen.

⁴²⁷ Iivari 1988, 45 - 48.

⁴²⁸ Iivari 1988, 191.

⁴²⁹ Mielityinen 1999, 15.

⁴³⁰ Järvinen 1993, 51. Se också Leinonen 1999, 152 - 154 där det påpekas att man i Finland har intagit ett pragmatiskt förhållningssätt till medling. Kritiken mot rättsskipningen har aldrig utgjort det centrala i verksamheten

Också i Finland finns det olika sätt att tala om och förstå medling. Saija Järvinen pekade redan i början av 1990-talet på två olika förhärskande diskurser inom ramen för medling. Dels finns ett tal om medling som ser den som ett alternativ till det officiella systemet. Det synsättet använder sig av många av de ursprungliga argumenten. Dels finns ett tal som betonar medling som en form av socialarbete, vilket tycks komplettera de ursprungliga argumenten och ibland till och med helt ersätta dem.⁴³¹

Det intressanta här är att Järvinen betonar ytterligare att även om diskursen kan ha olika betoningar kan man, utifrån hennes undersökning, inte se större olikheter i själva verksamheten.⁴³² Även om den ideologiska diskussionen om medlingens motiv kan formas olika är den praktiska tillämpningen ändå likadan. Detta minskar dock inte vikten av att talet om medling ändå formas olika och enligt olika utgångspunkter.

Jag har redan antytt att man ibland hänvisar till medling i termer som ger bättre uttryck för det förhärskande retributiva paradigmet och som kanske inte till fullo lyckas fånga medlingens natur. Jag antydde att detta ibland kan bero på behovet av att sälja medling till den stora allmänheten eller till finansärer. Att det kan finnas olika sätt att tala om medling kommer fram också här, vid en diskussion om myndigheternas tal om medling.

Järvinen poängterar att det i offentligheten finns olika sätt att tala om medling, beroende på den publik som man riktar sig till och vill övertyga. Enligt henne har

utan en fast tro på medlingens fördelar har varit det viktiga. Därför har det utvecklats ett naturligt samarbete med myndigheterna och man har inte upplevt ett behov av att betona medling som uttryckligen ett alternativ.

⁴³¹ Järvinen 1993, 129. Också McCold 2008, 24 hänvisar till olika riktningar som alla kallas för medling; den ena riktningen har en religiös betoning, den andra baserar sig på socialarbete och den tredje har en närmare anknytning till rätten.

⁴³² Järvinen 1993, 129.

Medling vid brott

socialarbetsdiskursen ökat i betydelse därför att talet om medlingen som ett alternativ tedde sig mindre övertygande med tanke på medlingens nära samband med det officiella systemet.⁴³³

Medlingens ställning i Finland förblev dock länge inofficiell när kommunerna själva fick bestämma om de ville organisera och erbjuda medling eller inte. Detta ledde till en situation där vissa parter vid ett brott hade tillgång till medling och de möjligheter som den kunde öppna för inom ramen för konfliktlösning, medan andra bodde i en kommun som inte erbjöd medling. Dessa var alltså tvungna att gå igenom en sedvanlig straffprocess. Detta äventyrade principen om att alla skulle vara jämlika inför lagen. Alla kunde inte själv påverka de rättsliga påföljderna av det brott de var delaktiga i.⁴³⁴

Social- och hälsovårdsministeriet grep tag i problemet och grundade i december 1998 en arbetsgrupp för att utvärdera medlingsverksamheten i Finland. I sitt mellanbetänkande ett halvt år senare föreslog gruppen att en utredningsman skulle utses för att grundligare kartlägga och även utveckla medlingen. Juhani Iivari kallades till uppgiften. Bland hans primära uppgifter var att föreslå hur medlingen kunde organiseras så att den täckte hela landet.⁴³⁵

Utredningsmannens undersökningar verifierade att medling år 1999 organiserades på varierande sätt i Finland. Trots att över hälften av kommunerna uppgav sig ha en beredskap att erbjuda medlingstjänster, hade, enligt utredningsmannen, endast en tredjedel av kommunerna haft några medlingsfall år 1999. Verksamheten var mest

⁴³³ Järvinen 1993, 129, 172. Se också Mielityinen 1999, 58 – 62 för en diskussion om medlingsverksamhetens ställning antingen som en del av socialarbete eller som en form av det straffrättsliga påföljdssystemet. De poliser och åklagare som hon hade intervjuat tycktes alla anse att medlingen på sätt och vis hör mera till socialarbetets område.

⁴³⁴ Iivari 2000, 17.

⁴³⁵ Iivari 2000, 16, 81.

Alternativ

omfattande i de större kommunerna. Medlingen var oftast organiserad så att den ingick i social- och ungdomsverksamhetens tjänstesbeskrivning. Den nästvanligaste formen för organiserandet av medling var olika typer av köptjänster, antingen av en annan kommun eller av en förening. En del av kommunerna hade till och med inrättat en egen medlingsbyrå, konstateras det i rapporten.⁴³⁶

Som en slutsats av sina undersökningar konstaterade utredningsmannen Iivari i rapporten att medling inte kan utvidgas till att omfatta hela landet om kommunerna frivilligt upprätthåller verksamheten. För att garantera en principiell jämlikhet i tillgång till medling föreslog utredningsmannen att en lag om medling skulle stiftas. Lagen skulle ge ramar för verksamhetens organisation och uppbyggnad samt för tilldelningen av resurser samtidigt som den inte skulle ta ställning till medlingsverksamhetens innehåll.⁴³⁷ Han ansåg det alltså viktigare att medling över huvud taget erbjuds än att ett visst slags medling erbjuds.

Utredningsmannen, såsom också social- och hälsovårdsministeriets ursprungliga arbetsgrupp, tog även ställning till vem som skulle ha det yttersta ansvaret för medling. Båda menade att medlingens allmänna ledning skulle tillkomma social- och hälsovårdsministeriet. Detta motiverades med att man inte skulle riva ner de redan existerande och fungerande strukturerna utan utveckla och komplettera dem. Utredningsmannen påpekade att medlingen i Finland redan från verksamhetens första skeden på ett eller annat sätt hade varit underordnad socialvården. Detta skiljer sig så avsevärt från andra europeiska modeller att Iivari kallar detta "den finska modellen."⁴³⁸

⁴³⁶ Iivari 2000, 31, 37.

⁴³⁷ Iivari 2000, 70, 82.

⁴³⁸ Iivari 2000, 69. Järvinen räknar upp både för- och nackdelar med en koppling mellan medling och socialarbete. För det första har båda likadana syften speciellt inom ramen för barnskyddet. Samtidigt är socialarbetarna professionella med en behörig utbildning. De vill också utveckla en långvarig

Medling vid brott

En central punkt som krävde utredning var vem som skulle stå för kostnaderna för medling som organiseras i kommunerna. De ekonomiska faktorerna är inte obetydliga inom ramen för medling.⁴³⁹ I sin rapport tog också utredningsmannen Iivari ställning till finansiering av medling. Han menade att medlingen visst medför kostnader men också viktiga besparingar. Särskilt staten har, enligt honom, en klar ekonomisk nytta. Ju tidigare fallen kommer till medling desto mera besparingar görs. Enligt utredningsmannens preliminära beräkningar skulle vinsten för staten vara betydlig även om den skulle finansiera merparten av verksamheten samt också ersätta de kostnader som kommuner har för organiserandet av medling.⁴⁴⁰

I sin rapport tar utredningsmannen kraftigt ställning för medling och han ger ett tydligt uttryck för en fast tro på medlingens positiva helhetseffekter. Detta kommer fram i att utredningsmannen menar att om man beaktar alla de välfärdseffekter som kommunen får i och med medling så skulle de egentligen ha en moralisk skyldighet att satsa på förlikning.⁴⁴¹

Många av arbetsgruppens och utredningsmannens förslag kom senare med i det egentliga lagförslaget. I mitten av 2005 lämnade regeringen sin proposition till riksdagen med ett

relation till kunden, i motsats till medlarna. Järvinen 1993, 151 - 152.

⁴³⁹ Enligt Gavrielides är svårigheter vid finansiering av restorativ rättvisa ett betydande hinder för verksamhetens utveckling. Gavrielides 2007, 144 - 145.

⁴⁴⁰ Iivari 2000, 72 - 74. Tidigare hade redan Anne Aaltonen konstaterat att den största besparingen genom medling fås i och med att domstolsbehandlingen och åtalsprövningen uteblir, en möjlighet som realiserats endast om ett fall hänvisas till medling i det tidigaste möjliga skedet. Besparingar hänger, enligt Aaltonen, ihop med åklagarnas tidsanvändning men har en viss relevans också för domstolarnas övriga personal. Aaltonen 1998, 33 - 35. Det som upplevdes av kommunerna som problematiskt i sådana kalkyler var att besparingarna i verksamheten hänförs till statsförvaltningen, som står för åklagarmyndigheten och för domstolsväsendet, medan kostnaderna för medlingsverksamheten i huvudsak belastar kommunerna. Iivari 2000, 44 - 45.

⁴⁴¹ Iivari 2000, 74.

Alternativ

förslag till lag om medling vid brott. I propositionen motiverades behovet av lagen med hänvisning till likabehandlingsprincipen och rättssäkerheten så att alla medborgare oberoende av boningsort har samma möjligheter att anlita medling.⁴⁴² I propositionen påpekades att även om medling inte hade reglerats i lag tidigare var det finska medlingssystemet i internationell jämförelse väl utvecklat med en etablerad ställning.⁴⁴³

Regeringens proposition föreslog så lite reglering som möjligt för medlingen. Enligt propositionen skulle detaljerade bestämmelser om medlingens innehåll i onödan hindra utvecklandet av verksamheten och möjligheten att använda kreativa lösningar.⁴⁴⁴ Riksdagens lagutskott fann dock denna punkt märklig och påpekade i sitt betänkande att propositionens åsikt bygger på felaktiga premisser:

Tvärtom kräver likabehandlingsaspekten att alla frågor av vikt för medlingsverksamheten regleras i lag. Risker för att praxis blir synnerligen brokig på olika håll i landet är uppenbar om en sådan styrning från lagstiftarens sida saknas. Utskottet har dessutom fått den uppfattningen att valet av modell har lett till att man inte med tillräcklig noggrannhet i beredningen har satt sig in i vad allt medlingsverksamheten kommer att innebära.⁴⁴⁵

Jag menar att det är möjligt att tolka detta mot bakgrund av den brytning mellan två olika paradigmer som jag menar finnas och som kommer till uttryck i förhållandet mellan medling och rättsskipning. Lagutskottet finner de lokala och

⁴⁴² RP 93/2005 rd, 4.

⁴⁴³ RP 93/2005 rd, 5, 10. Se också Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000.

⁴⁴⁴ RP 93/2005 rd, 12. Förslaget löd: "Medling kan ske i fråga om sådana brott som bedöms vara lämpliga för medling med beaktande av särdragen hos varje enskilt fall samt omständigheterna som helhet. I fråga om ersättning för skada som ett brott orsakat kan medling ske oberoende av brottets art. [...]" RP 93/2005 rd, 27.

⁴⁴⁵ LaUB 13/2005, 3.

Medling vid brott

kontextuella lösningarna problematiska och framhäver en starkare kontroll och reglering.

Även om det i regeringens proposition påpekades att medlingen tangerar flera ministeriers uppgiftsområden och att de direkta rättsliga verkningarna av medlingen framkommer i huvudsak inom det straffrättsliga påföljdssystemet, ansåg propositionen att den allmänna ledningen, styrningen och övervakningen av medling skulle ankomma social- och hälsovårdsministeriet. Detta motiverades genom att det skulle vara en naturlig följd av den situation som hade utvecklats i Finland.⁴⁴⁶

Att medlingen genom lagen underställdes social- och hälsovårdsministeriet är ett tydligt och viktigt ställningstagande för verksamhetens utgångspunkter och roll. Skulle medlingen ha utgjort en del av justitieministeriets ansvarsområde, skulle medlingens sammankoppling med de officiella strukturerna ha understrukits.⁴⁴⁷ Genom att välja social- och hälsovårdsministeriet understryks medlingens särprägel.

Under social- och hälsovårdsministeriet skulle länsstyrelserna ansvara för att tillgången till medlingstjänster är tillräcklig inom länen.⁴⁴⁸ Länsstyrelsen och enstaka

⁴⁴⁶ RP 93/2005 rd, 12. Den här synen omfattades senare av lagstiftaren i 1015/2005, 5 §.

⁴⁴⁷ Medlingsverksamheten är dock fortfarande synnerligen tvärsektorieell. Enligt 1015/2005, 6 § "för styrningen, tillsynen och utvecklandet på riksnivå av medlingsverksamheten finns i anslutning till social- och hälsovårdsministeriet en delegation för medling vid brott som tillsätts av statsrådet för tre år i sänder." Den här delegationen består av instanser som är av central betydelse för medling: socialförvaltningen, justitieförvaltningen, domstolsväsendet, åklagarväsendet, polisförvaltningen och regionförvaltningsverken. Därtill är olika medlingsinstanser, organisationer som är verksamma inom medlingsbranschen samt medlare, företrädare i delegationen. Se statsrådets förordning om medling vid brott och i vissa tvister 12.4.2006/267, 2 §. I kraft 18.4.2006.

⁴⁴⁸ Hänvisningar till länsstyrelserna i medlingslagen har förändrats till regionförvaltningsverket från och med slutet av 2009. Lag om ändring av lagen om medling vid brott och i vissa tvister. 1563/2009. Given 22.12.2009 i

kommuner skulle sköta verksamhetens praktiska genomförande. De kan ingå ett avtal enligt vilket kommunen förbinder sig att tillhandahålla tjänster för de personer som bor inom kommunen. Kommunerna skulle kunna producera tjänsten själv, tillsammans med andra kommuner eller genom köptjänst av en annan kommun eller en organisation. Men angående finansieringen av verksamheten föreslogs i propositionen att ersättning för kostnader för anordnandet av medling betalas av staten.⁴⁴⁹

Det som kan konstateras är att på mindre än 30 år hade medlingen befast sin ställning både i Finland och i stora delar av den övriga världen. Medling hade också i det finländska sammanhanget fått en intressant ställning mellan den offentliga och privata konfliktlösningen. I det följande diskuterar jag närmare hurdan förhållande medling har till det offentliga rättssystemet. Därmed vill jag ytterligare problematisera förhållandet mellan medling och rättsskipning och därmed själva begreppet medling.

5.2 Medling i olika slags konflikter

Min diskussion här ovan har visat att det finns ett antal olika åsikter om medlingens grundprinciper och syften. Den här mångfalden leder till flera vidare frågor om medlingens karaktär. Det som man kan säga är att det finns många olika skolor gällande medling. Man får därför olika svar beroende på vem man frågar. Även om medlingslagen i Finland ger en viss ram och vägledning finns det också en mera teoretisk diskussion om medlingens möjligheter i förhållande till olika brott.

5.2.1 Fall som lämpar sig för medling

Att bestämma vilka fall som lämpar sig för medling är inte lätt

Helsingfors. I kraft 1.1.2010.

⁴⁴⁹ RP 93/2005 rd, 11. Detta omfattades senare av lagstiftaren och staten skulle ersätta kostnaderna. Enligt 1015/2005, 12 §: "Ersättning för kostnaderna för ordnandet av medlingsverksamhet betalas av statens medel. [...]"

Medling vid brott

så länge som man är oenig om verksamhetens utgångspunkter. I det följande analyserar jag vilka fall som av olika aktörer kan anses som lämpade för medling och vad detta kan innebära för en förståelse av medling. Jag kommer att beröra såväl det mera teoretiska som det mera praktiska talet om medling.

De mest tillåtande är de som menar att det inte finns en enda brottsgrupp som kategoriskt kunde utestängas ur restaurativa processer.⁴⁵⁰ En sådan här syn följer tydligt den restaurativa rättvisans teoretiska, principiella och filosofiska utgångspunkter, vilket påpekas av Gavrielides. Den restaurativa rättens principer kan tillämpas till vilket slags brott som helst, bara de två parterna är ense om att delta.⁴⁵¹ Man vill alltså lämna den sista bedömningen till de två parterna själva, utan någon inblandning av myndigheter eller andra externa auktoriteter.

Detta synsätt återspeglar tanken om att varje brott, oberoende av brottets art eller svårighetsgrad, förorsakar hos offret och förövaren mångsidiga behov som ska tas i beaktande, samt att dessa behov som bäst tillvaratas genom restaurativ rättvisa. Såsom Mielityinen påpekar är i ett sådant fall det avgörande de två parternas personligheter eller gärningens natur och det är mot bakgrund av dessa faktorer som man bedömer huruvida ett fall är lämpligt för medling.⁴⁵² Den enskilda kontexten understryks då kraftigt.

Men i praktiken är man sällan så tillåtande gentemot de brott som kunde omfattas av medling. Under

⁴⁵⁰ Van Ness & Heetderks Strong 2002, 203. Braithwaite, bland annat, menar att den restaurativa rättvisan fungerar utmärkt vid krigsförbrytelser, politisk brottslighet och företagsbrottslighet. Braithwaite 2001, 16.

⁴⁵¹ Gavrielides 2007, 188. Diskussionen om detta är inte vanligt men den förekommer i utländsk litteratur. James R. Acker hänvisar i artikeln *Hearing the victim's voice amidst the cry for capital punishment* (2008) till den restaurativa rättens möjligheter att erbjuda ett fruktbart möte mellan förövaren och de sekundära offren efter ett mord.

⁴⁵² Mielityinen 1999, 46.

Alternativ

lagstiftningsprocessen i Finland var regeringen i sin proposition generös. Också den menade att det i princip borde vara möjligt att behandla vilken brottstyp som helst genom medling. Däremot menade lagutskottet i sitt betänkande att det i själva verket finns en hel rad brott som inte alls lämpar sig för medling.⁴⁵³ Vissa restriktioner blev därför gällande i den finländska lagstiftningen:

Medling kan ske i fråga om brott som bedöms vara lämpliga för medling med beaktande av brottets art och tillvägagångssättet, förhållandet mellan den misstänkte och brottsoffret samt övriga omständigheter som helhet. Medling får inte ske i brott mot minderåriga, om offret på grund av brottets art eller sin ålder är i behov av särskilt skydd.⁴⁵⁴

En ytterligare begränsning av fall som lämpar sig för medling gjordes i samband med bestämmelser om den som får ta initiativet till medling. I lagen stadgas att när det rör sig om ett brott som innefattar våld och som är riktat mot den misstänktes nära anhöriga, får endast polis- eller åklagarmyndigheten ta initiativ till medling.⁴⁵⁵

Man menade alltså att vissa fall är så känsliga att de bara i undantagsfall lämpar sig för medling och att kontrollen då inte kan lämnas hos de två parterna utan ges åt myndigheterna. Det här beslutet kan tolkas så att man från samhällets sida förhåller sig tveksamt mot de två parternas förmåga att fatta adekvata beslut. Man är inte beredd att låta de två parterna bedöma sin konfliktlösning.

Denna punkt, restriktionerna för fall som lämpar sig för medling, är viktig i min analys. I och med restriktionerna belyses vissa allvarliga utmaningar med medling som har sin källa i mötet mellan offret och förövaren och detta mötes betingelser. Enligt lagutskottets mening finns det inte

⁴⁵³ RP 93/2005 rd, 12; LaUB 13/2005, 4 - 5.

⁴⁵⁴ 1015/2005, 3 §.

⁴⁵⁵ 1015/2005, 13§§.

Medling vid brott

förutsättningar för medling om offret är klart underställt i förhållande till förövaren och eventuellt fruktar denna. Samtidigt understryker lagutskottet att denna restriktion inte nödvändigtvis gäller i alla fall som involverar våld i nära förhållande:

[M]edlingen kan erbjuda ett beaktansvärt alternativ för att reparera en familjerelation eller någon annan närrelation inte minst om förövaren erkänner att han eller hon gjort fel och ärligt ångrar sin gärning. Däremot bör fall som involverar våld i närförhållande inte tas upp till medling t.ex. när våldet är ett upprepat inslag i relationen eller när parterna redan tidigare deltagit i medling på grund av våld i sitt inbördes förhållande.⁴⁵⁶

Med detta citerat vill jag framhäva hur även lagutskottet betonade vikten och meningsfullheten av de två parternas interna förhållande till gärningen, i och med att det nämnde just förövarens förmåga att erkänna och inse det felaktiga i det hon gjort.

På grund av att det inte är fast reglerat vilka fall som exakt lämpar sig för medling lämnas mycket utrymme åt de enskilda aktörernas personliga preferenser gällande när de anser det som ändamålsenligt att hänvisa fall till medling. Det finns därför tydlig variation mellan olika geografiska orter och mellan olika myndigheter. Iivaris intervjuundersökning bland poliser och åklagare tyder på att polisen och åklagaren ibland är oense om vilka fall som lämpar sig för medling. Polisen tycks vara lättare beredd att hänvisa även grövre fall till medling.⁴⁵⁷

I verkligheten är de brottstyper som kommer till medling i Finland begränsade. Det verkar som om praxisen styrs av vanan. Enligt statistikrapporten kan man konstatera att år 2008 var våldsbrott den viktigaste (48 %) brottstypen som överlämnades till medling i Finland. Näst mest (19 %)

⁴⁵⁶ LaUB 13/2005, 5. Stavningsfel i originalet.

⁴⁵⁷ Iivari 2010, 35 – 38, 88.

överlämnades fall av skadegörelse och den tredje största (13 %) gruppen var stöldbrott. Andra viktiga brottstyper var våld i nära relation, olaga hot, hemfridsbrott och ärekränkning. Antalen var av samma storleksklass som året innan, 2007.⁴⁵⁸

I detta har inte situationen förändrats heller i ett längre perspektiv. Efter det första finländska medlingsprojektet påpekade Iivari, utifrån de erfarenheter som projektet gav, att misshandel, skadegörelse och stölder är sådana brott där medling väl kan nå upp till sina ideal. Medling vid misshandel kan hjälpa offret att släppa sin rädsla, låta de två lära sig att förstå varandra, erbjuda förövaren en möjlighet att ta ansvar för sina gärningar samt därigenom att ersätta den skada som hon förorsakat, underströk han. Vidare menar han att i stället för en bestämd brottsart borde man överväga brottets natur och art.⁴⁵⁹

En brottstyp som har varit speciellt omdiskuterad, också i Finland, är medling vid familjevåld. Järvinen berättar att vid medlingens början i Finland ville man inte medla vid familjevåld.⁴⁶⁰ Det råder fortfarande starka negativa åsikter mot medling vid familjevåld. Malena Björkgren kritiserar kraftigt medling vid mäns våld mot kvinnor i parrelationer. Det problematiska enligt henne är om förövaren genom medling kommer undan enbart med att privat med offret ha behandlat brottet. Hon efterlyser ett explicit moraliskt fördömande från samhällets sida av detta slags våld.⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Statistikrapport 6/2009, 1 – 2. I rapporten framgår att år 2008 lämnades totalt 10 876 brott och 244 tvister till medling. Den nationella statistikföringen påbörjades i och med att lagen om medling trädde i kraft 1.1.2006.

⁴⁵⁹ Iivari 1988, 90, 93. Misshandel, stölder och skadegörelse var de viktigaste brottstyperna vid medling också under mitten av 1990-talet. Mielityinen 1999, 36 – 38. Medlingens fördelar vid mindre brott betonas också av Inkeri Anttila som menar att medling utan rättegång borde ges företräde vid behandling av relativt små förbrytelser som har riktats mot privata individer. Anttila 2001, 74.

⁴⁶⁰ Järvinen 1993, 62.

⁴⁶¹ Björkgren 2009, 154. För ett annat, direkt avvisande ställningstagande mot medling vid våld i parrelationer, se Kvinnoaksförbundet Unionens utlåtande

Medling vid brott

Medling ses inte som ett tillräckligt svar på ett brott, utan också ett externt fördömande av brottet skulle behövas.

Inte heller den här frågan är entydig och det råder även starka åsikter till förmån för medling inom familjevåld. Flinck & Iivari har genomfört en utvärderingsstudie för att utreda när, för vem och under vilka omständigheter medlingen fungerar som intervention vid våld i nära relationer. Resultaten visar att medlingen vid våld i nära relationer faktiskt har möjligheter att initiera lösningar till parternas våldsproblem och att stödja deras strävanden att komma till rätta men att man inte på förhand kan sätta upp några kriterier för denna slags medling. Man måste bedöma från fall till fall huruvida medling är en lämplig åtgärd just i det enskilda fallet. Medling vid våld i nära relationer kräver specialkunskaper och stark kompetens av medlaren. Detta krav är klart större här än vid medling i fall där de två parterna inte känner varandra sedan tidigare.⁴⁶²

Dessa två motsatta synsätt belyser igen den diskussion som

29.4.2005 till Justitieministeriet om utkastet av det nationella programmet för minskande av våld. Förbundet motiverar sin ståndpunkt med det problematiska förhållandet mellan två parter i våld i parrelationer där offrets underkuvning ofta har varit långvarig. De menar att förövaren kan ha pressat offret till medling genom att hota denna med våld. Se också Kvinnosaksförbundet Unionens utlåtande 29.4.2010 till Utrikesministeriet om Europarådets utkast till ett multilateralt avtal angående våld mot kvinnor. Unionen förnyar där sin starka opposition mot medling vid våld i parrelation. Se även Niemi-Kiesiläinen 2004, 158 - 159.

⁴⁶² Flinck & Iivari 2004, 5 - 6. De medlare som Ida Mielityinen i sin undersökning intervjuade har också upplevt att fall där de två redan har en längre gemensam historia bakom sig vanligen är svåra att medla i. Det handlar oftast om olika typer av konflikter mellan vuxna människor, till exempel släktstridigheter eller gräl mellan grannar. Då är relationerna mellan de två så hetsiga att det kan vara svårt att peka på just det brott som man skulle medla i. Mielityinen menar att detta är en intressant upptäckt med tanke på att medlingen skulle komplettera rättsskipningen just i fall av konflikter i näromgivningen. Mielityinen 1999, 46-47. Ervasti däremot påpekar att medling är speciellt fruktbart om de två parterna är motiverade av att uppehålla den personliga kontakten med motparten. Så är ofta fallet vid nära relationer. Ervasti 2005, 55.

Alternativ

ofta förs kring medling och som hänför sig till verksamhetens utgångspunkter och även för dess förmåga att verkligen spela en roll i skapandet av en meningsfull erfarenhet av en konfliktlösning för de två parterna. Man måste fråga sig om ett externt pålagt påbud ibland verkligen fungerar bättre än ett eget ställningstagande och i hurdana villkor medling kan ge uttryck för de två parternas äkta vilja.

Att medling verkligen kan spela en roll i att förövaren lär sig och förändrar sitt framtida beteende belyses i det att medling ofta hänför sig till unga förövare. Förövarens ålder har alltid spelat en central roll i medling. Speciellt i början betonade man unga förövare i medlingen. År 1996 var över hälften av alla förövare som kom till medling i Helsingfors under 30-åriga. Åldersfördelningen har inte förändrat sig speciellt mycket sedan dess, även om medling nuförtiden ingalunda är bara för barn och unga. Enligt statistikrapporten från år 2008 var nästan 70 % av alla förövare som deltog i medling under 30-åriga.⁴⁶³

En knepig fråga om vad som lämpar sig för medling utgörs också av det att det inte är bara brott utan också tvister som medling gäller, även om antalet tvister som kommer till medling är mycket låg. År 1990 handlade endast 1 % av medlingsfallen om tvister, även om man menade att lindriga tvister är mycket lämpade för medling. Situationen har inte ändrat sig särskilt. Enligt statistikrapporten utgjorde tvister bara 2 % av alla fall som lämnades till medling år 2008.⁴⁶⁴

Lagstiftaren har inte heller uppmuntrat medling i tvister, inom ramen för brottsmedling, såsom jag visade ovan i kapitel 2.1.4. Med tanke på den skillnad som finns också i brott och tvister kan det ligga något i att tvister är betydligt svårare att medla än brott. Iivari påpekar att redan det första finländska medlingsprojektet visade att tvister inte så ofta lyckas i medling. Han menar att under 1986 hade man inlett

⁴⁶³ Mielityinen 1999, 31; Järvinen 1993, 62. Statistikrapport 6/2009, 4 - 5.

⁴⁶⁴ Järvinen 1993, 67; Statistikrapport 6/2009, 1.

Medling vid brott

medlingen i sex olika tvister men ingen av dem hade resulterat i en förlikning.⁴⁶⁵

Även om brottstyperna oftast är väldigt olika och olika teoretiker har en ännu bredare bild på vad som kan medlas än de ovan nämnda, så finns det vissa allmänna förutsättningar för ett medlingsfall. Då mötet mellan offret och förövaren är en viktig utgångspunkt anser man oftast som en tumregel att det krävs två parter för medlingen. Om det inte finns ett definierbart offer kan man inte medla i fallet. Detta leder till att vissa fall direkt utesluts från medlingen. Sådana fall är då till exempel narkotikabrott, miljö- och ekonomibrott och trafikbrott.⁴⁶⁶

Det som jag härvidlag kan konstatera är att medling hänför sig till olika slags brott och att valet mellan dessa inte är alldeles entydigt. Jag vill dock hävda att mycket av diskussionen handlar om en förvirring i sättet att tala. Den här förvirringen handlar om medlingens och rättsskipningens förhållande. Iivari skriver att det sist och slutligen borde vara meningslöst att diskutera vilka fall som lämpar sig för medling. Den viktigaste och mest intressanta frågan är för honom den betydelse som myndigheterna ger åt medlingen. Han menar att vid grova brott kan medlingen inte aktualiseras som ett alternativ till det officiella systemet men nog som en komplettering. Det kan hända att medling också vid allvarliga brott kan fungera mellan de två parterna, skriver han.⁴⁶⁷

Iivari tar här en mycket pragmatisk inställning till medling. Jag tolkar Iivari så att medling kan vara möjlig och även begriplig också vid grova brott. Men att om man vill hålla medlingsverksamheten i gång kan man inte kräva allt för mycket. Valet görs mellan om man vill ha medling eller inte, och inte mellan grova eller lindrigare brott.

⁴⁶⁵ Iivari 1988, 98.

⁴⁶⁶ Järvinen 1993, 85. Som jag redan ovan har antytt, är inte medling vid brott den enda restaurativa metoden utan det finns också andra liknande metoder.

⁴⁶⁷ Iivari 1991, 273.

Alternativ

Många som förespråkar medling kan själva vara öppnare inför medling vid också mycket grova brott, men de vet samtidigt att det råder en allmän misstänksamhet mot medling. Det är inte lätt att införa nya tankesätt, till och med nya paradigmen. Vill man införa medling i Finland – eller över huvud taget – är det bäst att inte framhålla allt för radikala tankar. Skulle man göra det skulle den stora allmänheten knappast ta medling på allvar.

Jag vill konstatera att diskussionen om de fall som lämpar sig för medling ibland förs på olika plan som inte möts. Det svåra här är att de som deltar i samtalet inte alltid inser detta. De tror att de talar om samma sak även om det i själva verket handlar om olika sätt att använda språket. Detta försvårar kommunikationen. T.ex. redan det att en del diskuterar medling medan en del diskuterar medling och dess rättsverkan innebär olika synvinklar. Tänker man att medling leder till vissa juridiska följder är det lättare att ställa sig reserverad till medling av vissa brottstyper. Betonar man däremot vikten av att de två parterna möts för att diskutera brottet och dess följder kan medling också vid grövre brott bli mer begriplig.

Jag vill därmed problematisera synen att grova brott inte lämpar sig för medling. Jag hävdar att en sådan syn kan ge uttryck för ett tänkande som inte lyckas överskrida gränser för det retributiva paradigmet. Man menar att förövaren vid grova brott inte får slippa undan utan måste straffas. Däremot beaktar man inte behovet för förövaren och offret, vare sig primära eller sekundära, att träffa och gå igenom det som har hänt. I det senare fallet kan medling också vid grova brott vara mycket motiverad. Medling behöver inte heller automatiskt innebära att rättsliga påföljder uteblir, även om just detta oftast verkar utgöra den centrala grunden till en reserverad förhållning mot medling.

Också inom ramen för en diskussion om huruvida lämpar sig grova brott för medling kommer skillnaden mellan första och tredje persons synvinklar fram. Detta påpekas av en Leer-Salvesens intervjuobjekt som menar att det inte finns några

gränser för vilka fall som man försonas med. Det som detta intervjuobjekt understryker är att det sällan är offret själv som menar att något är oförsonligt, snarare är det andra som menar det å offrets vägnar.⁴⁶⁸ Detta belyser på ett konkret sätt det problematiska med att sätta gränser för de fall som lämpar sig för medling. De två parterna kunde uppleva det annorlunda än vad man ur ett externt perspektiv gör.

Det retributiva tänkandet kan färga också vissa medlingsvänliga åsikter. Den som förespråkar medling vid mindre och obetydliga brott kan i själva verket göra det därför att brottet i sig var så obetydligt att det inte gör något om förövaren inte straffas för det. Det är därför inte först och främst medling som de förespråkar utan ger uttryck för en likgiltighet inför vilka påföljder som lindrigare brott får.

5.2.2 Medlingens rättsverkan

Att medling underställdes social- och hälsovårdsministeriet understryker dess karaktär av socialarbete. De två parternas möjlighet att definiera sin egen konfliktlösning däremot pekar mot medlingen som ett alternativ till straffprocess. Men som jag har visat bl.a. i kapitel 4.3 har medling också en nära koppling till straffprocessen. Medling kan få mycket konkreta rättsliga följder. Med stöd av olika lagrum kan medling påverka i mångt och mycket hur behandlingen av ett brott framskrider och hur straff mäts ut. I det följande undersöker jag närmare hurdan rättsverkan medling kan ha och hur kan detta tolkas inom ramen för en analys om medling ur speciellt ett moraliskt perspektiv.

Möjligheten att genom medling kunna nå vissa rättsliga påföljder är intressant eftersom just den möjligheten torde vara betydelsefullt för många parter när de överlägger om sitt deltagande i medling. För dem kan medlingen låta som en lättare metod för konfliktlösning än en straffprocess. I så fall ger deltagandet uttryck för en önskan att slippa lättare undan,

⁴⁶⁸ Leer-Salvesen 2009, 71.

Alternativ

inte om en vilja eller ett behov av att behandla de skador som brottet förorsakade på något speciellt sätt. Detta i sin tur ger, enligt min mening, uttryck för ett externt perspektiv på konfliktlösningen. I varje fall handlar det inte om ett moraliskt ställningstagande i den mening som jag här förstår moralen. Ett sådant perspektiv ger närmast uttryck för ett målrationalt tänkande.

I det följande kommer jag att ytterligare problematisera medlingens rättsverkan ur olika synvinklar. Detta gör jag med en speciell hänsyn till tre olika slags situationer där medlingens eventuella rättsverkan aktualiseras. Det handlar om olika förhållanden mellan medling och en åtalseftergift som jag pekade på redan i kapitel 4.3.⁴⁶⁹ Jag kommer samtidigt att belysa hur här aktualiseras två olika sätt att tala om medling, och hur dessa olika sätt kan tolkas som tillhörande olika paradigmer.

För det första vill jag påminna om att medling inte behöver vara den egentliga grunden till en åtalseftergift. Också andra omständigheter, såsom förövarens ålder, spelar in. Detta betyder t.ex. att om en ung förövare tillsammans med offret under en medling kommer överens om ett sätt att lösa den aktuella konflikten, så behöver inte åklagaren, när denna underrättas om överenskommelsen, ta någon hänsyn som helst till medlingen när hon överväger huruvida ett åtal ska väckas eller inte. Den enda grunden för en åtalseftergift kan då vara förövarens ålder.

Att de två parterna i en sådan situation ändå har deltagit i medling kan ses som ökande av statens kontroll inom livsområden där det tidigare inte har funnits kontroll. Koskinen skriver:

Sannolikt kommer vissa nya alternativa straffpåföljder att

⁴⁶⁹ Jag vill samtidigt hänvisa till att jag i kapitel 4.3 även beskrev hur också polisen kan spela en roll i en åtalseftergift och därmed önskar jag påminna om att det inte bara är åklagaren som kan spela en roll när man reflekterar över medlingens rättsverkan.

Medling vid brott

ytterligare tas i bruk hos oss. [...] Det föreligger emellertid en risk för att de nya påföljderna inte används i stället för de nuvarande [...] utan att de i själva verket leder till ett större och samtidigt tätare kontrollnät (net-widening effect).⁴⁷⁰

Man kritiserar hur alternativa straffpåföljder blir ett tillägg till rättssystemet, inte ett alternativ. Den här risken aktualiseras också inom ramen för medling. Det kommer fall till medling som annars inte skulle beröras av den statliga kontrollen, och nya människogrunder, såsom unga förövare, faller under en officiell eller en halvofficiell kontroll. Den här risken tas upp av många författare i litteratur om medling.⁴⁷¹

En sådan kritik har man dock, från deras sida som förespråkar medling, bemött med att kraftigare understryka medlingens goda sidor. Iivari till exempel erkänner att medling eventuellt innebär ett ökat förrättsligande men framhåller samtidigt att ett sådant förrättsligande kan utmytna i bättre resultat för de två parterna.⁴⁷² Ossi Eskelinen däremot poängterar, i sin undersökning om medling med barn under 15 år, hur hans intervjuobjekt menar att medling är meningsfullt även med unga förövare som inte ännu har något straffrättsligt ansvar. Eskelinen påpekar det fruktbara i att gärningen som inte kan straffas för ändå inte förblir utan konsekvenser. Genom medling kan barnet fås att känna ett visst ansvar för sin gärning, vilket anses vara angeläget speciellt eftersom många unga förövare kan vara mycket arroganta angående sina rättigheter och skyldigheter.⁴⁷³

⁴⁷⁰ Koskinen 2002, 75.

⁴⁷¹ Järvinen 1993, 175; Takala 1998, 95; Braithwaite 2001, 149; Eskelinen 2005, 140.

⁴⁷² Iivari 1991, 171.

⁴⁷³ Eskelinen 2005, 140 – 141. Se också Takala 1998, 95. Likadant försvarstal finns också i den internationella debatten. Braithwaite erkänner att medling och restorativ rättvisa utvidgar kontrollnäten men, såsom han påpekar, endast i förhållande till samfundets och omgivningens kontroll. Enligt honom krymper den formella statens kontrollnät fortfarande ihop. Braithwaite 2001,

Men här ligger just poängen med oron över det tätare kontrollnätet. Gärningar som annars inte skulle behandlas offentligt får plötsligt offentliga konsekvenser. Det som jag vill understryka med exemplen ovan är hur man påpekar problem med det tätare kontrollnätet samtidigt som man struntar i den problematiken och framhäver en annan tematik, såsom förövarens ansvarskänsla. Man svarar inte på frågan om medling innebär ett tätare kontrollnät eller inte. I stället förbigår man frågan och ger ett svar på en annan fråga.

Detta stöder, vill jag hävda, ytterligare min tolkning av de två slags paradigmen som man inom ramen för medling står inför. Det är svårt att veta med hurdana termer man ska tala om medling. Följer man det gamla paradigmet som jag har karakteriserat som det retributiva och det moderna paradigmet går det bra att understryka risken med ett tätare kontrollnät. Det är en angelägen risk som man måste ta i beaktande. Väljer man däremot det restaurativa paradigmet måste man avvisa den kritiken som obegriplig. Man menar då att kritiken missar poängen, och anser att medling handlar om något alldeles annat.

För det andra vill jag påminna om att medling verkligen kan spela en roll för de rättsliga konsekvenserna. En lyckad medling kan vara en tillräcklig grund för en åttalseftergift, som jag tidigare redan konstaterade: åklagaren kan bedöma medlingen, avtalet och förövarens handlande för att gottgöra skadan för offret som tillräckliga för en åttalseftergift.

När medling kan ha en rättslig verkan blir frågan om medlingens rättvisa genomförande allt mer aktuell. När man vid rätten garanterar den rättvisa behandlingen av de två parterna genom processens form står man i och med medling inför en formfri verksamhet som inte har några bestämda regler eller processer. Det är därmed en reell risk att de två parterna drar nytta av medling på ett sätt som ifrågasätter den andra partens rättssäkerhet. Den ena parten kan underkuva

den andra så att överenskommelsen till slut inte ger uttryck för en ärlig och frivillig vilja av båda parterna. Den här risken måste tacklas, både av myndigheterna men också av medlarna.⁴⁷⁴

Utöver att situationen där medling kan leda till en åtalseftergift kan vara problematisk därför att man inte kan garantera vad som är de två parternas egentliga vilja i situationen kan också den här möjligheten bidra till en förvirring i talet om medling. Jag hänvisar till kapitel 2.3.3 där jag menade att även ett positivt tal om medling kan ge uttryck för ett nyttotänkande som till slut missar viktiga sidor hos medling. Jag menar att något liknande aktualiseras här. En positiv inställning från myndighetens sida gentemot medling kan ge uttryck för ett externt perspektiv som understryker medlingens nytta för systemet utan att för den skull behöva erkänna det moraliska i medling.

För det tredje vill jag också påminna om att ett avtal efter en medling inte automatiskt behöver innebära en åtalseftergift. Ett åtal kan väckas trots en överenskommelse mellan de två parterna. I ett sådant fall har medlingen i en rättslig mening inte några verkningar alls. I sin undersökning om medling vid våld i parrelationer visar Flinck och Iivari att en överenskommelse mellan de två parterna verkligen inte automatiskt leder till en åtalseftergift.⁴⁷⁵ På den här punkten

⁴⁷⁴ Det är ytterst svårt för en utomstående att veta när konfliktlösningen inte ger uttryck för en gemensam vilja. Den här kritiken har särskilt ofta varit framme vid en diskussion om medling vid våld i parrelation där förhållandet mellan de två parterna är ytterst problematiskt. Det är många som förhåller sig ytterst misstänksamt, till och med negativt till medling vid våld i parrelationer just därför att våld i parrelationer ger uttryck för ett systematiskt våld som har sin bas i en förvrängd maktställning mellan offret och förövaren. Se Iivari 2010a, 47, 53 - 54; Niemi-Kiesiläinen 2004, 158 - 159; Björkgren 2009, 153. Utmaningen i form av maktfrågor mellan de två parterna gäller dock alla slags medlingar.

⁴⁷⁵ Flinck & Iivari 2004, 66 - 67. I det undersökningsmaterial som Flinck & Iivari hade samlat gav åklagarna under den senare hälften av år 2002 ett beslut i 312 fall av vilka 27 % handlade om en åtalseftergift efter en medling,

Alternativ

belyses det komplicerade förhållandet mellan det offentliga och det privata på ett uppenbart sätt.

Med en hänvisning till det föregående kapitlet, där jag närmare analyserade samhällets ingripande i det privata, menar jag att de två parternas överenskommelse inte nödvändigtvis har någon rättslig påverkan ger uttryck för den djupt rotade uppfattningen om att brott sker mot samhället och att en viss kontroll måste utövas på individerna.

Att det offentliga tränger in i det privata på ett sådant sätt kan, av de två parterna kännas fel. Mielityinen hänvisar till parternas stora besvikelse när samhället ändå griper in även om konflikten för dem själva är över i och med den gemensamma överenskommelsen. Hon menar att också offret kan uppleva det som orimligt om en tredje part, åklagaren, omintetgör det som de två har åstadkommit genom medlingen.⁴⁷⁶ Detta framgår även vid fall som handlar om våld i parrelationen. De två har ofta löst konflikten redan sinsemellan och upplever det som mycket märkvärdigt att de ännu skulle behöva hamna inför domstolen.⁴⁷⁷

Man står här inför utmaningen att välja mellan två olika slags tankesätt, det som utgår från ett enda system som är samma för alla, och det som utgår från en variationsrikedom allt efter individuella önskemål. Medling kan ha en rättsverkan men den behöver inte det. Båda fall kan medföra vissa problem. Detta visar hur förhållandet mellan medling och rättsskipning inte är alldeles entydigt vilket leder till flera frågor om medlingens status som ett alternativ. I det följande

11 % ett åtal efter en medling och 41 % av ett åtal utan medling. Forskarna understryker att en del av fallen kan ha hänvisats till medling redan av polisen. Flinck & Iivari 2004, 65. Se också Järvinen 1993, 115 - 118, 164 för det låga antalet av åtalseftergifter efter medling i början av 1990-talet samt eventuella orsaker därtill.

⁴⁷⁶ Mielityinen 1999, 130. Utöver att åklagaren kan meddela en åtalseftergift har också domaren en möjlighet att, nästan på samma grunder som åklagaren, meddela en domseftergift. Havansi 2002, 299.

⁴⁷⁷ Mielityinen 1999, 131; Flinck & Iivari 2004, 112.

analyserar jag närmare hur man mot bakgrund av detta ser eller inte ser medling som ett alternativ. I det följande undersöker jag detta komplexa förhållande.

5.3 Medling som ett alternativ

Medlingen karakteriseras ofta som en alternativ konfliktlösningsmetod, vilket ger uttryck för ett visst avståndstagande från rättsskipning. Efter den diskussion som jag har fört ovan kan jag dock konstatera att det inte är alldeles klart hur man bäst kan karakterisera medling i förhållande till rättssystemet.

Medling och rätt relaterar sig till varandra på olika sätt. Det är därför inte alldeles säkert att medling innebär ett alternativ. Att man räknar de juridiska verkningarna av medlingen tyder på att medlingen i själva verket förstås som ett komplement till straffprocessen. Den ska försnabba en lösning av konflikten. Det vore också svårt att se medlingen som ett äkta alternativ ifall de brott som behandlas vid medling är så lindriga och ringa att de ändå inte skulle ha gått igenom det offentliga systemet. Medling som ett alternativ skulle däremot innebära att man i stället för att behandla fallet inför domstolen tar det till medling.

5.3.1 Gränssättning mellan medling och rättsskipning

Ett ideal då medlingen fick sin start var att den skulle utgöra en tydlig skillnad i förhållande till rättsskipning. Medling som ett fullständigt alternativ beskrevs av Järvinen så att hela verksamheten drivs utanför alla myndigheter, utanför polisen, åklagaren, domstolen och även socialarbetare. Efter ett brott skulle båda parterna i en konflikt kontakta medlingsbyrån, boka tid med medlaren och lösa saken utan brottsanmälan, förundersökning eller någon annan del av en straffprocess.⁴⁷⁸

Av min diskussion ovan framgår att en sådan syn på medling skiljer sig kraftigt från den modell som tillämpas i

⁴⁷⁸ Järvinen 1993, 132.

Alternativ

Finland. Tanken om medlingens totala avståndstagande från så gott som alla myndigheter är orealistisk i Finland. Läget är dock långt ifrån entydigt och det sker en kontinuerlig diskussion om medlingens gränssättning gentemot det straffrättsliga systemet.

Det finns i medling många olika drag som tyder på dess avståndstagande från rättsskipningen. Jukka-Pekka Takala påpekar att medlingens alternativa karaktär som bäst kommer till uttryck i medlingens yttre form. Den är inte bunden till några regler. Varje medlare får själv konstruera en medling enligt egna preferenser och i samarbete med de två parterna.⁴⁷⁹

Det finns dock en skillnad mellan vilka myndigheter som kopplingen hänför sig till och som förtjänar att lyftas fram. Iivari påpekar en klar spänning mellan medling och rättsväsendet. Detta beror, menar Iivari, på att man genom medling är ute efter en socialpolitisk lösning på ett traditionellt kriminalpolitiskt problem.⁴⁸⁰

Medling handlar, enligt detta, inte om ett avståndstagande från alla myndigheter, då en koppling till socialväsendet framhävs. Men anmärkningen tyder på ett avståndstagande från just rättsskipningen och den retributiva rätten, som jag antar att avses med en hänvisning till den traditionella kriminalpolitiken.

Det finns i medling också många drag som tyder på en nära koppling mellan den och rättsskipning. Dessa kopplingar blev i själva verket tydliga i ett relativt tidigt skede i Finland. Saija Järvinen konstaterade redan i början av 1990-talet på basis av sin undersökning att medling inte utgör något äkta alternativ till straffprocessen.⁴⁸¹ Men olika författare skymtar

⁴⁷⁹ Takala 1998, 10. Se också Gavrielides 2007, 38 – 40 som påpekar att det finns de som menar att den restorativa rättvisan företräder ett fullständigt nytt paradig för konfliktlösning och att den därför måste utövas helt och hållet utanför det aktuella straffrättsystemet.

⁴⁸⁰ Iivari 1988, 36.

⁴⁸¹ Järvinen 1993, 132, 151; Takala 1998, 10.

Medling vid brott

den nära kopplingen i olika drag hos medling och man tolkar medlingens olika karakteristika på helt motsatta sätt.

När Takala menade att det alternativa bäst kommer fram i den yttre formen, ser andra just i den yttre formen vissa likheter. Alvesalo och Ervasti påpekar att redan det att överenskommelsen mellan de två parterna sker i form av ett avtal som de båda undertecknar tyder på att man sist och slutligen är ute efter något officiellt och formbundet. Enligt dem får också ritualer som eventuellt görs under mötet det hela att likna en domstolsprocess.⁴⁸²

Järvinen däremot lyfter fram språkbruket under medlingen som ett tydligt tecken på en viss koppling. Hon påpekar att man under medling utgår från den brottsdefinition som polisen har skrivit på förundersökningsprotokollet och att man refererar till offret som den målsägande. Järvinen menar att om man skulle vilja understryka det alternativa kunde man välja mindre juridiska begrepp och hänvisa till de två parterna helt enkelt som "delaktiga i en konflikt."⁴⁸³

Innan den närmare belysningen av förhållandet mellan medling och rättsskipning vill jag dock understryka att om förhållandet mellan medling och myndigheter inte är entydigt i den praktiska tillämpningen är det inte det heller i teorin. Det råder inte någon enighet om hur förhållandet i själva verket borde vara.

I en finsk kontext har Juhani Iivari kritiserat Nils Christie som menar att medlingen ska förverkligas enbart utanför det straffrättsliga systemet. Enligt Iivari innehåller ett sådant synsätt risken att ett flertal olika fall förblir utan möjlighet till medling. Samtidigt ser han risken i ett allt för nära samarbete som eventuellt leder till att rätten tillämpar medlingen enligt sina egna behov så att medlingen går miste om sin slagkraft

⁴⁸² Alvesalo & Ervasti 2006, 119.

⁴⁸³ Järvinen 1993, 98. Iivari 2010, 7 talar om medlingens klienter, om brottskadelidande och om misstänkta gärningsmän.

och förnyande karaktär.⁴⁸⁴

Det senare har jag redan varit inne på: medling som ett alternativ riskerar att utvecklas till en konkurrent till det straffrättsliga systemet på ekonomiska grunder. Det är möjligt att, med tanke på kostnadsbesparingar, medlingen utvecklas till den huvudsakliga verksamheten för mindre brott. Önskar man inte detta borde man tydligare avgränsa medling från rättsskipningen.

Jag presenterar här en teoretisk modell för ett förhållande mellan restorativ rättvisa och rättssystemet för att understryka det mångtydiga förhållandet. John Braithwaite hävdar en pyramidmodell där botten av pyramiden utgörs av den restorativa dialogen och de övre nivåerna innehåller mera retributiva och straffande metoder. Man börjar alltid, oberoende av brottet, från pyramidens botten och om inte den tidigare metoden fungerade flyttar man sig uppåt. Braithwaite är övertygad om att den restorativa rättvisan fungerar bäst om möjligheten av ett straff finns i bakgrunden. Förövaren inser direkt att hon i och med den restorativa metoden får en utomordentlig chans – den här gången.⁴⁸⁵ I pyramidmodellen kvarstår straffets avskräckande verkan medan man försöker få det bästa av de restorativa metoderna. Den sista utvägen ur en konflikt är alltid ett straff.

⁴⁸⁴ Iivari 1991, 75. Nästan två decennier senare har inte farhågorna blivit mindre. Gavrielides påpekar att den restorativa rättvisans praktiska tillämpning ofta tycks betyda att metoden mister något av sin normativa teoretiska potential och liknar stegvis mer och mer det traditionella systemet. Gavrielides påpekar att om man inte tar detta på allvar är det snart för sent att återkräva den restorativa rättvisans ursprungliga värden och något värdefullt går förlorat för all tid. Gavrielides 2007, 246.

⁴⁸⁵ Braithwaite 2001, 30, 35. Braithwaite menar att det som ofta händer i västerländer är att man flera gånger ser genom fingrarna de unga förövares gärningar – just därför att systemet inte har tid eller ork eller resurser för att blanda sig i det tidiga skedet. När den unga sedan har förbrutit sig tillräckligt många gånger och hamnar inför rätten och får ett fängelsestraff är denne genuint överraskad – efter att så många gånger ha sluppit undan. Det hela känns som fullständigt godtyckligt och illegitimt. Braithwaite 2001, 35.

I enlighet med Braithwaites pyramidmodell har i en finländsk kontext Lappi-Seppälä påpekat att det finns villkor för straffsystemets existens och att ett av villkoren är *ultima ratio* – tänkandet. Detta betyder att man kan använda sig av straffsystem enbart om det inte finns något annat system som är moraliskt mer acceptabelt men ändå effektivt och tillräckligt ekonomiskt. Ett sådant system kunde vara medling.⁴⁸⁶ Dessa tankar om en pyramidmodell eller om ett *ultima ratio*-tänkande är dock i det finländska sammanhanget i det aktuella läget ytterst hypotetiska och teoretiska men det är viktigt att vara medveten också om sådana resonemang. De ger uttryck för en möjlig öppenhet för alternativa metoder.

Jag vill härmed understryka en viktig förvirring som jag menar finnas i talet om medling och som har att göra med dess förhållande till rättsskipning. Man tror att man talar om samma sak men det gör man inte. Huruvida man förstår medling som ett fullständigt alternativ till straffprocess och myndighetsutövning eller som ett komplement utgör totalt annorlunda utgångspunkter för ett tal om medling och dess meningsfullhet och begriplighet över huvud taget.

5.3.2 Medling - ett annat sätt att se på konfliktlösning

Medling karakteriseras gång på gång som ett alternativ, samtidigt som man på många sätt kan konstatera att så inte behöver vara fallet. Detta leder till en fråga om vad det alternativa egentligen innebär och om begreppet alls är tillämpligt på medling.

För att belysa det mångtydiga talet hänvisar jag till ett citat av Timothy Garton Ash från hans essä *A Century of Civil Resistance: Some Lessons and Questions* (2009):

Many people casually associate civil resistance with morality, religion, goodness or even good-goodness. Nice,

⁴⁸⁶ Lappi-Seppälä 1994, 35. Se också Anttila & Törnudd 2001b, 123 - 124. Också Van Ness och Heetderks Strong anser att "criminal justice will be an approach of last resort." Van Ness & Heetderks Strong 2002, 159.

Alternativ

moral but impotent: that would be a common enough verdict from the man or woman on the street – unless, of course, he or she had participated on the street, in one of these peaceful mass actions. [...However, t]he choice of non-violence [...was usually] more pragmatic than principled, and often less unequivocal than is generally assumed.⁴⁸⁷

Man talar ofta om ett nytt och annorlunda fenomen utan att ens riktigt veta vad man menar och vad man talar om. För att använda begrepp som jag redan tidigare har använt vill jag hävda att man ofta ger uttryck för ett externt perspektiv på ett fenomen. Samma kan gälla medling. Den som fäller omdömen sällan har själv deltagit i medling. Då talar man ur ett externt perspektiv.

I vissa fall kan medling vara bättre lämpad än andra metoder för konfliktlösning. Utmaningen ligger däri att konfliktlösningsmetoder ibland är så olika att man bara svårligen kan jämföra dem med varandra. De är helt enkelt inte jämförbara. Detta är också det som jag redan har hänvisat till som ett paradigmiskt skifte mellan två mycket olika slags konfliktlösningsmetoder.

För att ringa in medling kan man inte använda sig av begrepp i samma mening som när man talar om mera retributiva metoder. De förmår helt enkelt inte fånga det som medling handlar om. Den här skillnaden mellan medling och rättsskipning exemplifieras också i lagstiftarens val att uttryckligen hänföra den allmänna styrningen av medling i Finland till social- och hälsovårdsministeriet, som jag påpekade ovan. Medling handlar om ett annat sätt att se på konfliktlösning.⁴⁸⁸

Det är dock inte ovanligt att man beskriver medling i

⁴⁸⁷ Garton Ash 2009, 372.

⁴⁸⁸ För att ytterligare problematisera medlingens karaktär som ett språkspel bland andra konfliktlösningens språkspel, vill jag hänvisa till Gisela Knuts, även om hon inte direkt behandlar medling vid brott. Hon menar att den alternativa tvistlösningens funktion ses som "renodlat konfliktlösande, dock i en något annan betydelse än i fråga om rättsskipningen." Knuts 2006, 47.

termer kända från det retributiva paradigmet. Detta gör man, vill jag hävda, för att få det samtida samhället övertygat om medling. Vill man få vid acceptans för medling och vill man att verksamheten ska bli ekonomiskt hållbar, måste man sälja den till samtiden.⁴⁸⁹ Här ligger grunden till mycket av förvirringen, enligt min mening.

När man försöker använda ett språkspels termer för att beskriva ett annat står man inför ett hopplöst försök. Två olika språkspel, som annars knappast vare sig möts eller förstår varandra, försöker man nu föra samman. Detta leder till att viktiga ingredienser i medlingen går förlorade. Det som går förlorat är, vill jag ännu en gång understryka, först och främst det moraliskt viktiga som man vill framhäva med medling.

För att ytterligare belysa skillnader i tankesätt angående restorativ rättvisa och de i det samtida förhärskande konfliktlösningsmetoderna vill jag citera Annalise Acorn. Hon anger grunder till det ringa intresset för medling i samtiden genom att påpeka att medling helt enkelt inte är tilltalande:

[R]estorative justice smacks of the new-age, feel-good, self-help genre [...] Detractors of restorative justice are perhaps uptight about, and embarrassed by, the proliferation of touchy-feel, pop-psychological inspirations for, and the

⁴⁸⁹ Medlingens utmaningar som en verksamhet som ligger i två olika världar påpekas av Theo Gavrielides som framhäver hur restorativa metoder ofta måste vädja till makter som bygger på utilitaristiska eller ekonomiska rationaliteter för att säkerställa sin existens och sina inkomster. Detta betyder att restorativa metoder för det första måste visa hur de minskar inflödet av fall till domstolar samt antalet återfall, för det andra måste de påvisa att de ökar förlikningar samt att de två parterna blir tillfredsställda. Gavrielides menar att om restorativa metoder också i fortsättningen finansieras enligt sådana kriterier är det möjligt att deras ursprungliga värden och principer förvrängs och införlivas med de retributiva och utilitaristiska syften som karakteriserar det traditionella straffrättssystemet. Gavrielides 2007, 259 - 260. Jag menar att Gavrielides beskrivning kan belysas med en senmodern brytning mot det moderna. Vi står i och med medling inför ett senmodernt fenomen som dock sätts in i moderna ramar, när man bedömer det enligt kriterier som styrs av det ekonomiska tänkandet. För mig ter sig dessa två olika tänkesätt som radikalt annorlunda.

Alternativ

absence of high cultural tropes in which to ground,
restorative justice.⁴⁹⁰

De värden som medling framhåver är, för att följa Acorn, inte på mode. Jag tror att vi här står inför en väldigt central insikt angående inte bara den restorativa rättens ställning vis à vis det retributiva konfliktlösningsparadigmet, utan också angående något som berör vår aktuella världsbild. Det att intresset för medling inte är speciellt stort kan enligt min mening tolkas som ett exempel på vår instängdhet i ett aktuellt språkspel. Det som Acorn säger har redan också Wittgenstein sagt: "Då två principer verkligen möts, och inte försonar sig med varandra, då förklarar envar den andre för en narr och kättare."⁴⁹¹

Jag fortsätter med Wittgenstein för att belysa hur vi omringas av ett visst sätt att tänka och som vi har svårt att komma ifrån. Wittgenstein påpekar att den mänskliga gemenskapen binds samman av vetenskap och uppfostran.⁴⁹² Därmed växer vi in i ett språkspel som vi snart tar för givet: Om någon tvivlade på att jorden är rund måste man konstatera att "[d]etta tvivel hör inte till tvivlen i vårt spel. (inte för att vi har valt ut detta spel åt oss!)"⁴⁹³

I enlighet med detta vill jag hävda att det restorativa språkspelet innehåller drag som inte hör till vårt vanliga spel. Tanken känns främmande och obegriplig för den som inte behärskar det språkspelet. Det finns olika konfliktlösningsmetoder och några av dem kan presentera så olika tankeunderlag att de måste ses som fullständigt olika sätt att använda språk. Utmaningen ligger i ens förmåga att göra ett

⁴⁹⁰ Acorn 2004, 79.

⁴⁹¹ Wittgenstein 1992b, § 611. Se även Nussbaum 2006, 42: "The merciful attitude to punishment still comes in for ridicule, [...] as a simple form of retributivism has an increasing influence on our legal and political life."

⁴⁹² Wittgenstein 1992b, § 298.

⁴⁹³ Wittgenstein 1992b, §§ 311, 316 - 317.

Medling vid brott

tal om medling begripligt för sig.⁴⁹⁴

Då medlingens förhållande till rättssystemet förblir oklart menar jag att dess anknytning till moralen ytterligare kunde understrykas. I det följande kapitlet analyserar jag närmare moralens plats i medling och mötet mellan de två parterna. Jag har tidigare hävdat att det är just första persons insikten som är det speciella med medlingen och det är genom det personliga engagemanget under mötet som kan bidra till ett sådant förhållande.

⁴⁹⁴ Om medling som ett alternativ talar också Leer-Salvesen, som hänvisar till de norska konfliktråden och menar att de är väl ägnade åt att lämna rum för moralisk ånger, men att detta förutsätter att medlarna tar bättre i beaktande det som egentligen sker mellan de två parterna och mindre det avtal som ska ingås. Verksamheten måste utvecklas vidare, annars riskerar den att vara ett marginellt alternativ till den traditionella rättsskipningen, menar han. Leer-Salvesen 1998, 150. Angående de norska konfliktråden, se RP 93/2005 rd, 9 – 10; Pelikan & Trenczek 2008, 74 – 75.

6 Kärnan: Mötet med en medmänniska

I detta kapitel går jag närmare in på de utmaningar som medlingen medför i synnerhet ur de två parternas synvinkel, och som inte har kommit fram i de tidigare kapitlen. Här argumenterar jag för att dessa utmaningar baserar sig på mötet mellan offret och förövaren. Samtidigt som mötet utgör kärnan för en meningsfull konfliktlösning medför det också betydande utmaningar. Argumentationen här bygger delvis på det som jag har påpekat redan tidigare i avhandlingen.

Jag har redan hänvisat till den grundläggande skillnaden mellan det interna och externa när det gäller en individs förhållande till ett fenomen. I kapitel 3 diskuterade jag de samtida mänskliga livsvillkoren som jag hänvisade till som senmoderna. Möten mellan människor i det senmoderna kan bli ytliga i och med att en given gemensam referensram saknas. I detta kapitel problematiserar jag mötet mellan offret och förövaren i synnerhet i ljuset av det senmoderna. Jag undersöker de betingelser som gäller för ett mellanmänniskt möte.

Som en ledtråd i denna analys har jag det som Wittgenstein skriver i *Särskilda anmärkningar* (1993) där han menar att "[s]pråket är något förfinat, i begynnelsen var handling".⁴⁹⁵ Det finns ett starkt samband mellan ord och handlingar och jag menar att detta är alldeles väsentligt för en förståelse av medling. När man språkliggör brottet vid medling är det en handling. Genom det att vi säger något sker något. Språket skapar något nytt. Om detta talar också Leer-Salvesen som menar att kommunikation som handling är nödvändig för försoningsprocesser.⁴⁹⁶ I mötet aktualiseras inte bara det som sägs utan också många outtalade saker.

⁴⁹⁵ Wittgenstein 1993, 40.

⁴⁹⁶ Leer-Salvesen 2009, 66.

6.1 Mötet med det främmande

Medling för samman människor som är främmande för varandra men som icke desto mindre ska samarbeta mot en konfliktlösning. Detta är inte lätt då de två parterna skiljs åt genom så många olika saker, inte minst brottet. Vid medling försöker man dessutom nå en överenskommelse om ett brott som åtminstone för offret framträder som en obegriplig handling.

Det personliga mötet mellan människor karakteriserar Peter Winch som att man placerar orden och handlingarna i en vidare kontext. Genom lyssnandet och studiet av det främmande hoppas vi på en beskrivning av de främmande verksamheterna som skapar ett mönster som vi kan känna igen och som kan ge oss hållpunkter för hur vi bör orientera oss i tillvaron.⁴⁹⁷

I det följande analyserar jag huruvida de två parterna kan anses vara främmande för varandra och vad förhållandet kan vara mellan en människa och hennes gärning.

6.1.1 Främlingar i ett förhållande

Ett syfte med medling är att stärka de två parternas gemenskapskänsla, såsom jag har diskuterat i kapitel 5.1.2 samt i kapitel 2.2.2 i förhållande till medlarens roll som en representant för det lokala samfundet. Jag har också menat att man kan problematisera meningsfullheten med den här gemenskaps känslan.

I den följande diskussionen utgår jag från en vanlig invändning mot medlingen: att det är meningslöst eller till och med skadligt att tala om en gemenskap mellan offret och förövaren, då medling ofta för samman människor som förenas genom en enda gärning, brottet.

En sådan kritik har vi hos Annalise Acorn som menar att offret eventuellt inte vill ha någonting att göra med förövaren. Hon målar en bild av en kvinna som i mörkret skuggas av en

⁴⁹⁷ Winch 1995, 102.

man. Den kvinnan vill inte ha någonting att göra med honom. Hur kan man då förutsätta att deras förhållande – när det inte ens finns något förhållande – blir bättre, att rättvisan råder om de bara blir vänner och återupplivar förhållandet, frågar Acorn.⁴⁹⁸ I en sådan situation finns det helt enkelt ingen relation som kunde återupprättas.

En kritik mot medlingens anspråk på att återupprätta förhållandet mellan de två parterna framhävs också vid fall där de två parterna faktiskt har ett förhållande till varandra. I en finländsk kontext har Johanna Niemi-Kiesiläinen påpekat att inom ramen för våld i parrelationer har ett intimt förhållande gått fruktansvärt snett. Hon menar att de två inte behöver återupprätta något förhållande. De två ska helst inse att framtiden inte ligger i det som förenar dem, utan i två separata liv.⁴⁹⁹ I ett sådant fall finns det inget behov av att återupprätta ett förhållande.

Dessa två exempel ger uttryck för situationer där det inte finns något som helst behov av att förstärka de två parternas gemenskapskänsla. Men jag menar att det här eventuellt råder en förvirring i sättet att tala. Vi måste därför börja med att fråga efter karaktären hos en sådan gemenskapskänsla. I det följande argumenterar jag för att man, vid en kritik av medling på den här punkten, eventuellt förstår begreppet gemenskap på olika sätt som inte motsvarar varandra.

Jag börjar dock med att problematisera de samtida människornas möjlighet att över huvud taget forma en gemenskap. Trots en eventuell fysisk närhet kan den andliga distansen vara milsvid. En främling för oss är vilken som helst människa som vi inte känner i meningen att hon inte angår oss. Vi är inte intresserade av någon gemenskap eller ett närmare förhållande med dessa främlingar i vardagslivet heller. Jag vill förstå begreppet främmande mera omfattande än bara som någon som vi inte känner.

⁴⁹⁸ Acorn 2004, 115.

⁴⁹⁹ Niemi-Kiesiläinen 2004, 163.

Medling vid brott

Det är Zygmunt Bauman som gör en skillnad mellan det intellektuella och det moraliska rummet. I det förstnämnda är främlingen någon som man inte vet så mycket om. I det senare är främlingen någon som man inte bryr sig så mycket om. Det intellektuella rummet delar man t.ex. med andra individer på en offentlig plats som man passerar på väg någonstans. De flesta andra som samtidigt råkar röra sig där förblir främlingar för en. Inom det moraliska rummet däremot vore det möjligt att bry sig om dem. Men av en anledning eller annan gör man inte det. Det moraliska rummet kan uppstå mitt i det intellektuella om det uppstår en situation där någon eventuellt behöver omsorg. Om man i det moraliska rummet förblir ointresserad av den andra innebär det, enligt Bauman, att man är främlingar för varandra.⁵⁰⁰ Man uppehåller alltså det intellektuella rummet utan att låta det förvandlas till ett moraliskt rum.

Meningen med Baumans tes om de olika rummen tycker jag att fungerar som en bra inkörsport till en tolkning av vad en främling är för något. Tanken hjälper oss att förstå medling. Under gärningens stund delar offret och förövaren inte något moraliskt rum. Under medlingsmötet däremot kan de två parterna dela eller inte dela det moraliska rummet, beroende på hur de förhåller sig till varandra och till medlingen. Men först och främst öppnar Baumans tanke för en tolkning om att man också i en nära relation kan vara främlingar för varandra, ifall man inte bryr sig om den andra, ifall man inte delar det moraliska rummet.

Jag vill därmed argumentera för att en främling också kan vara den som vi umgås med och tror oss känna. Enligt min mening är utgångsläget för medling alltid att de två parterna, offret och förövaren, är främlingar för varandra. Detta gäller oberoende av om de kände varandra sedan tidigare eller inte. Det främmande hos en som man egentligen redan kände är

⁵⁰⁰ Bauman 1996, 208.

förstås inte likadant som hos en som man inte redan kände.⁵⁰¹ Men icke desto mindre är man främlingar för varandra.

För att förklara huruvida det främmande kan anmäla sig hos något som man inte trodde var främmande använder jag mig av D. Z. Phillips som påpekar att det finns en nödvändig obestämdhet i alla våra relationer till varandra. Han vill ifrågasätta att vi alls kan påstå oss känna någon och menar att vi aldrig kan vara säkra på att vi förstår en annan. Detta beror enligt hans mening på att det finns otaliga mänskliga reaktioner på olika upplevelser. Man vet helt enkelt inte hur den andra kommer att reagera. Människor kommer in i sina upplevelser på många olika sätt och dessa väcker hos andra reaktioner som ofta är obestämbara och svåra att ta reda på. Dessa olikheter skapar avstånd mellan människor och gör dem till gåtor för varandra.⁵⁰²

Phillips tolkning öppnar för en möjlighet att hävda den fundamentala skillnaden mellan människor. Vi borde inte hålla oss själva som en måttstock som vi bedömer andra efter.⁵⁰³ Den andra är aldrig någonsin jag själv. Detta till trots

⁵⁰¹ Det finns tecken på att de två parterna förhåller sig mycket olika till varandra beroende på om de kände varandra från förut eller inte. Det har visat sig att ett medlingsfall med parter som känner varandra av gammalt kan vara betydligt svårare än ett fall med parter som inte känner varandra. Parter som har en gemensam historia, till exempel grannar eller också familjemedlemmar, har ofta också mera negativa saker att berätta om motparten än parter som inte känner varandra sedan tidigare. Dessa senare förhåller sig ofta mera neutralt till varandra. Därför är just våld i nära relationer svårare att medla i än annat slags brott. Mielityinen 1999, 114. Mielityinens undersökning visade ytterligare att ifall parterna inte kände varandra av gammalt var också tröskeln mycket hög att berätta om sin livssituation eller förklara några inre känslor. Ett brott som är riktat mot en främmande och slumpmässigt vald människa kan betyda att förövaren inte ens tänkte på att gärningen får ett offer. Mielityinen 1999, 117.

⁵⁰² Phillips 2000, 74 – 75.

⁵⁰³ Tanken om att vi i grund och botten är mycket olika är ett uttryck för det senmoderna tillståndet, vill jag hävda. Detta bryter mot den mera moderna tanken om att vi i grund och botten är just lika och att vi också kan komma åt den här likheten. Som en beskrivning av det moderna tänkandet tolkar jag det

Medling vid brott

är det sällan som vi lyckas möta den andra i all den olikhet och främlingskap som den andra innebär. Vi insisterar att jämföra henne med oss själva. Detta är kanske mycket förståeligt men utifrån det som Phillips hävdar är det fel. Utgångsläget för ett möte mellan människor borde snarare vara den grundläggande skillnaden. Även den som vi tror vi känner är till slut bara en främling för oss. En gemenskap mellan människor handlar då aldrig om en gemenskap mellan människor som delar en grundläggande enighet.

Att det råder en sådan obestämdhet och oförutsebarhet i det mänskliga beteendet som Phillips hävdar kan exemplifieras genom en människa som faller offer för ett brott. Mer åskådligt blir tanken om en främling som man känner sedan tidigare vid våld i en parrelation. Förhållandet som i grund och botten borde präglas av tillit och omsorg är brutet och konfliktfyllt. Ur offrets synvinkel ligger det i förövarens gärning alltid någonting obegripligt. Offret hade inte räknat med att råka ut för ett brott, att bli ett offer.

Det som är viktigt att märka här är att det obegripliga inte heller behöver relatera sig enbart till offrets perspektiv. Det främmande kan anmäla sig också när man ser på sin egen gärning, alltså ur förövarens synvinkel. En förövare kan tänka tillbaka på sin gärning med förvåning. Man hittar det främmande i sig själv. En sådan häpnad och överraskning över sitt eget beteende beskrivs av Leer-Salvesen som pekar på hur ångesten och skulden över det som har hänt resulterar i mardrömmar. Många av dem som han intervjuade menar att de har blivit berövade sin yttre frihet genom fängelsestraffet och sin inre frihet genom att ha kval över gärningen och

som Jukka Hankamäki påpekar som något som präglar den västerländska traditionen: En strävan efter att förstå den andra som likadan som man förstår sig själv. Detta syns, enligt honom, tydligt bland annat i tanken att man ska behandla andra så som man själva vill bli behandlad. Jaget och den andra uppfattas då som symmetriska. Hankamäki 2003, 143 - 144. Den här traditionen utmanas i det senmoderna. Utgångspunkten att vi alla i grund och botten är lika håller inte längre.

gentemot offret.⁵⁰⁴

Med dessa exempel har jag velat visa att människor, också offret och förövaren, alltid till en viss mån är främlingar för varandra. Men det speciellt viktiga är att främlingskapet till trots kan människor inte vara helt likgiltiga inför varandra. Jag vill understryka att det trots allt finns ett visst förhållande mellan de två parterna. Det är detta förhållande som kräver reparation. För att beskriva det förhållande som jag vill hävda att finns mellan offret och förövaren lyfter jag fram Martin Buber i boken *Jag och Du* (1963).

Buber utgår ifrån att individen alltid står i relation till andra. Men han menar att det finns skillnader i de mänskliga relationerna och i deras intensitet. Det finns relationer till ett Du och till ett Det, menar han. Relationen till ett Du är äkta eftersom den är omedelbar och personlig. Den är också ömsesidig och sker alltid mellan två subjekt där båda deltar i förhållandets förverkligande.⁵⁰⁵ I förhållande till ett Det däremot konstituerar jaget sig endast genom en avgränsning. Jaget är då det subjekt som studerar och granskar det flegmatiska objektet, Det.⁵⁰⁶

Jag tycker att Buber här kan fungera som ett tolkningsunderlag även inom ramen för medling vid brott. Sammankomsten av offret och förövaren ser jag som ett möte mellan Jag och Det, mellan främlingar. Genom medlingsmötet har de två parterna som till en början är främlingar till

⁵⁰⁴ Leer-Salvesen 1999, 57.

⁵⁰⁵ Buber 1963, 11 - 12, 15 - 16. Buber preciserar dock att alla Jag-Du relationer inte är fullständigt ömsesidiga. Den fulla ömsesidigheten är en nåd för vilken man aldrig är helt förberedd. Buber 1963, 123.

⁵⁰⁶ Buber 1963, 19 - 20. Jukka Hankamäki förklarar ytterligare att förhållandet Jag-Det bygger på åtskilldhet, en skillnad mellan subjekt och objekt. Förhållandet kräver observation, analys och reflektion. Den värld som anmäler sig i förhållandet Jag-Det är organiserad och kontrollbar, såsom vetenskapens värld som syftar till bevisbarhet och fullständighet. Hankamäki skriver att världen kan göras homogen och likformig när man betraktar den som något medelbart och övertaget, något tekniskt, som ett Det. Hankamäki 2003, 49.

Medling vid brott

varandra en möjlighet att inrätta ett förhållande mellan Jag och Du. Det är i ett förhållande mellan Jag och Du som de två parterna har bästa förutsättningar för konfliktens lösning. Buber menar vidare att ingen människa kan fortgående leva i den omedelbarhet som ett Jag-Du innebär. Du blir till Det som kan återbli till ett Du.⁵⁰⁷

En sådan eventuell föränderlighet i individernas relationer till varandra kan hjälpa oss att bättre förstå också förhållandet mellan offret och förövaren. Jag menar att det är motiverat att hävda att de två parterna delar en gemenskap. Men det är inget förhållande i den vanliga bemärkelsen av ordet, i den bemärkelsen där ett förhållande betyder att man umgås med varandra. Här råder en förvirring i sättet att talet. Förhållandet mellan de två parterna går inte att förklaras utifrån huruvida de två känner varandra eller inte.

För att förklara förhållandet mellan de två parterna mera konkret stöder jag mig på Leer-Salvesen som understryker att efter brottet är offret och förövaren för alltid knutna till varandra.⁵⁰⁸ Deras förhållande kan bottna enbart i brottet, men det räcker. Vid gärningens stund uppstår ett mycket invecklat förhållande mellan de två parterna, också mellan dem som är främlingar för varandra. Det går inte att förklara bort gärningen. Också Hannah Arendt fäster uppmärksamheten på att det särpräglade med mänskliga handlingar är att de är oåterkalleliga. Det man en gång har gjort, det kan inte längre återtå.⁵⁰⁹

Brottet binder de två parterna samman på ett säreget sätt. I och med gärningen blir offret, visserligen mot sin vilja, indraget i en relation med förövaren. Det är inte ett förhållande i en djupare social mening. Det är inte ett förhållande som innebär att de två parterna i framtiden skulle umgås med varandra, eller att de i det förflutna hade gjort det.

⁵⁰⁷ Buber 1963, 37.

⁵⁰⁸ Leer-Salvesen 1998, 122.

⁵⁰⁹ Arendt 1998, 312.

Däremot uppstår ett speciellt förhållande genom att deras öden förs samman genom vissa händelser som de har gemensamt. Det är en relation som på många sätt kan följa offret en lång tid framöver. Brottet blir också hennes problem.⁵¹⁰

Förhållandet mellan offret och förövaren just som offer och förövare har börjat som ett Jag-Det - förhållande, där båda parterna har varit tvungna att förneka åtminstone delar av den andra partens mänsklighet och där den andra parten ses som ett objekt. Detta gäller offret och förövaren oberoende av om de känner varandra av gammalt eller inte. Under medlingen kan de två parterna förvandla detta Jag-Det förhållande till ett Jag-Du förhållande. Det handlar om att kunna möta den andra som en människa med precis likadana rättigheter och skyldigheter som man själv har.

Jag menar vidare att ett Jag-Du - förhållande svarar mot det som jag uppfattar som ett internt förhållande medan förhållandet Jag-Det kan uppfattas som en belysning av ett mera externt förhållande. Jag vill också poängtera att det inte är så att alla parter i alla medlingar skulle nå ett Jag-Du förhållande. Ibland förblir mötet mellan de två parterna ett möte mellan Jag-Det. Då går man miste om något viktigt som medling kan innebära, alltså medlingens moraliska implikationer.

Samtidigt belyser tanken om ett Jag-Du-förhållande, eller också av ett Jag-Det, det problematiska i en undersökning av ett möte mellan offret och förövaren som jag redan var inne på i kapitel 2.3. Inget förhållande mellan offret och förövaren är någonsin identiskt. Ett Jag-Du ur offrets perspektiv skiljer sig från ett Jag-Du ur förövarens perspektiv. En eventuell djupare moralisk analys av de två parternas inbördes förhållande måste ta detta i beaktande. Jag har dock här inte velat gå in i betingelserna av förhållandet mellan de två parterna, utan

⁵¹⁰ Därför anser jag också det motiverat att tala om en konflikt med två parter. Offret är de facto del av en konflikt, vill hon det eller inte.

uttryckligen velat lyfta fram detta förhållande på ett allmänt plan.

Jag menar därför att den gemenskap som kan existera mellan de två parterna inte nödvändigtvis behöver vara en som man delar med sina närmaste. Men jag vill argumentera för att det finns ett förhållande mellan dem, mellan de två individerna som i den situationen karakteriseras som offer och förövare. Vare sig de vill det eller inte, är de två parterna delaktiga i en gemensam situation. Och i det främlingskap som präglar deras förhållande anmäler sig behovet av att möta det främmande som en människa, att förvandla ett Det till ett Du.

6.1.2 Människan och gärningen

Efter att ha karakteriserat förhållandet mellan offret och förövaren analyserar jag närmare de betingelser som kan bidra till att man förblir främlingar för varandra eller till att man inte längre är det. Det händer i livet att relationer mellan individer bryts eller att de omformas till sin karaktär, vilket jag redan var inne på i samband med Buber. Jag vill nu argumentera för att främlingen förblir en främling om man fokuserar på handlingar och inte på det handlande subjektet.

Det är typiskt för människan att genom kategorier orientera sig i tillvaron. Kategorierna hjälper oss att strukturera omgivningen. Vi drar ofta långtgående slutsatser av människor utgående från deras handlingar, inte minst vid brott. I många typer av kriminalitet är det synnerligen vanligt att identifiera gärningsmannen med gärningen, själva begreppet uppmuntrar ju oss därtill, såsom påpekas av Paul Leer-Salvesen. Han framhäver hur det finns ett antal beskrivande ord för olika förövare: tjuv, bedragare, mördare, knarkare. Alla uttrycken beskriver personen genom gärningen.⁵¹¹

Det problematiska med kategorier är att de blir lätt egna

⁵¹¹ Leer-Salvesen 1990, 14.

storheter och man inte ser bortom dem. Då missar man kontexten och fäster sig vid generaliseringar. Jag vill uttryckligen problematisera att en enda gärning, eller också många gärningar, kunde en gång för alla bestämma vad personen är för något.

Kopplingen mellan person och gärning beskrivs också av Tage Kurtén som menar att människor som moraliska varelser alltid är internt relaterade till sina yttranden. Genom dessa yttranden och handlingar avslöjar människan hurdan person hon är. Därmed blir identiteten hos den handlande kopplad till handlingen: "I moraliskt hänseende är i så fall människan faktiskt vad hon gör."⁵¹²

Visserligen fortsätter Kurtén med att påpeka att vad personen de facto gör ofta kan vara fördolt för en annan människa, vilket jag uppfattar som en nedtoning av det stränga ställningstagandet. Jag ser det som ett sätt att öppna upp för en rad av förklaringar till det som personen tycks hålla på med. Det som en person de facto gör, och inte bara det som hon verkar göra, kan vara fördolt för en. Ur en tredje persons synvinkel kan det vara svårt att bedöma vad personen de facto gör och det kan därmed vara svårt att bedöma hur personen är, utifrån det som hon gör.

Förhållandet mellan en människa och hennes gärningar låter sig inte beskrivas entydigt. En människa konstitueras av en rad olika saker. Detta kan låta som något självklart men jag vill hävda att detta påpekande är viktigt inom ramen för medling. På den här punkten stöder jag mig på bl.a. Leer-Salvesen som pekar på det som han kallar för en *rättfärdiggörelsens människosyn* som gör det möjligt att skilja mellan person och gärning. Man kan se en person utan att hon

⁵¹² Kurtén 2008, 355. Likadant resonerar Ann Heberlein i avhandlingen *Kränkningar och förlåtelse* (2005) där hon menar att en människas handlingar är ett uttryck för hennes karaktär. Heberlein 2005, 255. Se även Björkgren 2009, 121 - 122 som understryker att handlingen hör ihop med individen även om ens roll skiftar från situation till situation.

behöver vara bunden till positiva eller negativa prestationer utan just en person som helt enkelt är till.⁵¹³

En sådan *rättfärdiggörelsens människosyn* är synnerligen relevant vid en diskussion om offer och förövare. Leer-Salvesen påpekar att en människosyn som hävdar att du är vad du gör inte är speciellt lovande eller tilltalande för en förövare som lever mitt i ett samhälle där ingenting glöms bort utan där allt arkiveras. I de mänskliga sammanhangen ingår allt för många variabler för att man ska kunna beskriva den mänskliga tillvaron deterministiskt eller kausalt, menar han.⁵¹⁴

Det blir viktigt att sätta den handlande personen i en större kontext för att få en uppfattning om personen med sina otaliga sidor och drag som alla tillsammans formar en helhet. Också felaktiga handlingar kan framträda i ett nytt ljus när de ses i en vidare kontext. John H. Yoder menar att även om själva handlingen skulle vara fel kan personen som utfört den ha goda eller åtminstone förståeliga och till och med moraliskt berättigade grunder för att ha utfört den.⁵¹⁵ Det är inte sällan som den handlande upplever ett behov av att förklara sig eller helt enkelt upplever en bestörtning över det som har hänt.

Leer-Salvesen återger hur det händer att förövaren nog erkänner att det var han som begick gärningen samtidigt som han menar att han slutligen helt enkelt inte kan vara identisk med det han gjorde. Det blir svårt även för förövaren själv att

⁵¹³ Leer-Salvesen 2008, 130 – 131. Se också Vibeke Vindeløv som genom att presentera förhandlingsteorier menar att den främsta principen när man genom förhandling ska komma till ett lyckat resultat är att man skiljer personen från problemet. Vindeløv 1997, 171.

⁵¹⁴ Leer-Salvesen 2008, 131, 134.

⁵¹⁵ Yoder 1992, 17, 23. Diskussion om vilka grunder och huruvida man kan rättfärdiga en viss gärning går jag inte in på desto närmare här, men det är värt att nämna att det är ett viktigt tema i synnerhet i medling mellan parter som känner varandra av gammalt. Takala har berört temat med att hänvisa till hur brottet i sig är ohederligt. Men han menar att det kan också vara ett svar, en vedergällande gärning på en tidigare provokation, såsom en skadegörelse på en bil eller ett äktenskapsbrott, från offrets sida. Takala 1998, 36.

veta vilken bild som är den sanna.⁵¹⁶

På en viss bestörtning pekar också de förövare som Henrik Linderborg intervjuade för sin avhandling *Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff* (2001). Han menar att de hyser ett tydligt levnadsloppsperspektiv. De intervjuade kopplar sitt lagstridiga beteende, eller det att de upphörde med det, till stabiliteten eller instabiliteten i sina sociala band. De förklarar sitt beteende med tidigare händelser i sina liv. Därför framhäver Lindgren behovet av att sätta personen i en kontext. Om man granskade t.ex. rattfylleriet som en enskild händelse lösryckt från sin sociala kontext blir analysen av den brottsliga händelsen ytlig och föga informativ, menar han.⁵¹⁷

Jag menar att just denna bestörtning som förövaren kan uppleva är en viktig del av vem personen är och hur han förhåller sig till sina gärningar. Att man har gjort fel men inser det felaktiga i gärningen ger, enligt min mening, uttryck för en moralisk hållning inför gärningen och sig själv. Denna insikt får en möjlighet att komma till tals under medling.

Det är därför viktigt att man förstår att en människa kan vara många olika saker och att man knappast kan fästa sig vid ett enda drag i henne. Speciellt viktig blir detta inom ramen för konfliktlösning där de två parterna befinner sig i roller som också för dem själva kan förefalla som främmande och problematiska. Förövaren har gjort sig skyldig till ett brott och offret har satts i en offerroll. Antagligen vill ingendera fortgående befinna sig just i den rollen.

I den här punkten är det viktigt att understryka att offret och förövaren i förhållande till varandra befinner sig i olika situationer under mötet. Deras inbördes dynamik är annorlunda eftersom den ena är ett offer och den andra just en förövare. Men det som de har gemensamt, menar jag, är att också offret ska kunna sätta sig själv i ett nytt perspektiv. Känslan av att plötsligt och slumpmässigt ha blivit nekad sitt

⁵¹⁶ Leer-Salvesen 1990, 78 – 80.

⁵¹⁷ Linderborg 2001, 64, 66.

mänskliga värde, att ha blivit reducerad till ett objekt är djupt sårande och lämnar lätt offret i ett tillstånd av ständig rädsla. Det är också förövaren som ska se offret som en människa.

För att belysa hur förövaren ser på sitt offer hänvisar jag till Bubers tanke om det demoniska Duet. Offret reduceras till ett objekt och ett medel för förövaren att nå sitt mål. Det finns inget ömsesidigt erkännande av den andras mänskliga värde. Allt omkring det demoniska Duet är reducerat till ett Det. De är objekt som tjänar denna sak. Det finns ingen ömsesidighet eller växelverkan som det demoniska Duet skulle kunna vara en del av.⁵¹⁸ Att de två parterna förmår bilda ett Jag-Du förhållande är en nödvändig förutsättning för att medling alls är möjlig.

Howard Zehr påpekar i sin bok *Changing Lenses. A New Focus for Crime and Justice* (1995) att offrets och förövarens känslor efter ett brott är påfallande lika. Avsaknaden av makterfarenheter är centralt hos båda. Offret kunde inte kontrollera sin situation under brottet. Hos förövaren är avsaknaden av makt av ett mer omfattande slag, det gäller ens liv och livssituation. Men Zehr framhäver att var känslan av maktlöshet än härstammar från understryker den yttermera erfarenheten att saker bara händer en, utan att man själv kunnat påverka dem. Zehr menar att här misslyckas också det traditionella rättssystemet som genom straffet vill avskräcka förövare. När dessa inte tror sig kunna påverka sin situation är avskräckning inte en verklig avskräckning.⁵¹⁹

Risken med ett sådant här levnadsloppsperspektiv, som också Henrik Linderborg lyfte fram, är att förövaren ursäktas för sin bakgrund. Om man accepterar att personen i fråga är utelämnad åt vissa händelser och situationer, utan att på något sätt kunna påverka dem, eller sitt nuvarande beteende som

⁵¹⁸ Buber 1963, 68 – 69. Buber fortsätter med att det demoniska Duet heller inte har något äkta Jag. Också sig självt ser det demoniska Duet som ett Det, en maskin som jämt ska prestera. Buber 1963, 69 – 70.

⁵¹⁹ Zehr 1995, 54 – 55.

har sitt ursprung i dessa situationer, lämnar man inte något utrymme för förövarens ansvarstagande. Då försvinner också det moraliska språkets mening om ens ansvar i ens gärningar saknas.

Men det är här som den restorativa rättvisan blir speciellt meningsfull, vilket också påpekas av Zehr: "[O]ffenders *should* be encouraged to take responsibility [...]"⁵²⁰ Den restorativa rättvisan handlar inte om att ursäkta förövaren men den för betydelsefulla konsekvenser. Förövarens insikt om sin felaktiga gärning är en grundläggande utgångspunkt för mötet. Denna insikt är mycket viktig för konfliktlösningen.

Vid medling måste förövarna möta sin gärning och speciellt gärningens konsekvenser på ett helt annat sätt än inför rätten. Det betyder att de får en möjlighet att erkänna sitt ansvar i det som de gjorde – samtidigt som de får en möjlighet att tala om händelser under sitt levnadslopp som de eventuellt anser att har bidragit till det brottsliga beteendet. Detta understryker det moraliska språkets vikt under medling.

Vikten av att kunna hitta människan bakom gärningen finns i de möjligheter som öppnar sig för en konfliktlösning. Joanne North skriver i essän *The "Ideal" of Forgiveness: A Philosopher's Exploration* (1998) att offret och förövaren måste sätta varandra innanför nya ramar för att komma åt människan bakom gärningen. Man sätter inte bara personen i en viss kontext utan separerar henne från gärningen. Att se saker i ett nytt ljus, i en ny ram, resulterar i en förståelse.⁵²¹

För att ytterligare förklara hur jag vill se på den här skillnaden mellan människan och gärningen hänvisar jag igen till Leer-Salvesen som understryker sin övertygelse om att just offret och förövaren inte är bestående mänskliga roller. "De skal være midlertidige og bli oppfattet som midlertidige, i den betydning at de er knyttet till tid og sted i bestemte

⁵²⁰ Zehr 2002, 10.

⁵²¹ North 1998, 24 - 26.

menneskers historie.”⁵²² Detta ger utrymme för ett moraliskt fördömande av den onda gärningen samtidigt som man inte låter sig belastas av den gärningen utan är öppen för också andra tolkningar av en persons karaktär och natur. Ett levnadslopps-perspektiv som aktualiseras vid medling behöver inte handla om att ursäkta förövaren för sitt brott.

6.1.3 Berättelser banar väg för en moralisk hållning

I de föregående avsnitten antydde jag hurudana problem som döljer sig i ett möte mellan offret och förövaren och underströk vikten av att se människan i all hennes mångsidighet. Jag argumenterade också för att en annan människa alltid har sidor som man inte kan förstå. Därtill har jag redan i många repris lyft fram vikten av den enskilda kontexten och det problematiska i att generalisera.

I det följande fördjupar jag analysen vidare genom att granska hur det går att förstå tanken om att en viss gärning inte behöver prägla människan som en helhet. Jag kommer att argumentera för att det enskilda mötet ger en möjlighet att förstå varje människa som en individ med en viss bakgrund och ett visst levnadslopp. Detta gör jag med hjälp av tanken om berättelser eller narrativ.

Det narrativa tänkandet går ut på att fenomen och saker har ett narrativt värde. Berättelser möter vi överallt. Hela den

⁵²² Leer-Salvesen 1998, 128. Också Nils Christie har påpekat en risk i att dra paralleller från ens handlingar till hur personen i sig är. Han frågar om folk faktiskt kan sägas vara sina handlingar, för hur kan man då veta vilken del av handlingarna de är? Man kan knappast påstå att stjälandet vore huvudegenskapen hos den som stjal, eller dödandet hos den som har dödat, understryker Christie. Den som har gjort extremt förkastliga handlingar har alltid också andra egenskaper. Christie 2005, 89. Christie fortsätter med att säga att det alltid finns undantag till regeln. Vissa, även om det är ytterst få, personer och personligheter kan identifieras genom sina handlingar som mycket goda. Vissa andra däremot kan vara så sjuka att de inte kan anses följa några som helst beteenderegler. De kan inte klassificeras som de flesta av oss, utan de är psykopater. Christie 2005, 89. I ett sådant fall måste man förhålla sig till medling ytterst försiktigt.

mänskliga kulturen ger uttryck för grundläggande berättelsestrukturer som den individuella berättelsen anknyter till. Till exempel den judeokristna traditionen kan ses som en berättelse som återberättas ännu i dagens värld, såsom påpekas av Jukka Hankamäki.⁵²³

Berättelsernas styrka ligger i att de aldrig är färdiga. De kan alltid ses ur en ny synvinkel och det går att hitta nya och tidigare oupptäckta perspektiv på dem. För att komma åt den här verkligheten måste man först komma åt individuella berättelser. Som jag beskrev i kapitel 3.2.1 hänvisar redan begreppet berättelse till det kontextuella betydelse i stället för bestämda kategorier och anspråk på objektivitet.

En som har lyft fram betydelsen av berättelser är Paul Ricoeur som presenterar tanken om en narrativ identitet som är dynamisk och flexibel. Det går att skildra flera olika berättelser om samma händelser. Det handlar om att vi artikulerar och bygger upp vår timlighet genom alla de berättelser som kretsar runt omkring oss. Vi försöker anpassa oss efter berättelser angående oss själva som vi hör av andra. Det betyder samtidigt att vår identitet blandas med de andras identiteter. Min livsberättelse är en del av din livsberättelse.⁵²⁴

Medan Ricoeurs tolkning kan belysa även det speciella förhållandet mellan offret och förövaren som jag hänvisade till tidigare och som jag menade innebär att under gärningens stund korsar de två parternas livsberättelser varandra så att de två binds samman för alltid, är det en annan sak som jag vill belysa med Ricoeur här. Det handlar om att en insikt om att ens identitet byggs upp av både ens egna men också av andras berättelser om en själv, är central i en mänsklig samvaro. Det handlar om att en människa kan vara många saker och att ens identitet byggs upp av alla de olika dragen sammantagna.

Berättelsernas objektiva sanningshalt är inte intressant när man talar om livsberättelser. Det här betonas av Gary M.

⁵²³ Hankamäki 2003, 34.

⁵²⁴ Ricoeur 1996, 6.

Kenyon och William L. Randall som skriver i *Restorying Our Lives. Personal growth Through Autobiographical Reflection* (1997) att livsberättelser och narrativ handlar om perceptioner, betydelseattribut och tolkningar. Betydelser som man drar utav en livsberättelse är alltid personliga och kan bara svårligen omfattas av någon annan. Den som lyssnar till en livsberättelse borde inte dra några *a priori* slutsatser om berättelsens fakticitet, menar författarna, och påpekar att vår etiska skyldighet är att respektera den andras självständighet och integritet genom att acceptera hennes livsberättelse. Detta är en *sine qua non* för att komma in i den andras livsvärld.⁵²⁵

Här ligger något väsentligt för hur vi kan förstå medling. Det är inte ovanligt att man närmar sig behandlingen av svåra och traumatiska erfarenheter genom att understryka livets karaktär som berättelser. Det finns inte en enda och entydig sanning när det gäller ett liv. Följaktligen kan det vara svårt att ens veta vad ens reaktioner bygger på, när de kan ha sina rötter i så många olika saker.

Innan jag fortsätter vill jag förklara ett missförstånd som det oavsagda eventuellt ger upphov till. Accepterar man att vem som helst är många olika saker och att det inte finns någon enda och objektiv sanning om en människa urartar det hela snart till en fullständig relativism där alla gärningar urskuldats. Man faller lätt offer för det som Malena Björkgren varnade för, när hon krävde ett entydigt moraliskt fördömande av våld i parrelationer och menade att det inte finns någonting som kan ursäkta den som tar till våld mot sin partner.⁵²⁶ Det är just därför jag vill lyfta fram en alldeles central synvinkel i den mänskliga tillvaron: moralens plats i ens liv. Jag menar att det går att samtidigt moraliskt döma en

⁵²⁵ Kenyon & Randall 1997, 156. De ser tanken om livet som en berättelse som ett konstruktivt bidrag till det postmoderna dilemmat. De menar att rörelsen bort från de stora berättelserna låter oss ösa ur och personifiera våra egna berättelser och vår värld och erkänna den samtidiga existensen av olika berättelser. Kenyon & Randall 1997, 10 - 11.

⁵²⁶ Björkgren 2009, 139.

förövare och visa respekt och försoning mot den.

Då jag vill framhäva det moraliska stöder jag mig på Peter Winch som i *Trying to Make Sense* (1987) har behandlat frågan om mellanmänskliga förhållanden, om individualitet och moral. Han menar att karaktären hos ens engagemang för en annan och karaktären hos de känslor som detta framkallar hos en inte kan uttryckas utan moraliska begrepp.⁵²⁷

När människor möts lär de av varandra något som de kan lära sig endast i just den situationen. Genom mötet med den andra, och genom den möjlighet av ett internt förhållande som man där får, kan man nå en insikt om sig själv, och om den andra, som är mer nyanserad än en enkel berättelse skulle låta påskina. Den här insikten innebär ett erkännande av det goda och värdefulla som finns i varje individ. Men det innebär också ett erkännande av det onda och förkastliga, som de flesta av oss hyser.⁵²⁸

Berättelser och narrationer som finns runtomkring oss kan vara omedvetna och icke-språkliga. Detta förs fram av Emmanuel Lévinas med en tanke om ett ansikte. När Nils Christie och många andra menar att det är viktigt att vara informerad om den andras ställning och bakgrund är kontexten för Lévinas inte alls viktig. Han menar tvärtom att den västerländska filosofins kunskapsteoretiska ramar på ett

⁵²⁷ Winch 1987, 172. Se också Kurtén som understryker att "människan som en moralisk varelse föregår människan som styrd av sitt förnuft och som en i den meningen rationell varelse." Kurtén 2008, 342.

⁵²⁸ Att det finns olika berättelser ger oss en möjlighet att försona oss med våra svagheter och styrkor. Lena- Karin Gustafsson betonar i avhandlingen *Försoning ur ett vårdoetenskapligt perspektiv* (2008) hur viktigt det är för människor att formulera sina livsberättelser så att de berättar även de sidor som innefattar sjukdom och oförmåga. Annars riskerar livsberättelsen att vara ofullständig. Den officiella bilden som människan visar upp inför andra och den verkliga människan är inte alltid försonade. Det blir då en falsk berättelse eller bild eftersom det sanningslika är att personen och lidandet hör samman i en helhet. Gustafsson 2008, 56 – 57. Det är alltså viktigt att berättelser ger uttryck för både det positiva men också det negativa. Vikten av detta belyses i ett möte mellan offret och förövaren.

grundläggande felaktigt sätt har sett den andra som ett objekt, något redan i förväg känt som konstitueras av oss. Men detta har, enligt Lévinas, lett till att den andra försvinner. Man måste acceptera att man möter den andra i sin fullständiga olikhet och som en främling.⁵²⁹

Med ansiktet menar Lévinas det som finns bortom kategorierna. Ansiktet i sin nakenhet är en betydelse utan kontext. Ett ansikte har inte någon bakgrund eller historia utan är mening i sig självt. Därför är det också omöjligt att säga att man *ser* ett ansikte, för det kan man, enligt Lévinas, inte. Relationen till ansiktet ligger bortom vetandet och kunskap. Relationen till ansiktet är alltid etisk.⁵³⁰

Den här tolkningen ger oss en möjlighet att förstå det som kan ske vid medling redan före någon dialog, redan före berättelser kommer till uttryck. Genom en dialog sätter man varandra i en kontext. Men här står vi inför något som sker redan före dialogen ens börjar. När man möter varandra vid medling efter ett brott då ska man vara beredd att möta den andra, såsom hon är och inte i första hand som en representant för kategorin förövare eller offer.

Lévinas erbjuder ett verktyg för att förstå varför det är så viktigt med ett möte och vad som krävs av de mötande parterna. Han framhäver vikten av en ödmjuk inställning mot den andra, där man ger efter i sina egna anspråk. Även om den andra är lika ansvarig gentemot mig så förmildrar det inte mitt ansvar mot den andra. Den andras ansvar mot mig är alltid den andras egen sak. Den inter-subjektiva relationen är en icke-symmetrisk relation, menar Lévinas. Jag är alltid ansvarig för den andre utan att kunna vänta någon ömsesidighet. På det här sättet underkastar jag mig den andra

⁵²⁹ Lévinas 1992, 31 – 32.

⁵³⁰ Lévinas 1993, 100 – 101. Jukka Hankamäki påpekar att Lévinas har ersatt epistemologin med etiken som den primära filosofin och just därför är Lévinas, enligt Hankamäki, ingen moralfilosof. Lévinas vill inte konstruera en etik utan ge mening åt etiken. Hankamäki 2003, 93.

och måste också uthärda allting.⁵³¹ Även om jag blev, eller vore rädd för att bli tillbakavisad, har jag skyldigheten att möta den andra.

Alla möten är inte lätta eller enkla, inte minst ett mellan offret och förövaren. För offrets del innebär det att möta den som har svikit en. För förövarens del innebär mötet att erkänna subjektiviteten hos den som hon har felat mot och gjort till ett objekt. Brottet innebär att förövaren vägrade erkänna offrets ansikte att offret objektifierades. Lévinas menar ju att i ansiktet finns ett påbud om att jag är skyldig den andre allt och att jag kan göra honom allt.⁵³²

Vid medling ställs man däremot inför ett subjekt, ett ansikte, som man, i Lévinas ord, är skyldig allt inför. Jag vill därför förklara förhållandet mellan berättelser och mötet med ett ansikte så att de kompletterar varandra. Den moraliska hållningen gentemot en annan, mötet med ett ansikte, är grunden för att medling alls är möjligt, att de två parterna alls är beredda att möta varandra och inleda en medling efter ett brott. Att möta ett ansikte i Lévinas mening ger uttryck för en öppenhet inför den andra där man är beredd att möta denna som en individ i dess särskilda kontext – där man är beredd att låta den begreppsligöra sin berättelse. Genom att lyssna på dessa berättelser om sig själv och om den andra får man en möjlighet att nå ett ännu mer meningsfullt förhållningssätt mot den andra.

6.2 Offret och förövaren

Utifrån det som jag har skrivit i det föregående underkapitlet konstaterar jag sammanfattningsvis att ett möte mellan vilka som helst människor, och två parter för ett brott i synnerhet, är svårt. Mötets utmaningar bygger delvis på att det samtida över huvud taget inte underlättar ett möte men delvis beror utmaningen på naturen hos det mänskliga varat.

⁵³¹ Lévinas 1993, 114 - 115.

⁵³² Lévinas 1993, 103.

Jag har argumenterat för att handlingar där våra livsberättelser korsar andras livsberättelser blir en del av oss och att de inte går att förklaras bort. Ens identitet skapas och förändras genom ett möte med andra, genom de berättelser som dessa möten berättar om en, och som då ska införlivas i ens egen självbild. Efter att ovan ha diskuterat möjligheter till ett möte ur en mer allmän synvinkel kommer jag i det följande att koncentrera mig just på mötet mellan offret och förövaren.

6.2.1 Två jämlika parter

En grundläggande utgångspunkt för ett medlingsmöte är jämlikhet mellan de två parterna. Detta är dock inte alldeles enkelt att genomföra i praktiken. Som offer och förövare befinner de två parterna sig inför en situation där den ena parten redan en gång har utnyttjat den andra. Vid medling får ingendera förtrycka eller påtvinga den andra något. Jämlikheten är utgångspunkten också för den eventuella överenskommelsen. Båda parterna ska kunna påverka slutresultatet enligt det som de tycker är viktigt och överenskommelsen ska presentera bådars åsikter.

Det finns många olika faktorer som bidrar till att maktens obalans understryks under medlingen. Det kan finnas påfallande skillnader mellan de två angående till exempel utbildningsnivån, åldern, könet eller förmögenhet. Stora skillnader bidrar till att försvåra mötet mellan dem då de har väldigt litet gemensamt.⁵³³ Utöver dessa mera ytliga skillnader är en grundläggande grund till en obalans mellan de två faktumet att de helt enkelt är ett offer och en förövare.⁵³⁴

En del av den kritik som riktats mot medling har sin källa just i obalansen mellan de två parterna. Det är alltid ödesdigert när den starkare utnyttjar den svagare och vid

⁵³³ Rytterbro tar fasta på de yttre attributen, såsom kläderna eller andra yttre tecken, som kan aktualiseras som problematiska. En förövare som kommer till medlingen med hakkors hängande från skinnjackan förolämpar den andra parten ännu en gång. Rytterbro 2002, 151.

⁵³⁴ Angående obalansen mellan de två parterna, se vidare Ervasti 2005, 65.

medling utgör detta en verklig risk. Den starkare parten kan diktera eller påverka överenskommelsen så att den gynnar honom. Överenskommelsen ger då inte uttryck för någon gemensam hållning. Inom medling har man få möjligheter att avskaffa den obalans som råder mellan de två parterna.⁵³⁵

Jämlikhet mellan människor är en utgångspunkt inte bara för medlingen utan för hela det västerländska samhället. Jämlikhet är ett allmänt slagord när man vill framhäva sina rättigheter och peka på olika orättvisor i samhället. Men vid en närmare granskning är inte jämlikhet alls så entydig som man skulle tro. Det finns många som menar att jämlikhet till slut inte ens handlar om det som vi tror. I det följande vill jag diskutera detta.

Jag börjar med Ruth Illman som pekar mot det problematiska i begreppet jämlikhet genom att tolka den gyllene regeln som i kristna sammanhang kan ses som ett rättesnöre för ett jämlikt möte: allt vad du vill att andra ska göra för dig ska du också göra för dem. Illman påpekar att regelns praktiska tillämpning inte ska förstås som ett krav på att alla människor ska vara lika och ha samma behov. Däremot ska den uppfattas så att vi alla är lika mänskliga och lika värdefulla och delar mänskliga förutsättningar: "Detta innebär [...] inte att alla är lika eller att olikheter egentligen bara finns 'på ytan', utan avser att alla människor är lika angelägna i sin egen rätt."⁵³⁶

Jämlikheten utplånar inte skillnader på ytan. Men var och en har en lika rätt att bli behandlad som en människa, som en av oss, trots sina personliga drag, seder och vanor, olika sociala status och bakgrund. Jämlikhet, ur en kristen synvinkel, är något som följer av det att man är människa. Men tanken att det trots skillnader kan finnas en jämlikhet mellan människor är inte bara en kristen tanke.

Att det trots en jämlikhet finns kvar betydande skillnader

⁵³⁵ Se t. ex. Knuts 2006, 53; Niemi-Kiesiläinen 2004, 162; Ervasti 2001, 31.

⁵³⁶ Illman 2005, 149.

Medling vid brott

mellan människor framhävs också av Ronald Dworkin som påpekar skillnaden mellan att behandla alla som jämlikar och att behandla alla som jämlika. Han menar att den ursprungliga principen är att alla ska behandlas *som jämlikar*. Det innebär att alla berörda behandlas som berättigade till samma hänsyn och respekt. Den andra principen är härledd ur den första och den går ut på att alla ska behandlas *jämlikt* vid fördelning av resurser och chanser.⁵³⁷

Det komplexa här exemplifierar Dworkin genom ett praktiskt exempel: de flesta av oss är beredda att skriva under kravet på att behandla alla som jämlikar, även om de inte antar att de för den skull måste till exempel ge prov på samma engagemang för grannens barn som för sina egna. Dworkin understryker därför att det att man behandlar människor som jämlikar inte alltid innebär att man behandlar dem jämlikt. Har man en viss mängd pengar att tilldela de lidande behöver man inte nödvändigtvis tilldela lika mycket åt alla. Att behandla dem som jämlikar kan innebära att ge mera åt den värst drabbade.⁵³⁸ Att inse detta kan vara av vikt också vid medling.

Det hör till medlarens ideal att vara opartisk och att försäkra sig om att ingendera av de två parterna undertrycker den andra. Utifrån det ovan sagda kan den här opartiskheten te sig annorlunda än man vid det första ögonkastet skulle tro. Också Juhani Iivari problematiserar medlarens opartiskhet. Han menar att situationen ibland kan kräva av medlaren att ställa sig på den ena partens sida för att göra situationen mera rättvis.⁵³⁹ Att behandla de två parterna som jämlikar innebär att man ställer sig lite mera på den andras sida.

Det som ännu är värt att påpekas är att obalansen mellan de två parterna kan vara annorlunda än vad man skulle tro. Vid medling är det inte självklart att det är offret som hamnar

⁵³⁷ Dworkin 2000, 25.

⁵³⁸ Dworkin 2000, 25 – 26.

⁵³⁹ Iivari 1988, 181.

i underläge, tvärtom. Iivari framhäver hur resultat från en enkätundersökning tyder på att det är offret som under själva medlingen oftast har mera makt och är mera mån om att förtrycka förövaren. Det kan därför vara skäl för medlaren att mera stöda förövaren än offret för att göra mötet mera balanserat.⁵⁴⁰

Men Vindeløv menar att makt inte heller är ett statiskt tillstånd utan den kan ändra sig från en situation till en annan. Det händer sällan att den ena parten skulle ha makten genom hela förhandlingsprocessen, utan de två skiftar i att ha makt, menar hon.⁵⁴¹ Därför får inte medlaren heller låsa sig i sina förväntningar om vilkendera parten som är mera maktlös. Det är den enskilda kontexten som man måste väga in när man bedömer det bästa handlingssättet.

Det att någon absolut jämvikt mellan människor knappast är möjlig betyder inte att man borde avstå från möten, inte ens mellan speciellt utsatta grupper. Av denna åsikt är Jukka Hankamäki som menar att man inte ska dölja faktumet att de två individernas förhållande till varandra är icke-symmetriskt. Medan man inte någonsin borde acceptera och nöja sig med den här asymmetrin borde man ändå erkänna detta faktum som ett karaktärsdrag för människans och de mänskliga gemenskapernas natur. Det som enligt Hankamäki då är viktigt, när man strävar efter en mera rättvis värld, är att försöka förstå att den här obalansen finns och att försöka förstå vad den innebär för ett mänskligt möte.⁵⁴²

Vid medling borde man också erkänna att maktförhållandet mellan de två parterna inte är symmetriskt. Detta är ett faktum som man inte ska försöka förneka men som kräver att man inser det och förhåller sig till det när man

⁵⁴⁰ Iivari 1988, 181.

⁵⁴¹ Vindeløv 1997, 166.

⁵⁴² Hankamäki 2003, 308. Om att makt är en väsentlig egenskap i en relation talar också Vindeløv som menar att makt är ingen karakteristik som man kan riva lös från en person. Den är alltid direkt relaterad till den andra partens makt. Vindeløv 1997, 166.

reflekterar över medling och dess grundvillkor. Samtidigt menar jag att den här frågans aktualitet hänger starkt ihop med frågan om medlingens status som ett alternativ eller som ett komplement till straffprocessen.

Den potentiella obalansen i makt blir brännande då medling får rättsliga följder. För att garantera de två parternas rättsskydd måste man vara speciellt varsam om detta.⁵⁴³ På grund av den grundläggande obalansen menar Juhani Iivari att en rättegång ibland vore det lättaste och mest ändamålsenliga sättet att behandla ett brott, i stället för medling.⁵⁴⁴

Om medling förstås som ett alternativ borde man vara beredd att ge mera tyngd åt de två parternas egen bedömning om hur de själva uppfattar sitt maktförhållande. Det är igen det interna förhållningssättet som måste ges företräde.

6.2.2 Den grundläggande tilliten som en utgångspunkt

En aspekt av de två parternas möte utgörs av tilliten mellan de två. Det finns hos människor en grundläggande tillit till andra människor. Vårt förtroende för den andra är någonting så elementärt och självklart att vi inte ens förstår hur mycket vi även i de mest vardagliga sakerna litar på våra medmänniskor. Vi lär oss ända sedan barnsben att lita på andra.

Den grundläggande tilliten människorna emellan innebär att vi utelämnar en del av kontrollen över oss själva i den andras händer. Vi förväntar oss att den tillit som vi visar

⁵⁴³ Angående medling i tvistemål i allmänna domstolar hänvisar Kaijus Ervasti till förberedande material för lagstiftning om medling i domstol. Han framhåller hur det i regeringens proposition förklaras att obalans mellan parterna är en grund för att inte alls inleda medling. Ifall parterna inte har en jämbördig ställning är det möjligt att den svagare partens intressen inte blir ändamålsenligt bevakade. Om den svagare parten inte kan bevaka sina intressen, då utgör det en grund till att överge medling. Ervasti 2005, 149 – 150. Se också RP 114/2004 rd, 20.

⁵⁴⁴ Iivari 1988, 154. Det finns många exempel på hur det förhärdade offret inte vill ge efter ett dugg även om förövaren ångrar sin gärning. I en sådan situation finns också alltid risken att den ena parten bokstavligen blir tvungen att betala för mycket. Mielityinen 1999, 170 – 171.

uppfylls. K.E. Lögstrup påpekar hur den vars tillit missbrukats reagerar våldsamt. Har man utsatt sig för att vilja bli tillmöteskommen men ändå blivit avvisad upplevs det som skamligt.⁵⁴⁵ Av egen erfarenhet vet vi att den grundläggande tilliten kan bli missbrukad. Vid sidan om den naturliga och nästan automatiska tilliten finns en hel del misstro hos oss.

Erfarenheter av att ha blivit bedragna av andra utmanar den grundläggande tilliten. Man kanske inte vill eller vågar lita på den andra. Bauman menar att misstron är något som förgiftar tilliten.⁵⁴⁶ Det mänskliga varat bestäms ofta av ett balanserande mellan tillit och misstro, det att man fortfarande måste lita på människor även om man vet att människor inte alltid är värda tillit.

Den som faller offer för ett brott får sin tillit grundligt sviken. Offret får uppleva att medmänniskorna inte alltid är pålitliga. Offret kan överväldigas av en misstro mot andra människor, och inte minst mot förövaren. Trots detta borde inte offret ge efter för en fullständig misstro inför andra människor. För det första skulle detta betydligt försvåra hennes fortsatta liv och senare relationer till andra människor. För det andra skulle medling, ett möte mellan offret och förövaren, inte vara möjligt om de två inte litade på varandra åtminstone minimalt.

Befintligheten av tillit och misstro behöver inte betyda att man har antingen det ena eller det andra. Inte heller behöver det betyda att en misstro mellan de två parterna skulle omöjliggöra mötet. Bengt Kristensson Uggla menar att det paradoxala är att dialektiken mellan tillit och misstro är synnerligen sund.⁵⁴⁷ De två hållningarna hos en växlar ständigt. Under medling anmäler sig denna dialektik på ett betydande sätt.

De två parterna i ett brott är arga och sårade men också

⁵⁴⁵ Lögstrup 1994, 42.

⁵⁴⁶ Bauman 1996, 25.

⁵⁴⁷ Kristensson Uggla 2002, 402 - 403.

Medling vid brott

ängsliga inför medlingen. Mielityinens intervjuer visade hur båda parterna kan vara rädda och skräckslagna efter gärningen och inför mötet. Men när den annars också naturliga misstron mot den andra tar över i medling försvåras mötet utomordentligt. Man tolkar den andra enligt sin förförståelse och är inte beredd att ge ett dugg efter i den här förförståelsen.⁵⁴⁸ I en situation där man helst vill skälla ut den andra ordentligt måste man ändå pretera för att komma fram till en lösning.⁵⁴⁹

Också här anmäler sig inte bara offrets perspektiv på förövaren men också förövarens perspektiv på sig själv. Det är svårt att bli sviken av andra människor men man kan också svika sig själv. En förövare inser kanske att hon själv har gjort fel, hon har själv svikit den andras tillit och förtroende. Ett brott förändrar ens självbild. Det känsliga mötet mellan de två parterna i och med ett medlingsfall ställer dem inför ett speciellt etiskt krav. Som Lögstrup hävdar kan de båda parterna bidra till den andras självkänsla:

Enbart genom vår hållning till varandra bidrar vi till att ge varandras värld dess gestalt. Vilken omfattning och färg den andres värld får för honom själv, är jag med om att bestämma genom min hållning till honom. [...] Därför finns det ett outtalat, så att säga anonymt krav på oss om att ta vara på det liv som tilliten lägger i vår hand.⁵⁵⁰

Ödmjukhet som är en del av det restaurativa mötet uppmärksammar oss på att vi aldrig är bara åskådare i den andras lidande utan att vi är delaktiga både i dennes lidande och i dennes utsatthet. Det finns alltså en pedagogisk aspekt med i medlingen. Offret ges en möjlighet att göra förövaren fullständigt och direkt medveten om det allvar i den skada

⁵⁴⁸ Mielityinen 1999, 121.

⁵⁴⁹ I en sådan situation accentueras också medlarens roll, då denna måste hjälpa de två parterna att hitta varandra så till vida att konfliktens lösning blir möjlig.

⁵⁵⁰ Lögstrup 1994, 50 - 51.

som han har förorsakat offret.⁵⁵¹ Här anknyter vi till tanken om livet som berättelser som jag argumenterade för ovan.

I det följande ska jag ännu närmare gå in på hur dessa berättelser kan kommuniceras och hur detta påverkar mötet. Jag vill dock redan i det här skedet understryka en viktig insikt angående medling och dess möjligheter att fungera som en värdefull konfliktlösningsmetod. I och med medling kan man för de två parterna peka på vägen till ett tillitsfullt förhållande men man kan absolut inte tvinga dem. Det är därför ingenting som garanterar att mötet mellan de två parterna bygger på ett tillitsfullt förhållande och inte på ett cyniskt kalkylerande av den som vill undvika en straffprocess.

6.3 Mötet som kommunikation

Jag har ovan hänvisat till att berättelser skapar och formulerar människans identitet. Dessa berättelser byggs inte bara upp av ens egna utsagor och uppfattningar om sig själv utan alltid också av omgivningens reaktioner och förhållande till en. Därmed, har jag konstaterat, är man en del av ett komplicerat nätverk med de människor som på något sätt har korsat ens liv. Ens berättelse sveper in i de andras berättelser och bildar en berättelse som kan ta många olika skepnader. Min berättelse om en viss händelse behöver inte vara helt i enlighet med din berättelse om den samma händelsen.

Medlingsmötet utgör en möjlighet att dela dessa olika berättelser. För att alls kunna diskutera det som har hänt måste parterna kunna förstå den andras språk. De måste dela ett sådant språk vars innehåll är klart för båda två. Den i det senmoderna förhärskande avsaknaden av en gemensam och självklar referensram såsom förnuftet har fjärmat människor från varandra på ett sätt som inte är omöjligt att överbrygga men som ändå utgör ett avsevärt hinder för ett möte.

I det följande analyserar jag grunderna för skapandet och

⁵⁵¹ Acorn 2004, 142.

uppnåendet av ett gemensamt språk för de två parterna under ett medlingsmöte i en senmodern tid, så att talet om berättelser alls är meningsfullt.

6.3.1 Språket är mera än ord

Vid vilket som helst möte kommuniceras otaliga saker. Vid ett medlingsmöte har kommunikationen dessutom ett klart syfte, det är något som man ska nå med hjälp av kommunikationen. Det är därför utomordentligt viktigt att man förstår sig på den andra. Det är dock inte alltid sagt att de två parterna gör det. Språket fungerar nämligen på många olika sätt, vilket jag önskar bena ut i det följande.

Omfattande nätverk av språkspel som används i olika sammanhang påpekas av Jean-François Lyotard. För att exemplifiera detta understryker han hur olika institutioner har sina respektive sätt att använda språk. Gränserna för språkanvändning är kanske inte absoluta eller ens styva, men det finns olika och ändå formella sätt att använda språket inom olika kontexter. Han lyfter upp institutioner som kyrkan, företag, försvarsmakten och familjer som exempel på kontexter där språket används olika. För att effektivt kunna fungera i olika sammanhang borde man behärska ett antal från varandra avvikande språkspel.⁵⁵²

Det räcker inte att man behärskar orden, man ska behärska också hur de används. Ett ypperligt exempel, inom ramen för den här avhandlingen, på hur språket kan försvåra förståelsen är det juridiska språket. Det utgör en speciell språklig helhet som mest är främmande för de andra. En kritik av detta är ju

⁵⁵² Lyotard 1979, 34 – 35. I det som sker på det nonverbala planet ligger mycket information om ens inbyggda värderingar och personliga erfarenheter. Detta försvårar mötet mellan personer ur skilda traditioner och med olika utgångspunkter. Det kan vara svårt att övervinna fördomar och förväntningar som ligger djupt i en. Villa-Vicencio beskriver de fundamentala svårigheterna i arbetet för försoning i Sydafrika: "It is not merely that we cannot agree on certain specific issues, it is rather that our most fundamental and cherished assumptions and understandings about life are different." Villa-Vicencio 1997, 30.

en utgångspunkt för medlingens utveckling.

Som jag redan har konstaterat menade Wittgenstein att ett språkspel inte enbart handlar om att tala ett språk. Det handlar inte om att bara kunna uttrycka sig på ett språk. Det viktiga är att talandet alltid är en del av en aktivitet eller av en livsform.⁵⁵³ Ett möte mellan offret och förövaren är då inte heller enbart en språklig händelse utan något mera står på spel. Det handlar om olika livsformer som möts och som samtidigt ges uttryck för. Wittgenstein skriver:

Man kan med lätthet föreställa sig ett språk, som bara består av order och rapporter i ett fältslag. – Eller ett språk som bara består av frågor och uttryck för bejakande och förnekande. Och otaliga andra. – Och att föreställa sig ett språk är att föreställa sig en livsform.⁵⁵⁴

Vid medling anmäler sig potentiellt många olika språkbruk och livsform. Språkbruket under ett medlingsmöte är inte lika oböjligt och på förhand bestämt som i en rättsal, det kan då vara lättare för de två parterna att söka sig fram till en insikt om de respektive språkbruken. Utgångspunkten för mötet är en handling i det förflutna som ska begreppsliggöras. Därutöver ger man uttryck för det framtida handlingsperspektivet, vilka handlingar som de två förbinder sig till i framtiden. Det kan handla om att inte begå några fler brott.

Att erkänna existensen av olika sätt att använda språket, även inom samma tid och rum, utmanar mötet mellan offret och förövaren. Det som Lyotard föreslog som en lösning på språkets utmaningar är narrationen. Han skriver att

Our example clearly illustrates that a narrative tradition is also the tradition of the criteria defining a threefold competence – "know-how," "knowing how to speak," and "knowing how to hear" [savoir-faire, savoir-dire, savoir-entendre] – through which the community's relationship to itself and its environment is played out. What is

⁵⁵³ Wittgenstein 1992a, § 23.

⁵⁵⁴ Wittgenstein 1992a, § 19.

Medling vid brott

transmitted through these narratives is the set of pragmatic rules that constitutes the social bond.⁵⁵⁵

I mänskliga förhållanden finns sällan några fasta och entydiga regler och grundvalar som kunde ses som konstituerande. Det enda som finns är de respektive berättelserna och tolkningarna som ligger till grund för en hel livsform. Man kan överbrygga de hinder som språket kan sätta genom narration. Då är man mera fri att erkänna existensen av olika språk och livsformer.

Betydelsen av det narrativa har jag redan varit inne på men jag vill utveckla den analysen här därför att berättelser nu får en ökad roll för medling som konfliktlösning. Genom berättelser kan man hitta en väg för ett icke-formbundet sätt att komma åt olika sätt att använda språket. Utrymme lämnas åt de individuella uppfattningarna som ur den subjektiva synvinkeln är verkliga.

Det är samtidigt viktigt att framhäva hur det måste finnas gränser för berättelser. Här knyter vi också an till en mer allmän utmaning med ett senmodernt närmande. Man ska inte ge efter för en fullständig relativism, där de två parterna hamnar i en evig diskussion om sina ståndpunkter kring det som har hänt utan att de någonsin kan komma till en slutsats. Det som sägs måste falla innanför en inbördes förståelse av det som har hänt.

Det finns en skillnad mellan lögner och berättelser. Det är därför viktigt att man inom ramen för medling skiljer mellan en lögn och en intern erfarenhet. Det sistnämnda är i själva verket fullständigt subjektivt men det ändå är en ärlig beskrivning på fenomenet ifråga. Just i uppmärksamheten på den andras subjektivitet ligger berättandets styrka.

Bruce A. Arrigo skriver i essän *Postmodernism's challenges to restorative justice* (2008) att när man diskuterar straffrättsliga händelser är det egentligen två slags språk som används.

⁵⁵⁵ Lyotard 1984, 21.

Utöver det som sägs om själva händelsen, de begrepp som används för att de två parterna kan bygga upp sin version på det som har hänt, innehåller språket, enligt Arrigo, också något annat. Där döljer sig en kontext som innehåller dolda värderingar som ger oss information om de betydelse som de två parterna lägger i brotten i fråga, understryker Arrigo. Dessa värderingar kommuniceras bara sällan genom det talade språket men de är icke desto mindre mycket betydelsefulla för kommunikationen.⁵⁵⁶ Genom det personliga mötet med den andra är man mera känslig för dessa dolda värderingar och deras betydelse för en.

Berättelsernas funktion i kommunikationen understryks kraftigt av John Braithwaite som menar att om man vill åstadkomma en förändring i sitt beteende fungerar berättelsen mera effektivt än en enkel uppmaning. Ett offer som bara pekar mot förövaren och ropar "Fy!" har troligen svagare chanser att få förövaren att inse något än ett offer som skildrar det som hon har varit med om.⁵⁵⁷ Med andra ord kan man belysa detta som så att ett internt förhållande till det som sägs är mer fruktbart än ett externt förhållande som åstadkoms genom tvång.

Mötet blir den elementära förutsättningen för att skapa ett förhållande mellan de två parterna. Genom berättandet har de en möjlighet att inse det egna livets komplexitet och intensitet. Därutöver får de en möjlighet att inse komplexiteten och intensiteten också i den andras liv. Genom ett personligt och ömsesidigt berättande samt ett respektfullt lyssnande kan man få en insikt om de interna förhållandena.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ Arrigo 2008, 474.

⁵⁵⁷ Braithwaite 2001, 193.

⁵⁵⁸ Mycket av litteraturen som förespråkar medling görs genom narration. Man ger exempel på framgångsrika medlingar och bästa praktiker. Se t ex Braithwaite 2001 och Browning & Reed 2004. Berättelsernas funktion i den teoretiska litteraturen är först och främst att övertyga läsaren, den som eventuellt funderar på att starta ett medlingsinitiativ, om medlingens och den restaurativa rättvisans överlägsenhet gentemot andra konfliktlösningsmetoder.

Medling vid brott

Här blir det viktigt att inse värdet av det interna förhållandet ur de båda parternas synvinkel. Om varken offret eller förövaren är beredd att förändras, att gå igenom det som behövs i framtiden för att, vid behov, kunna förändra sin ställning och sin roll, då har medlingen större risk att misslyckas. Johanna Niemi-Kiesiläinen hänvisar till en undersökning och understryker detta vid en diskussion om kvinnor som lider av våld i nära relationer. Hon menar att de knappast kan slippa det förtryckande förhållandet om de inte själva först har bestämt sig för att vilja göra det.⁵⁵⁹

Det interna förhållandet till konfliktlösning kan utvecklas enbart om man vid medling uppmuntrar de två parterna till det och om medlaren skapar en gynnsam omständighet för det. Arrigo skriver vidare att när de två parterna är uppmuntrade att uttrycka dessa personliga önskningar under en medling dyker nya möjligheter att diskutera hela brotts handlingen upp:

Articulating the positional truths, relational knowledge, and provisional realities about justice is a goal of affirmative postmodern criminology. [...] that which is spoken is locally verifiable, intersubjectively knowable, and contingently universal.⁵⁶⁰

Detta är dock inte alldeles självklart vid en medling. Medlarna har väldigt olika syner på medlingen och de betonar därför också olika saker. Takala menar att en del medlare tycker att känslorna har en given ställning i medlingen. Andra tycker däremot att man ska koncentrera sig på konfliktens egentliga sakförhållande. De menar att känslorna kommer in vid sidan av behandlingen av de egentliga omständigheterna. Därutöver finns de som tycker att man endast i förbigående, om ens då,

Men de fungerar också som ett ypperligt moraliskt stöd åt dem som ska delta i medlingen. Delvis bekräftar de därmed styrkan i narration och berättelse.

⁵⁵⁹ Niemi-Kiesiläinen 2004, 161.

⁵⁶⁰ Arrigo 2008, 475.

ska behandla känslor vid medlingen.⁵⁶¹

Med känslor uppfattar jag här det som går över talet om de faktiska händelserna under brottet, det som i medlingslagen hänvisas till som behandlandet av psykiska skador. I varje fall betyder det att medlingens potential kanske inte kommer fram fullt ut då de två parterna inte alltid ges en möjlighet att komma åt alla drag i den kontext som utgörs av deras konfliktlösning. Jag påpekade redan hur de två parterna kan ha mycket olika åsikter om det som har hänt, och att medlingens speciella bidrag kan utgöras av de sidor av ett brott som lämnas obeaktade vid rättsskipningen.

I varje möte mellan människor kommer frågor om rätt och fel fram. Dessa frågor är dessutom av stort intresse både för den enskilda individen och för samhället som en helhet. Etikens stora frågor angående mänskliga rättigheter eller social rättvisa har inte förlorat sin aktualitet. Några absoluta svar på dessa frågor kan inte längre ges en gång för alla. Frågor måste därför betraktas och behandlas på ett nytt sätt. Thomas Wilhelmsson menar att moraliska frågor därför måste vara föremål för en kontinuerlig diskussion och omvärdering. Detta betyder att det finns ett behov för en fortlöpande utväxling av erfarenheter i moraliska frågor. Vikten av en moralisk kommunikation är därför av avsevärd betydelse i det senmoderna samhället.⁵⁶²

Efter att ha konstaterat hur språket handlar inte bara om ord utan att det finns inbyggt i dessa ord djupare meningar som kan förstås kontextuellt men som eventuellt bara svårligen öppnar sig för dem som befinner sig utanför den kontexten, övergår jag till ett annat villkor för ett lyckat möte

⁵⁶¹ Takala 1998, 42. Se också Gavrielides 2007, 133 – 137 vars empiriska studier kring restorativ rättvisa tyder på att eftersom begreppet inte är alldeles klart för alla de deltagande påverkas också den praktiska tillämpningen av restorativ rättvisa.

⁵⁶² Wilhelmsson 2001, 110. Se också Zygmunt Bauman som påpekar hur den postmoderna människan har ett stort behov av moralisk kunskap, men att hon inte riktigt vet var hon kan hämta den. Bauman 1996, 26.

och en fruktbar kommunikation. Det handlar om att understryka hur kommunikation inte bara handlar om att man förmedlar sina egna ståndpunkter. Lika viktigt är det att man är beredd att ta emot det som kommuniceras åt en. Samtidigt som jag belyser den här sidan av kommunikationen problematiserar jag den.

6.3.2 Inte bara tala utan också lyssna

Ett centralt syfte för all kommunikation är att låta den andra komma till en insikt om ens egna ståndpunkter. Varje dag mottar vi ett stort antal meddelanden. En del fäster vi uppmärksamhet vid medan vi inte alls hinner reagera på andra. Genom att kommunicera sina åsikter vill man få klarhet i en problematisk situation. När man talar om kommunikation syftar man till ett utbyte av information mellan två eller flera individer.

Jag har redan påpekat hur språket är en elementär del av de mänskliga livsvillkoren. Jag vill tillägga att det verbala språket på det sociokulturella planet ofta utgör ett grundläggande medium.⁵⁶³ Men det som jag har argumenterat för är att språket inte bara handlar om ett begreppsliggjort språk, utan där döljer sig otaliga inbyggda meningar och värderingar som inte uttrycks i ord. Det viktiga är hur man kommer åt detta som framförs.

En produktiv kommunikation kan inte bara handla om att framföra sina åsikter. Om man bara framför egna åsikter, också om det sker turvis med den andra parten, kommer man knappast fram till någon fruktbar överenskommelse. Lyssnandet är en viktig del av en kommunikation. Endast genom ett aktivt lyssnande har man en möjlighet att begripa

⁵⁶³ Till exempel Jürgen Habermas understryker språkets centrala ställning så till vida att han medvetet bortser från icke-verbaliserade handlingar och kroppsliga expressiva yttringar. Habermas 1990, 77. Själv har jag dock problematiserat en sådan syn och snarare hävdar att vi måste komma ifrån vårt traditionella tänkande om att språket alltid fungerar på ett enda bestämda sätt. Angående detta, se Wittgenstein 1992a, §§ 244, 304.

hur den andras värld är uppbyggd och därigenom också kunna relatera den till sin egen värld.

I motsats till det som man ofta tror är lyssnandet, enligt Vindeløv, inte alls en passiv aktivitet där man tar emot information. Aktivt lyssnande är enligt henne även ett effektivt kommunikationssätt.⁵⁶⁴ Speciellt vid konfliktlösning är det utomordentligt viktigt att man lyssnar på den andra parten, att man låter denna överösa en med information, även om sådant beteende oftast inte räknas som ett tecken på en stark personlighet.

Vikten av att få klarhet i situationen och att få de delaktigas ståndpunkter kartlagda understryks vid medling och vid all konfliktlösning. Mängden av lösningsmöjligheter beror på de identifierade intressena som de två parterna har. Det är viktigt att dessa kommuniceras, eftersom det kan hända att de två parternas intressen mycket väl kan fås att gå ihop. Konfliktlösningen kan innebära något som kan tillfredställa de två parterna.

Ett känt exempel på ett missförstånd återges av Vibeke Vindeløv: två barn vill båda ha en apelsin, men det finns bara en kvar. En kompromisslösning skulle då kunna vara att apelsinen delas i två halvor. Men en närmare granskning och kommunikation av de två parternas behov och intressen visar att den ena bara vill ha saften för att dricka medan den andra behöver skalet till bakning. Båda kan då få sitt behov uppfyllt.⁵⁶⁵ Genom att kommunicera sina behov kan man undvika en konflikt eller åtminstone underlätta dess lösning.

⁵⁶⁴ Vindeløv 1997, 195.

⁵⁶⁵ Vindeløv 1997, 171. Kaijus Ervasti spinner vidare på tanken och visar hur exemplet exemplifierar skillnader mellan det traditionellt juridiska tänkandet där man vid en sådan konflikt skulle undersöka vilkendera av barnen som allra först uttryckte sin vilja av att ha apelsinen och då ge apelsinen åt det barnet. Då medling har en samarbetsstrategi utgår man från en rättvisepincip och söker en kompromiss så att båda får var sin del av apelsinen. Men medling kan också föras med en intressestrategi då man faktiskt utreder vad barnen vill göra med apelsinen. Ervasti 2005, 80 – 81.

Medling vid brott

Det svåra i ett medlingssammanhang kan ligga just i det att de två parterna har så svårt att lyssna på den andra. Behovet av att föra och få fram egna synpunkter är starkt. Misslyckas man lyssna på den andra misslyckas också samtalet och kommunikationen förblir en utväxling av information samtidigt som behandlingen av den informationen uteblir. Då är kommunikationen ineffektiv. Den andra parten kan ignorera, undvika eller avvisa meningar som den inte kan acceptera. Men begrepp som jag redan tidigare har använt kunde man säga att man då har ett externt förhållningssätt till det som den andra kommunicerar och till kommunikationssituationen.

Men det som jag vill påpeka här är att talar man om effektiv kommunikation eller om en misslyckad kommunikation kan det i själva verket ge uttryck för något problematiskt som man lägger i kommunikationen. Jag menar att det problematiska hänför sig till kommunikationens maktaspekter samt till hur vi uppfattar meningen med kommunikationen över huvud taget.

När kommunikationen syftar till att förändra motpartens åsikter är den samtidigt starkt knuten till frågor om makt. Detta beskrivs av Jukka Hankamäki som påpekar att man kommunicerar inte för kommunikationens skull utan för att övertyga den man kommunicerar med. Man vill vinna den på sin sida. I allt talande ingår ett element av makt. Därför är det inte obetydligt hur man använder språket, understryker Hankamäki.⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ Hankamäki 2003, 30 – 31. Det finns dock olika slags kommunikationssituationer. Man kan t.ex. göra en skillnad mellan kommunikationens genomslagskraft och övertygande kraft: "The communication that occurs between two individuals is effective when each individual understands the message being transmitted by the other individual. The same communication is persuasive when one of the individuals changes her opinion or preference as a consequence." Huckfeldt et al 2004, 4. Att motparten ändrar sin åsikt är en viktig del av kommunikationen men det kan också finnas andra syften för kommunikation.

Lyotard talar om ett reaktivt samtal där den ena parten reagerar på den andra partens uttalanden. Men han menar att en sådan reaktion på motpartens strategi alltid bara understöder det existerande maktförhållandet mellan de samtalande parterna. I ett reaktivt samtal skapar man knappast några kreativa lösningar och möjligheter för diskussionerna.⁵⁶⁷ I ett sådant reaktivt samtal är man bunden till något förutbestämt och man kan inte lösgöra sig från nedtryckande maktförhållanden.

Den i kommunikationen inbyggda maktaspekten är i själva verket en källa till en del kritik mot medling. På grund av obalansen i maktrelationen riskerar medlingen att urarta till en orättvis kamp mellan den starkare och svagare parten. Kritikerna menar att den svagare parten går med på den starkare partens anspråk och att överenskommelsen därmed inte reflekterar någon genuin överenskommelse utan mest är dikterad av den starkare parten.⁵⁶⁸

Maktanspråket äventyrar ett ärligt samtal och riskerar att göra varje samtal till en kamp där man är ute efter en vinnare. Just här är vi inne på det andra draget som jag menade vara problematiskt vid vårt sätt att förstå kommunikation. En kommunikation som syftar till att övertyga den andra belyser ett modernt förhållningssätt. Vi vill behärska den andra genom det förnuftiga talet.

Detta belyses speciellt av Lars Hertzberg som påpekar att vårt tänkande kring frågor om huruvida vi kan förstå en annan åtminstone delvis är influerat av ett slags framstegstro eller vetenskapsoptimism. Vi tänker att ökad kunskap medför att vi kan förstå allt mera, inberäknat det vi för närvarande finner ofattbart. Det finns självklart många exempel på att fördomar mot det främmande upplöst sig vid närmare

⁵⁶⁷ Lyotard 1984, 16. Han menar vidare att kreativa lösningar och oväntade drag i diskussionen på ett fruktbart sätt kan bidra till hela systemets utveckling. Lyotard 1984, 15.

⁵⁶⁸ Angående detta se t.ex. Niemi-Kiesiläinen 2004, 158.

Medling vid brott

kontakter och ökad upplysning, erkänner han. Men det att det finns något man ställer sig oförstående till är oupplösligt förbundet med vad det innebär att vara människa.⁵⁶⁹

Här ligger en viktig poäng just för medlingen och kommunikationens betydelse. Vissa gåtor förblir olösta hur man än försöker att förstå. Inom ramen för medling vore det inte rimligt att alltid förutsätta en grundlig förståelse mellan de två parterna. Allt för ofta menar man att en medveten kommunikation leder till ett förnuftigt ställningstagande och en fruktbar överenskommelse mellan de två parterna.

Jag menar att i det senmoderna kan vi inte längre relatera till ett gemensamt förnuft. I det senmoderna blir den andra helt enkelt den andra som vi inte kan behärska på ett rationellt sätt. Kommunikationen, att framföra sina åsikter och att lyssna på dem av den andra, måste handla om att man blottar en hel livsform, och inte bara en bestämd faktor i diskussionen. Man inser och förstår den andra partens synvinkel i ärendet och på det viset erkänner dennes rätt att ha sin åsikt, och kanske även de orsaker som den har för att hysa sådana åsikter.

Därför borde inte heller medlingen enbart handla om ett utbyte av information mellan de två parterna. Jag vill argumentera för att om de två parterna försummar att lyssna till varandra och i synnerhet den människa som talar, så missar man en viktig sida av medling. Till sin karaktär torde medling vara någonting annat än en kamp mellan parter där man strävar efter att ens egen åsikt ska vinna.

6.3.3 Dialog leder till konfliktlösning

Medlingen handlar om kommunikation men inte om vilken som helst kommunikation. Jukka Hankamäki understryker att samtalandet inte behöver vara dömt att misslyckas, de potentiella maktanspråken till trots. Han hänvisar till Sokrates som ville komma bort från maktanspråk i talandet. För denne var talandet först och främst filosofi. För att undvika

⁵⁶⁹ Hertzberg 1995, 112.

maktanspråk som ofta präglar mänskliga samtal skulle man välja en annan metod för en filosofisk diskussion. Den sokratiska metoden går ut på frågandet och svarandet. Sanningen blottas bäst genom att fråga och få ett svar på frågan.⁵⁷⁰

I stället för en ensidig kommunikation där den ena parten överöser den andra med information handlar dialog om ett samtal mellan två parter. Dialogens ideal har präglat den västerländska filosofiska traditionen länge och Hankamäki påpekar, att det dialogiska språket inte ska förordas något utan fråga. Vidare menar Hankamäki att regler är omöjliga för en dialog.⁵⁷¹

Den här misstron mot regler tolkar jag som ett sätt att belysa det interna förhållandet till dialogen som man förväntas ha. Det är inte så att inga regler skulle kunna finnas för en dialog, men det handlar om att inga regler som påtvingas de två parterna från någon utomstående finns. Dialogen genomförs av de två parterna enligt de ramar som just de två har satt och vill sätta i den ifrågavarande situationen.

Jag tycker att den här poängen är synnerligen viktig för en analys om medling. Jag har redan i många repriser konstaterat att en risk i medling är obalansen i maktförhållandet mellan offret och förövaren. Detta kan undvikas om man ger utrymme för ett fritt formulerat samtal som inte nödvändigtvis följer några förutbestämda regler, utan som skapas på plats mellan just de två parterna. En dialog är som bäst något otvunget och produktivt. Detta går ihop också med det som jag redan har konstaterat om berättelsernas betydelse i medlingen. Det är genom en dialog som man kan föra fram

⁵⁷⁰ Hankamäki 2003, 31 – 32.

⁵⁷¹ Hankamäki 2003, 68. Dialog är ett fruktbart medel för att underlätta möten mellan olika människor, vilket belyses bland annat genom de många dialogsinitiativen mellan olika världsreligioner. Se till exempel Illman 2005, 146.

och utveckla sina berättelser. Det är genom en dialog som berättelserna växer fram och formas.

Det som trots allt gör dialogen svår är då den sker mellan två olika och annorlunda människor. Det är inte olikheter i meningen att identifiera det som skiljer de två parterna åt som man betonar i en dialog. Däremot försöker man identifiera det positiva i dessa olikheter, hitta det som kan tjäna som en grogrund för enhet. Inom ramen för medling ska dialogen frambringa en gemensam idé om det förflutna, dock så att framtidsaspekten finns med. Man måste vara beredd att hantera den information som man får, annars leder inte heller dialogen någonvart.

Jag vill härmed konstatera att dialog är en överlägsen metod när man vill formulera en gemensam ståndpunkt som maximalt reflekterar de två parternas åsikter och opinioner. Men jag vill samtidigt problematisera dialogen och dess ställning inom ramen för medling. Det här med dialog är lättare sagt än gjort. Ruth Illman påpekar att dialog kan ses som ett ideal för en tillfredsställande medling där olika ståndpunkter ska föras närmare varandra. Men en äkta och genuin dialog är inte lätt och den ställer höga krav på sina deltagare, menar hon.⁵⁷²

Att engagera sig i ett samtal med någon annan betyder inte att man direkt skulle vara färdig för en genuin dialog. S. Wesley Ariarajah menar i artikeln *Creating a "Culture of Dialogue" in a Multicultural and Pluralist Society* (2001) att en genuin dialog förutsätter en ömsesidig respekt för det främmande i den andra parten. Man måste acceptera att det handlar om en som har en annorlunda bakgrund och kanske annorlunda värden än vad man själv har. Denna kritiska acceptans och respekt är, enligt Wesley Ariarajah, en lång och

⁵⁷² Illman 2005, 148. Enligt henne är dialog inte något som man halvhjärtat kan gå in i, utan villighet att ifrågasätta sina egna förutfattade meningar. En äkta dialog kräver en färdighet att också ändra sina egna ståndpunkter. Illman 2005, 148.

krävande process men som ändå är nödvändig för en sådan tillit och respekt som till slut kan leda till en solidaritet mellan parterna.⁵⁷³

Även om dialog kan ses som en central byggsten i medling har det också visat sig att det är just dialogens ställning i medling som ännu kräver uppmärksamhet. Mötet mellan offret och förövaren behöver inte betyda att de två alls vill föra en dialog, att de vill öppna sig inför varandra i en existentiell mening. Antydningar på detta får vi då det gäller medling i en finländsk kontext. De medlingar som Elonheimo observerade för sin avhandling visar att det inte är vanligt att det förs någon dialog, åtminstone inte om själva brottet. Dialogen kan däremot vara livligare när man förhandlar om ersättningen och avtalet. Detta räknar Elonheimo som en tydlig utmaning med medling.⁵⁷⁴

I och med detta faktum måste vi förbli öppna inför att de två parterna eventuellt ser på medlingsmötet annorlunda än vad man teoretiskt skulle vilja lägga i medling. Medan jag med detta sagt inte vill hävda att dialog vid medling inte behövs vill jag öppna för möjligheten att de moraliska insikter, som jag menar utgör medlingens kärna, kan åstadkommas på sätt som inte är tillgängliga ur en tredje persons perspektiv. Man kan inte en gång för alla ge några regler för hurdan dialog som ska och bör föras vid medling. Det är upp till medlaren att känna efter vad det är som de två parterna vill och vad som passar bäst just för dem.

Medan mötet och kommunikationen mellan de två parterna kan sägas utgöra kärnan i medlingen har jag här ur olika synvinklar också kritiskt diskuterat de utmaningar som anknyter sig till medling. I det följande övergår jag till att

⁵⁷³ Wesley Ariarajah 2001, 5.

⁵⁷⁴ Elonheimo 2010, 67, 139 – 140. Elonheimo menar att i vissa fall kan moraldiskursen till och med vara skadlig eller onödig, när de två parterna redan är förbryllade över brottet och den därav följande skammen, och för mötet. Elonheimo 2010, 67.

Medling vid brott

analysera det som kan räknas som resultat av en medling, det som medling kan sägas resultera i.

7 Resultat: Lösning på en konflikt

Det här sista kapitlet före sammanfattningen benar ut resultat av medling, det som de två parterna förväntas – av sig själva eller av någon utomstående – nå fram till för att man ska kunna vara nöjd med medlingen. Jag har hänvisat till att det finns olika åsikter om syftet med medlingen. Detta betyder samtidigt att det som kan räknas som resultat av medling inte heller är entydigt. Det finns otaliga möjligheter att definiera medlingens resultat och dessa olika resultat kan delvis ses som ojämförbara med varandra.

I det här kapitlet diskuterar jag vilka olika sätt det finns att se på resultat av medling och jag analyserar dessa. Jag har redan tidigare hänvisat till en viss skillnad mellan den ideala medlingen och medlingens praktiska genomförande i verkligheten. Den här skillnaden blir synlig också när man reflekterar över medlingens resultat.

Jag kommer att argumentera för att en viktig skiljelinje mellan olika resultat går mellan ett mera nyttopräglat och ett mera moraliskt tal. Dessa kommer jag att beskriva som den tillräckliga och den ideala lösningen. När det inte finns några överhängande och gemensamma etiska regelverk som man kan ta ställning till är det viktigt att de två parterna själva kan vara med om att definiera gränserna för det acceptabla i varje enskilt sammanhang. Men likaså kan man ta ett mera externt förhållningssätt gentemot resultat av medling.

I det här kapitlet kommer en rad olika begrepp att anmäla sig. Det är inte min avsikt att ge en uttömmande analys för varje begrepp för sig. Jag kommer att diskutera dessa begrepp speciellt i förhållande till konfliktlösning inom ramen för medling vid brott och i den mån som begreppen kan tänkas spela en roll vid medlingens resultat.

7.1 Olika och möjliga resultat av medling

För att definiera resultatet av medling måste man börja med verksamhetens syften. Såsom jag har visat i flera repliser råder det olika opinioner om syftet med medling. Därmed kan man

inte heller vara alldeles enig om resultatens. Det som är viktigt för en del behöver inte alls vara det för andra. Ett viktigt drag i bedömandet av medlingens resultat bygger på det att medling kallas för en konfliktlösningsmetod. Slutresultatet av medling torde då vara en lösning på konflikten. Men en sådan definition leder oss inte långt.

En möjlighet att utgå från en enda definition på medling och dess syfte har vi från medlingslagen.⁵⁷⁵ Medling har därmed åtminstone två tydligt definierade syften. Det ena syftet hänger ihop med att parterna ska komma överens om de av brottet förorsakade skadornas gottgörande. Om detta sker eller inte är relativt enkelt att bedöma även ur en tredje persons synvinkel. Syftet betonar det konkreta och mätbara resultatet och är därför ändamålsorienterat. Såsom jag pekade på i kapitel 2.3.1 är en överenskommelse i form av ett undertecknat avtal ett vanligt resultat av medling.⁵⁷⁶

Om inte medlingen slutar med en överenskommelse räknas den statistiskt som misslyckad. Med en hänvisning till skillnaden mellan första och tredje persons perspektiv som jag velat hävda understryker jag här att siffror inte säger allt. Detta påpekas också av Flinck och Elonheimo som menar att en medling som har börjat men sedan avbrutits inte behöver ses som misslyckad.⁵⁷⁷

I denna avhandling har jag velat påpeka betydelsen av det moraliska för medling. Jag ställer mig därför frågande till tanken att en medling som slutar med en överenskommelse automatiskt räknas som lyckad. Bakom siffrorna döljer sig mycket som inte kan läggas något mått på. Vi kommer därmed in på det andra i medlingslagen definierade syftet med medling.

⁵⁷⁵ Se kapitel 1.1.1 ovan.

⁵⁷⁶ Av påbörjade medlingar nåddes år 2008 ett avtal i 70 % av fallen. Statistikrapport 6/2009, 5 – 6. År 2008 överlämnades totalt 11 120 brott och tvister till medling.

⁵⁷⁷ Flinck & Elonheimo 2010b, 121.

Resultat

Under medling ska de två parterna mötas för att behandla psykiska och materiella skador förorsakade av brottet. Den här utgångspunkten är mera processorienterad. Att bedöma huruvida ett sådant möte har skett under medling är dock nästintill omöjlig för en utomstående.

Lägger man tyngdpunkten på mötet eller på behandlingen av skador står vi inför ett mättningsproblem. Redan mötet i sig kunde då räknas som ett lyckat resultat. Men detta verkar inte heller alldeles tillfredställande. Om förövaren deltar i medling efter en rationalistisk kalkyl för att med hjälp av medlingen undvika andra rättsliga påföljder skulle man kunna hävda att medlingen inte lyckats. Den som drivs av ett nyttotänkande kan inte visa en riktig moralisk hållning gentemot den andra parten, kunde man hävda.

Det finns inte några entydiga mått på när och hur förhållandet mellan de två parterna har reparerats på ett tillfredsställande sätt. De två parterna kommer till medlingen med olika och mycket subjektiva förväntningar. Det som räcker som en lösning för en räcker inte för den andra.⁵⁷⁸ Även om de avslutar mötet utan en synlig överenskommelse, fortfarande arga på varandra, kan mötet i det långa loppet ha medfört något viktigt för de två parterna.

Speciellt svår blir bedömningen när man närmare beaktar första och tredje persons synvinklar. Också talet om resultat av medling är då högst förvirrande. Det som räcker som ett resultat för de utomstående behöver inte vara tillräckligt för de två parterna och vice versa.

Det som kan räknas som resultat av medling och konfliktens lösning är dock ingalunda obetydligt för en förståelse för vad medling går ut på och för dess roll som en konfliktlösningsmetod bland andra. En uppfattning om

⁵⁷⁸ T.ex. Timothy Garton Ash pekar på svårigheten att åtminstone på kort sikt bedöma hur lyckade olika icke-våldsinitiativ har varit. Det som förefaller som ett misslyckande på kort sikt kan visa sig vara klart lyckat på längre sikt. Garton Ash 2009, 390.

resultat av medling är viktigt för hela verksamhetens legitimitet.

Ett genomgående tema för den här avhandlingen har varit den klyfta som kan skådas mellan olika förväntningar som man lägger på medling. Den här klyftan kan iaktas som en skiljelinje mellan den teoretiska reflektionen kring medling samt dess praktiska genomförande. Den här klyftan finns att skåda också i de olika perspektiven som olika aktörer kan ta gentemot medling. Jag menar att den här klyftan anmäler sig också vid en reflektion om resultat av medling.

Jag kommer i det följande att göra en skillnad mellan den ideala och den tillräckliga lösningen. Jag menar att den ideala lösningen är det som man åtminstone teoretiskt gärna vill se som resultat av medling. Den tillräckliga lösningen däremot kommer jag att kalla den som man i verkligheten ofta nöjer sig vid. Det är den lösning som är lättare att bedöma också ur en tredje persons synvinkel. Den speciella utmaningen här är att den tillräckliga lösningen kan ge uttryck också för den ideala lösningen. Detta betyder att den här indelningen inte kan utgöra kategorier huggna i sten.

7.2 Den ideala lösningen

Vikten av behandlingen av de psykiska och materiella skadorna hänger ihop med en betoning av ett möte och en dialog mellan de två parterna. Jag kallar dessa resultat av medling som den ideala lösningen därför att det är just dessa som medling som ett alternativ i bästa fall ger uttryck för.

Den ideala lösningen öppnar för ett antal olika begrepp som är kopplade till en mera moralisk sida av medling. I en intervju som Jukka-Pekka Takala har fört med medlare angående de känslor som är mest relevanta och vanliga inom ramen för medling visade det sig att det främst är förargelse, skam, förlåtelse, bedjan om förlåtelse, försoning och hat som medling kan ge uttryck för.⁵⁷⁹ Också den ideala lösningen av

⁵⁷⁹ Takala 1998, 53 – 54. Det är inte bara i en finländsk kontext utan också i den

en medling kan sägas hänga ihop med att man vid medling ger utrymme för dessa förhållningssätt.

Men det är inte oproblematiskt att förknippa medling med sådana värden. Jag har själv ovan påpekat det problematiska med att kräva någon genuin dialog av de två parterna som ett resultat av medling. John Braithwaite menar att det är många värden som uppkommer av sig själv och som ingen kan påtvinga under en process eller försöka aktivt framkalla. Både offret och förövaren befinner sig i en mycket känslig situation där man nog kan skapa förhållanden där de kan nå något djupt men där man inte kan tvinga fram något.⁵⁸⁰

Vid medling har man stora förväntningar på mötet och det som kan gro ur det samt ur den dialog som förs under det. Detta att man anlägger på medling sådana potentiellt mycket känsliga resultat, som man inte kan tvinga fram, är också en källa till en kritik av medling. Bl.a. Annalise Acorn påpekar att inom ramen för en institutionaliserad medling är det diskutabelt om en institution ens kan börja kräva av de två parterna att de borde visa medkänsla och medlidande mot varandra.⁵⁸¹

7.2.1 Medling som förlåtelse

Jag har redan i kapitel 6.1.1 hänvisat till tanken att vi inte kommer ifrån det förflutna utan att det sätter sin prägel på oss. Jag menade att en händelse i det förflutna, och dess fortlevnad i de två parternas minnen, bildar ett speciellt förhållande mellan de två parterna. Att det förflutna på det här sättet lever kvar i nuet medför att också en förlåtelse kan bli aktuell inom ramen för en medling.

Att vi bär på det förflutna betyder att vi på något sätt också

internationella diskussionen som den ideala lösningens ingredienser kommer fram. Enligt John Braithwaite handlar de centrala restaurativa värdena om att man ber om förlåtelse och att man förlåter samt att man visar nåd. Braithwaite 2001, 15.

⁵⁸⁰ Braithwaite 2001, 15.

⁵⁸¹ Acorn 2004, 137.

Medling vid brott

är bundna av det förflutna. Paul Ricoeur menar att även om vissa händelser kronologiskt hör till det förgångna lever de ofta kvar. De lever kvar i människornas minnen och man är därför tvungen att fortgående leva med det som har hänt.⁵⁸² I vissa fall kan detta vara skadligt – såsom just efter ett brott. Man söker därför en befrielse från det förflutna. För Ricoeur innebär en förlåtelse en befrielse från det förflutna. Han menar att befrielsen inte sker genom att förändra det som har hänt, för det kan man inte. Men befrielsen och förändringen sker i förhållande till det som det förflutna betyder för oss idag. Detta sker genom att den paralyserande skulden som inte kan utplånas eftersom vi är och förblir verkliga arvtagare av det förflutna lyfts från folk. Förlåtelsen lyfter smärtan från oss, menar Ricoeur.⁵⁸³

Det som en gång har gjorts går inte att förklara bort, men man får en möjlighet att se och minnas det förflutna på ett sätt som inte skadar en längre. Om befrielse från det förflutna som en förlåtelse talar också Hannah Arendt som menar att befrielsen hänför sig till både offret och förövaren, den som förlåter och den som blir förlåten.⁵⁸⁴

Medling kan då ses som ett ställe där de två parterna ges en möjlighet att behandla det förflutna på ett sätt som möjliggör en befrielse från ett förflutet som medfört kval. Medling kan för de två parterna innebära att de blir av med brottet och de skador som det förorsakade. Då finns också en möjlighet att se medling som en förlåtelse, se förlåtelsen som ett möjligt resultat av medling.

Men jag vill här göra en precisering gällande betydelsen av en befrielse från det förflutna. Den här preciseringen hänför sig till något som lyfts fram av Carl-Reinhold Bräkenhielm. För honom medför det gjordas oåterkallelighet den elementära frågan om meningen med att alls förlåta. När det

⁵⁸² Ricoeur 1996, 8.

⁵⁸³ Ricoeur 1996, 10.

⁵⁸⁴ Arendt 1998, 322.

Resultat

gjorda de facto inte kan återkallas behöver man inte heller lura sig att tro på förlåtelsens makt. I själva verket har förlåtelse ju inte någon möjlighet att alls ändra på det som har hänt i verkligheten. I vissa fall ser Bråkenhielm förlåtandet till och med som något skadligt om förövaren, genom att bli förlåten, slipper de skyldigheter som illgärningen annars skulle medföra.⁵⁸⁵ Men jag menar att i en sådan tolkning om förlåtelsens betydelse döljer sig ett missförstånd som måste förklaras.

Det finns en elementär skillnad mellan förlåtelse och glömska. Den skillnaden hänför sig till den skillnad mellan en människa och hennes gärning som jag redan har varit inne på. Också Geneviève Jacques påpekar i *Beyond Impunity. An Ecumenical Approach to Truth, Justice and Reconciliation* (2000) skillnaden mellan handlingen och den handlande. Hon menar att den skillnaden delvis ligger i att man kan förlåta förövaren medan man inte kan glömma brottet. Förlåtelse och glömska är olika saker, understryker hon.⁵⁸⁶ Man kunde formulera detta annorlunda genom att påpeka att man förlåter trots att man minns det som har hänt.

Hannah Arendt spinner vidare på tanken och menar att förlåtelsen inte handlar om gärningen, utan först och främst om förövaren: "Om talesättet 'att förstå allt, är att förlåta allt' över huvud taget skall ha en mening, avser förlåtelsen (som emellertid inte alls är nödvändig) inte den begångna handlingen utan den person som utfört den."⁵⁸⁷ Det som en

⁵⁸⁵ Bråkenhielm 1987, 14 - 15.

⁵⁸⁶ Jacques 2000, 46.

⁵⁸⁷ Arendt 1998, 323. Talesättet som hävdar förståelsens och förlåtelsens gemenskap leder oss till en intressant fråga om förövarns förmåga att förstå gärningen och att därmed bli förlåten. Medling handlar inte om att bota sjukdomar: "Inom rörelsen och teorin Restorative Justice sägs det att lagöverträdaren inte skall betraktas enligt en medicinsk-terapeutisk modell där lagöverträdaren ses som 'störd'". Rytterbro 2002, 203. Förövaren är inte sjuk bara för att ha utfört en gärning som inte faller inom ramen för normalt beteende. Därmed ska han inte direkt botas från någonting heller. Däremot ser man människan bakom gärningen och ger denne en möjlighet att ta fullt

gång har gjorts kan inte bortförklaras, gärningen blir en del av den kronologiska historieskrivningen för all tid. Jag tolkar Arendt så att hon poängterar vikten av att man trots gärningen är beredd att förlåta, man menar att den felaktiga gärningen, även om den fortfarande finns kvar som en historisk händelse, inte ska vidare belasta förhållandet mellan den som förlåter och den som blir förlåten.

Även Bråkenhielm menar att förlåtelse och glömska är olika saker. Han hävdar att det inte behöver vara moraliskt klandervärt att förlåta även de grymmaste oförrätterna om man bara samtidigt är medveten om och har förståelse för den oförrätt som blivit begången.⁵⁸⁸ Förlåtelse handlar därmed inte om att utplåna det förflutna men snarare om att se på det förflutna på ett annat sätt.

Att göra den här skillnaden mellan förlåtelse och glömska kan vara av oerhörd vikt just för offret som känner sig mycket ambivalent inför förövaren och brottet och hur hon ska förhålla sig till dem. Det är inte nödvändigtvis så att offret är beredd att glömma det förflutna.⁵⁸⁹ Men om vi förstår förlåtelsen så att man i stället för att koncentrera sig på det förflutna ser framåt, samtidigt som man alltså erkänner och minns det som har hänt, är förlåtelsen ett tänkbart resultat av medling.

Förlåtelse är ett av de begrepp som har en tydlig kristen anknytning. I en kristen kontext hör förlåtelsen ihop med bikten, en bekännelse av synder. Det som är viktigt att påminna om när man talar om kristen bikt är att inte heller den är ämnad för att ta bort skuld-känslor utan först och främst

ansvar för sin gärning. Detta är viktigt också därför att annars skulle den moraliska kritiken i situationen bli till intet, såsom påpekas av Bråkenhielm. Om inte förövaren kan anses vara moraliskt skyldig till sin gärning, vilket är fallet om man är psykiskt sjuk, kan man inte heller diskutera gärningen i moraliska termer. Bråkenhielm 1987, 27. Ett rimligt hinder för medling kan därför utgöras av den ena partens psykiska sjukdom.

⁵⁸⁸ Bråkenhielm 1987, 61.

⁵⁸⁹ Brudholm & Rosoux 2009, 40.

Resultat

för att avlösa den biktande från synden. Anders Olivius påpekar att det fruktbara i skuld känslor är att man skall lära sig något av det som har hänt. En automatisk avlösning kan bli som ett lock för sorgen.⁵⁹⁰

För att beskriva medling ur förövarens synvinkel ser Bråkenhielm åtminstone två olika sätten att förstå innebörden av en förlåtelse. Den erkännande förlåtelsen handlar om att den som ber om förlåtelse samtidigt bekräftar sitt moraliska ansvar. Man erkänner sig ha handlat av egen fri vilja. Sökandet av den urskuldande förlåtelsen däremot handlar om att man nog erkänner själva gärningen men menar att det fanns förmildrande omständigheter.⁵⁹¹ Jag menar att båda slags förlåtelser mycket väl kan förekomma vid medling. Som bäst handlar mötet just om att förövaren bär sitt ansvar över sin gärning och att offret förlåter trots gärningen.

I förlåtelsen kan vi också se en handling som understryker offrets ställning och roll. Ofta menar man att medling ger röst åt offret som annars så ofta tystas ned i den traditionella rättsprocessen. Förlåtandet utgör en akt som är fullständigt och enbart i offrets händer. Förlåtelsen gör det möjligt för offret, den förlåtande, att befria sig från offerrollen. Maria Ericson påpekar att förlåtelsen befriar offret från de dåliga minnena. Förlåtelsen betyder att man koncentrerar sig på sig själv, och på sitt eget välmående, och på framtiden.⁵⁹² Offret kan själv välja att förlåta.

Utöver Ericson är det också andra som hänvisar till offrets aktiva roll i förlåtelsen. Desmond Tutu som satt som ordförande för Sanningskommissionen i Sydafrika betonar starkt hur offret måste bemyndigas: "Om offret kan förlåta

⁵⁹⁰ Olivius 1988, 194, 220.

⁵⁹¹ Bråkenhielm 1987, 28.

⁵⁹² Ericson 2001, 422. Den sydafrikanska rapporten ser befrielsen från det förflutna som någonting viktigt just för offren. De var ofta arga och besvikna över sina öden. Därför ska man ge dem det utrymme de behöver för att låta sin smärta komma ut. Truth and Reconciliation Commission 1998, 116. Se också Jacques 2000, 46.

Medling vid brott

bara när brottslingen bekänner då skulle offret vara utlämnat åt brottslingens nycker, låst i sin offerroll, oavsett sin egen attityd eller avsikt.⁵⁹³ Också Leer-Salvesen hänvisar till hur offret kan förlåta, utan att någon ber om det. Men han förklarar att en sådan förlåtelse kunde förstås en aning annorlunda: "Da er vel tillgivelsen nærmest å forstå som en akt der offeret forsoner seg med sin fortid og ikke nødvendigvis med sin gjerningsmann."⁵⁹⁴

Förlåtelsen är något högst personligt och utifrån det som jag skrev ovan vill jag ännu understryka förlåtelsen som något som angår offret:

Meningen er knyttet til det å være en tilgiver, være subjekt for en tilgivelse og dermed kunne si at jeg har forsonet meg med at det skjedde meg. De er ikke opptatt av å fortelle gjerningsmannen at de har tilgitt. Jeg kan heller ikke se at tilgivelsen får som konsekvens at en relasjon er gjenopprettet. Den tilgivelse disse ofrene sier noe om, har sitt fremste gyldige område i ofrenes eget liv.⁵⁹⁵

Även om förlåtelsen kan innebära det här elementet av offrets aktivitet menar jag att offrets och förövarens möte inte är obetydligt i förhållande till förlåtelsen. Mötet kan öka offrets färdigheter att förlåta. Jag hänvisar tillbaka till kapitel 6.1.2 där jag diskuterade förhållandet mellan människan och gärningen. Nu, som en förlängning av den diskussionen vill jag påpeka vikten av att offret möter förövaren som en människa.

Genom mötet kan offret behandla brottet på ett sätt som tillåter henne att ändra sitt tidigare moraliska omdöme, för att använda ett uttryck som Ann Heberlein använder när hon beskriver vad förlåtelsen handlar om.⁵⁹⁶ I stället för att moraliskt döma förövaren kan offret genom mötet bli berett att förlåta denna.

⁵⁹³ Tutu 2000, 285.

⁵⁹⁴ Leer-Salvesen 1998, 57.

⁵⁹⁵ Leer-Salvesen 1998, 69.

⁵⁹⁶ Heberlein 2005, 63.

Resultat

Av att förlåtelsen kan vara ensidig följer att förlåtelsen inte nödvändigtvis sker under medlingsmötet. Det kan avslutas utan att de två parterna har nått fram till en överenskommelse. Icke desto mindre kan medlingsmötet ge upphov till en process hos de två parterna som ytterst leder till en förlåtelse.

Därmed vill jag understryka medlingens moraliska potential som anknyter sig till förlåtelsen och till mötet mellan offret och förövaren. Samtidigt vill jag hänvisa till utmaningen i en förlåtelse som ett resultat av medling. Det går inte att tvinga fram någon förlåtelse. Vid den här punkten är det därför skäl att presentera också några kritiska röster mot ett tal om förlåtelse inom ramen för konfliktlösning.

En sådan kritisk röst hörs i Thomas Brudholms och Valérie Rosoux' artikel *The Unforgiving: Reflections on the Resistance to Forgiveness after Atrocity* (2009) där förlåtandet efter grovt våld problematiseras kraftigt. En orsak till detta är det numera nästan trendiga talet om förlåtelse i synnerhet efter politiskt våld. Det som påpekas i artikeln är att behovet av förlåtelse inte så ofta lyfts fram av offren själva utan av myndigheter, medborgarrörelser och andra som vill förespråka försoning.⁵⁹⁷ Metodiskt ger Brudholm och Rosoux ordet åt personer som själva har upplevt svåra kränkningar av sina mänskliga rättigheter. Därmed vill författarna "challenge the way in which they are represented by third-party advocates of forgiveness."⁵⁹⁸

Jag tycker dock inte att den här kritiken, även om den uttrycks ur ett högst internt perspektiv skulle göra om intet det som jag skrivit ovan. Egentligen bara understryker dessa kritiska röster den poäng som jag har velat göra om skillnaden mellan första och tredje persons perspektiv. Omdömen ur ett externt perspektiv är högst problematiska.

Jag vill därför understryka att ett medlingsmöte kan tillåta de två parterna att se varandra och brottet i ett nytt ljus. Den

⁵⁹⁷ Brudholm & Rosoux 2009, 33 – 34, 43.

⁵⁹⁸ Brudholm & Rosoux 2009, 36.

här förändringen kan beskrivas som en förlåtelse. Även om mötet inte automatiskt medför någon förlåtelse ligger det i mötet åtminstone en möjlighet därtill.

7.2.2 Medling som försoning

Tillsammans med förlåtelsen anmäler sig ofta ett annat, med det närbesläktat begrepp – försoning. Det är inte alltid lätt att göra en skillnad mellan dessa begrepp, men det finns en. Paul Leer-Salvesen hänvisar till en rad andra författare och konstaterar att försoningen kan ses som avslutning på en process som förlåtelse är en början till och att förlåtelse inte alltid leder till försoning men att försoning alltid förutsätter förlåtelse.⁵⁹⁹

Med detta sagt hänvisar jag till Jacques som värnar för att förenkla förlåtelsen till en första etapp till en försoning.⁶⁰⁰ Förlåtelse och försoning är närbesläktade men de har var sin innebörd och plats i ett mellanmänniskt förhållande.

För att göra en skillnad mellan två begrepp som båda är så omfattande att man kan skriva hela avhandlingar om betydelser av dem vill jag för enkelhetens skull här omfatta den definition av en skillnad som påpekas av Leer-Salvesen. Han menar att medan förlåtelse kan vara ensidig är försoningen alltid tvärsidig, vilket betyder att medan offret kan förlåta utan att förövaren ber om det kan man inte mena att det finns en försoning om inte de två parterna i en konflikt menar det.⁶⁰¹

Att försoning hänför sig till ett bilateralt och reciprokt mellanmänniskt förhållande kompletterar den tolkning som jag gjorde i det föregående avsnittet där jag menade att man kan förlåta utan att ha blivit ombedd att göra det. Försoning innebär alltid en återupprättad ömsesidig gemenskap mellan

⁵⁹⁹ Leer-Salvesen 2009, 12 – 13.

⁶⁰⁰ Jacques 2000, 45.

⁶⁰¹ Leer-Salvesen 2009, 79, 209. Han är inte ensam i att göra denna definition. Se även Ericson 2001, 131 som likaså menar att medan förlåtelse kan vara ensidig är försoning alltid bilateral.

Resultat

de två parterna. Det är därmed inte heller förvånande att försoning kommer fram i ett tal om medling.

Sambandet mellan försoning och medling har alltid varit mycket nära. Van Ness och Heetderks Strong påpekar att de första medlingsprogrammen i Nordamerika gavs namnet "victim-offender reconciliation program" för att betona hur de syftade till en försoning mellan de två parterna. Författarna menar dock att kopplingen mellan medling och försoning alltid har varit omtvistad. Vissa menade att användningen av ett värdebaserat begrepp leder till att de två parterna, och speciellt offret, känner sig pressade att. Talar man däremot, i stället för försoningsprogram, om medlingsprogram ger man mera utrymme för processen, och inte bara för resultatet.⁶⁰²

Kritiken av ett tal om försoning inom ramen för medling handlar därmed om att man ingalunda ska kräva eller tvinga något av de två parterna, inte minst något så känsligt som försoning. Det är inte alltid så att offret känner sig beredd att omfatta ett försonande förhållningssätt gentemot förövaren, och det kanske inte heller alltid är nödvändigt. Men trots kritiken menar jag att begreppet försoning inte behöver vara helt malplacerat inom ramen för medling.

Inom ramen för begreppet försoning har vi också en grundläggande anknytningspunkt mellan medling och kristen tradition. Försoning är ett centralt kristet begrepp som även i den kontexten ger uttryck för förefintligheten eller saknaden av en gemenskap – såsom fallet kan anses vara också i mera sekulära sammanhang. I den kristna kontexten hänför sig denna gemenskap till den mellan Gud och människa.

Ett sådant centralt begrepp har man fört omfattande studier av, men jag hänvisar här till den svenska teologen Gustaf Aulén, vars tre försoningsmodeller haft stort inflytande i teologihistorien. Enligt Tommi Lehtonen tar alla tre försoningsläror sin utgångspunkt i människans naturliga, fördärvade, tillstånd. Det lidande, död och förtryck som hon

⁶⁰² Van Ness & Heetderks Strong 2002, 58.

Medling vid brott

utsätts för tillfredställer inte det gudomliga syftet som ändå ålagts på människan. Försoningen är då ett gudomligt sätt att återställa fred och gemenskap mellan två söndrade parter, mellan Gud och människan, och att rädda henne från fördärvelsen.⁶⁰³

Medan försoningen i en kristen kontext först och främst hänför sig till förhållandet mellan gud och människa, är inte mellanmännsliga förhållanden helt uteslutna. Även en kristen försoning kan bli en mänsklig angelägenhet. Enligt Aulén avspeglas människans gudsförhållande i hennes relationer till sin nästa. Genom att efterfölja Jesu exempel försonar människan sig till sist med sitt läge och sin omgivning.⁶⁰⁴

I tanken om att det är det personliga engagemanget som verkligen spelar en roll hittar vi tydliga kopplingar till den förståelse av medling som jag har velat lyfta fram i denna avhandling. Försoning innebär ett internt förhållande till ens gärning, och som medför att förövaren inser sitt brott, erkänner det och är beredd att återupprätta gemenskapen med sitt offer.

En annan teologisk belysning av begreppet försoning hittar vi hos Sofia Camnerin som i avhandlingen *Försoningens mellanrum* (2008) definierar försoningen som en "övergång"

⁶⁰³ Lehtonen 2001, 118. Auléns olika modeller presenterar olika sätt för att upprätta gemenskapen. Beroende på modellen handlar det om olika syner på vad som ytterst bidrar till försoningen. Enligt den klassiska synen är det Gud själv som besejrar de onda makterna. Enligt den latinska modellen är det Jesus Kristus som å mänsklighetens vägnar lämnar satisfaktionen åt Gud för att försonas. Den subjektiva modellen däremot är antropocentrisk och gudshandlingen sätts åt sidan. Det som sker i människan själv intar den centrala rollen. Aulén 1930, 9 - 13, 142 - 143, 230 - 231. Se också Camnerin 2008, 27 - 28.

⁶⁰⁴ Aulén 1930, 230 - 231. Carl-Reinhold Bråkenhielm hänvisar till spänningen mellan ens gudshandling jämfört med ens relation till sin nästan, och påpekar att Gud kan anses förlåta mig såväl både det i min handling som är riktad mot Gud och det i min handling som skadar en medmänniska. Men det sistnämnda borttar inte mitt ansvar för min relation till den medmänniska som lidit skada till följd av ens handlande. Bråkenhielm 1987, 103.

”från” ”till”, där frågan om vad som möjliggör övergången är central. Begreppet försoning används i hennes avhandling dels som uttryck för vad begreppet som sådant åsyftar – återupprättade relationer, fred, harmoni – dels som uttryck för själva övergången, hur försoning sker.⁶⁰⁵ Jag menar att tanken på försoning som en övergång belyser något viktigt om vad också medling kan tänkas gå ut på.

Begreppet försoning kan användas för att belysa de processer som äger rum under medling om man med en försoning förstår en övergång. Utifrån övertygelsen om att man inte kan göra det gjorda ogjort, som jag har presenterat ovan, kan man se försoningen som att man är beredd att lämna det förgångna bakom sig. Inom ramen för medling betyder det att mötet med den andra parten bidrar till att man kan behandla det förflutna på ett meningsfullt sätt så att man kan övergå till en ny situation i sitt liv.

Samtidigt betonas med ett tal om försoning det problematiska i att man försöker lämna det förflutna obehandlat bakom sig. Det skulle innebära att man försöker förbigå en elementär del av den process som ens liv som en helhet kan tänkas utgöra. Här är vi också inför en viktig karakteristik av medling.

Jag har påpekat hur medlingens praktiska genomförande ibland betyder att man förbiser det moraliskt väsentliga i ett möte mellan offret och förövaren för att i stället koncentrera sig på att förhandla om ersättningen för brottets skador och om betalningsvillkor för den. Mötet blir då ett tekniskt sammanträde. Där uteblir något angeläget som medling kan erbjuda möjligheter till och som är meningsfulla för de två

⁶⁰⁵ Camnerin 2008, 30. Utöver Camnerin förstår också Lena-Karin Gustafsson försoning som en övergång. I sin doktorsavhandling *Försoning ur ett vårdvetenskapligt perspektiv* (2008) understryker Gustafsson att försoningens innebörd kan ses som en övergång från upplevelse av många olika delar till en helhet. Vidare menar hon att försoning i första hand är en inre ro och harmoni som människan når i och med att hon kan införliva olika begär, erfarenheter och förväntningar i en heterogen syntes. Gustafsson 2008, 145.

parterna som moraliska varelser.

Jag vill hävda att en av huvudpoängen med medling ligger i den ideala lösningen, detta kan man enas om såväl ur en tredje persons som ur en första persons synvinkel. Det är viktigt att den interna hållningen kommer fram. Men förstår man förlåtelsen eller försoningen som ett resultat av medling står man inför ett mättningsproblem. Både förlåtelse och försoning betyder något som inte alltid låter sig bedömas ur en tredje persons synvinkel.

För en utomstående är det ofta omöjligt att veta om någon förlåtelse eller försoning äger rum. Inte heller de två parterna är alltid i stånd att med det samma veta det. Förlåtelse och försoning kräver tid. De är i sig processer som eventuellt bara har sin början i ett medlingsmöte men där de fortsätter långt utöver att medlingen mellan de två parterna är avslutad.

Man kan inte räkna med att ett avtal automatiskt leder till en försoning eller till en förlåtelse men man kan inte heller utesluta den möjligheten.⁶⁰⁶ Medan man inte borde använda försoning som en måttstock för en lyckad medling kan man inte heller förneka dess möjlighet, vilket också Van Ness & Heetderks Strong understryker:

Apology and forgiveness after a relatively brief meeting can be offered in only a limited way. [...] However, it is important not to lose the vision of reconciliation – however incipient its start through the process of dialogue. While reconciliation should not be presented as an expectation for either party's participation, it is an important potential by-product of the parties coming together to talk about what happened.⁶⁰⁷

Är man dock ute efter några mätbara resultat av medling kan varken försoning eller förlåtelse utgöra tillräckliga resultat för

⁶⁰⁶ Se ovan kapitel 2.1.3 för en översikt av hurdana avtal som medling oftast leder till. Det är möjligt att de två parterna i avtalet definierar att det räcker med att förövaren ursäktar sig.

⁶⁰⁷ Van Ness & Heetderks Strong 2002, 59.

att kunna bedömas ur ett tredje persons perspektiv. Däremot vill jag hävda att sådana resultat är meningsfulla interna förhållningssätt som de två parterna kan ha gentemot varandra.

Eftersom de synliga resultaten av medling ofta är något annat än försoning och förlåtelse diskuterar jag i det följande den tillräckliga lösningen, i motsats till den ideala lösningen som enligt min mening tydligare framhäver moralens plats.

7.3 Den tillräckliga lösningen

Som tillräcklig tolkar jag ett resultat som betyder att de två parterna har kommit överens om konfliktens lösning och om den möjliga ersättningen. Den kan även verifieras ur en tredje persons synvinkel. Den tillräckliga lösningen behöver inte ge uttryck för något uppenbart moraliskt ställningstagande från de två parternas sida.

Jag anser att det ligger något problematiskt med den tillräckliga lösningen och menar att vi härmed igen är inne på en spänning mellan det interna och externa förhållningssättet som jag har menat att präglar medling. Men inte heller låter sig den här spänningen belysas klart och tydligt. Jag kommer vidare att argumentera för att ett entydigt fördomande av den tillräckliga lösningen som mindre värd kan vara förhastat. Också den tillräckliga lösningen kan sist och slutligen framstå som meningsfull för de två parterna. Den tillräckliga lösningen är också en som i det långa loppet kan leda till en ideal lösning.

7.3.1 Överenskommelsen som ett resultat

Den överenskommelse som de två parterna kommer fram till och som de uttrycker i skrift står för ett konkret resultat av medling. I det följande analyserar jag detta närmare eftersom ett avtal som ett tecken på en lyckad medling är mycket vanligt, men något som jag ändå önskar problematisera.

Att koncentrera sig på avtalet är problematiskt ur ett moraliskt perspektiv. Det är lätt att hävda att en överenskommelse, ett avtal som närmar sig något juridiskt i

den meningen att det framstår som ett avtal som de två parterna bestyrker med sin underskrift, inte kan ses som ett moraliskt resultat av en medling. Köpsläendet kring överenskommelsen blir något tekniskt och beräknande, såsom påpekas av Vibeke Vindeløv. Hon beskriver förhandlingsprocessen under medling som ren teknik, frigjord från överväganden av implicita värden, bortsett från det omedelbara värdet av att nå största möjliga vinst.⁶⁰⁸

Dessutom kan redan den preliminära strävan efter ett avtal, och inte bara själva processen, ge uttryck för en rationell kalkyl. Att medling kan leda till viktiga juridiska konsekvenser kan locka de två parterna att nå en överenskommelse till vilket pris som helst. För att belysa det problematiska här hänvisar jag till Bråkenhielm som påpekar att de som söker förlåtelse för att slippa straff har ett lägre motiv än de som söker förlåtelse för att upprätthålla gemenskapen och återställa den rubbade balansen.⁶⁰⁹

Jag önskar uttrycka detta så att de som söker medling för att slippa straff har ett lägre motiv än de som kommer till medling för att upprätthålla och återupprätta gemenskapen. Detta skulle igen innebära att medling i vissa fall kunde ses som moraliskt mindre värd än en medling där de två parterna är ute efter en genuint återupprättad gemenskap. Här måste dock accentueras just begreppet "moraliskt". För jag har velat understryka skillnaden mellan medlingens ideala och tillräckliga resultat. Att ingå ett avtal är ett möjligt resultat av medling.

Men det entydiga fördömandet av avtalets och överenskommelsens plats inom ramen för medling är kort-

⁶⁰⁸ Vindeløv 1997, 155. Också Robert E. Goodin i *Reflective Democracy* (2003) talar om förhandlingar som något ytterst själviskt där man är ute efter största möjliga fördelar för sig själv: "Bargaining is supposedly a mere matter of each bargainer's deploying her skill and resources so as to induce the others to accept a joint solution which takes her as high up her preference ordering as possible." Goodin 2003, 77.

⁶⁰⁹ Bråkenhielm 1987, 43.

Resultat

synt. Jag vill rikta blicken mot själva förhandlingen, mot ögonblicket just före avtalets undertecknande. De två parterna kommer överens om det som de kan nöja sig med, som de personligen, just vid den stunden, ser som det riktiga och önskvärda.⁶¹⁰

I den meningen måste också avtalet räknas som en moraliskt riktig lösning. När de två parterna har kommit fram till ett avtal som de kan nöja sig med kan de också se medlingen som tillfredsställande och lyckad. Det avgörande är då inte om de kommer fram till ett avtal eller inte, utan mera hur de kommer dit.

För att beskriva förhandlingar i ett mera moraliskt perspektiv hänvisar jag till Peter Winch som inspireras av Wittgenstein i sin analys av reglernas betydelse för de sociala relationerna. Enligt Winch är begreppet "att följa en regel" logiskt oskiljbart från begreppet "att göra ett misstag". Om det är möjligt att säga om någon att hon följer en regel betyder det också att man kan fråga huruvida det hon gör är korrekt eller inte. Poängen med begreppet regel är, enligt Winch, det att regeln kan sätta oss i stånd att bedöma det som sägs. Ett misstag är en avvikelse från det som har fastslagits som korrekt och som sådant måste det kunna uppfattas som en avvikelse.⁶¹¹

När de två parterna ingår ett avtal är det redan i sig ett tecken på att de två under medlingen har berört gränserna för

⁶¹⁰Urban Forell, en tidigare professor i systematisk teologi vid Köpenhamns universitet, diskuterar den fredliga lösningen av tvister och menar att för att maximera den egna vinsten och minimera förlusten måste parterna bedöma situationen rationellt. Den ena alternativa lösningens klokhet bestäms i förhållande till alla de andra alternativen. Ett av handlingsalternativen är oftast en öppen strid. Den avgörande frågan är då om den föreslagna lösningen är bättre än den öppna striden, för båda parter. Om både den starkare och den svagare parten tycker att en öppen strid vore mer riskabel framställs den fredliga lösningen som det bästa alternativet. Forell 1993, 109. Valet av den fredliga konfliktlösningen ger då uttryck för en rationalistisk kalkyl, där parterna styrs av egoistiska strävan.

⁶¹¹Winch 1994, 41. Se vidare Wittgenstein 1992a, § 237.

det icke-korrekta beteendet samt de gemensamma beteendereglernas innehåll. Samtidigt som de två parterna har identifierat vissa beteenderegler, och att de har blivit brutna, har de befunnit sig vid källorna till en gemenskap. Winch fortsätter nämligen genom att påpeka att det att man fastslår en måttstock är möjligt endast i en gemenskap: "Ty det är endast kontakten med andra individer som möjliggör den yttre kontroll av ens handlingar som ofrånkomligen är förbunden med en fastslagen måttstock."⁶¹²

Moralens möjlighet att bli synlig inom ramen för medling och ett tal om en överenskommelse aktualiseras i att de två parterna inte behöver applicera generella regler i sin konfliktlösning. Däremot kan de utgå från det förhållande som finns mellan dem och den kontext de befinner sig i. Då lösningen inte baserar sig på att en domare väljer mellan de två finns det också större möjligheter till verkliga förklaringar för det som har hänt. Men för att den här möjligheten skulle aktualiseras måste man medvetet ge utrymme för ett sådant moraliskt tal. Annars inskränks medlingen till en rationalistisk kalkyl.

7.3.2 Ersättning som ett villkor

Medlingslagen definierar medlingen på ett sätt där ersättandet av skadorna får en självklar ställning. Prestationer av olika slag spelar ofta en avsevärd roll vid medling. Förövaren ska helst ersätta den skada som offret mött för att någon överenskommelse alls kan nås. Men ersättningen kan ta sig olika former.

I medling är det vanligt att villkor ställs på förövaren och detta är kanske inte så förvånande heller. I *Handbok för medlare i brott- och tvistemål* (2000) rekommenderas att avtalet om överenskommelsen formuleras så att ett visst villkor måste

⁶¹² Winch 1994, 42. Se också Wittgenstein 1992a, §§ 242 - 243 där det påpekas att för att göra sig förstådd genom språket krävs också en överensstämmelse i omdömena.

Resultat

uppfyllas före konflikten anses som slutgiltigt löst. Formuleringen lyder: "Då avtalet till alla delar har uppfyllts, har ingendera parten andra yrkanden som hänför sig till ärendet. Då saken på detta sätt blivit slutbehandlad, avstår B från sitt straffyrkande. Då ersättningarna blivit betalda, har B inte några andra yrkanden i ärendet."⁶¹³

Då medlingen i den finländska formen kan få även juridiska konsekvenser är det förklarligt att medlaren av juridiskt tekniska skäl ser till att båda parternas rättssäkerhet säkras. Men icke desto mindre är detta intressant ur den moraliska synvinkeln. Det är inte bara mötet och diskussionerna under medlingen eller det konkreta resultatet som bestämmer hur lyckad medlingen är. Den yttersta vikten läggs på hur väl förövaren uppfyller de krav som avtalet ställer på henne.

Men jag vill igen understryka att även om villkorligheten hos avtalet kan ses som moraliskt problematiskt behöver det inte betyda att medling för den skull kunde räknas som enbart något annat än en pådrivare av ett moraliskt förhållningssätt. Mötet med den andra parten kan utgöra en avgörande faktor för förövarens motivation att uppfylla de krav som ställs på henne.⁶¹⁴

Leer-Salvesen menar att ord ofta inte är tillräckliga. Man kan säga många saker utan att riktigt mena det och därför behövs något slags aktivitet som ger tyngd åt orden: "Den skal overbevisse på en annen måte enn ordene er i stand til å gjøre alene."⁶¹⁵ Den villkorliga överenskommelsen talar också om detta. Man vill försäkra sig om att den andra parten verkligen menar det som hon säger och påstår under mötet.

Att ersättningen blir så viktig vid en medling är intressant

⁶¹³ Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000, 44, 54. Se också Iivari 2007, 77. Se också Van Ness & Heetderks Strong 2002, 81, 85 – 87 som menar att en ersättning är en elementär form av lösningen, även om inte den enda.

⁶¹⁴ Angående detta, se t.ex. Flinck & Iivari 2004, 136.

⁶¹⁵ Leer-Salvesen 1998, 41.

och talar om de två parternas attityder gentemot medling. Det är genom en prestation som man är beredd att lösa konflikten. Urban Forell poängterar i *Gerechtigkeit, Pflicht und ethische Beurteilung* (1993) att en offergåva inte bara är ett rationellt utan också ett etiskt alternativ. Med en offergåva avstår den ena parten åtminstone delvis från den möjliga fördelen som tillkom henne genom brottet. Offergåvan kan då ses som en etisk förtjänst: "Diese Gabe stellt ein Opfer und deshalb ein ethisches Verdienst dar, eine Leistung der schenkenden Partei und umgekehrt einen Gewinn und ein zufriedengestelltes Bedürfnis für die beschenkte Partei."⁶¹⁶

Tanken på att förövaren genom en ersättning som riktas för offret avstår från den fördel som tillkom henne genom brottet ger uttryck för ett försök att återställa den rubbade balansen. Här är vi inte långt från ett retributivt tänkande som jag beskrev i kapitel 4.2.2. Också Van Ness och Heetderks Strong påpekar att en gottgörelse är något som ges eller görs för att vedergälla en orätt.⁶¹⁷ Kopplingar till vedergällande tänkesätt understryks av att det inte alltid räcker med att man i avtalet nämner en ersättning. Fullbordandet av ersättningen är ofta den viktigaste förutsättningen för den slutgiltiga konfliktlösningen.

Ett sätt att se på villkorligheten i medling är genom begreppet hämnd. Vissa element hos medling och hos hämnd är likadana. Förövaren ska på ett eller annat sätt betala för gärningen. Offrets krav på en mycket hög ersättning kan vara ett tecken på dennes hämndlystnad.⁶¹⁸ Något av en hämnd kan ligga också i det att man understryker hur svårt det egentligen är för de två och speciellt för förövaren att möta offret öga mot öga. Acorn skriver att det restaurativa medlingsmötet är potentiellt mera plågsamt för förövaren och därmed mera tillfredställande än en domstolsprocess för det

⁶¹⁶ Forell 1993, 110.

⁶¹⁷ Van Ness & Heetderks Strong 2002, 46 - 47.

⁶¹⁸ Angående detta, se Takala 1998, 83 - 84.

Resultat

hämndlystna offret.⁶¹⁹ Ett sådant tal inom ramen för medling är belysande.

Hämnd som ett begrepp är något negativt och destruktivt. Hannah Arendt som i *Människans villkor Vita activa* (1986) har analyserat den mänskliga verksamheten karakteriserar hämnd som en re-aktion på den ursprungliga felande gärningen. Hämnd är därmed alltid logiskt bunden till den felaktiga gärningen i det förflutna. Detta leder lätt till en ond cirkel mellan aktion – reaktion som aldrig slutar av sig själv.⁶²⁰

Ett brott väcker oftast starka känslor och hämnd kan vara ett naturligt svar från offrets sida på ett brott: "[H]evnens primære hensikt er at den krenkede part får utløp for sin vrede og derigjennom får gjenopprettet sin ære og verdighet."⁶²¹ Men man ska inte ge efter för den här hämndlystnaden, annars kommer man inte bort från en cirkel av de av brottet förorsakade följderna.

Medling kan vara ett sätt kanalisera de svåra känslorna på ett konstruktivt sätt. Acorn påpekar att den restorativa rättvisan ger oss en möjlighet att uttrycka hämndlystet hat inom respektfulla ramar. Offret ges en möjlighet att vädra sina känslor inför den som har förorsakat dessa känslor, men processen legitimerar inte offrets önskan om att se förövaren lida.⁶²²

Villkorligheten kan ge uttryck för en enkel rationell kalkyl samtidigt som den kan ge uttryck för ett slags hämnd. Villkorligheten kan leda till att den som ska motta den avtalade ersättningen är bunden till den andra parten och en baddörr lämnas öppen. Om villkoret inte uppfylls kan också lösningen återkallas. Så länge som man betonar de konkreta gärningarnas behov för konfliktlösningen finns det inte någon utväg ur konflikten om någondera av parterna vägrar

⁶¹⁹ Acorn 2004, 143. Se vidare Rytterbro 2002, 138, 143.

⁶²⁰ Arendt 1998, 322.

⁶²¹ Leer-Salvesen 2009, 146.

⁶²² Acorn 2004, 52, 53.

samarbeta. Båda parternas insatser behövs för att lösa konflikten. I det här samarbetet kan det också finnas något meningsfullt.

I detta sammanhang måste jag hänvisa till teologins historia, då jag vill understryka att försoningens och förlåtelsens villkorlighet har långa anor i det mänskliga tänkandet. Detta syns även i kristna försoningsteorier som jag hänvisade till ovan i kapitel 7.2.2: Jesu ställföreträdande lidande tolkas som ett villkor för att Gud förlåter människor. Den här villkorligheten har i själva verket väckt mycket diskussion hos teologer. Tanken om att Gud förlåter men enbart efter ett straff eller genom ett annat villkor har förbryllat religionsfilosofer genom århundraden.⁶²³

Med detta sagt vill jag ytterligare problematisera det förhållningssätt som vi kan inta gentemot det villkorliga i konfliktlösning också inom ramen för medling. Jag har öppnat för tanken att villkorligheten kan förstås som givande ökad tyngd åt förövarens beredskap att gottgöra skadan, att visa ett ansvarsfullt förhållningssätt gentemot offret. Jag vill likaså argumentera för att utan det samförstånd som nåtts under medling kan man inte ens ingå något avtal. Jag menar att om medlingen har lett till ett avtal är redan detta avtal ett tecken på åtminstone en minimal hänsyn mellan de två parterna.

Den tillräckliga lösningen kan därmed karakteriseras som något som ur en tredje persons synvinkel kan te sig som inte mer än ett externt förhållningssätt – därför också har jag kallat

⁶²³ För en översikt av den omdiskuterade frågan om villkorlös eller villkorlig förlåtelse och försoning i en religionsfilosofisk diskussion under århundraden, se t.ex. Camnerin 2008, 172 – 173; Lehtonen 2001, 119 – 123; Bråkenhielm 1987, 55 – 60. Av dessa hänvisar den sistnämnda till Luther vars centrala tanke var att människan inte kan göra något för att göra sig förtjänst av Guds förlåtelse. Detta skulle alltså tala mot den villkorliga förlåtelsen. Jag vill dock understryka att frågan mycket omdiskuterat i teologins historia. Däremot hänvisar Leer-Salvesen 2009, 144 – 145 till Anselm av Canterbury vars juridiska försoningslära förutsätter nödvändigheten av ett straff, som står i proportion till gärningen, samtidigt som Gud nog förlåter syndaren.

den just för en tillräcklig lösning. En sådan lösning förblir bara tillräcklig om man koncentrerar sig på lösningens yttre tecken, såsom undertecknandet av ett avtal.

Men det som jag vill understryka är att man även vid bedömandet av den tillräckliga lösningen måste förbli öppen inför att ur ett första persons perspektiv kan lösningen ge uttryck för såväl något internt som något externt. Därför är det inte meningsfullt att entydigt fördöma den tillräckliga lösningen som mindre värd.

7.4 Den moraliska gemenskapen som ett resultat

Jag kan vid det här laget sammanfattningsvis konstatera att ett möte mellan offret och förövaren, och speciellt konfliktlösningen mellan dem, kan vara svårt. Det är inte bara så att mellanmänskliga möten försvåras i det senmoderna i och med att en naturlig och självklar gemensam referensram saknas. Det är också det att dessa många olika senmoderna kontexter som människor befinner sig i försvårar deras förmåga att se utöver sin egen referensram och förstå sig på den andras levnadsvillkor.

Konfliktlösning genom medling förutsätter dock ett personligt engagemang av de två parterna i mötet med den andra parten. Jag har tidigare i detta kapitel hänvisat till element både i den ideala men också i den tillräckliga lösningen på en konflikt. I båda har jag hävdat att för att mötet alls ska vara meningsfullt och möjligt måste de två parterna kunna dela en gemensam referensram åtminstone under det enskilda mötet.

I det följande analyserar jag villkor för en sådan gemensam referensram. Talet om en gemensam referensram verkar strida mot det som jag precis konstaterade om det samtida senmoderna levnadssättet. Tanken om en gemensam referensram mellan offret och förövaren kräver därför klarläggande. Jag kommer att återigen anknyta till Wittgenstein. Michael Peters beskriver Wittgensteins förtjänster som:

Medling vid brott

a reaction against the 'positivist' formalist interpretation of *one* paradigm of knowledge (i.e. science) and the treatment and elevation of it to stand as the exemplification of rationality – as embodying the standards that must be applied to the interpretation of all social practice irrespective of time and place.⁶²⁴

Jag önskar belysa det här aktuella livsvillkoret där man tar avstånd från ett bestämt paradigm, från tanken om en gemensam referensram som är tillgänglig för alla genom förnuftet.

7.4.1 Den moraliska oenigheten

I det följande vill jag fördjupa mig i vad moralisk oenighet kan betyda. Jag menar att genom den kan vi bättre förstå också innebörden av en moralisk gemenskap.

I det senmoderna är vi alltid på sätt och vis dömda till en värdesubjektivism. Trots alldeles identiska fakta som grund för ett moraliskt val kan människor komma till helt motsatta moraliska slutsatser, vilket påpekas av D.Z. Phillips.⁶²⁵ Det går knappast att basera moralomdömen på förnuftet. Samvetet är relativt och kontextuellt. Vi kan inte använda några som helst logiska operationer för att tvinga en annan att ta till sig vår moraluppfattning eller livsåskådningsmässiga övertygelse.⁶²⁶

Utmaningen ligger i att subjektet oftast är fast övertygat om att dess omdömen grundar sig på fakta. Phillips fortsätter genom att peka på hur moraliska reaktioner eller moraliska slutsatser följer utan tvivel på fakta. Men dessa reaktioner och slutsatser sker alltid i ett visst moraliskt tolkningsperspektiv. Sådana perspektiv kan vara mycket olika och därför uppstår olika reaktioner och olika slutsatser dras, menar han.⁶²⁷ De faktaomdömen som vi gör sker i en bestämd kontext. Den här kontexten är inte nödvändigtvis tillgänglig för den andra

⁶²⁴ Peters 1995, 316.

⁶²⁵ Phillips 1999, 107 – 108.

⁶²⁶ Angående detta, se Juntunen 2000, 171.

⁶²⁷ Phillips 1999, 116.

parten.

Det som då gör det svårt att bilda en moralisk gemenskap, vilken som helst gemenskap, men speciellt inom ramen för medling där man står inför en konflikt som i varje fall handlar om en djup oenighet, är just den här grundläggande skillnaden mellan människor. För att beskriva en moralisk oenighet hänvisar jag igen till Wittgenstein som talar om hur vi är bundna av ett sätt, vårt eget sätt, att använda språket och se på världen.

Enligt Wittgenstein är vi inlåsta i det egna språkspelet. Här ligger en grundläggande utmaning för vårt möte med den andra, inom ramen för vilken som helst kontext, men också inom ramen för medling. Wittgenstein exemplifierar det här besvärliga mötet mellan människor ur olika kontexter i *Om visshet* (1992):

Är det orätt att jag i mitt handlande rättar mig efter fysikens sats? Borde jag säga att jag inte har någon god grund till att göra det? Är inte detta just det vi kallar en 'god grund'?

Anta att vi träffar människor som inte betraktar detta som en vägande grund. Hur föreställer vi oss detta? De tillfrågar i stället för fysiker t.ex. ett orakel. (Och vi anser dem därför vara primitiva.) Är det orätt att de tillfrågar ett orakel och rättar sig efter det? _ Om vi kallar detta "orätt", utgår vi inte redan från vårt språkspel och *bekämpar* deras?⁶²⁸

Det finns en grundläggande oenighet mellan människor, en oenighet som man bara svårligen kan överbrygga. När vi inte förstår varandra handlar det inte i första hand om att vi inte förstår språket, de ord som används. Att man kan forma en delad förståelse handlar inte om språket i sig utan om sättet som vi använder språket. Det är alltså ett socialt och moraliskt problem det handlar om, inte lingvistiskt eller

⁶²⁸ Wittgenstein 1992b, §§ 608 – 609.

epistemologiskt.⁶²⁹

Wittgenstein ger ett konkret exempel på det att man inte förstår, trots att man förstår orden:

Om jag blir förstådd eller uppskattad av den typiske västerländske vetenskapsmannen är mig likgiltigt, eftersom han ändå inte förstår den anda i vilken jag skriver. [...] Mitt syfte är alltså ett annat än vetenskapsmannens, och min tankerörelse annorlunda än deras.⁶³⁰

Wittgenstein säger att människor stämmer överens i språket. Vidare menar han att den här samstämmigheten inte handlar om avsikter utan om livsform.⁶³¹ Uttryckt med andra ord kan man säga att den grundläggande oenigheten mellan människor handlar om att man inte förmår överskrida sin egen kontext och inse den andras. Man talar inte samma språk om man inte delar den anda som man talar i.

I en konfliktlösning blir det speciellt problematiskt om inte de två parterna lyckas nå en gemensam referensram. Men jag vill hävda att genom att ge utrymme för det moraliska talet inom ramen för medling kan man erbjuda fruktbara möjligheter för en gemenskap, en ny kontext, att växa fram. Jag låter Nicholas C. Burbules belysa detta genom det som han skriver i artikeln *Lyotard on Wittgenstein: The Differend, Language Games, and Education* (2000):

But the idea that consensus in this sense eliminates heterogeneity assumes that reconciliation inevitably happens on one party's terms (in which case the other

⁶²⁹ Angående detta, se Burbules 2000, 34.

⁶³⁰ Wittgenstein 1993, 15. Han menar att självändamålet för honom är klarheten och genomskinligheten medan vetenskapsmannen försöker konstruera en allt mera komplicerat struktur. Wittgenstein 1993, 15.

⁶³¹ Wittgenstein 1992a, § 241. När språket får en så central ställning hos Wittgenstein betyder det samtidigt att förvirringar i språket är potentiellt mycket allvarliga. von Wright skriver om Wittgenstein: "Because of the interlocking of language and ways of life, a disorder in the former reflects a disorder in the latter." von Wright 1982, 216.

Resultat

party "loses"), as opposed to circumstances in which a consensus or rapprochement gives rise to a *new* position, in which case there is an *increase* in the options available, not a diminishment of them.⁶³²

Jag finner att Burbules lyckas lyfta fram det problematiska i konsensus-tanken: att en konsensus utplånar skillnader och på något sätt gör alla lika. Jag har också själv redan hänvisat till hur problematiskt det kan vara att föreställa sig att alla är eller kunde vara lika och gör det nu ännu en gång genom att argumentera för att om legitimiteten i en konfliktlösning skulle bygga på konsensus skulle man göra våld mot språkspels heterogenitet.

Lyotard, som Burbules placerat i en dialog med Wittgenstein, menar att den postmoderna kunskapen bidrar till vårt medvetande om skillnader och hjälper oss att tolerera det inkommensurabla.⁶³³ I en tid där man blir mer och mer olika kunde det också vara lättare att acceptera skillnader och tolerera dem.

7.4.2 Förståelse för den andras synvinkel

Då medling handlar om ett möte mellan offret och förövaren för att behandla olika skador som ett brott har förorsakat betyder det samtidigt att de två parterna behöver enas om att ett brott är begånget och hur skadan kan ersättas. Det är dock den här punkten som är speciellt svår inom ramen för en konflikt. Förövaren kan ha det svårt att inse det felaktiga i sin gärning.

Ett möte mellan offret och förövaren aktualiserar hur strävan efter sanningen kring det som har hänt kan vara ytterst problematiskt. I det följande argumenterar jag för att en förståelse för vad sanningen är för något kan problematiseras också begreppsligt. Den här synen bygger inte minst på det senmoderna antagandet som jag har i den här avhandlingen.

⁶³² Burbules 2000, 27.

⁶³³ Lyotard 1984, xxv.

Medling vid brott

Att sanningen kan förstås på olika sätt har kommit fram i olika alternativa försök att reda ut konflikter. Som ett exempel tar jag här Sanningskommissionen i Sydafrika. Den påpekade att det finns olika synvinklar på innebörden av begreppet sanning och menade att den faktiska sanningen kommer närmast det som man traditionellt förstår med sanningen. Den svarar på frågor om vem, vad, när, hur. Det är domstolar som är intresserade av den här typen av sanning, menade kommissionen. Sanningen förstås då som något som minskar lögnen.⁶³⁴ Den faktiska sanningen är lättast att fastslå, antingen har någonting hänt eller inte hänt.

Medan uppdagandet av den faktiska sanningen är en viktig utgångspunkt i konfliktlösning är den inte alltid det som de två parterna är intresserade av. Charles Villa-Vicencio understryker i *Telling One Another Stories. Toward a Theology of Reconciliation* (1997) att den sanning som går bakom *vad*-frågan är den speciellt betydelsefulla för ett möte mellan de två parterna som syftar till försoning.⁶³⁵

Också Maria Ericson menar att när offret och förövaren försöker återupprätta sitt förhållande blir i synnerhet två typer av sanningar centrala. Den ena är den som överbryggar

⁶³⁴ Truth and Reconciliation Commission 1998, 111 – 112. Andra slags sanningar som kommissionen identifierade var den personella eller narrativa sanningen. Vittnen fick berätta sin sanning så som de hade upplevt den. Den sociala eller dialogiska sanningen kommer fram genom att lyssna till alla parter synvinklar och motiv. Den helande och restorativa sanningen däremot sätter fakta i de mänskliga relationernas kontext. Truth and Reconciliation Commission 1998, 112 – 114.

⁶³⁵ Villa-Vicencio 1997, 36. Medan jag här menar att Sanningskommissionen i Sydafrika är ett ypperligt exempel på en strävan efter försoning efter grova människorättskränkningar vill jag inte blunda för den omfattande kritik som, utöver beröm, har förts mot den. En del av kritiken riktar sig mot att Sanningskommissionen lät offren vänta sig mera än vad Kommissionen till slut nådde till. Se Hayner 2001, 81 – 85 där det pekas på det olyckliga i att Sanningskommissionen till slut egentligen bara koncentrerade sig på den faktiska sanningen, den tog reda på *vad* som hände. Däremot skulle *varför*-frågan ha gått djupare in i våldets källa, menar hon. För andra kritiska källor, se också Cunneen 2008; Brudholm & Rosoux 2009.

Resultat

klyftan mellan det som hände och det som sades om händelsen. Den andra handlar om hur individen utifrån sin egen synvinkel tolkar och upplever en händelse.⁶³⁶

Den faktiska sanningen kan karakteriseras som den objektiva sanningen, den som man tänker sig kunna fastslå en gång för alla. Men det är just här som vi i det senmoderna måste förhålla oss skeptiska, eller snarare, vi måste hålla oss öppna inför också andra typer av sanningar. Inom ramen för medling kan det bli aktuellt att överge tanken om en enda objektiv sanning för att ge utrymme för flera olika förståelser av det som har hänt. Med andra ord, vid sidan av den faktiska sanningen kan det finnas också andra slags sanningar som ger uttryck för det som de två parterna personligen lägger i det som har hänt.⁶³⁷

Jag har redan tidigare menat att berättelser är det som de två parterna kan dela med varandra. Jag menar att berättelser är en nyckel också till ett möjligt resultat av medling. Det som jag vill påpeka är inte bara det att det finns olika sätt att förstå och tala om sanningar, utan också vad detta beror på. Att man är beredd att acceptera och erkänna existensen av olika syner på vad som ägt rum belyser också de förändringar och utvecklingar som går att tillskriva det samtida samhället.

När man inte delar en viss verklighetsuppfattning blir vikten av andra slags sanningar än faktiska av större betydelse. Man måste ge utrymme för berättelsernas betydelse som formande vår verklighet. Speciellt viktigt blir detta inom

⁶³⁶ Ericson 2001, 126.

⁶³⁷ Tron på en enda objektiv sanning som gäller i alla tider och i alla kontexter är typiskt för det moderna tänkandet. Jag vill hänvisa till utvecklingar i vår verklighetsförståelse, vilket jag gör med Kevät Nousiainen som påpekar hur den moderna rättsskipningens epistemologi antar att vittnet och domaren uppfattar verkligheten på samma sätt. Därmed anses domaren besitta förmågan att bedöma trovärdigheten hos vittnets utsaga. Nousiainen menar att utifrån ett senmodernt antagande kan man inte längre utgå från att detta stämmer. Vår värld är så starkt differentierad att man inte kan anta att alla har ett likadant sätt att uppfatta världen. Nousiainen 1993, 581.

ramen för konfliktlösning där offret och förövaren i varje fall oftast hyser mycket olika tankar kring det som har hänt.

Men att helt och hållet överge den faktiska sanningen kan i värsta fall leda till en fullständig relativism där var och en får tycka hur hon än vill. En kritik av den förhärskande, moderna, förståelsen av sanningsbegreppet behöver därför ytterligare förklaras. Detta gör jag med hjälp av Eberhard Herrmann som påpekar att talet om sanning för mig och sanning för dig begreppsligt förutsätter att sanningen är objektiv: "Den som hävdar att sanning alltid är sanning för mig förutsätter ju att just detta inte bara är sant för henne eller honom."⁶³⁸ Men detta konstaterande bara banar väg för utläggandet av det egentliga problemet: hur kan vi i ett konkret medlings-sammanhang förstå möjligheten av olika slags sanningar.

Herrmann fortsätter med att ett förnekande av den objektiva sanningen fråntar oss möjligheten till en saklig argumentation och kritisk granskning av falska påståenden. Därför måste det finnas utrymme för att upprätthålla en minimal definition av sanning: "Att säga om det som är, att det inte är, eller om det som inte är, att det är, är falskt, medan att säga om det som är, att det är, och om det som inte är, att det inte är, är sant."⁶³⁹

Att ställa sig kritisk till den objektiva sanningen får inte betyda att man i stället ger lögnen fritt spelrum. Herrmann försvarar därför idén om ett sanningsbegrepp så att sanningen kan manifesteras sig på olika sätt, ibland som en sorts återgivning av verkligheten, som i vissa vardagliga empiriska sammanhang, men ibland som en sorts avvägning mellan olika aspekter, som när man försöker ta ställning till en moralisk fråga.⁶⁴⁰

Jag vill understryka det som Vibeke Vindeløv ser som centralt i medlingen. Hon menar att det narrativa elementet i

⁶³⁸ Herrmann 2010, 91.

⁶³⁹ Herrmann 2010, 91.

⁶⁴⁰ Herrmann 2010, 91.

Resultat

medlingen medför att det reella i konflikten erkänns, även om konflikten eventuellt baserar sig på inkorrekt information.⁶⁴¹ Också Leer-Salvesen talar om vikten av att erkänna det som har skett och vilken betydelse det får för ens person. Detta kan ofta göras, enligt honom, genom att de två parterna är så konkreta och personliga som möjligt i sitt tal om det som har hänt och vad det betydde för dem.⁶⁴²

Man kan därmed enas om den objektiva sanningen samtidigt som man kan framhäva att den objektiva sanningen inte alltid innebär ett slut. Olika aktörer kan lägga in olika betydelser i den objektiva sanningen så att det viktigaste i sista hand inte är fastställandet av den objektiva sanningen, att något har hänt eller inte hänt, utan erkännandet av dessa varierande betydelser. Det mest meningsfulla i ett medlingssammanhang kan då vara hur de två parterna förstår det som skedde.

För att bättre belysa detta hänvisar jag till första och tredje persons synvinklar. Ur en tredje persons synvinkel är det svårt att bedöma erfarenheter i första person. Det som för förövaren inte alls är en konflikt kan för offret vara en högst besvärlig erfarenhet. Det som för offret är sant behöver inte vara det för förövaren. De kan då vara svårt att enas om den faktiska sanningen. Däremot kan en förståelse för existensen av olika berättelser hjälpa till att illustrera olika relevanta element i det som i den konflikten är viktigt för de två parterna.

När man ger utrymme för dessa olika berättelser räcker det inte bara att man ger sin version på det som har hänt. Man måste också kunna höra den andra och dess berättelse. Då har man en möjlighet att inse synvinklar i konflikten som inte är uppenbara för en själv men som eventuellt är hela kärnan i konflikten för den andra. Detta betyder att man har ett internt förhållningssätt gentemot den andra parten och dennes berättelse, och till konfliktlösningen som en helhet.

⁶⁴¹ Vindeløv 1997, 224.

⁶⁴² Leer-Salvesen 1998, 139.

Intar de två parterna ett internt förhållningssätt till varandra och till konfliktlösningen bildar de samtidigt en moralisk gemenskap där det moraliskt felaktiga i brottet blir begreppsliggjort och uttryckt av personerna själva. Medan de två parterna möter varandra måste de också möta sig själva, sina misslyckanden, ångesten och skammen.

7.4.3 Skam och skuld

När jag har menat att man inte behöver, eller knappast ens kan, enas om den faktiska och objektiva sanningen, utan att man i stället måste ge utrymme för de två parternas mera subjektiva berättelser är detta dock enklare sagt än gjort. Som en utgångspunkt för en överenskommelse mellan de två parterna måste ju vara att ett visst brott har skett och att just den förövaren är skyldig till det. Därför lyfter jag i det följande fram skuldbegreppet och det närbesläktade skambegreppet.

Jag vill argumentera för att skuld och skam är tecken på en möjlig moralisk gemenskap. Den som upplever skam och skuld inser det moraliskt tvivelaktiga i det som hon gjort sig skyldig till samtidigt som hon ser sig som en del av en gemenskap där man har vissa regler som hon nu har brutit mot. Erfarenheter av skam och skuld ger uttryck för att man trots allt bedömer vissa händelser likadant. Detta menar också Kurtén som skriver att samvetskval och osäkerhet om det rätta handlandet är tecken på att det ännu finns kvar ens en liten grund för en moralisk gemenskap.⁶⁴³

Ett centralt begrepp i juridiken är skuld. Rättsprocessen syftar till att identifiera skyldigheten i ett fall. Men här finns en källa till kritik mot den traditionella rättsprocessen och en orsak till den restaurativa rättens framkomst. Howard Zehr påpekar att skuldbegreppet som vi möter i domstolarna är av teknisk natur, ett slags antingen – eller konstruktion. Hela konceptet är fokuserat på det förgångna och på det som har hänt i det förflutna. Man fäster inte blicken på framtiden och

⁶⁴³ Kurtén 1998, 19.

Resultat

inte heller lämnar man något utrymme för de två parternas många känslor som följer brottet.⁶⁴⁴

Många av de dömda mördare som Leer-Salvesen intervjuade menar att samhällets lösning på denna skuld, straffet, inte kan ta bort den existentiella skulden som följer dem hela livet ut. Dessa två skulder är olika till sin natur, även om de är samtida. Den existentiella skulden, till skillnad från den juridiska, försvinner ingenstans även om åren går efter brottet och även om man har sonat sin straffrättsliga, samhälleliga, skuld färdigt:

[S]kylden er tidsbestemt. Soningen likeså[...] Det er tale om noe annet enn følelser som avtar etter en tid. Skylden blir tegnet som en varig del av ham selv, en del som andre ikke er i stand til å fjerne, hverken med unnskyldninger eller tillgivelse.⁶⁴⁵

Jag menar att vi här har en nyckel till innebörden av avståndstagandet från den faktiska sanningen. Den kan förknippas med det rättsligt definierbara. Däremot kräver den existentiella skulden och dess framkomst en annan slags behandling.

Så som Leer-Salvesen påpekar efter sina intervjuer kan skulden vara något som fortsätter längre än straffet och den punkt där offret förlåtit en. Skulden försvinner ingenstans när straffet är avtjänat. Men möjligheten att få träffa dem inför vilka man känner skuld kan underlätta ens tillvaro och skuldkänslor.⁶⁴⁶ På annat håll utvecklar Leer-Salvesen förövarens skuldkänslor ytterligare och förknippar dem ännu starkare med moralen. Han tolkar förövarens skuldkänslor som en livsviktig reaktion med vilken förövaren erkänner sig ha sett offrets ansikte. Skulden är förövarens sätt att erkänna sig ha kränkt detta ansikte.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ Zehr 1995, 66 – 67.

⁶⁴⁵ Leer-Salvesen 1999, 70.

⁶⁴⁶ Leer-Salvesen 1990, 130 – 131.

⁶⁴⁷ Leer-Salvesen 1998, 88.

Men skulden fungerar så endast om det är förövarens eget val att erkänna sin skuld. I så fall kan skulden utgöra en slags gemensam referensram där man kan enas om det felaktiga i en gärning. Den som känner skuld kan känna igen det moraliskt förkastliga i sin gärning och därmed identifiera sig med offret och dennes erfarenheter till följd av brottet. Blir skulden däremot något externt pålagt fungerar den inte på samma sätt. Skulden blir betydelselös för bådadera, särskilt gäller det förövaren.⁶⁴⁸

I boken *I huvudet på en "tjuv". Den kriminella personligheten, brottskarriären och vården* (2005) påpekar Ove Rosengren och Martin Viredius att skam och skuld är begrepp som ofta i vardagstalet används nästan synonymt men som i själva verket har var sin innebörd. En grov uppdelning av dessa begrepp leder till att skuld riktas till det som man gjort medan skam riktas till det man är. Eftersom vi dock till en stor del är summan av allt det vi gjort förvandlas skuldkänslor lätt till skamkänslor.⁶⁴⁹ Medan skuldkänslor förutsätter att man

⁶⁴⁸ Exempel på förövarnas externa hållningar gentemot sin gärning framläggs av Leer-Salvesen som intervjuade brottslingar skyldiga till rattfylleri, narkotikabrott eller ekonomiska brott. Leer-Salvesen beskriver hur dessa fångar har en lättare syn på sig själva och på fängelsevistelsen. Samtal med dem präglas av humor och självironi, aggression mot samhället och fängelsesystemet. Dessa fångar reflekterar inte över djupa existentiella frågor kring livet och sina brott. För dem är fängelset något nödvändigt ont som utgör en kortare eller längre paus i deras liv. Leer-Salvesen 1999, 131. Jag menar inte att den mest betydelsefulla skillnaden här utgörs av vilken typ av brott som det handlar om, utan just hurdan hållning till gärningen som förövaren intar.

⁶⁴⁹ Rosengren & Viredius 2005, 114. Angående definitioner på skuld och skam är också Leer-Salvesen på likadana spår som Rosengren och Viredius. Också Leer-Salvesen menar att det finns en skillnad mellan dem. Han menar att bara skuld kan förlätas samt att det bara är förövaren som kan ha skuld, eftersom skuld hänger ihop med det som man har gjort eller låtit bli att göra. Skam däremot är något som både offret och förövaren kan uppleva och det är något som kan förknippas med moralen, insikten om att på ett sätt eller annat ha brutit mot vissa moraliska regler. Leer-Salvesen 1998, 101. Se även Heberlein 2005, 152 - 153.

Resultat

erkänner sig ha gjort sig skyldig till en viss gärning går skammen närmare ens person.

Skammen förutsätter att det är någon som ser. Man skäms när man vet eller tror att man gjort bort sig inför andra. Skammen visar att man känner sig höra hemma i en viss gemenskap som har vissa normer som man ska respektera.⁶⁵⁰ Att skammen hör hemma i ens sociala sfär påpekas också av Leer-Salvesen som menar att medan skuld styrs av objektiv information om överträdde regler handlar skammen mera om subjektiva känslor om hur de andra ser på en: "Skyldkulturen er opptatt av at moralske regler er overtrådt og skamkulturen av att sosiale bånd er slitt i stykker."⁶⁵¹

Det viktiga här är att också offret kan tänkas uppleva en skam över att ha blivit ett offer, att ha gått miste om en kontroll över sig själv och sin ställning. Arne Johan Vetlesen påpekar i artikeln *Det er ofrene som skammer seg. Et essay om ondskap og skam* (2002) hur både teologin och moralfilosofin ofta ser på skam enbart ur förövarens perspektiv men att skam likaväl kan vara offrets kännetecken. Han menar att skam handlar om ett djupt borttagande av en persons värde och värdighet.⁶⁵² När en person blir offer för något känner hon just detta, att bli berövad sitt värde och sin värdighet, att bli utlämnad till någon annans makt.

Men Vetlesen påpekar att offrets och förövarens skam kan ha en anknytning till varandra: "Overgriperen, der han selv har en fortid som offer, har som prosjekt å bli hel igjen ved å sende videre; offeret, mottakeren av det videresendte, står tilbake som ikke-hel, som splittet og fremmed overfor seg selv og verden."⁶⁵³ Förövaren ger enligt detta genom sin handling

⁶⁵⁰ Angående detta, se Rosengren & Virenius 2005, 115.

⁶⁵¹ Leer-Salvesen 1998, 103.

⁶⁵² Vetlesen 2002, 138. Se vidare Björkgren 2009, 177 och Heberlein 2005, 157 – 158 för en överblick av hur offerskammen anmäler sig speciellt vid ett brott som våld mot kvinnor där skammen finns framför allt hos offret; och Leer-Salvesen 1998, 103.

⁶⁵³ Vetlesen 2002, 137.

Medling vid brott

uttryck för sin egen skam. Offret däremot är en oskyldig mottagare av denna vidarebefordrade skam. Men vid gärningens stund blir också hon tvungen att på något sätt handskas med den här skammen.

Medan medling för offret kan innebära en möjlighet att bli av med sin skam, att bli erkänd som ett fullvärdigt subjekt kan skammen bli användbar under medling med tanke på förövaren. Skammen kan användas som en moralisk resurs, för att använda ett uttryck av Leer-Salvesen.⁶⁵⁴ Detta hänger ihop med skammens anknytning till en viss gemenskap. Leer-Salvesen påpekar att skammen fortfarande i det senmoderna har en central plats, även om man annars lever i en splittrad och fragmentarisk tillvaro där människor inte tycks leva i så täta förbindelser med varandra som de levde förr.⁶⁵⁵

Även om förhållandet mellan de två parterna inte behöver ha längre anor än brottet och även om förhållandet mellan dem inte heller kommer att utvecklas till någon närmare bekantskap utöver medlingen, kan mötet mellan de två exemplifiera ett fruktbart sätt för en moralisk varelse att umgås med en annan människa.

Under mötet ges förövaren en möjlighet att uppmärksamma den sorg som hon förorsakat. Offret får likaså

⁶⁵⁴ Leer-Salvesen 1998, 102.

⁶⁵⁵ Leer-Salvesen 1998, 101. Till skam som en fruktbar resurs hänvisar också John Braithwaite som i *Crime, Shame and Reintegration* (1989) förespråkar något som han kallar för ett återintegrerande skambeläggande. Det mest effektiva sättet att ta itu med ett brott är enligt Braithwaite det att förövaren efter gärningen skambeläggs av sin omgivning. Braithwaite framhäver det fruktbara i att omgivningen visar ogillande mot förövaren och dennes gärning, fortfarande innanför ett kontinuum av respekt för denne. Braithwaite 2001, 78. Man ställer sig tydligt fördömande gentemot gärningen, men visar att den som gjort sig skyldig till den fortfarande är välkommen i den mänskliga gemenskapen. Braithwaites exempel är tagen ur en mycket annorlunda situation än den som föreligger i Finland inom ramen för medling vid brott. I Australien som Braithwaite skildrar samlas hela familjer till medlingsmöten medan de två parterna i Finland möts på tu man hand under bara medlarens närvaro. Men jag tycker att det ligger något fruktbart i tanken om skammen som en resurs.

en möjlighet att möta förövaren som en mänsklig person. Mötet kan göra högst moraliska ställningstaganden synliga. I *Handbok för medlare i brott- och tvistemål* (2000) hävdar man att efter en lyckad medling kan parterna i framtiden möta varandra utan att känna skam och bära agg, förövaren kan ta ansvar för sin gärning och offret kan uppleva att detta ansvarstagande har skett.⁶⁵⁶

7.4.4 En gemensam referensram

Jag har i detta kapitel, men mera allmänt också i hela avhandlingen, påpekat att en moralisk gemenskap är av yttersta vikt vid en meningsfull konfliktlösning. Jag har ovan påpekat att skam och skuld kan räknas som tecken på en moralisk gemenskap och att möjligheten av en sådan gemenskap går att lokalisera i existensen av olika berättelser där man inte så mycket ger uttryck för vad som hände och på vilket sätt utan där det reella i den andras erfarenhet erkänns.

Uppbyggandet av en gemensam referensram kan bygga på ett antagande om olikheter. I den diskussion som följer vill jag återanknyta till det som jag skrev i kapitel 3 angående behovet av att förhålla sig till de senmoderna små berättelserna. Om man utgår från olikheten och mångfalden och erkänner den andra partens avvikande verklighetsförståelse måste man vara känslig för dessa olikheter för att kunna bygga in dem i en gemensam referensram. Att olikheter ses som norm mera än som en avvikelse från normen är också ett av det senmoderna samhällets kännetecken.

Att styrkan i sökandet efter den gemensamma referensramen kan stå att finna i olikheten uppfattas som en möjlighet i den senmoderna samtiden. Tage Kurtén uttrycker det så att en fråga inom en moralisk gemenskap kan diskuteras på ett ansvarsfullt sätt, fastän olika personer vill stå för olika lösningar. Flera lösningar kan ses som moraliskt

⁶⁵⁶ Handbok för medlare i brott- och tvistemål 2000, 13. Se också Iivari 2007, 21.

tänkbara. Om däremot en ståndpunkt, ur någons synvinkel, faller utanför det moraliskt tänkbara blir det omöjligt att förstå det moraliska språket som den andra talar.⁶⁵⁷ Detta innebär att man måste kunna inse den moraliska hållningen i den andras ståndpunkt, även om man skulle tycka att ståndpunkten i sig är felaktig. Förstår man inte den andras hållning som ett uttryck för en moralisk hållning blir det ytterst svårt, om inte omöjligt, att dela någon moralisk referensram och då talar man helt förbi varandra.

Om man inte kan enas om någon moralisk referensram har detta vidgående konsekvenser. Kurtén skriver ytterligare: "Anser man att grunden för ett gemensamt moraliskt samtal saknas, blir följden ett mer eller mindre totalt avståndstagande från den andra parten som person."⁶⁵⁸ Nästan likadant uttrycker sig också Joanna North i artikeln *The "Ideal" of Forgiveness: A Philosopher's Exploration* (1998) där hon exemplifierar möjligheter till en förlåtelse mellan två parter i en konflikt. Hon menar att om en person medvetet och villigt väljer det onda snarare än det goda som en central utgångspunkt för sitt liv blir förlåtelsen en begreppslig omöjlighet. North menar att i ett sådant fall är förövaren inte en del av en mänsklig gemenskap där begrepp som kärlek och medlidande allmänt tillämpas.⁶⁵⁹

Att den gemensamma referensramen ytterst är något moraliskt understryks även av Maria Ericson, som i avhandlingen *Reconciliation and the Search for a Shared Moral Landscape* (2001) har studerat konfliktlösningen i Sydafrika och i Norra Irland. Hon konstaterar att den gemensamma referensramen inte konstitueras av plånbokens storlek, färgen på huden, könet eller något annat yttre kännetecken. Den är

⁶⁵⁷ Kurtén 1998, 17.

⁶⁵⁸ Kurtén 1998, 18.

⁶⁵⁹ North 1998, 28. Se också Elder 1998, 159 – 160 som för en diskussion om att en moralisk gemenskap måste delas av både offret och förövaren. Elder menar att förlåtelsen inte är meningsfull om man inte delar en moralisk gemenskap.

Resultat

alltid i sista hand något moraliskt. Det som man strävar efter med restorativ rättvisa kallar hon därför för ett *gemensamt moraliskt landskap*. Där delar, enligt Ericson, de två parterna enigheten om det som hände i det förflutna. Likaså delar de en gemensam uppfattning om hur framtiden ska se ut. Först då de två parterna befinner sig i det gemensamma moraliska landskapet kan de ana en försoning. Det moraliska landskapet konstitueras, enligt henne, utav olika element som ofta, hos de två parterna, är mycket olikartade.⁶⁶⁰

Jag menar att detta kan beskrivas som ett uttryck för den kontextualitet som jag vill argumentera för. Om man inte kan enas inom ramen för en stor berättelse kan man ändå hitta en mindre berättelse som har lokal validitet och som gäller i den begränsade situationen. Kurtén menar att en handling kan bedömas vara rätt om den i en given situation kan ses som ett uttryck för en ansvarig hållning. Handlingen behöver inte ens vara medveten. Han talar i anslutning till Anders Nygren om en "sinnelagsetik". Det är då inte själva slutresultatet eller den yttre handlingen som blir viktig utan den ansvarsfulla hållningen. Samtidigt förutsätter man inte att handlingen följer vissa regler eller normer. Det är den handlande personens hållning gentemot den situation som hon står inför som väger.⁶⁶¹

När vi lägger tyngdpunkten på den handlande gör vi samtidigt en central differens mellan det moderna och det senmoderna. D'Costa kritiserar hur etiken i det moderna projektet först och främst förstods som teorier och begrepp. Men detta är enligt honom fel eftersom etiken först och främst ska synas i praktiken. Det är meningslöst att ha en teori om de globalt gemensamma etiska ståndpunkterna om de inte syns i en gemensam praktik.⁶⁶²

⁶⁶⁰ Ericson 2001, 30 - 31.

⁶⁶¹ Kurtén 1998, 13. Se också Wittgenstein 1992b, § 110 som skriver: "[S]lutet är inte den ogrundade förutsättningen, utan den ogrundade handlingen."

⁶⁶² D'Costa 2001, 138.

Medling vid brott

Vikten av att meningsskiljaktigheter kommer tydligt fram påpekas av D'Costa som menar att det viktiga inte alls är att de olika grupperna håller undan sina konkreta övertygelser utan just att de lägger ut dem explicit och att alla parter därifrån samarbetar vidare.⁶⁶³ Här vill jag peka tillbaka på kapitel 6.1 där jag diskuterade mötet mellan offret och förövaren och hänvisade till Lévinas och Buber, som i sin filosofi understryker det omedelbara mötets särställning. Jukka Hankamäki skriver att både Buber och Lévinas betonar att man måste se alla varelser just sådana som de är, i sin egen fakticitet, inte som införlivade i någon gemensam, förutbestämd, grund.⁶⁶⁴

Jag menar att här kan vi hitta någonting värdefullt när vi försöker ta oss fram till medlingens utgångspunkter. Medling kan sägas vara ett uttryck för sinnelagsetiska resonemang. För det är processen som är det viktigaste och som kan bidra också till ett resultat, men man är inte ute efter ett på förhand bestämt klart definierat resultat. Konfliktlösningen kan ske på olika sätt och den kan se olika ut. Då man inte kan dölja sig bakom vissa regler eller processer är man utelämnad till situationen och mötet. Detta betyder att det inte är viktigt hurdana bakgrundsförväntningar de två parterna har med sig till medlingen, eller om mötet är kort eller till synes ytligt. Det är genom mötet som moralen får möjlighet att utvecklas och få en central ställning.

⁶⁶³ D'Costa 2001, 140.

⁶⁶⁴ Hankamäki 2003, 38.

8 Sammanfattning

Genomgående i den här avhandlingen har jag sammanfattat den diskussion som jag har fört i de enskilda kapitlen. Icke desto mindre vill jag i denna sammanfattning ännu dra ihop de viktigaste och ur ett moraliskt perspektiv mest intressanta poängerna som jag har lyft fram. Därmed vill jag komprimera det som jag anser som det mest centrala i den analys som jag har fört. En komprimerad analys är dock bara en halv analys och jag hänvisar till de kapitel där den mera djupgående analysen förs så att den som vill veta mera kan återvända till den egentliga analysen.

I det inledande kapitlet presenterade jag medling vid brott och i vissa tvister och menade att inom ramen för medling anmäler sig ett antal frågor och utmaningar. Medling berörs i många olika kontexter. Det engagerar professionella. Det engagerar också dem som utan någon specifik utbildning deltar i medling, såsom medlarna och de två parterna själva. Också studiet av medling förs inom olika discipliner och vetenskapsfack. Utöver rättsliga eller sociologiska frågeställningar anmäler sig hos medling också många viktiga moraliska synvinklar som enligt min mening tjänar att lyftas fram och analyseras. Jag argumenterade för att medling också kan behandlas som ett språkfilosofiskt problem.

De olika synvinklarna på medling försvårar möjligheten att inta en klar syn på vad medling är för något. Jag formulerade min forskningsuppgift som att *analysera begreppet medling vid brott och i vissa tvister genom att fånga in olika språkbruk som förekommer vid medling och diskutera hur dessa används. I denna analys vill jag alldeles särskilt identifiera och belysa de moraliskt relevanta frågeställningarna som aktualiseras genom medlingens frammarsch i det senmoderna samhället.* För att genomföra denna uppgift har jag använt mig av en Wittgensteininspirerad metod som handlar om att analysera ord i de olika kontexter där de används för att få ett grepp om innebörden i begreppet och därmed karaktären hos fenomenet i fråga.

Wittgenstein har varit en central gestalt i den här analysen,

Medling vid brott

inte bara metodmässigt men också för en belysning av den senmoderna brytningen som jag argumenterar för. Därför hänvisar jag till honom redan här, innan jag helt övergår till sammanfattningen av de centrala resultaten av denna forskning. Som jag påpekade i inledningen har Wittgenstein en klar uppfattning om de resultat och slutsatser som en filosof kan dra av sitt arbete. Wittgenstein menar att filosofin inte ska rubba språkets faktiska användning. Den kan bara beskriva hur språket fungerar. Filosofin kan inte heller rättfärdiga en eller annan användning av språket, menar han.

Medveten om denna utgångspunkt understryker jag att min framställning inte har varit ett sätt att sträva efter någon enhetlig definition av medling vid brott som jag sedan önskade att man mera allmänt tog i bruk. I stället har jag velat ge olika perspektiv och synvinklar på medling för att därmed belysa vilka alla, ibland eventuellt motstridiga, användningar som anmäler sig vid ett tal om medling. En sådan belysning bidrar till att bättre förstå innebörden i ett tal om medling.

I kapitel 2 har jag beskrivit medling vid brott både i teori och i praktik. Detta gjorde jag genom att presentera både empiriska undersökningar och en mer ideologisk diskussion om medling. Jag kunde därmed konstatera att det finns en viss klyfta mellan ideal och verklighet. Medlingens teoretiska möjligheter går betydligt längre än vad man i verkligheten kunnat nå fram till. Detta kan ses bl.a. i den form som medlingsmötet får. Också om man menar att mötet är en av de viktigaste ingredienserna i medling har det i praktiken visat sig att dessa kan vara mycket korta och till synes också mycket ytliga.

Jag gjorde i kapitlet en indelning som blev en viktig inkörsport till ett bärande tema i avhandlingen. Indelningen är samtidigt en begreppslig utveckling av klyftan mellan teori och verklighet: det handlade om en indelning i bedömar-, deltagar- och betraktarperspektiv. De ger uttryck för olika sätt att förhålla sig till det betraktade objektet, i det här fallet medling.

Jag konstaterade att medlingens betraktare är de som

Sammanfattning

betraktar ett fenomen utifrån. Ur ett betraktarperspektiv förbinder man sig inte vid en bestämd värdering av fenomenet utan det kan finnas flera sorts värdeomdömen. Jag menade att medlaren kunde räknas som en betraktare av medlingen. Även om hon deltar i mötet och betraktar det inifrån förblir hon alltid en utomstående i förhållande till konflikten.

Som medlingens deltagare beskrev jag först och främst de två parterna, offret och förövaren. Som deltagare har de ett speciellt förhållande till medlingen. De moraliska frågorna aktualiseras för dem på ett konkret sätt i medling då de två parterna själva ska stå för de ställningstaganden som där formuleras.

Som medlingens bedömare identifierade jag de myndigheter som å tjänstens vägnar behandlar ärenden som berör medling. Det typiska för många sådana bedömare är att de bedömer medling i förhållande till existerande konfliktlösningssystem och lagar vilket gör att medling för dem ter sig i en diskutabel dager. De bedömer medling med en måttstock som är tagen ur en annan kontext och ur ett perspektiv som inte förmår ta medlingens hela räckvidd i beaktande. Det kan därmed finnas många sidor av medling som de aldrig är kapabla att se.

Jag argumenterade för att det speciellt meningsfulla med indelningen i dessa olika perspektiv inte är det att vissa människogrupper tar olika perspektiv. Det mest meningsfulla är att det kan råda olika förhållanden mellan en aktör och en handling. Det här förhållandet har blivit en ledande tråd i min avhandling. Jag beskrev ytterligare att de två parternas personliga delaktighet, både i förhållande till brottet och i relationen till varandra, kan beskrivas som ett internt förhållningssätt.

Det interna förhållningssättet är ytterst ett moraliskt förhållningssätt. Då handlar man inte efter det som någon befäller utan efter det som man själv anser som bäst just i den situationen. Detta innebär samtidigt en kontextuell förhållning. Man handlar efter de villkor som situationen i fråga ställer en inför, inte efter några allmänna regler.

Medling vid brott

Spänningen mellan allmängiltighet och den enskilda kontexten blev därmed ett centralt tema för hela avhandlingen.

Den här indelningen låter oss bättre förstå vissa sidor av medling. Man har t.ex. kritiserat medlarens neutrala och opartiska roll vid medling. Men den rollen låter sig nu tolkas utifrån skillnaden mellan det externa och interna förhållningssättet. Medlaren har ytterst ett externt förhållande till brottet och till lösningen. Det är inte medlarens konflikt det handlar om. Medlaren ska helst lämna utrymme för de två parternas interna förhållningssätt att växa fram.

I kapitel 3 utvecklade jag tanken att olika fenomen blir begripliga bara i bestämda kontexter. Jag utvidgade då perspektivet utöver medlingen till ett mera allmänt samhälleligt plan. Jag ansåg detta motiverat då offret och förövaren, liksom också sättet att tala om medling, nödvändigtvis präglas av det ramverk som de befinner sig. Jag menade vidare att det i samtiden finns drag som kan hjälpa oss att bättre förstå också medling. Jag hävdade att det samtida samhället kan beskrivas i termer av en senmodernitet.

Med hjälp av Thomas Wilhelmsson och Gisela Knuts hänvisade jag till tanken på att ett rättssystem i hög grad kan ses som uttryck för ett modernitetstänkande där man betonar ett enhetligt och slutgiltigt system som gäller i alla situationer. Jag öppnade för möjligheten att den tanken inte längre är gångbar i den senmoderna samtiden. I stället för lagstiftningens enda stora berättelse finns det numera otaliga små berättelser. Lagstiftningens flexibilitet, bl.a. det att medling tagits med i den finländska lagstiftningen, beskrev jag som ett uttryck för detta.

För att få ett grepp om medlingen måste man omorientera sig från det moderna till det senmoderna. De modernitetskritiska tankarna som återspeglas i medling är till exempel kritiken mot att moraliskt relevanta lösningar på konflikten meningsfullt kunde bestämmas en gång för alla. I det senmoderna understryker man i stället det fruktbara i att ge utrymme för de enskilda två parternas små berättelser som

Sammanfattning

har sin konkreta giltighet vid den enskilda medlingen. Medling kan därmed erbjuda en möjlighet för de två parterna att internalisera konfliktlösningen på ett sätt som skiljer sig från en dom som uttalas av en domare med statens tvångsmaskineri bakom sig.

Jag utvecklade sedan analysen av det senmoderna och tanken på stora och små berättelserna med hjälp av Jean-François Lyotard som har strukit under misstron mot stora berättelser. I och med den här misstron går ett givet gemensamt tolkningsunderlag förlorat. De små berättelserna som har trätt i de stora berättelsernas ställe leder till att det blir svårt att förstå kontexter andra lever i, förstå det som skiljer sig från ens egen kontext, det som man är van vid. Jag menade att det senmoderna innebär ett alldeles annat synsätt än vad vi möter i det moderna.

De små berättelserna färgar också moralen i det senmoderna perspektivet. Jag kritiserade tanken på förnuftet som ett sätt att söka sig fram till det etiskt och moraliskt rätta som alla kan enas om. Däremot, menade jag, måste moralen förstås kontextuellt. Varje enskild individ ska själv vara personligen delaktig i de moraliska ställningstaganden hon gör i enskilda situationer. Det vill säga, hon måste inta en intern hållning gentemot fenomenet i fråga. Annars riskerar man att göra moraliska frågor till externa frågor.

Här anknöt jag igen till Wittgenstein som menar att för att klara oss i mångfalden måste vi helt enkelt acceptera den som en utgångspunkt. Man ska ge utrymme för alla de otaliga små berättelsernas existens och validitet och acceptera att det inte finns någon gemensam grund som alla kan falla tillbaka på, utan att man i varje enskilt fall skilt för sig måste hitta det som kan förena en med en annan människa.

I kapitel 4 analyserade jag hur och varför samhället griper in i det privata. Detta gjorde jag för att se om medling är en så annorlunda konfliktlösningsmetod som man ofta menar. Jag beskrev samhällsteorier som bygger på tanken att den mänskliga gemenskapen utan en fast och sträng reglering kunde hamna i en destruktiv oordning och att det därför är

Medling vid brott

motiverat att människor avstår från en del av sin handlingsfrihet till förmån för en centraliserad makt.

Jag beskrev hur rätten formulerar beteendemodeller och hur de skrivna rättsreglerna kan förstås som garantier för en viss grad av förutsebarhet i samhället. Jag öppnade då för möjligheten att medlingen kan anses bryta mot sådana tankegångar, då samhället vid medling träder tillbaka och ger mera fritt utrymme för de två parternas egna lösningar. Utifrån en sådan tolkning kan man inta en kritisk hållning till medling. Den leder till att gemensamma samhällliga värderingar inte längre är nödvändiga.

Genom begreppet legitimitet beskrev jag vikten av att normerna, institutionerna och de fattade besluten godtas av människorna. Jag beskrev vidare hur problematisk bristen på legitimitet kan vara. Jag framställde sedan medling som en utveckling till följd av en viss grad av bristande legitimitet hos rättsskipningen och lade också en moralisk aspekt på begreppet legitimitet. Det är viktigt att man moraliskt omfattar det som representerar det rättsligt korrekta. Det interna förhållningssättet till konfliktlösningen som de två parterna kan inta vid medling bidrar till konfliktlösningens legitimitet, och därmed också till medlingens legitimitet. Därmed kan man nedtona den kritik mot medling som jag precis hade redogjort för.

Straff är ett traditionellt svar på ett brott. Medling är inte ett straff och därmed utmanas tanken på att ett straff följer på ett brott. Också här kan medlingen ses som ett nytt paradigm i förhållande till det som vi är vana vid. Förståelsen för begreppet straff utvecklade jag ännu i och med att jag tog fram ytterligare ett perspektiv på det, nämligen straffets moraliska betydelse. Det handlar om vikten av att den straffade intar ett internt förhållningssätt till sin gärning. Att den straffade avstår från fortsatta brott därför att hon inser att gärningen i sig är förkastlig, och inte bara på grund av straffet och den negativa upplevelsen som den innebär. Jag pekade på att medan medling inte kan definieras som ett straff ger den en möjlighet för förövaren att se det felaktiga i sin gärning.

Sammanfattning

Medlingens etiska betydelse kan därför framhållas.

Till slut gav jag i detta kapitel en inblick i på vilket sätt medling och rättssystemet i övrigt i Finland är inflätade i varandra. Medling kan ha viktiga juridiska konsekvenser. Jag menar att man därmed inte i dagens läge i Finland kan påstå att medling vore något helt utomjuridiskt. Här döljer sig samtidigt en spänning inom ramen för medling. Utifrån det som jag tidigare konstaterade inbegriper nämligen medling även betydelser som man inte når i det modernistiska perspektiv som präglar mycket av Finlands juridiska verklighet.

I kapitel 5 utvecklade jag ytterligare hur medling vid brott kan förstås som ett alternativ. Även om rättsskipning och medling har många anknytningspunkter har medling icke desto mindre sina utgångspunkter i en kritik av det offentliga systemet och jag beskrev den här kritiken. Mycket av den kritiken går tillbaka på de två parternas bristande möjligheter att delta i och påverka domstolsprocesser. Den rättsliga rationaliteten upplevs inte alltid som tillfredsställande av de två parterna. Jag menade att det externa förhållningssättet till brottet som präglar rättsskipningen är en viktig orsak till kritiken.

Den restorativa rättvisan, som är ett övergripande begrepp som inbegriper ett antal olika praktiker, däribland medling, är ett svar på den här kritiken. Även om tanken på att låta de två parterna sinsemellan lösa konflikten är urgammal kan den dock karakteriseras som ny i en samtid som så starkt kännetecknas av det retributiva, straffande, paradigmet.

I den finländska kontexten började medlingen med en viss gräsrotsaktivism som den drivande kraften. Den gjordes riksomfattande från och med 2006 med den nya medlingslagen. Medling har många anknytningspunkter till rättsskipningen. Det betyder att samhället fortfarande ställer upp och bedömer de ramar inom vilka medling utövas. Man har till och med kritiserat medling för att den förstärker den offentliga kontrollen.

Här ligger en av de centrala spänningarna inom ramen för

Medling vid brott

medling: den inbegriper både moderna och senmoderna tolkningar. Myndigheterna förstår ofta medling i nyttotermer och effektivitetskrav kommer fram på otaliga sätt. Medling är för samhället ofta en förmånligare konfliktlösningsmetod än en domstolsprocess. I mångt och mycket följer medling samhällets utveckling och värderingar och är inte separat från dessa. Dessa tendenser innebär dock en risk för att medlingens grundidé går förlorad.

Jag argumenterade för att medlingen innehåller element som inte låter sig tolkas med modernitetens förnuftsideal som ledstjärna. I det moderna betonas nog individens ställning, något som är centralt också i medling. Men i det senmoderna kan man inte förutsätta ett för alla gemensamt förnuft. Den andra förblir den andra. Vår medmänniska kan vi inte behärska enbart med hjälp av ett objektivt förnuftsideal. Etikens ställning accentueras i mänskliga förhållanden. För att understryka dessa sidor av medling är det viktigt att hålla fast vid tanken om medling som ett alternativ.

Jag menar att talesättet som presenterar medling med begrepp kända från rättsskipningen eller från det traditionella konfliktlösningsparadigmet kan tolkas som ett sätt att sammanblanda två olika språkliga verkligheter. Man försöker använda ett språkspels termer för att beskriva ett annat. Jag menar att just här ligger grunden till mycket av den förvirring som finns kring medling.

I kapitel 6 har jag gett företräde åt det som möjliggör ett förverkligande av de moraliska aspekterna inom ramen för medling, d.v.s. mötet mellan offret och förövaren. Jag inledde med att beskriva förhållandet mellan offret och förövaren som en relation mellan två främlingar. Jag har menat att oberoende av om de två parterna kände varandra från förut eller inte så är de främlingar för varandra på grund av det brustna tillitsförhållandet. Främlingskapet får sin ökade tyngd av en senmodern samtid där det övergripande gemenskapskapande ramverket inte längre finns med nödvändighet och där de enskilda individerna kan vara tvungna att bygga upp sitt förhållande till varandra i varje enskild kontext för sig.

Sammanfattning

Samtidigt har jag påpekat att det ändå finns en relation mellan de två parterna, även om det är ett förhållande mellan två främlingar. Den relationen har sin grund i gärningen som i all framtid blir ett historiskt faktum som inte kan förklaras bort. Jag har visat att förhållandet mellan offret och förövaren, under och efter gärningen, kan förstås med hjälp av Martin Bubers ordpar Jag-Det och Jag-Du. Bubers distinktion är ett annat sätt att beskriva de två parternas externa eller interna förhållningssätt till varandra.

För att ytterligare belysa spelet mellan handlingar och deras konsekvenser har jag därefter analyserat vårt sätt att tala om förhållandet mellan en människa och hennes gärningar. En människa konstitueras av en rad olika handlingar och faktorer. Jag har därför understrukit vikten av att sätta den handlande personen in i en vidare kontext som går utöver den enskilda handlingen. Detta är en förutsättning för konstituerandet av ett sådant förhållande mellan offret och förövaren som möjliggör en meningsfull medling mellan dem.

Att en människa konstitueras av en rad olika faktorer kan igen beskrivas med hjälp av tanken på många små berättelser. Genom att se livet som en berättelse ger vi utrymme också för avvikande och motsägelsefulla skildringar. De många berättelserna gör att det alltid i en annan människa finns sådant som vi inte kan veta eller känna. Vid medling ska dessa olika berättelser få komma fram i ljuset.

I detta annorlunda ligger också grunden till en viss ojämlikhet mellan människor som vi måste acceptera. Människor kommer från olika bakgrund, ingår i olika sammanhang och de lever i delvis olika språkliga verkligheter. Inspirerad av Wittgenstein har jag hävdad att det vid medling inte bara är olika språkliga verkligheter som möts utan olika livsformer.

De två parterna kan lära sig dela vissa berättelser genom en otvungen och kreativ dialog, som jag har hänvisat till som en central utgångspunkt för en meningsfull medling. Genom en sådan dialog når man så småningom till en insikt om den andra och den andras berättelser. Man kan samtidigt också

Medling vid brott

fördjupas i sin förståelse av sin egen narrativa identitet. Man bildar ett kollektiv som bärs upp av den dialogen. Dialogen vid medling förs enligt de ramar som just de två parterna har satt i den situationen. Ur en tredje persons synvinkel måste man vara försiktig med vad man skulle vilja lägga in i de två parternas samtal.

Jag har också hänvisat till möjligheten att de två parterna inte alltid är ute efter en dialog. Detta är något som man måste räkna med inom ramen för medling. Jag menar att ur en tredje persons synvinkel kan det vara besvärligt att bedöma djupet och betydelsen av en dialog och ett möte för de två parterna.

Resultaten av medling analyserades i kapitel 7. Jag har argumenterat för att medlingens ideala lösning som bäst kan sägas bestå av förlåtelse och försoning. Den viktigaste skillnaden mellan dessa två begrepp finns i hur förhållandet mellan de två parterna ser ut efteråt. Jag menade att en förlåtelse kan vara ensidig. Den ena parten kan förlåta utan att den andra har bett om det. Försoning däremot är någonting tvåsidigt där de två parterna återupprättar ett brustet förhållande.

Jag har dock konstaterat att en förlåtelse eller en försoning inte alltid är ett realistiskt resultat av en medling. Som den tillräckliga lösningen har jag beskrivit att de två parterna når en överenskommelse om konfliktens lösning. Ett avtal mellan de två parterna, där de identifierar hur skadorna gottgörs är ett enkelt och kvantitativt mätinstrument. En sådan lösning kan ur en tredje persons synvinkel verka ytlig och även otillräcklig. Till sin karaktär torde medling vara något annat än bara det som kan mätas kvantitativt. Samtidigt öppnade jag för möjligheten att det som vid det första ögonkastet kan verka problematiskt vid en djupare analys kan bli något mer, något mer internt.

En moralisk gemenskap har jag identifierat som ett av resultaten av medling. Den innebär bl.a. att de två parterna inser mångfalden av sätt att använda språk. Jag har problematiserat sanningsbegreppet och menat att vi ofta talar om flera sanningar i stället för en enda en. Detta ser jag som

Sammanfattning

ett typiskt inslag i det senmoderna som jag tidigare beskrev genom små berättelser. Centralt i medlingen är att man erkänner det reella i konflikten även om man inte kan enas om alla detaljer om hur det hela gått till.

I denna mångfald av sanningar som man är en del av ingår också ens möjlighet att inse sin egen skuld i det som har skett. Skuld känslor innebär att man intar ett moraliskt förhållningssätt och erkänner det moraliskt förkastliga i sin gärning. Skammen hör ihop med skulden. Skammen kan användas konstruktivt för arbetet att återupprätta en moralisk gemenskap efter brottet.

Jag har understrukit att en gemensam referensram är viktig för en gemensam förståelse i en splittrad språklig verklighet och den krävs för ett internt förhållande till den andra parten. En gemensam referensram är central när man söker efter en meningsfull konfliktlösning. Ett sådant ramverk kan samtidigt beskrivas som en liten kontextuell berättelse som jag menar ligger till grund för en mellanmänsklig förståelse i det senmoderna. Det kontextuella accentueras i ett mellanmänskligt möte där man får ge uttryck för sina moraliska övertygelser och lyssna på den andras. Jag har aktualiserat möjligheten att det är i olikheten, inte i likheten, som man kan hitta den gemensamma nämnaren.

Efter den här sammanfattningen önskar jag peka på vissa sidor av medling som tjänar vidare forskning, och som jag inte har kunnat beröra inom ramen för den här avhandlingen. Jag vill framhålla att en undersökning av förbindelsen mellan ett religiöst språk och medling vore givande inom ramen för den teologisk-etiska forskningen som söker nya ramar i det senmoderna. Jag anser att vi i medling hittar en institution som för sin del visar hur ett kristet influerat språk inte har gått förlorat. Det har tagit en ny form. En sådan kontext kunde vara talet om försoning och förlåtelse.

Jag menar att även en djupare analys av det förändrade förhållandet mellan staten och rätten i synnerhet ur ett teologiskt perspektiv med en betoning på det lutherska arvet i den nordiska rättskulturen öppnar för ett intressant

forskningsobjekt. Medling kunde studeras med en anknytning till en eventuellt förändrad syn på Luthers tvåregementslära. Individer har traditionellt intagit en aktningsfull hållning mot det världsliga regementet då också den grundar sig på Guds vilja. Medling verkar bryta mot den här traditionen.

Ett ytterligare fruktbart forskningsobjekt utgörs av en mera rättsvetenskapligt fokuserad undersökning om straffrättens utveckling i synnerhet i ljuset av medling vid brott och i vissa tvister. En sådan undersökning skulle enligt min mening kunna tjäna ett syfte inte enbart inom ramen för den rättsvetenskapliga forskningen utan skulle även kunna ha vidare intresse och relevans i en tid då medling fortfarande söker sin plats och roll som en konfliktlösningsmetod.

Efter den här inblicken i innehållet hos de olika kapitlen vill jag sammanfattningsvis ännu lyfta fram och dra ihop det som jag finner som det centrala i min avhandling *Medling vid brott – en begreppslig analys av en konfliktlösningsmetod i en senmodern tid*. En central utgångspunkt har varit de olika språkliga verkligheterna som vi möter när vi studerar medling, och som jag har analyserat med hjälp av Wittgensteins språkspelsbegrepp. Medvetenheten om olika språkliga verkligheter kan hjälpa oss att bättre förstå också de olika språkbruken som finns angående medling. Jag har visat att man inte alltid talar på samma sätt om medling. De olika sätten att använda en ändå gemensam terminologi förorsakar förvirring.

De olika språkliga verkligheterna som anmäler sig har jag vidare anknutit till den mera allmänna idémässiga brytningen som går att skönja i samtiden. Brytningen mellan modernitet och senmodernitet innebär en splittring och mångfald av språkliga verkligheter. De som befinner sig inom en viss språklig verklighet har svårt att se utöver den egna verkligheten. Detta medför samtidigt att man har svårt att förstå andra sätt att uppfatta verkligheten.

Också medling inbegriper sidor som ur en modernitets-synvinkel inte verkar begripliga, såsom medlingens idé att låta de två parterna formulera en för dem tillräcklig

Sammanfattning

konfliktlösning utan att ta hänsyn till samhällets mera överhängande regler för konfliktlösning.

För att beskriva dessa brytningar i användandet av språk har jag vidare talat om den externa och interna hållningen. Jag menar att det meningsfulla i medling är att man med hjälp av den försöker komma bort från ett externt tredje persons perspektiv och inta ett internt första persons perspektiv. Detta medför att medling måste förstås som kontextbunden. Accepterandet av frånvaron av heltäckande regler leder till ett flertal olika sätt att se på medling. Därför måste man stå ut med en viss grad av osäkerhet i den allmänna formuleringen av medling. Försöket och viljan att strängare reglera medling ger däremot uttryck för ett mera modernt synsätt.

Om man accepterar denna mångfald leder det också till att det alltid kommer att finnas en rejäl klyfta mellan teori och praxis. Teorin formuleras utifrån tredje persons synvinkel medan praxisen handlar om första persons synvinkel. Det är genom ett praktiskt möte med den andra som man får en möjlighet att formulera en gemensam referensram som kan vara vägen till en konfliktlösning. Ifall man inte längre kan bygga på tanken om ett gemensamt förnuft blir den subjektinriktade etikens väg den enda möjligheten till en gemensam referensram. Den moraliska bedömningen av gärningen kan äga rum mellan de två parterna, det är de som är internt bundna till gärningen och till varandra.

Jag utgår ifrån att moralfrågor inte kan lösas enbart genom en förnuftig och rationell diskurs. Moralfrågor låter sig inte objektiveras utanför den handlande. Moralfrågor kan lösas, och är över huvud taget meningsfulla att aktualiseras, endast genom ett personligt engagemang. Medling kan för sin del anses motverka en modern tendens att objektivera moraliska frågor.

Hos medlingstanken anmäler sig ett modernitetstänkande. Man uppfattar medling som ett värdefullt bidrag i rättsskipningens tjänst. Men jag menar, som jag har visat under denna studie, att medling snarare är ett uttryck för det senmoderna. Medlingen representerar ett nytt

Medling vid brott

konfliktlösningsparadigm som vi inte kan greppa med de begrepp och språkspel som vi har från gammalt.

Att man kan finna lösning på en konflikt och att en förövare inte förnyar sitt brott är i och för sig eftersträvansvärda resultat. Men om medlingen föddes ur kritiken av det förhärskande systemet och om det ansågs som otillräckligt att brottet ses enbart som ett brott mot lagen och att man därför ville lyfta upp också det brutna förhållandet, då räcker det inte med en medling som inte medvetet behandlar moralkänslor. Det ekonomiskt rationella tänkandet möter ständigt inom ramen för medling ett moraliskt språk. Medling kan därför ha stor betydelse för att en medvetenhet om människan som en moralisk varelse upprätthålls i samhället.

English Summary

Throughout this dissertation I have referred to the discussion that I have researched in individual chapters. Nevertheless, in this concluding chapter I still strive to bring up the most central and, from a moral perspective, the most interesting points. However, a short summary of these points only lends itself to a concise analysis. In consequence, I make references to those chapters where these questions have undergone a more thorough analysis, so that those who wish will find a deeper analysis there.

In the introduction I presented mediation in criminal and certain civil cases⁶⁶⁵ as a course of action where the two parties have the opportunity to participate in conflict resolution and identified several questions and challenges in it. Mediation is a current question in several contexts. It involves many professionals. It involves also those who take part in mediation without any specific education, such as mediators and the two parties themselves. Mediation studies are carried out in various disciplines and branches of science. In addition to legal and sociological issues, mediation raises numerous moral questions which I think should be brought up and analyzed. I also consider mediation an issue in philosophy of language.

Differing viewpoints on mediation make its definition difficult. Hence the aim of my research was to *analyze the concept of mediation in criminal and certain civil cases by referring to use of language within mediation and to analyze how language is used. In this analysis I specifically aim to identify morally relevant questions raised by the emergence of mediation in late-modern*

⁶⁶⁵ I want to point out that the English translation of *medling vid brott* does vary. In Iivari 2010a, 9 it translates as *mediation in criminal cases*; in Iivari 1991, 277 as *mediation of crimes and disputes*; in Pelikan and Trenczek 2008, 72 as *victim-offender mediation*, and as *conciliation in criminal and certain civil cases* in the unofficial English translation of 1015/2005 by Ministry of Social Affairs and Health.

society. In order to achieve this aim I have resorted to a Wittgenstein-inspired method which deals with the analysis of words in their different contexts in order to discern their inner meaning and thus to understand the phenomenon they refer to.

Wittgenstein has played a major role in this analysis, not just methodically, but also by clarifying the outbreak of the late modernity that I argue for. Therefore I refer to him here, even before drawing conclusions of the central results in this research. As I pointed out in the introduction, Wittgenstein has a clear insight of the results and conclusions that a philosopher can draw from her work. Wittgenstein claims that a true philosopher must not disturb the actual use of language. A philosopher can only describe how language works. They are also not to justify or prefer any use of language, he says.

Conscious of this basic requirement, I emphasize the fact that I have not strived towards one uniform definition of mediation and then hoped for this definition to become generally used. Quite on the contrary, my aim has been to provide different perspectives and viewpoints on mediation and thus demonstrate various, sometimes even contradictory uses of language that come up in mediation. This kind of research will contribute to a better understanding of what is really said when mediation is discussed.

In chapter 2 I have described mediation in criminal cases in both theory and practise. I have done this by presenting both empirical studies and more ideological discussions in mediation. By doing this I called attention to a gap between ideals and reality. The theoretical possibilities of mediation are notably more far-reaching than its achievements in real life. This can be seen, among other things, in the form a mediation meeting has. In addition, if the meeting is to be the most essential parts in mediation, in practise meetings can be very short and apparently very superficial.

In chapter 2 I made a categorization that led to a central theme in this dissertation. This categorization is also a

English Summary

conceptual development of the gap between theory and practise: it was associated with treating the perspective of the commentators, participants and observers separately. Their expressions reveal different attitudes towards the object, in this case a mediation meeting.

I stated that observers are those who regard a phenomenon from outside. As an observer you are not bound to a certain evaluation of the phenomenon in question. Various opinions and evaluations can co-exist. I argued for the point that the mediator can be regarded as an observer. Even if they take part in the meeting they remain outsiders in relation to the conflict.

As participants in mediation, I first and foremost regarded the two parties, the victim and the offender. As participants they are in a special relation to mediation. In mediation the moral questions involved become actual for them in a concrete way, when the two personally stand for the statements formulated during mediation.

I defined commentators as those who by virtue of their office deal with the issues in mediation. Characteristically many authorities view mediation cases in relation to existing conflict resolution systems and laws. This casts a dubious light on mediation in their eyes as they apply a measuring stick taken from another context and from a perspective hardly applicable for the whole scope of mediation. Therefore there can be many aspects in mediation which they remain incapable to see.

I stated that the main reason for this categorization of perspectives is not the fact certain people groups have differing perspectives. The main point is the fact that different relations between the actor and the act can exist. This has become a leading thread in my dissertation. In addition, I described how the involvement of the two parties, both in relation to the crime and in relation to each other, can be described as an internal approach.

This internal relation is essentially a moral one. You do not act as you are told but in the way you consider best in the

situation. The context also plays a role. You act by the conditions set by the given situation, not by some general rules. The tension between universality and context therefore became a central theme for my dissertation

This categorization enables us to better comprehend certain aspects in mediation. For example, the impartial and neutral role of the mediator has been criticized. However, we can now examine the mediator's role with the separation of external and internal relations. The mediator takes essentially an external relation to both crime and solution. It is not the mediator's conflict that is being dealt with. The mediator's task is essentially to allow the internal relation of the two parties to emerge.

In chapter 3 I further developed the idea that different phenomena can be understood within defined contexts. I expanded my perspective from mediation to a more general level in society. I justified this by the fact that the victim and offender, and the general talk of mediation, is inevitably influenced by the framework in which it takes place. In addition, I claimed that in contemporary society there are characteristics which enable us to better understand mediation. I argued that the present can be described in terms of late modernity.

With the help of Thomas Wilhelmsson and Gisela Knuts I referred to the idea that the legal system to a large degree can be seen as an expression of modern thinking where you emphasize a unified and final system applicable to everyone and to every situation. I brought up the possibility that such thinking no longer qualifies in late modernity. Instead of one grand narrative of legislation there are now innumerable small narratives. I argued that the increasing flexibility of legislation, epitomized among other things by the emergence of mediation in the Finnish legal system, seems to prove my point.

In order to better grasp mediation, we must reorient ourselves from modernity to late modernity. The anti-modernity ideas reflected in mediation include rejecting the

English Summary

notion that morally relevant solutions in conflict situations can be meaningfully defined once and for all. Instead, in late modernity you emphasize how fruitful it is to make room for the two parties' small narratives which are concretely relevant in one single meeting. Mediation can therefore provide the two with a possibility to internalize conflict resolution. This is something essentially different from a sentence pronounced by a judge backed up by the coercive system of the state.

I further analyzed late modernity with its grand and small narratives with the help of Jean-François Lyotard who has emphasized disbelief towards grand narratives. This disbelief deprives us of a given and shared interpretation framework. The small narratives, that have ousted the grand ones, hamper the understanding of contexts different from those you live in. I argued that late modernity has a viewpoint radically different from those of modernity.

The little narratives also colour ethics in the shades of late modernity. I criticized the idea of reason as a way of seeking and achieving a moral and ethical right everyone could agree on. I argued that morality must be understood contextually. Each and every individual is to participate in the moral statements they make in individual situations. In other words, they must take an internal stand towards the phenomenon in question. Otherwise they run the risk of externalizing moral questions.

I again referred to Wittgenstein who argues that, in order to cope with diversity, we must simply accept it as a starting point. We must give space to all those innumerable small narratives and their validity. We should accept the fact that there is no common ground everyone could share and that we in each independent situation must find what can unite us with each other.

In chapter 4 I analyzed how and why society impinges on the private. I did this in order to see whether mediation as a method to resolve conflicts is so basically different as it is said to be. I described social theories based on the idea that, without fixed and severe regulation, society can end up in a

destructive disorder and that it is therefore justified that people renounce their own freedom of action in favour of a centralized power.

I described how legislation shapes behaviour models and how written laws can be regarded as guarantees of certain predictability. I brought up the possibility that mediation can be seen to contradict such thought models because in mediation society retreats and gives more space for the own solutions of the two parties. On grounds of such a definition it is easy to take a critical attitude towards mediation. This viewpoint suggests that shared social values have become unnecessary.

By the concept of legitimacy I described the importance of common acceptance of norms, institutions and decisions. I further described how problematic the lack of legitimacy can be. I then presented mediation as a consequence of a certain lack of legitimacy in administration of justice. I also brought up a moral aspect on the concept legitimacy. It is important that you morally comprehend what stands for the legally right. The internal relation the two parties can adopt in mediation contributes to the legitimacy of conflict resolution and thus to the legitimacy of mediation itself. This helps to respond to the criticism directed against mediation.

Punishment is a traditional response to crime. Mediation is not a punishment and therefore it challenges the notion that a crime must be followed by one. Also in this light mediation can be seen as a new paradigm in relation to what we are used to.

I developed the understanding of the concept of punishment even further by taking another perspective on it, namely its moral meaning. It is important for the offender to take an internal relation to their deed, to refrain from further crimes, not just because of the punishment and its negative experience, but because they understand the deed itself is despicable. I pointed out that, even though mediation is not a punishment, it may enable the offender to understand the wrong in their deed. The ethical meaning of mediation can

thus be defended.

To conclude the chapter I looked at how mediation and legal system are entwined in Finland. Mediation can have important legal consequences. In consequence, mediation in Finland cannot be regarded as something outside the legal system. There exists a certain tension regarding mediation. As I earlier stated, mediation carries meanings that remain outside the modern perspective prevalent in the majority of Finnish legal system.

In chapter 5 I elaborated on how mediation in criminal cases can be seen as an alternative. Even if legislation and mediation share many common features, mediation is still to a large degree based on criticism against the official system. I described some general features of this criticism. A lot of this criticism bases itself in parties having very limited possibilities of participating in and having influence on legal processes. The legal rationality sometimes leaves the parties dissatisfied. I stated that this dissatisfaction might be largely due to the externalized approach to crime on behalf of the legal system.

Restorative justice, a wide concept referring to various different practises, including mediation, is a response to this criticism. Even though the idea of letting the two parties solve the conflict together dates back to ancient times, it can still be regarded as a new method in contemporary society characterized by a retributive and punishment-based paradigm.

In Finnish context mediation began as a local project, propelled by a certain kind of grass-root activism. It became a national project in 2006 with the new law on mediation. Mediation has many ties to legislation. In other words, society keeps setting up and defining the framework within which mediation can take place. Some have even accused mediation of increasing official monitoring of citizens.

Here lies one of the central tensions regarding the framework of mediation. It evokes both modern and late-modern interpretations. Authorities tend to regard mediation in terms of advantage and therefore they often stress its

efficiency in many terms. Mediation is often more cost-effective for society than legal processes. In several ways mediation reflects development trends in society and is by no means separated from them. However, this might endanger the original idea of mediation.

I argued that mediation has elements unsuitable for interpretations in terms of modernity's idea of rationality. Modernity does emphasize the role of the individual, just as mediation does. However, in late modernity a common basis of reason cannot be presumed. The other remains the other. We cannot comprehend our fellow man with an ideal of objective reason. The importance of ethics is emphasized in human relations. In order to stress these factors in mediation, we must underline mediation as an alternative.

In my opinion representations of mediation applying concepts from legislation or from traditional conflict resolution paradigms can be interpreted as mixing two separate linguistic realities. You use terms taken from one language game to describe another. I think this has caused much of the confusion and discrepancies surrounding mediation.

In chapter 6 I described with more detail the element that enables the moral aspects in mediation, i.e. the meeting between the victim and the offender. I set forth by describing the relation between the two as a relation between two strangers. I meant that whether the two knew each other beforehand, they were strangers because of the broken trust. The idea of the stranger is stressed in late modernity where the all-encompassing framework has ceased to exist and where individuals may have to build up relations with each other in every single context.

At the same time I have pointed out there is one relation between the two parties even if it is a relation between two strangers. This relation is based on the wrongful action, a historic fact that cannot be explained away. I have elaborated on how the relation between the victim and the offender, before and after the crime, can be understood in terms of the

English Summary

word pair conceived by Martin Buber, I-It and I-Thou. Buber's distinction is another way of describing those external and internal relations that the two parties have in relation to each other.

In order to further illustrate the language game between actions and their consequences, I have analyzed the way people talk about the relation between an individual and their actions. An individual is constituted of different kinds of actions and factors. Therefore, I have stressed the importance of putting the person to a wider context not defined by a single act. This is a prerequisite for building such a relation between the two parties that makes possible a meaningful mediation between them.

The fact that a person is constituted of different kinds of factors can be described with the idea of several small narratives. When we look upon life as a narrative we leave room for divergent and even contradicting descriptions. The multitude of narratives is the reason for the fact that in other people there remains always something we cannot know or grasp. In mediation these other narratives are to be brought to life.

In the otherness lies also the cause of a certain inequity between people, an inequity we must accept. People come from different backgrounds, have different associations and live in partially different linguistic realities. Inspired by Wittgenstein, I have claimed that mediation is not merely a meeting between two linguistic realities but between two life forms.

The two parties can learn to share certain narratives through an unforced and a creative dialogue which I consider a central starting point for meaningful mediation. Through such a dialogue the two achieve an insight of the other and the other's narratives. Simultaneously they may achieve a deeper understanding of their own narrative identity. They make up a collective supported by this dialogue. The dialogue in mediation is carried out within the framework set by the two in the context. A third party must be careful when

assessing the dialogue.

There is a possibility that the two are not interested in a dialogue. This possibility must be taken into consideration in mediation. In consequence, a third party may find it difficult to assess the depth and the meaning of the dialogue and the meeting.

Results in mediation were analyzed in chapter 7. In my opinion, the ideal solution in mediation can be described as forgiveness and reconciliation. The most important difference between these two concepts is reflected in how the two relate to each other afterwards. Forgiveness can be one-sided. One party can forgive the other without being asked for forgiveness. Reconciliation is something mutual where the two regain a broken relation.

However, I admit that forgiveness and reconciliation are sometimes an unrealistic aim in mediation. As a sufficient solution I regard an outcome where the two reach an agreement on how the conflict is to be solved. A mutual agreement which defines the compensation of damages is a simple and quantitative measuring stick. From the perspective of a third party, such an agreement may seem superficial and even insufficient. By its character, mediation should be something more than merely something that can be measured quantitatively. Simultaneously I brought up the possibility that what from a first view may seem problematic can in a deeper analysis become something more, something more internal.

A moral community is one result of mediation. The community entails, among other things, that the two realize the diversity in language use. I have questioned the concept of truth and claimed that we often speak of many truths instead of one. I consider this a typical characteristic of late modernity which I defined by small narratives. In mediation it is essential to recognize what is real in the conflict even when the parties cannot totally agree on all details.

In this diversity of truths in which you are a part of, it is also possible to understand your own responsibility for what

English Summary

has happened. Feelings of guilt help you to take a moral approach and to acknowledge what is morally unacceptable in your actions. Shame and guilt are essentially connected. Shame can be used in a constructive way in order to reconstruct a moral togetherness after the crime.

I have emphasized the importance of a shared frame of reference for a mutual understanding in a fragmented linguistic reality. It is essential for understanding the other. A shared frame of reference is central when you strive to achieve a meaningful conflict resolution. Such a framework can be described as a small contextual narrative on which a mutual understanding between people is based in late modernity. The significance of context is stressed in a meeting where you are allowed to voice your moral convictions and to listen to those of the other party. It may well be that it is in the differences rather than in the similarities where you can find the common denominator.

I conclude by pointing out features in mediation which are worth further research and which I have been unable to deal with within the framework of this dissertation. I think a research on connections between religious language and mediation would be fruitful within the framework of theological ethics, a discipline looking for new areas in late modernity. In my opinion in mediation we have an institution which on its part demonstrates how language inspired by Christianity has found its place and has taken a new form. An example of such a context would be talking about forgiveness and reconciliation.

In my opinion also a deeper analysis of the changed relations between the state and the law especially in a theological perspective with an emphasis on the Lutheran heritage in the Nordic legal culture opens up towards interesting research topic. Mediation could be studied in relation to a possible changed view on Martin Luther's doctrine of God's two kingdoms where the individual traditionally has taken a respectful attitude towards the secular government because that, too, has its origin in God's

will. Mediation seems to break this tradition.

Yet another fruitful research topic could entail a more judicial approach focusing on the development of retributive justice in the light of mediation in criminal and certain civil cases. In addition to contributing to legal studies, such a study could, in my opinion, have broader relevance and interest in a time when mediation is still looking for its place and role as a method in conflict resolution.

After summarizing the contents of the chapters I would still like to conclude my research by emphasizing the central points in my dissertation *Mediation in Criminal Cases – a Conceptual Analysis of a Conflict Resolution Method in Late Modernity*. The abundance of language realities we encounter in mediation has been a central starting point. I have analyzed this abundance with the help of Wittgensteinian concept of language game. Acknowledging the existence of multiple linguistic realities can help us to understand different uses of language in mediation. People sometimes speak of mediation in different ways, as I have showed. Different uses of the same terminology can cause confusion.

I have further associated the different uses of language regarding mediation to a more general change in contemporary society. Those who find themselves within a linguistic reality have difficulties in seeing outside its barriers. Therefore it is hard to understand the realities of the others.

In mediation there are features that from a modern viewpoint may seem incomprehensible, such as the idea of letting the two parties formulate a mutually sufficient conflict resolution, without referring to more general rules in conflict resolution.

To describe these changes in language use I have referred to external and internal relation. In mediation I find it meaningful to apply them in order to avoid the external third-party perspective and to achieve an internal first-person perspective. Therefore mediation must be seen as a context-bound activity. When the absence of universal rules is accepted, it leads to a large diversity of views on mediation. In

English Summary

consequence, a certain uncertainty in the general formulation of mediation must be tolerated. Attempts to regulate mediation more strictly reflect more modern approaches.

The acceptance of this diversity inevitably leads to a permanent gap between theory and practise. Theory is formulated from a third-party perspective, while practise is seen from a first-hand viewpoint. A meeting with the other is the key to the formulation of such a shared frame of reference which can lead to conflict resolution. If the idea of shared rationality is no longer applicable, the way of subjective ethics is the only way to a shared frame of reference. The moral assessment of the deed can take place between the two parties, those who are internally bound to the deed and with each other.

In my opinion moral issues cannot be solved merely through a rational discourse. Moral questions do not lend themselves to an objective analysis out of the context in question. Moral issues can be solved and approached in a meaningful way only through personal involvement. Mediation can be seen as a contradiction to the modern tendency of treating moral questions from an objective viewpoint.

Mediation raises an idea of modernity as it is regarded as a valuable asset to legal system. However, in my opinion, as I have aimed to prove in this dissertation, mediation is rather an expression of late modernity. Mediation represents a new conflict resolution paradigm that cannot be understood with old concepts or old uses of language.

Resolving a conflict and preventing an offender from repeating their crime are valuable aims as such. However, if mediation was born out of criticism against the prevailing establishment, when seeing crime merely as a deed against the law was considered insufficient and when mending the broken relation was regarded as essential, the kind of mediation where ethical feelings are overlooked is indeed insufficient. Economically rational approach meets within the framework of mediation a moral talk. Thus, mediation can

Medling vid brott

have great importance in preserving the idea of man as a moral being in contemporary society.

Litteratur och källor

Litteratur

- Aaltonen, Anne
1998 *Sovittu juttu – sopuhinta. Rikossovittelun kustannusvaikutukset oikeuskäsittelyyn verrattuna.* [Helsingfors]: Stakes. Raportteja 230.
- Aarnio, Aulis
1990 Oikeuskielen tulkinta ja ymmärtäminen. Näkökulmia Wittgensteinin myöhäisfilosofiaan. Ss. 99 – 127. Ingår i Hirvonen, Ari et al (red): *Oikeus, kieli ja kritiikki.* Helsingfors: Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:9.
- Abdul-Masih, Marguerite
2001 *Edward Schillebeeckx and Hans Frei : A Conversation on Method and Christology.* Waterloo: Wilfrid Laurier University Press.
- Achilles, Mary & Stutzman-Amstutz, Lorraine
2008 Responding to the needs of victims. What was promised, what has been delivered. Ss. 211 – 220. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice.* London et al: Routledge.
- Acker, James R.
2008 Hearing the victim's voice amidst the cry for capital punishment. Ss. 246 – 260. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice.* London et al: Routledge.
- Acorn, Annalise
2004 *Compulsory Compassion : A Critique of Restorative Justice.* Vancouver: UBC Press.
- Agamben, Giorgio
2010 *Homo sacer. Den suveräna makten och det nakna livet.* Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

Medling vid brott

Alvesalo, Anne & Ervasti, Kaijus

2006 *Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan.*
Helsingfors: Edita Publishing oy.

Andersen, Svend

2010 Law in Nordic Lutheranism. Ss. 393 – 411. Ingår i
Christoffersen, Lisbet et al (red): *Law & Religion in the
21st Century – Nordic Perspectives.* Köpenhamn: Djøf
Publishing.

Andersson, Håkan

2000 Kritisk pluralism – utmaningar för rättsvetenskapen
vid millennieskiftet. Ss. 22 – 48. Ingår i *JFT* 1 – 2/2000.

Anttila, Inkeri

2001 *Ad Ius Criminale Humanus. Essays in Criminology,
Criminal Justice and Criminal Policy.* Lahti, Raimo et al
(red). Helsingfors: Finnish Lawyers' Association.

Anttila, Inkeri & Törnudd, Patrik

2001a The Dynamics of the Finnish Criminal Code Reform.
Ss. 202 – 220. Ingår i Lahti, Raimo et al (red): *Ad Ius
Criminale Humanus. Essays in Criminology, Criminal
Justice and Criminal Policy.* Helsingfors: Finnish
Lawyers' Association.

2001b Reasons for Punishment. Ss. 121 – 124. Ingår i Lahti,
Raimo et al (red): *Ad Ius Criminale Humanus. Essays in
Criminology, Criminal Justice and Criminal Policy.*
Helsingfors: Finnish Lawyers' Association.

Arendt, Hannah

1998 *Människans villkor. Vita activa.* Göteborg: Bokförlaget
Daidalos.

Arrigo, Bruce A.

2008 Postmodernism's challenges to restorative justice. Ss.
472 – 482. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red):
Handbook of Restorative justice. London et al: Routledge.

Aulén, Gustaf

1930 *Den kristna försoningstanken. Huvudtyper och brytningar.*
Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelsens
bokförlag.

Litteratur och källor

- Backström, Joel & Torrkulla, Göran (red.)
2001 *Moralfilosofiska essäer*. Stockholm: Thales.
- Bal, Mieke
2001 Postmodern Theology as Cultural Analysis. Ss. 3 – 23.
Ingår i Ward, Graham (red): *The Blackwell Companion to Postmodern Theology*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Bangstad, Sindre
2009 *Sekularismens ansikter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Baum, Gregory
1997 A Theological Afterword. Ss. 184 – 192. Ingår i Baum, Gregory et al (red): *The Reconciliation of Peoples. Challenge to the Churches*. Geneve: WCC Publications och New York: Orbis Books.
- Bauman, Zygmunt
1997 *Skärvor och fragment. Essäer i postmodern moral*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
1996 *Postmodern etik*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Becker Nissen, Ulrik
2010 Lutheran Natural Law Thought in the Nordic Countries in the 21st Century. Ss. 413 – 433. Ingår i Christoffersen, Lisbet et al (red): *Law & Religion in the 21st Century – Nordic Perspectives*. Köpenhamn: Djøf Publishing.
- Benhabib, Seyla
1992 *Situating the Self. Gender, Community and postmodernism in Contemporary Ethics*. Cambridge: Polity Press.
- Bexell, Göran
1998 Universalism och partikularism i etiken: Håller läran om en värdegemenskap inför den postmoderna kritiken? Ss. 43 – 60. Ingår i Bexell, Göran (red): *Värdegemenskap i ett mångkulturellt samhälle. Rapport från ett internordiskt symposium i Lund*. Lund: Lund University Press.

Medling vid brott

Björkgren, Malena

2009 *Våld i parrelationer. En begreppslig undersökning av ett moraliskt och samhällsligt problem.* Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Boucht, Johan

2005 Mot en kommunikativ straffrätt. Ss. 121 – 143. Ingår i *JFT* 2/2005.

Braithwaite, John

2001 *Restorative Justice and Responsive Regulation.* Cary: Oxford University Press.

1989 *Crime, Shame and Reintegration.* Cambridge et al: Cambridge University Press.

Brink, Judith

2008 The other victims. The families of those punished by the state. Ss. 261 – 268. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice.* London et al: Routledge.

Browning, Robert L. & Reed, Roy A.

2004 *Forgiveness, Reconciliation and Moral Courage. Motives and Designs for Ministry in a Troubled World.* Grand Rapids, Michigan et al: William B. Eerdmans Publishing Company.

Brudholm, Thomas & Valérie Rosoux

2009 The Unforgiving: Reflections on the Resistance to Forgiveness after Atrocity. Ss. 33 – 49. Ingår i *Law and Contemporary Problems.* 72/2009.

Brunila, Teuri

2010 Sovittelu – tie tulevaisuuteen. Ss. 23 – 43. Ingår i Poikela, Esa (red): *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Brunk, Conrad G.

2001 Restorative Justice and the Philosophical Theories of Criminal Punishment. Ss. 31 – 56. Ingår i Hadley, Michael L (red): *The Spiritual Roots of Restorative Justice.* Albany: State University of New York Press.

- Bråkenhielm, Carl-Reinhold
1987 *Förlåtelse. En filosofisk och teologisk analys*. Stockholm: Proprius förlag et al.
- Buber, Martin
1963 *Jag och Du*. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Burbules, Nicholas C.
2000 Lyotard on Wittgenstein: The Differend, Language Games, and Education. Ss. 23 - 35. Ingår i Standish, Paul & al (red): *Lyotard: Just Education*. London: Routledge.
- Camnerin, Sofia
2008 *Försoningens mellanrum. En analys av Daphne Hampsons och Rita Nakashima Brocks teologiska tolkningar*. Uppsala: Uppsala universitet. Acta universitatis upsaliensis. Uppsala Studies in Faith and Ideologies 19. Diss.
- Campbell, Tom
2006 *Rights. A Critical Introduction*. London et al: Routledge.
- Castells, Manuel
2000 *Identitetens makt*. Informationsåldern, ekonomi, samhälle och kultur. Band II. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Christie, Nils
2005 *Lagom mycket kriminalitet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- 1991 *Bort från anstalt och ensamhet - till ett meningsfullt liv*. [Stockholm]: Rabén& Sjögren.
- 1982 *Pinans gränser*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- 1977 Conflicts as Property. Ss. 1 - 15. Ingår i *The British Journal of Criminology*. Vol 17.
- Christoffersen, Lisbet & Modéer, Kjell Å & Andersen, Svend
2010 Nordic Law in Changed Religious Landscapes. Ss. 595 - 617. Ingår i Christoffersen, Lisbet et al (red): *Law & Religion in the 21st Century - Nordic Perspectives*. Köpenhamn: Djøf Publishing.

Medling vid brott

Cragg, Wesley

1992 *The Practice of Punishment. Towards a theory of restorative justice.* London et al: Routledge.

Cunneen, Chris

2008 Exploring the relationship between reparations, the gross violation of human rights, and restorative justice. Ss. 355 – 368. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice.* London et al: Routledge.

D'Costa, Gavin

2001 Postmodernity and Religious Plurality: is a Common Global Ethic Possible or Desirable? Ss. 131 – 143. Ingår i Ward, Graham (red.): *The Blackwell Companion to Postmodern Theology.* Oxford: Blackwell Publishers.

Dalberg-Larsen, Jørgen

1989 Lovene og livet. En rettsociologisk grundbog. [Köpenhamn]: Akademisk Forlag.

Daly, Kathleen

2008 The Limits of Restorative Justice. Ss. 134 – 145. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice.* London et al: Routledge.

Dworkin, Ronald

2000 *En fråga om jämlikhet – Rättsfilosofiska uppsatser.* Göteborg: Bokförlaget Daidalos.

1997 *Taking Rights Seriously.* Cambridge: Harvard University Press.

Elder, Joseph W.

1998 Expanding Our Options: The Challenge of Forgiveness. Ss. 150 – 161. Ingår i Enright, Robert D. et al (red): *Exploring Forgiveness.* Madison: University of Wisconsin Press.

Elonheimo, Henrik

2010 *Nuorisorikollisuuden esiintyvyys, taustatekijät ja sovittelu.* Turku: Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C – osa 299. Diss.

Ericson, Maria

2001 *Reconciliation and the Search for a Shared Moral Landscape. An Exploration Based upon a Study of North Ireland and South Africa.* Frankfurt Am Main et al: Peter Lang. Diss.

Eriksson, Lars D.

1998 *Maktdelning, intressen och social förändring.* Helsingfors: Publikationer av institutet för allmän rättslära 15.

Ervasti, Kaijus

2006 Rättsmedling i Finland. Ss. 403 - 410. Ingår i *JFT* 4/2006.

2005 *Sovittelu tuomioistuimessa.* Helsingfors: WSOYpro.

2004 *Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa.* Helsingfors: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Diss.

2001 Konfliktit ja vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät. Ss. 13 - 38. Ingår i Pohjonen, Soile (red): *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät.* Helsingfors: Werner Söderström lakitieto oy.

Eskelinen, Ossi

2005 *"Hermot vapautu ja tuli puhdas olo". Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Lapset rikoksen sovittelussa -tutkimusprojektin raportti.* Helsingfors: Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2005:3.

Etzioni, Amitai

1968 *The Active Society. A Theory of Societal and Political Processes.* London. Collier-Macmillan Limited.

Flinck, Aune & Elonheimo, Henrik

2010a Lähisuhdeväkivaltaa pitää voida sovittaa. I Vieraskynä i *Helsingin Sanomat* 5.5.2010.

2010b Perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelu - mahdollisuuksia ja rajoituksia. Ss. 109 - 131. Ingår i Poikela, Esa (red): *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan.* Jyväskylä: PS-kustannus

Medling vid brott

Flinck, Aune & Iivari, Juhani

2004 *Lähisuhdeväkivalta sovittelussa. Tutkimus- ja kehittämishankkeen realistinen arviointi.* Helsingfors: Stakes. FinSoc Arviointiraportteja 5/2004.

Forell, Urban

1993 *Gerechtigkeit, Pflicht und ethische Beurteilung* Lund: Lund University Press.

Foucault, Michel

2001 *Övervakning och straff.* Lund: Arkiv förlag.

Frände, Dan

2003 *Brott och rättegång.* Helsingfors Juridiska fakulteten, Helsingfors universitet. Publikationer utgivna av juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet.

Fukuyama, Francis

1995 *Trust. The Social Virtues and The Creation of Prosperity.* New York et al: The Free Press.

Garton Ash, Timothy

2009 A Century of Civil Resistance: Some Lessons and Questions. Ss. 371 - 390. Ingår i Roberts, Adam & Garton Ash, Timothy (red): *Civil Resistance and Power Politics. The Experience of Non-violent Action from Gandhi to the Present.* Oxford et al: Oxford University Press.

Gavrielides, Theo

2007 *Restorative Justice Theory and Practice: Addressing the Discrepancy.* Helsingfors: European institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations. Publication Series No. 52.

Goodin, Robert E.

2003 *Reflective Democracy.* Oxford et al: Oxford University Press.

Grenholm, Carl-Henric

2006 *Att förstå religion. Metoder för teologisk forskning.* Lund: Studentlitteratur.

- Grenz, Stanley J & Franke, John R.
2001 *Beyond Foundationalism. Shaping Theology in a Postmodern Context*. Louisville: Westminster John Knox Press.
- Gustafsson, Lena-Karin
2008 *Försoning ur ett vårdvetenskapligt perspektiv*. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.
- Haavisto, Vaula
2002 *Court Work in Transition. An Activity-Theoretical Study of Changing Work Practices in a Finnish District Court*. Helsingfors: Helsinki University Press. Diss.
- Habermas, Jürgen
1997 *Diskurs, rätt och demokrati: politisk-filosofiska texter i urval av Erik Oddvar Eriksen och Anders Molander*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
1990 *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Hadley, Michael L
2001 Introduction: Multifaith Reflection on Criminal Justice. Ss. 1 – 29. Ingår i Hadley, Michael L (red): *The Spiritual Roots of Restorative Justice*. Albany: State University of New York Press.
- Hallamaa, Jaana
2001a Etik i Norden – en luthersk produkt? Ss. 219 – 238. Ingår i Östnor, Lars (red): *Etisk pluralisme i Norden*. Kristiansand: HöyskoleForlaget.
2001b Moralisk pluralism, etisk konsensus och social integration. Ss. 93 – 116. Ingår i Östnor, Lars (red): *Etisk pluralisme i Norden*. Kristiansand: HöyskoleForlaget.
1999 Kristinuskon kertomus ja eurooppalainen sosiaalietiikka. Ss. 139 – 224. Ingår i Hallamaa, Jaana (red): *Rahan teologia ja Euroopan kirkot. Lopun ajan sosiaalietiikka*. Jyväskylä: Atena kustannus oy.
- Handbok för medlare i brott- och tvistemål
2000 Helsingfors: Stakes. Handböcker 39.

Medling vid brott

Hankamäki, Jukka

2003 *Dialoginen filosofi: teoria, metodi ja politiikka*.
Helsingfors: Helsinki University Press.

Havansi, Erkki

2002 *Processrätt*. Ss 151 – 363. Ingår i Havansi, Erkki &
Koskinen, Pekka: *Finlands straff- och processrätt. En
introduktion*. Helsingfors: Kauppakaari Oyj,
Juristförbundets Förlag.

Hayner, Priscilla B.

2001 *Unspeakable Truths. Confronting State Terror and
Atrocity*. New York et al: Routledge.

Heberlein, Ann

2005 *Kränkningar och förlåtelse*. Stockholm: Thales. Diss.

Heikkilä, Mikaela

2005 *Om det rättvisa i rättvisa rättegångar*. Ss. 139 – 159.
Ingår i Kurtén, Tage et al (red): *Homo moralis.
Människan och rättssamhället*. Lund: Studentlitteratur.

Henriksen, Jan-Olav

1997 *Grobunn for moral. Om å være moralsk subjekt i en
postmoderne kultur*. Kristiansand: Høyskoleforlaget As.

Henriksen, Jan-Olav & Vetlesen, Arne Johan

2001 *Etik i arbete med människor*. Lund: Studentlitteratur.

Herrmann, Eberhard

2010 *Livsfrihet som förutsättning för ett gott liv*. Ss. 81 – 95.
Ingår i Stenqvist, Catharina & Herrmann, Eberhard
(red): *Religionsfilosofisk introduktion – existens och
samhälle*. Stockholm: Verbum.

Hertzberg, Lars

2005 *Homo moralis och den juridiska modellen*. Ss. 207 –
226. Ingår i Kurtén, Tage et al (red): *Homo moralis.
Människan och rättssamhället*. Lund: Studentlitteratur.

1995 *Förståelsen och dess gränser*. Ss. 107 – 112. Ingår i
Glänta 1-2/1995.

Himanen, Pekka

2010 *Kukoistuksen käsikirjoitus*. Helsingfors: WSOY.

Hirvonen, Ari

1994 Miksi ei rikosoikeus! Abolitionismi vaihtoehtna rankaisemiselle. Ss 83 – 114. Ingår i Hirvonen, Ari (red): *Kohti 2000-luvun rikosoikeutta*. Helsingfors: Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja. A:8.

Hobbes, Thomas

1999 *Leviathan or the Matter, Forme, & Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill*. Hamilton, Ontario, Canada: McMaster University Archive of the History of Economic Thought.

Hodgson, Douglas

2003 *Individual Duty within a Human Rights Discourse*. Aldershot et al: Ashgate.

Huckfeldt, Robert & Johnson, Paul E & Sprague, John

2004 *Political Disagreement : The Survival of Diverse Opinions Within Communication Networks*. West Nyack: Cambridge University Press.

Hård af Segerstad, Peder

1994 *Kommunikation och information. En bok om människans förmåga att tala, tänka och förstå*. Uppsala: Uppsala Publishing House AB.

Häyry, Matti

2001 *Mahdollisimman monen onnellisuus. Utilitarismin historia, teoria ja sovellukset*. Borgå, Helsingfors: WSOY.

Iivari, Juhani

2010a *Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus*. [Sv. Rättsvisa i rättens skugga. Utvärderingsundersökning om verkställandet av lagen om medling vid brott och i vissa tvister.] Institutet för hälsa och välfärd (THL), Rapport 5/2010.

2010b *Lähisuhdeväkivallan sovittelu toimii*. Ingår i *Suomen kuvalehti* 21/2010.

2007 *Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas*. Juhani Iivari (red). Suomen sovittelun tuki ry. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Oppaita 66.

Medling vid brott

- 2000 *Rikos ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi. Selvityshenkilöraportti. [Sv. Nationell organisering av medling vid brott- och tvistemål. Utredningsmannens rapport]* Helsingfors: Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2000: 27.
- 1991 *Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa.* Helsingfors: Sosiaali- ja terveyshallitus. Tutkimuksia 12/1991. Diss.
- 1988 *Sovitaan - projektin kokemuksista. Sovittelun mahdollisuuksista vaihtoehtona rikosoikeusjärjestelmässä.* Helsingfors: Sosiaalivaltiosiön julkaisuja 1/1988.
- 1982 *Köyhät ja kurinpalautus: raportti vankilan tehtävästä.* Helsingfors: Otava.
- Illman, Ruth
- 2005 *Annorlunda men angelägen. Religionsdialogens roll i strävan efter fred, förståelse och försoning.* Ss. 146 – 156. Ingår i *Svensk teologisk kvartalskrift*. Årg 81 (2005).
- Jacques, Geneviève
- 2000 *Beyond Impunity. An Ecumenical Approach to Truth, Justice and Reconciliation.* Geneve: WCC Publications.
- Jeanrond, Werner G.
- 2008 *Europa och den religiösa utvecklingen.* Ss. 319 – 338. Ingår i *Christoffersen, Svein Aage et al (red): Menneskeverd. Festschrift till Inge Lønning.* Oslo: Forlaget Press.
- Juntunen, Hannu
- 2000 *Oikeuden idean teologiset perusteet: oikeusteologian hahmottelua demokraattisen oikeusjärjestyksen teologisena kritiikkinä.* Helsingfors: Kauppakaari Oyj. Juristförbundets Förlag.
- Järvinen, Saija
- 1993 *Rikosten sovittelu Suomessa. Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi.* Helsingfors: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Stakes. Tutkimuksia 21.

- Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Pelli, Marja
2010 Perheasioiden sovittelu - riitelykkulttuurista vastuulliseen osallisuuteen. Ss. 91 - 108. Ingår i Poikela, Esa (red): *Sovittelu. Ristiriitöjen kohtaamisesta konfliktien hallintaan*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kenyon, Gary M. & Randall, William L.
1997 *Restorying Our Lives. Personal growth Through Autobiographical Reflection*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Kirjavainen, Heikki
1996 *Moraali, motivaatio ja yhteiskunta. Johdatus eräisiin motivaatioteoreettisiin sosiaalietiikan keskeisiin ongelmiin*. Helsingfors: Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 199.
- Klami, Hannu Tapani
1987 *Introduktion till rättsteorin*. Helsingfors: Juristförbundets förlag.
- Knuts, Gisela
2006 *Förfarandegarantier vid domstolsanknuten medling*. Helsingfors: Suomalainen lakimiesyhdistys. Publikationer av Suomalainen lakimiesyhdistys. Serien A Nr 270. Diss.
- Korkman, Petter
2005 Det förnuftiga djurets spelregler. Ss. 23 - 48. Ingår i Kurtén, Tage et al (red): *Homo moralis. Människan och rättssamhället*. Lund: Studentlitteratur.
- Koskinen, Pekka
2002 Straffrätt. Ss 1 - 148. Ingår i Havansi, Erkki & Koskinen, Pekka, *Finlands straff- och processrätt. En introduktion*. Helsingfors: Kauppakaari Oyj, Juristbundets Förlag.
- Koulu, Risto
2005 Vaihtoehtoisen riidanratkaisun teoriaa ja tutkimusta. Ss. 19 - 64. Ingår i Turunen, Santtu (red), *Conflict Management. Riidanratkaisun uusi maailma*. Helsingfors: Edita Publishing oy.

Medling vid brott

Kristensson Uggla, Bengt

2002 *Slaget om verkligheten. Filosofi – omvärldsanalys – tolkning.* Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposium.

Kuhn, Thomas S.

1981 *De vetenskapliga revolutionernas struktur.* Bodafors: Bokförlaget Doxa.

Kurtén, Tage

2008 Tro och gärning i vår tid. Ss. 339 – 357. Ingår i Christoffersen, Svein Aage et al (red): *Menneskeverd. Festskrift till Inge Lønning.* Oslo: Forlaget Press.

2005 Människan och rättssamhället. Ss. 9 – 22. Ingår i Kurtén, Tage et al (red): *Homo moralis. Människan och rättssamhället.* Lund: Studentlitteratur.

2004 Kärlekens lag eller den naturliga lagen. Biblisk moraltradition i dag. Ss. 178 – 195. Ingår i Hytönen, Maarit (red): *Bibeln och kyrkans tro i dag.* Tammerfors: Kyrkans forskningscentral. Kyrkans forskningscentrals publikationer 88.

1998 *Det handlande subjektet och det moraliska kravet. Studier i etikens och trons roll i mänskligt handlande.* Åbo: Skrifter utgivna av institutet för ekumenik och sociaetik.

1987 *Grunder för en kontextuell teologi.* Åbo: Åbo Akademis förlag.

Kurtén, Tage & Molander, Joakim (red)

2005 *Homo moralis. Människan och rättssamhället.* Lund: Studentlitteratur.

Kymlicka, Will

1995 *Modern politisk filosofi. En introduktion.* Nora: Bokförlaget Nya doxa.

Lagerspetz, Eerik

1990 Hobbes, luonnontila ja tulkinta. Ss. 29 – 44. Ingår i Tuori et al (red): *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön.* Helsingfors: Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja. D: 10.

Lagerspetz, Olli

1989 *Begreppet brott*. Åbo: Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi.

Lane, Jan-Erik & Stenlund, Hans

1989 *Politisk teori*. Lund: Studentlitteratur.

Lappi-Seppälä, Tapio

1998 *Kriminaalipolitiikka - rikosoikeuspolitiikka*. Ss. 1285 - 1308. I *Lakimies* 8/1998.

1994 *Miksi rikosoikeus?* Ss. 19 - 82. Ingår i Hirvonen, Ari (red): *Kohti 2000-luvun rikosoikeutta*. Helsingfors: Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja. A:8.

Leer-Salvesen, Paul

2009 *Forsoning etter krenkelser*. Bergen: Fagbokforlaget.

2008 *Person og gjerning*. Ss. 129 - 135. Ingår i Christoffersen, Svein Aage et al (red): *Menneskeverd. Festskrift till Inge Lønning*. Oslo: Forlaget Press.

1999 *Menneske og straff*. Oslo: Universitetsforlaget.

1998 *Tilgivelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

1990 *Att döda: Samtal kring skuld och straff*. [Stockholm]: Rabén och Sjögren.

Lehtonen, Tommi

2001 "Christus Victor" - The Meaning of Atonement. Ss. 118 - 128. Ingår i *Studia Theologica. Scandinavian Journal of Theology*. 2/2001, vol. 55.

1999 *Punishment, Atonement and Merit in Modern Philosophy of Religion*. Helsingfors: Luther - Agricola sällskapet. Diss.

Leinonen, Timo

1999 *Oikeuden ulkopuolinen rikosten sovittelu - Piirteitä ja toteuttamismalleja erityisesti Norjassa, Saksassa ja Suomessa*. Åbo: Turun yliopisto. Lic.

Medling vid brott

Letto-Vanamo, Pia

- 2001 Neuvoteltu oikeudenmukaisuus – sovinto esimodernissa oikeudenkäynnissä. Ss. 39 – 60. Ingår i Pohjonen, Soile (red): *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät*. Helsingfors: Werner Söderström lakitieto oy.

Lévinas, Emmanuel

- 1993 *Etik och oändlighet. Samtal med Philippe Nemo*. Stockholm/ Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposium.
- 1992 *Tiden och den andre*. Stockholm/ Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposium.

Liehu, Heidi

- 2004 *Ihminen ja terroristi*. Helsingfors: Kustannusosakeyhtiö Sphinx.

Linderborg, Henrik

- 2001 *Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff*. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Lindgren, Magnus

- 2004 *Brottsoffer i rättsprocessen. Om ideala brottsoffer och goda myndigheter*. Stockholm: Jure Förlag Ab. Diss.

Lindstedt, Jukka

- 1999 *Kuolemaan tuomitut. Kuolemanrangaistukset Suomessa toisen maailmansodan aikana*. Helsingfors: Suomalainen lakimiesyhdistys. Diss.

Locke, John

- 2000 *Two Treatises of Government*. Hamilton: McMaster University Archive of the History of Economic Thought.

Lodge, Tom

- 2009 The Interplay of Non-Violent and Violent Action in the Movement against Apartheid in South Africa 1983 – 94. Ss. 213 – 230. Ingår i Robert, Adam & Timothy Garton Ash (red): *Civil Resistance and Power Politics. The Experience of Non-violent Action from Gandhi to the Present*. Oxford et al: Oxford University Press.

- Lyotard, Jean - François
1989 *The Lyotard Reader*. Benjamin, Andrew (red). Oxford: Basil Blackwell.
- 1984 *Post-Modern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- 1979 *La condition postmoderne*. Paris: Les éditions de minuit.
- Lögstrup, K. E.
1994 *Det etiska kravet*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Mathiesen, Thomas
1989 *Rätten i samhället. En introduktion till rättsociologin*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- McCold, Paul
2008 *The Recent History of Restorative Justice. Mediation, Circles, and Conferencing*. Ss. 23 - 51. Ingår i Sullivan, Dennis & Tifft, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice*. London et al: Routledge.
- Messmer, Heinz
1997 *Features of Procedural Fairness: Communication in Decision-Making About Diversion and Victim-Offender Mediation*. Ss. 137 - 159. Ingår i Röhl, Klaus F. & Machura, Stefan (red): *Procedural Justice*. Aldershot et al: Ashgate.
- Michener, Ronald T.
2007 *Engaging Deconstructive Theology*. Aldershot et al: Ashgate.
- Mielityinen, Ida
1999 *Rikos ja sovittelu. Valikoituminen, merkitys ja uusintarikollisuus*. Helsingfors: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 167.
- Modéer, Kjell Å
2010 *Internal Convergence - External Divergence. Religion in Nordic Legal Culture and Tradition at the Threshold of the Third Millennium*. Ss. 61 - 78. Ingår i Christoffersen, Lisbet et al (red): *Law & Religion in the 21st Century - Nordic Perspectives*. Köpenhamn: Djøf Publishing.

Medling vid brott

Molander, Bengt

1992 *Vetenskapsfilosofi. En bok om vetenskapen och den vetenskapande människan.* Stockholm: Bokförlaget Thales.

Molander, Joakim

2002 *Straffets grammatik.* Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Niemi-Kiesiläinen, Johanna

2004 *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta.* Helsingfors: WSOY.

North, Joanna

1998 The "Ideal" of Forgiveness: A Philosopher's Exploration. Ss. 15 – 34. Ingår i Enright, Robert D. Et al (red): *Exploring Forgiveness.* Madison: University of Wisconsin Press.

Nousiainen, Kevät

1993 *Prosessin Herruus. Länsimaisen lainkäytön 'modernille' ominaisten piirteiden tarkastelua ja alueellista vertailua.* Helsingfors: Suomalainen lakimiesyhdistys. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja N:o 191. Diss.

Nuotio, Kimmo

2007 Eurooppalaistuvan rikosoikeuden haasteet. Ss. 1102 – 1122. Ingår i *Lakimies* 7 – 8/ 2007.

2002 Globaalin riskiyhteiskunnan rikosoikeus. Ss. 224 – 230. Ingår i *Lakimies* 2/2002.

Nussbaum, Martha C.

2006 Equity and Mercy. Ss. 3 – 42. Ingår i Tabensky, Pedro Alexis (red.): *Judging and Understanding : Essays on Free Will, Narrative, Meaning and the Ethical Limits of Condemnation.* Abingdon et al: Ashgate.

1995 *Poetic Justice. The Literary Imagination and Public Life.* Boston: Beacon Press.

Olivius, Anders

1988 *Handbok för själavård och bikt. En bok om skuld och förlåtelse.* Stockholm: Verbum.

- Palecki, Krzysztof
1989 Social Consent and the Legitimacy of Law: Marginal Remarks on the Murikka Symposium. Ss. 165 - 189. Ingår i Aarnio, Aulis et al (red): *Law, Morality, and Discursive Rationality*. Helsingfors: Publications of the Department of Public law, University of Helsinki D:8.
- Peczenik, Aleksander
1995 *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Stockholm: Fritzes Förlag Ab (Norstedts Juridik).
- Pelikan, Christa & Trenczek, Thomas
2008 Victim Offender Mediation and Restorative Justice: the European Landscape. Ss. 63 - 90. Ingår i Sullivan, Dennis & Tiffitt, Larry (red): *Handbook of Restorative Justice*. London et al: Routledge.
- Peters, Michael
1995 Philosophy and Education: 'After' Wittgenstein. Ss. 313 - 328. Ingår i *Studies in Philosophy and Education*. Vol 14, Number 2 - 3.
- Petersson, Bo
1998 Värdegemenskap - vad är det? Ss. 7 - 24. Ingår i Bexell, Göran (red): *Värdegemenskap i ett mångkulturellt samhälle*. Rapport från ett internordiskt symposium i Lund. Lund: Lund University Press.
- Phillips, D. Z.
1999 *Filosofi - en presentation. Skepticismens utmaning*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos.
- Pietarinen, Juhani
1990 John Locken liberaalit oikeudet. Ss. 79 - 101. Ingår i Tuori et al (red): *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön*. Helsingfors: Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja. D: 10.
- Pihlajamäki, Heikki
2009 Vertaileva oikeushistoria muuttuvassa maailmassa. Ss. 420 - 423. Ingår i *Oikeus* 4/2009.

Medling vid brott

Pirjatanniemi, Elina

2008 Vem är rädd för offret? Ss. 609 – 624. Ingår i *JFT* 5 – 6/2008.

Poikela, Esa (red)

2010 *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Poikela, Esa

2010b Oppiminen sovittelun ytimenä – restoratiivisen ohjauksen näkökohtia. Ss. 223 – 246. Ingår i Poikela, Esa (red): *Sovittelu. Ristiriitojen kohtaamisesta konfliktien hallintaan.* Jyväskylä: PS-kustannus.

Pohjonen, Soile (red)

2001 *Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktinratkaisumenetelmät.* Helsingfors: Werner Söderström lakitieto oy.

Ricoeur, Paul

1996 New ethos for Europe. Ss. 3 – 13. Ingår i Kearney, Richard (red): *Paul Ricoeur. The Hermeneutics of Action.* London et al: Sage Publications.

Rosengren, Ove & Viredius, Martin

2005 *I huvudet på en "tjuv". Den kriminella personligheten, brottskarriären och vården.* Lidingö: Bokförlaget Langenskiöld.

Rytterbro, Lise-Lotte⁶⁶⁶

2002 *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott.* Stockholm: Stockholms universitet. Kriminologiska institutionen. Avhandlingsserie Nr 9. Diss.

Salonen Jari & Iivari, Juhani

2004 *Evaluation of the "Let's Talk – Social Mediation for refugee Communities in Europe" Project.* Helsingfors: International Organization for Migration Report 78/2004.

⁶⁶⁶ Författarens namn har felaktigt stavats "Rytterbo" på omslaget till avhandlingen.

- Sambou, Saija & Uotila, Erika
2010 Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Tutkimus lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa tehdyistä sopimuksista sekä syyttäjien ja sovittelijoiden näkemyksistä lähisuhdeväkivallan soveltuvuudesta sovitteluun. Ss. 167 – 176. Ingår i *Oikeus* 2/2010.
- Schillebeeckx, Edward
1985 *The Schillebeeckx Reader*. Schreiter, Robert J. (red). New York: Crossroad.
- Sigurdson, Ola & Svenungsson, Jayne
2006 *Postmodern teologi. En introduktion*. Stockholm: Verbum.
- Slotte, Pamela
2005 *Mänskliga rättigheter, moral och religion. Om de mänskliga rättigheterna som moraliskt och juridiskt begrepp i en pluralistisk värld*. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.
- Statistikrapport 6/2009
2009 Medling i brott - och tvistemål 2008. Helsingfors: Institutet för hälsa och välfärd.
- Svensk ordbok
1988 Svensk ordbok. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. [Solna]: Esselte studium AB.
- Tabensky, Pedro Alexis
2006 Moved Movers: Transfiguring Judgement Practices. Ss. 129 – 151. Ingår i Tabensky, Pedro Alexis (red): *Judging and Understanding : Essays on Free Will, Narrative, Meaning and the Ethical Limits of Condemnation*. Abingdon et al: Ashgate.
- Takala, Jukka-Pekka
1998 *Moraalitunteet rikosten sovittelussa*. Helsingfors: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151.
- Taylor, Charles
1998 The Dangers of Soft Despotism. Ss. 47 – 54. Ingår i Etzioni, Amitai (red): *The Essential Communitarian Reader*. Lanham et al: Rowman & Littlefield Publishers.

Medling vid brott

Terlinden, Yvonne

2007 *Människa - moral - miljö: en undersökning av livsåskådningar i finländskt miljötänkande*. Åbo: Åbo Akademis förlag. Diss.

Tolonen, Hannu

1999 *The Concept of the State and the European Legal Tradition*. Ss. 347 - 357. Ingår i Eriksson, Lars D & Hurri, Samuli (red): *Dialectic of Law and reality. Readings in Finnish Legal Theory*. Helsingfors: Publications of the Faculty of Law. University of Helsinki.

Toulmin, Stephen

1995 *Kosmopolis. Hur det humanistiska arvet förfuskades*. Stockholm: Ordfronts Förlag.

Truth and Reconciliation Commission

1998 *Truth and Reconciliation Commission of South Africa Report*. Vol 1. Cape Town: Truth and Reconciliation Commission.

Tuori, Kaarlo

2007 *Can we still Speak of the Coherence of Law?* Ss. 56 - 75. Ingår i Modéer, Kjell Å (red): *Aleksander Peczenik. Memorial Seminar*. Pufendorfseminariet IV. Lund: Corpus Iuris Förlag.

2002 *Sosiaalisesta siviilioikeudesta myöhäismoderniin vastuuoikeuteen*. Ss. 902 - 913. Ingår i *Lakimies* 6/2002

2000 *Kriittinen oikeuspositivismi*. Helsingfors: Werner Söderström lakitieto oy.

1991 *Sovittelu ja refleksiivinen oikeus*. Virallisen vastaväittäjän lausunto teoksesta Juhani Iivari: *Rikosten ja riitojen vaihtoehtosovittelu refleksiivisen oikeuden konseptiossa*. Ss. 365 - 371. Ingår i *Oikeus* 4/1991.

1990a *Oikeus, valta ja demokratia*. Helsingfors: Lakimiesliiton kustannus.

Litteratur och källor

- 1990b Johdanto. Ss. 1 – 27. Ingår i Tuori, Kaarlo et al (red): *Yhteiskuntasopimuksesta yhteisöön*. Helsingfors: Helsingin yliopiston julkisoikeuden laitoksen julkaisuja D:10.
- Tutu, Desmond
- 2000 *Ingen framtid utan förlåtelse*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Vanhoozer, Kevin J.
- 2003 Theology and the condition of postmodernity: a report on Knowledge (of God). Ss. 3 – 22. Ingår i Vanhoozer, Kevin J (red): *The Cambridge Companion to Postmodern Theology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Ness, Daniel W. & Heetderks Strong, Karen
- 2002 *Restoring Justice*. Cincinnati: Anderson Publishing co.
- Vattimo, Gianni
- 2002 *After Christianity*. New York: Columbia University Press.
- 1989 *Läpinäkyvä yhteiskunta*. [Helsingfors]: Gaudeamus
- Vetlesen, Arne Johan
- 2002 Det er ofrene som skammer seg. Et essay om ondskap og skam. Ss. 103 – 140. Ingår i Wyller, Trygve (red.): *Skam. Perspektiver på skam, ære og skamløshet i det moderne*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Vikström, Björn
- 2005 *Den skapande läsaren. Hermeneutik och tolkningskompetens*. Lund: Studentlitteratur.
- Villa-Vicencio, Charles
- 1997 Telling One Another Stories. Toward a Theology of Reconciliation. Ss. 30 – 42. Ingår i Baum, Gregory et al (red): *The Reconciliation of Peoples. Challenge to the Churches*. Geneve: WCC Publications och New York: Orbis Books.

Medling vid brott

Vindeløv, Vibeke

2007 Forsoning og retfærdighed. Ss. 91 – 106. Ingår i Sjørup, Lene (red): *Vendepunkter. Religion mellem konflikt og forsoning*. Religion i det 21. århundrede, Københavns Universitet; nr. 4. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

1997 *Konflikt, tvist og mægling – konfliktløsning ved forhandling*. Köpenhamn: Akademisk Forlag. Diss.

Volf, Miroslav

2006 A Theology of Embrace for a World of Exclusion. Ss. 22-33. Ingår i Tombs, David och Liechty, Joseph (red): *Explorations in Reconciliation*. New Directions in Theology. Aldershot et al: Ashgate.

1996 *Exclusion and Embrace. A Theological Exploration of Identity, Otherness, and Reconciliation*. Nashville: Abingdon Press.

Välikoski, Tuula-Riitta

2004 *The Criminal Trial as a Speech Communication Situation*. Tammerfors: Tampere University Press. Diss.

Wadenström, Ralf

1998 *Stora och små europeiska historier. En avhandling om vårt postmoderna Europa*. Helsingfors: Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja. Diss.

Ward, Graham

2001 Introduction: "Where we Stand". Ss. Xii – xxvii. Ingår i Ward, Graham (red): *The Blackwell Companion to Postmodern Theology*. Oxford: Blackwell Publishers.

Weil, Simone

1994 *Att slå rot*. Skellefteå: Artos bokförlag.

Wesley Ariarajah, S

2001 Creating a "Culture of Dialogue" in a Multicultural and Pluralist Society. Ss 1 – 9. Ingår i Lee, Philip (red): *Communication and Reconciliation*. Geneva: WCC Publications.

Litteratur och källor

Wilhelmsson, Thomas

2001 *Senmodern ansvars rätt. Privaträtt som redskap för mikropolitik.* Helsingfors: Kauppakaari. Juristförbundets Förlag.

Winch, Peter

1995 Kan vi förstå oss själva? Ss. 99 – 106. Ingår i *Glänta* 1-2/1995.

1994 *Samhällsvetenskapens idé och dess relation till filosofin jämte fyra essäer.* Stockholm: Thales.

1987 *Trying to Make Sense.* Oxford et al: Basil Blackwell.

1972 *Ethics and Action.* London: Routledge & Kegan Paul.

Wittgenstein, Ludwig

1999 *Blå boken och Bruna boken. Förberedande studier till "Filosofiska undersökningar".* Stockholm: Bokförlaget Thales.

1993 *Särskilda anmärkningar.* Stockholm: Bokförlaget Thales.

1992a *Filosofiska undersökningar.* Stockholm: Bokförlaget Thales.

1992b *Om visshet.* Stockholm: Bokförlaget Thales.

1962 *Tractatus Logico-Philosophicus.* [Helsingfors]: Orion: Schildt.

von Wright, G. H.

1992 Wittgenstein och det tjugonde århundradet. Ss. 271 – 294. Ingår i Hertzberg, Lars (red): *Essäer om Wittgenstein.* Stockholm: Bokförlaget Thales.

1982 *Wittgenstein.* Oxford: Basil Blackwell.

Yoder, John Howard

1992 *What would you do A serious answer to a standard question.* Scottsdale: Herald Press.

Zehr, Howard

2002 *The Little Book of Restorative Justice.* Intercourse,: Good Books.

1995 *Changing lenses. A New Focus for Crime and Justice.* Scottsdale: Herald Press.

Medling vid brott

Öhman, Björn Nalle

2008 *Kropp, handling och ritual. Hur förstå religion och personer med grava funktionshinder?* Åbo: Åbo Akademis förlag.
Diss.

Otryckta källor

Kvinnosaksförbundet Unionens utlåtande 29.4.2005 till Justitieministeriet

”Lähisuhdeväkivallan sovittelu poistettava kansallisesta toimintaohjelmasta”:
<http://www.naisunioni.fi/uutiset.php?aid=13973&k=13975>. Läst 9.8.2010.

Kvinnosaksförbundet Unionens utlåtande 29.4.2010 till Utrikesministeriet

”Lausunto EN:n yleissopimusluonnoksesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta”.
<http://www.naisunioni.fi/uutiset.php?aid=15783&k=13975>. Läst 1.11.2010.

Polisens hemsidor på nätet

<http://poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/002DC2C6A8265B14C2256BC0003CE569?opendocument>. Läst 31.5.2010.

Trafikskadenämndens ersättningsgrunder för skadelidande

<http://www.liikennevahinkolautakunta.fi/guidelines.aspx>. Läst 7.3.2011.

Unofficial translation by Ministry of Social Affairs and Health, Finland of the Act on Conciliation in Criminal and Certain Civil Cases (1015/2005)

<http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2005/en20051015.pdf>. Läst 24.6.2011.

Ärkebiskop Jukka Paarmas öppningstal inför biskopsmötet 12.2.2008:

<http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents/1B2B327BB282FA7EC22573ED0024C4B1?OpenDocument&lang=FI>. Läst 1.6.2010

Lagstiftningsmaterial

Förundersökningslag. 449/1987. Given i Helsingfors 30.4.1987. I kraft 1.1.1989.

Lag om medling vid brott och i vissa tvister. 1015/2005. Given i Helsingfors 9.12.2005. I kraft 1.1.2006.

Lag om rättegång i brottmål. 689/ 1997. Given i Nådendal 11.7.1997. I kraft 1.10.1997.

Lag om ändring av lagen om medling vid brott och i vissa tvister. 1563/2009. Given i Helsingfors 22.12.2009. I kraft 1.1.2010.

Lag om ändring av lagen om medling vid brott och i vissa tvister. 966/2010. Given i Helsingfors 12.11.2010. I kraft 1.1.2010.

LaUB 13/2005 Lagutskottets betänkande: regeringens proposition med förslag till lag om medling vid brott.

RP 93/ 2005 rd. Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om medling vid brott.

RP 114/2004 rd. Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar.

Statsrådets förordning om medling vid brott och i vissa tvister 12.4.2006/267. I kraft 18.4.2006.

Strafflag 39/1889. Given 19.12.1889. I kraft 1.1.1891.

Personregister

A

Aaltonen, Anne; 38, 54, 180
Aarnio, Aulis; 19
Abdul-Masih, Marguerite; 68
Achilles, Mary; 67
Acker, James R.; 184
Acorn Annalise; 67, 71, 134,
173, 204, 205, 208, 209, 235,
255, 272, 273
Agamben, Giorgio; 123
Alvesalo, Anne; 32, 52, 148,
200
Andersen, Svend; 115
Andersson, Håkan; 90, 91,
116, 119, 123, 124
Anselm av Canterbury; 135,
274
Anttila, Inkeri; 27, 64, 65, 69,
138, 139, 140, 141, 142, 147,
148, 187, 202
Arendt, Hannah; 214, 256,
257, 258, 273
Aristoteles; 121
Arrigo, Bruce A.; 71, 122, 238,
239, 240
Aulén, Gustaf; 263, 264

B

Backström, Joel; 6, 7
Bal, Mieke; 12
Bangstad, Sindre; 1, 94
Baum, Gregory; 5, 6
Bauman, Zygmunt; 90, 91, 94,
117, 132, 210, 233, 241
Becker Nissen, Ulrik; 100, 121,

122

Benhabib, Seyla; 102
Bexell, Göran; 121
Björkgren, Malena; 8, 28, 33,
57, 71, 187, 196, 217, 224,
287
Boucht, Johan; 133
Braithwaite, John; 27, 38, 57,
95, 142, 167, 169, 170, 171,
172, 173, 184, 194, 201, 239,
255, 288
Brink, Judith; 65
Browning, Robert L.; 239
Brudholm, Thomas; 258, 261,
280
Brunila, Teuri; 63
Brunk, Conrad G.; 88, 134,
135, 136, 137, 138, 139, 140,
141, 173
Bråkenhielm, Carl-Reinhold;
256, 257, 258, 259, 264, 268,
274
Buber, Martin; 213, 214, 216,
220, 292, 315
Burbules, Nicholas C.; 278,
279

C

Camnerin, Sofia; 264, 265, 274
Campbell, Tom; 111, 112, 120
Castells, Manuel; 87
Christie, Nils; 13, 27, 32, 51,
65, 80, 99, 117, 118, 122,
133, 134, 155, 161, 162, 167,
175, 200, 222, 225
Christoffersen, Lisbet; 26, 115
Cragg, Wesley; 128, 129, 130,

Personregister

133, 135, 142, 145
Cunneen, Chris; 174, 280

D

D'Costa, Gavin; 291, 292
Dalberg-Larsen, Jørgen; 123,
149
Daly, Kathleen; 40
Dworkin, Ronald; 123, 230

E

Elder, Joseph W.; 290
Elonheimo, Henrik; 8, 25, 37,
39, 41, 43, 44, 46, 51, 56, 58,
59, 73, 249, 252
Ericson, Maria; 28, 259, 262,
280, 281, 290, 291
Eriksson, Lars D.; 89, 90
Ervasti, Kaijus; 3, 9, 32, 33, 38,
47, 52, 123, 147, 148, 149,
188, 200, 228, 229, 232, 243
Eskelinen, Ossi; 37, 38, 55, 57,
63, 65, 72, 73, 76, 194
Etzioni, Amitai; 102

F

Flinck, Aune; 8, 38, 41, 51, 53,
58, 62, 63, 71, 73, 188, 196,
197, 252, 271
Forell, Urban; 269, 272
Foucault, Michel; 122, 133
Franke, John R.; 112
Frände, Dan; 30, 150, 151, 152,
153, 154, 155
Fukuyama, Francis; 111

G

Garton Ash, Timothy; 87, 202,
203, 253
Gavrielides, Theo; 5, 12, 36,
169, 170, 171, 173, 174, 180,
184, 199, 201, 204, 241
Goodin, Robert E.; 268
Grenholm, Carl-Henric; 14,
15, 16
Grenz, Stanley; 112
Gustafsson, Lena-Karin; 225,
265

H

Haavisto, Vaula; 3, 148, 155,
156, 163
Habermas, Jürgen; 93, 104,
105, 242
Hadley, Michael L.; 12, 169
Hallamaa, Jaana; 87, 88, 103,
115
Hankamäki, Jukka; 212, 213,
223, 226, 231, 244, 246, 247,
292
Havansi, Erkki; 31, 32, 128,
129, 132, 148, 149, 150, 151,
152, 153, 197
Hayner, Priscilla; 1, 2, 280
Heberlein, Ann; 217, 260, 286,
287
Heetderks Strong, Karen; 40,
45, 51, 62, 65, 161, 168, 170,
172, 173, 174, 184, 202, 263,
266, 271, 272
Heikkilä, Mikaela; 63, 64, 69
Henriksen, Jan-Olav; 88, 89,
94, 101, 104, 106, 114
Herrmann, Eberhard; 282
Hertzberg, Lars; 103, 104, 245,

Medling vid brott

246

Himanen, Pekka; 86, 92, 100,

114

Hirvonen, Ari; 133

Hobbes, Thomas; 110, 111,

112, 115, 118, 122, 123

Hodgson, Douglas; 110

Huckfeldt, Robert; 244

Hård af Segerstad, Peder; 7,

95, 98, 99

Häyry, Matti; 137

I

Iivari, Juhani; 9, 10, 11, 24, 25,

37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44,

45, 46, 50, 51, 52, 53, 59, 61,

62, 63, 65, 71, 72, 73, 74, 75,

76, 164, 165, 167, 170, 171,

174, 175, 176, 178, 179, 180,

186, 187, 188, 189, 190, 194,

196, 197, 199, 200, 201, 230,

231, 232, 271, 289, 307

Illman, Ruth; 229, 247, 248

J

Jacques, Geneviève; 257, 259,

262

Jeanrond, Werner G.; 92, 93,

94, 100

Juntunen, Hannu; 26, 111, 118,

276

Järvinen, Saija; 25, 30, 32, 33,

37, 40, 43, 44, 52, 55, 59, 65,

72, 170, 175, 176, 177, 178,

179, 180, 187, 189, 190, 194,

197, 198, 199, 200

K

Karvinen-Niinikoski,

Synnöve; 48

Kelsen, Hans; 3

Kenyon, Gary M.; 58, 224

Kirjavainen, Heikki; 14

Klami, Hannu Tapani; 117,

120

Knuts, Gisela; 25, 32, 33, 47,

48, 58, 76, 84, 85, 86, 88, 89,

90, 91, 97, 123, 168, 203,

229, 296, 310

Korkman, Petter; 121

Koskinen, Pekka; 129, 131,

134, 138, 147, 148, 154, 193,

194

Koulu, Risto; 32

Kristensson Ugglä, Bengt; 233

Kuhn, Thomas S.; 16

Kurtén, Tage; 7, 13, 14, 22, 80,

83, 103, 104, 106, 108, 119,

126, 127, 217, 225, 284, 289,

290, 291

Kymlicka, Will; 112, 137

L

Lagerspetz, Eerik; 111, 112,

118, 122

Lagerspetz, Olli; 36, 60, 62, 64,

71, 74, 78, 145

Lane, Jan- Erik; 112, 113, 116,

117, 120, 132

Lappi-Seppälä, Tapio; 74, 75,

133, 134, 142, 143, 202

Leer-Salvesen, Paul; 4, 28, 69,

128, 129, 130, 131, 135, 138,

156, 163, 169, 191, 192, 206,

207, 212, 213, 214, 216, 217,

218, 219, 221, 222, 260, 262,

Personregister

271, 273, 274, 283, 285, 286,
287, 288

Lehtonen, Tommi; 26, 135,
172, 263, 264, 274

Leinonen, Timo; 141, 167, 168,
174, 176

Letto-Vanamo, Pia; 170

Lévinas, Emmanuel; 143, 225,
226, 227, 292

Liehu, Heidi; 94

Linderborg, Henrik; 79, 134,
154, 219, 220

Lindgren, Magnus; 3, 63, 64,
65, 66, 69, 72, 219

Lindstedt, Jukka; 132, 134, 138

Locke, John; 111, 112, 118, 120,
131

Lodge, Tom; 79, 174

Luther, Martin; 114, 115, 274,
304, 317

Lyotard, Jean-François; 29, 93,
97, 99, 100, 101, 105, 236,
237, 238, 245, 278, 279, 297,
311

Lögstrup, K. E.; 233, 234

M

Mathiesen, Thomas; 49, 122

McCold, Paul; 161, 170, 174,
177

Messmer, Heinz; 48, 71

Michener, Ronald T.; 99

Mielityinen, Ida; 25, 30, 37, 40,
41, 42, 50, 53, 55, 56, 62, 72,
73, 75, 165, 168, 172, 173,
176, 178, 184, 187, 188, 189,
197, 211, 232, 234

Modéer, Kjell Å; 85, 102, 121

Molander, Bengt; 15, 16

Molander, Joakim; 4, 16, 28,

69, 70, 127, 129, 131, 133,
134, 138, 139, 140, 142

N

Niemi-Kiesiläinen, Johanna;
188, 196, 209, 229, 240, 245

North, Joanna; 28, 221, 290

Nousiainen, Kevät; 51, 52, 55,
94, 281

Nuotio, Kimmo; 85

Nussbaum, Martha C.; 165,
205

O

Olivius, Anders; 259

P

Paarma, Jukka; 2

Pałeczki, Krzysztof; 127

Peczenik, Aleksander; 3, 117,
119, 120, 121, 123, 125, 126

Pelikan, Christa; 27, 174, 206,
307

Pelli, Marja; 48

Peters, Michael; 101, 275, 276

Petersson, Bo; 107

Phillips, D. Z.; 13, 23, 211, 212,
276

Pietarinen, Juhani; 112

Pihlajamäki, Heikki; 95

Pirjatanniemi, Elina; 64, 65, 85

Pohjonen, Soile; 174

Poikela, Esa; 63, 174

R

Randall, William L.; 58, 224

Rawls, John; 112

Medling vid brott

Reed, Roy A.; 239
Ricoeur, Paul; 223, 256
Rosengren, Ove; 286, 287
Rosoux, Valerie; 258, 261, 280
Rousseau, Jean-Jacques; 112
Rytterbro, Lise-Lotte; 27, 32,
33, 38, 39, 40, 43, 45, 56, 62,
63, 94, 135, 136, 161, 169,
171, 172, 174, 228, 257, 273

S

Salonen, Jari; 174
Sambou, Saija; 74, 76
Schillebeeckx, Edward; 67, 68
Sigurdson, Ola; 102
Slotte, Pamela; 95, 96, 110,
120, 121
Stenlund, Hans; 112, 113, 116,
117, 120, 132
Stutzman-Amstutz, Lorraine;
67
Svenungsson, Jayne; 102

T

Tabensky, Pedro Alexis; 128,
129
Takala, Jukka-Pekka; 39, 44,
53, 65, 172, 194, 199, 200,
218, 240, 241, 254, 272
Taylor, Charles; 86, 87
Terlinden, Yvonne; 102
Thomas av Aquino; 121
Tolonen, Hannu; 112, 113,
114, 117
Torrkulla, Göran; 6, 7
Toulmin, Stephen; 97, 105
Trenczek, Thomas; 27, 174,
206, 307
Tuori, Kaarlo; 26, 56, 85, 86,

112, 119, 120, 123
Tutu, Desmond; 1, 2, 5, 259,
260
Törnudd, Patrik; 148, 202

U

Uotila, Erika; 74, 76

V,W

Wadenström, Ralf; 7, 97, 98,
105, 106
Van Ness, Daniel W.; 40, 45,
51, 62, 65, 161, 168, 170,
172, 173, 174, 184, 202, 263,
266, 271, 272
Vanhoozer, Kevin J.; 30, 122
Ward, Graham; 13, 103
Vattimo, Gianni; 92, 93, 98
Weil, Simone; 3, 4
Wesley Ariarajah, S.; 248, 249
Vetlesen, Arne; 88, 89, 94, 104,
114, 287
Vikström, Björn; 19, 23
Wilhelmsson, Thomas; 84, 85,
86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 97,
99, 156, 163, 241, 296, 310
Villa-Vicencio, Charles; 236,
280
Winch, Peter; 15, 16, 71, 79, 83,
97, 144, 145, 208, 225, 269,
270
Vindeløv, Vibeke; 3, 12, 27, 32,
42, 45, 46, 48, 49, 51, 58, 88,
91, 95, 107, 163, 218, 231,
243, 268, 282, 283
Viredius, Martin; 286, 287
Wittgenstein, Ludwig; 14, 15,
16, 17, 18, 20, 22, 23, 29, 35,
66, 78, 81, 83, 98, 100, 101,

Personregister

143, 144, 145, 205, 207, 237,
242, 269, 270, 275, 277, 278,
279, 291, 293, 294, 297, 301,
304, 308, 311, 315

Volf, Miroslav; 101, 145

von Wright, G. H.; 98, 99, 100,
144, 278

Välikoski, Tuula-Riitta; 156,
162, 163

Y

Yoder, John Howard; 218

Z

Zehr, Howard; 5, 28, 136, 142,
160, 161, 164, 165, 166, 170,
171, 172, 173, 174, 220, 221,
284, 285

Ö

Öhman, Björn Nalle; 19

MEDLING VID BROTT

Medling vid brott ger en möjlighet åt offret och förövaren att sinsemellan lösa den konflikt som uppstått till följd av ett brott.

Med en analys inspirerad av den senare Wittgenstein fångas i boken in och diskuteras olika språkbruk som förekommer vid medling. Jokinen hävdar att en gemensam terminologi till trots talar man inte alltid på samma sätt om medling.

Ett särskilt företräde ges för de moraliskt relevanta frågeställningarna. Dessa lokaliseras till de två parternas möte samt till det revolutionerande som medling i ljuset av de förhärskande rättsliga konfliktlösningsmetoderna innebär.

Medling anses kunna stöda de två parternas interna moraliska hållningar gentemot gärningen. Genom en koppling till den senmoderna brytningen mot det moderna poängteras betydelsen av att en medvetenhet om människan som en moralisk varelse upprätthålls i samhället.

9 789517 656023

ISBN 978-951-765-602-3
Åbo Akademis förlag